

unicef

Zavod za školstvo
Crne Gore

**Obrazovanje za život:
KLJUČNE KOMPETENCIJE ZA
21. VIJEK U KURIKULUMIMA
U CRNOJ GORI**

Podgorica, 2017.

Zavod za školstvo
Crne Gore

Ana PEŠIKAN
Zoran LALOVIĆ

**Obrazovanje za život:
KLJUČNE KOMPETENCIJE ZA
21. VIJEK U KURIKULUMIMA
U CRNOJ GORI**

Podgorica, 2017.

Izdavač:
UNICEF Crna Gora

Autori:
**Ana Pešikan
Zoran Lalović**

Lektura:
XXXXXXXXXX

Fotografije:
**UNICEF Crna Gora
Duško Miljanić**

Recenzenti:
**XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX**

Dizajn i priprema za štampu:
IMPULS studio

Štampa:
XXXXXXXXXX

Tiraž:
XXXXX

Godina izdanja:
Podgorica, 2017.

Rad je nastao kao rezultat istraživanja socio-emocionalnih i ključnih kompetencija u kurikulumima za osnovnu i srednju školu i nastavničke fakultete u Crnoj Gori u okviru projekta “Moje vrijednosti i vrline (2015–2018) – podrška škole razvoju odabranih kompetencija učenika za 21. vijek”, koji je finansirao UNICEF Crna Gora.

Izjave u ovoj publikaciji su gledišta autora i ne odražavaju nužno politiku i gledište UNICEF-a.

SADRŽAJ:

Predgovor	9
Rezime	13
Uvod	19
Ključne kompetencije za 21. vijek (KC21)	21
Naše određenje ključnih kompetencija za 21.vijek koje su potrebne za zapošljavanje, rad i život	23
Metodologija istraživanja	30
Rezultati i diskusija	36
Opšte napomene	36

ANALIZA KURIKULUMA ZA OSNOVNU ŠKOLU I GIMNAZIJU U CRNOJ GORI	39
---	-----------

ANALIZA CILJEVA	41
------------------------------	-----------

1.1. Analiza ciljeva u zakonima i drugim relevantnim dokumentima	41
---	-----------

a) Zastupljenost pojedinih KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima u Crnoj Gori – po ciljevima	41
b) Zastupljenost pojedinih KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima u CG – po dokumentima	42
c) Zaključak o KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima u Crnoj Gori	45

1.2. Analiza ciljeva u obaveznim i izbornim predmetima u osnovnoj školi	47
--	-----------

a) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima	47
b) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po kompetencijama	50
c) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima i po kompetencijama	51

1.3. Analiza ciljeva u obaveznim i izbornim predmetima u gimnaziji	55
---	-----------

a) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima	55
b) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po kompetencijama	57

c) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima i kompetencijama	58
---	----

1.4. Zaključak o zastupljenosti KC21 u ciljevima osnovne škole i gimnazije 61

ANALIZA ISHODA 63

1.5. Analiza ishoda u obaveznim i izbornim predmetima u osnovnoj školi 63

a) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima	63
b) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po kompetencijama	65
c) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima i kompetencijama	66
d) Zaključak o zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi	67

1.6. Analiza ishoda u obaveznim i izbornim predmetima u gimnaziji 69

a) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima	69
b) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po kompetencijama	72
c) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima i kompetencijama	73
d) Zaključak o zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji	74

ANALIZA UNUTRAŠNJE KOHERENTNOSTI KURIKULUMA 78

1.7. Komparativna analiza zastupljenosti KC21 u ciljevima i ishodima za osnovnu školu 78

1.8. Komparativna analiza zastupljenosti KC21 u ciljevima i ishodima za gimnaziju 113

1.9. Sumarni pregled usklađenosti ciljeva i ishoda u programima za osnovnu školu i za gimnaziju 143

1.10. Komparativna analiza zastupljenosti KC21 u osnovnoj školi i u gimnaziji 143

1. Komparativna analiza zastupljenosti KC21 u ciljevima programa u osnovnoj školi i gimnaziji	144
2. Komparativna analiza zastupljenosti KC21 u ishodima osnovne škole i gimnazije	145

KURIKULARNA USKLAĐENOST – STUDIJE SLUČAJA 148

- A. Komparativna analiza KC21 u ciljevima, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima u programu C-SBH jezika i književnosti u gimnaziji 148
- B. Komparativna analiza KC21 u ciljevima, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima u programu Istorije u gimnaziji 159

SUMARNI PREGLED KC21 U OPŠTEOBRAZOVNIM KURIKULUMIMA 165

ANALIZA KURIKULUMA NASTAVNIČKIH FAKULTETA U CRNOJ GORI 169

- A. Analiza ishoda studijskih programa koji obrazuju buduće nastavnike – analiza ishoda koji se odnose na razvoj KC21 kod studenata 171
- B. Analiza ishoda studijskih programa koji obrazuju buduće nastavnike – analiza ishoda koji se odnose na profesionalni razvoj studenata (osposobljavanje za posao) 174
- C. Analiza ciljeva i ishoda predmeta na nastavničkim fakultetima koji su namijenjeni pripremi studenata za realizaciju nastave 176
 - C1. Analiza ciljeva predmeta koji su namijenjeni pripremi studenata za realizaciju nastave 178
 - C2. Analiza ishoda predmeta koji su namijenjeni pripremi studenata za realizaciju nastave 178
 - C3. Pregled zastupljenosti ishoda u predmetima koji su namijenjeni pripremi studenata na nastavničkim fakultetima za realizaciju nastave 180
 - C4. Zaključci o zastupljenosti KC21 u kurikulumima nastavničkih fakulteta u Crnoj Gori 189

Zaključci 192

Preporuke 200

Literatura 206

Prilozi 213

Autori 285

PREDGOVOR

Da škola treba da pripremi današnju djecu i mlade za život i rad u društvu budućnosti – činjenica je oko koje se svi, načelno, slažemo. Dok ih podučavamo, komuniciramo i živimo s njima, želimo da ih vidimo, za jednu ili dvije decenije, kao osobe uspješne u ličnom, društvenom životu i karijeri.

Međutim, što sve jeste i što bi trebalo da sadrži njihova priprema za život u svijetu u kojem su promjene brze i teško predvidive – pitanja su s višeznačnim odgovorima i s dosta dilema. Mladi danas žive u novom naučnom i tehnološkom okruženju, često nedovoljno poznatom njihovim roditeljima, žive okruženi stalnim društvenim i ekonomskim promjenama, ali i brojnim rizicima za zdravo odrastanje i razvoj. Uzmemo li u obzir i to da će mladi danas, češće nego ijedna generacija prije njih, mijenjati poslove u toku života i raditi mnoge koji danas ne postoje, suočavamo se s velikom odgovornošću, s brojnim, a često i suprotstavljenim očekivanjima, koja od škole imaju različite strane.

U Crnoj Gori su prije više od deceniju i po započele opsežne promjene s ciljem da se osavremeni obrazovanje na svim nivoima. Iako postoji visok stepen konsenzusa o tome da filozofija nastave i učenja mora biti više usmjerena na učenika, da inicijalno obrazovanje nastavnika mora uspješnije i brže da prati željene promjene u školi, da nastavnička profesija mora doživjeti punu društvenu afirmaciju, a škola veći stepen autonomije i integriteta u zajednici i društvu, načini učenja i različita iskustva koja učenik ima u tim procesima još uvijek su u sjenci tradicionalne nastave i učenja. Jaz između onoga što se djeci i mladima danas dešava u školi i onoga što će im trebati sutra, za život i rad – postaje sve veći.

Ne treba da nas tješi to što je ovaj trend prepoznat i u zemljama koje su mnogo razvijenije od Crne Gore. Kao malo društvo, koje želi da se što prije uključi u savremene tokove društvenog i državnog razvoja, naši zadaci na tom putu imaju zahtjevne vremenske okvire i relativno ograničene resurse. Iskustvo razvijenih zemalja jasno nam pokazuje smjer poželjnog kretanja – razvoj ljudskih resursa. U tom naizgled poznatom procesu krije se dugi niz akademskih, radnih, socijalnih i ličnih kompetencija, koje se mogu razvijati i praktikovati u školi i mnogim drugim životnim kontekstima. Riječ je o dinamičnom sklopu znanja, vještina i stavova koji podržavaju uspješnost djece i mladih u školovanju, ali i nakon toga – u životu, na radnom mjestu, prilikom učešća u društvenim procesima. Prepoznaje se i pomjeranje fokusa sa sticanja znanja na njegovu brzu i efikasnu primjenu u suočavanju s novim izazovima u životu i na radu. Kritičko mišljenje, odgovoran odnos prema zdravlju i životnoj sredini, tolerancija, konstruktivna komunikacija, infomaciona i informatičko-komunikaciono-tehnološka pismenost, kreativnost, preduzetništvo, odgovornost prema radu i obavezama – dio su lepeze kompetencija koje će mladima danas omogućiti vrijedan lični i društveni život, a sutra uspješnu karijeru.

Drugim riječima, dobar ljudski kapital postaje vrsta „internacionalnog“ jezika, kojim se lako sporazumijevaju svi oni koji žele obrazovanje visokog kvaliteta, brzu primjenu znanja u novim situacijama, efektivno prilagođavanje na promjenljive uslove života i rada, kritičko

mišljenje, inovativnost, kreativnost, timski rad, toleranciju prema različitostima i mnoge druge kompetencije neophodne za uspješan život i rad. Dosadašnja postignuća naših učenika na PISA testiranjima (od 2006. do 2015), ali i ono kojemu upravo idemo u susret (testiranje tzv. globalnih vještina 2018. godine), izazovi su koji traže systemske, ali i brze odgovore.

Razumijevajući sve ove zahtjeve, Ministarstvo prosvjete, UNICEF i Zavod za školstvo odlučili su da kroz istraživački pristup potraže odgovore na neka pitanja o našem sistemu obrazovanja, kojima do sada nijesmo posvetili dovoljno pažnje, a suštinski su važna za visok kvalitet obrazovanja.

Kako osnažiti djecu i mlade da, uz dobra znanja, posjeduju i vrijednosti, vrline, vještine koje će njihova znanja učiniti održivijim i primjenjivijim, a istovremeno im omogućiti da ostvaruju svoje potencijale u skladu s etičkim zahtjevima savremenog svijeta? Kako roditelji i nastavnici vide učenike, a i oni sami sebe, u ogledalima poželjnih vrijednosti, vrlina i vještina? Kako škola planira i ugrađuje ove ciljeve u svoj život i rad? Da li se nastava svih predmeta, kao moćna vaspitna poluga, dovoljno dobro prepoznaje i koristi u ove svrhe? Koliko dobro nastavnici prepoznaju svoju ulogu i odgovornosti u ostvarivanju ovih ciljeva? Koje su prepreke na ovom putu?

Odgovori na gore pomenuta pitanja predstavljeni su u *Izveštaju o rezultatima istraživanja uloge škole u razvoju vrlina, vrijednosti i vještina učenika/ca* (Pešikan, Lalović, 2015).

Smjernice istraživanja pomogle su nam da koncipiramo *Inicijativu „Moje vrijednosti i vrline“*. To je školski program čiji je opšti cilj da osnaži školu da svjesno planira i realizuje aktivnosti koje će doprinijeti razvoju socijalnih i emocionalnih vještina učenika osnovne i srednje škole, osnažujući tako i njihova akademska postignuća i pripremu za život. Upoznali smo i iskustva drugih zemalja, među kojima i afirmisani britanski koncept razvoja ličnosti (karaktera), koji predvodi Univerzitet u Birmingemu – Džubili centar. Naš školski program već djeluje u 10 osnovnih škola u Crnoj Gori. Evaluacija pokazuje da on ima veliki potencijal da mijenja ambijent za učenje i nastavu, jer utiče na podsticanje razvoja socio-emocionalnih kompetencija učenika, ali i nastavnika. Program se uskoro širi i na srednju školu.

Istraživanje uloge škole u razvoju vrlina, vrijednosti i vještina, otvorilo je još jedna vrata iza kojih su nas čekala nova i neizbježna pitanja: koliko su prisutne socio-emocionalne i ključne kompetencije (ključne kompetencije za 21. vijek) u našim kurikulumima za osnovnu školu, gimnaziju i fakultete koji pripremaju buduće nastavnike u Crnoj Gori? Drugim riječima, da li u našim kurikulumima postoji solidan temelj da škola i nastavnici planski i osmišljeno razvijaju kod djece i mladih generičke kompetencije za 21. vijek? Neminovno je bilo prethodno istražiti aktuelne koncepte ključnih kompetencija i socio-emocionalnih kompetencija i odlučiti o tome što je naš model, ili klasifikacija ključnih kompetencija, koji je odgovarajući za kontekst obrazovanja i rada u Crnoj Gori.

Pred vama je izvještaj o rezultatima tog istraživanja, *Obrazovanje za život: ključne kompetencije za 21. vijek u kurikulumima u Crnoj Gori*, čiji su autori, kao i prethodnog istraživanja, prof. dr Ana Pešikan i mr sc. Zoran Lalović. Čitaocu je ponuđena mogućnost da stekne vrlo detaljnu sliku o kurikulumu na sva tri nivoa obrazovanja u Crnoj Gori i otkrije gdje sve jesu, ili nijesu, prisutne ključne kompetencije i zašto je tako. Nadalje, analiza ukazuje na različite vrste veza, koje se moraju učiniti jačima da bi kurikulumi bili bolje usklađeni, horizontalno i vertikalno. Neizostavan je i osvrt na obrazovnu politiku

i obrazovna dokumenta, kao platformu koja mora sadržati jasne iskaze o ključnim kompetencijama u obrazovnom sistemu Crne Gore i kako ih podsticati kod učenika i studenata – budućih nastavnika.

Posebno delikatan aspekt ovog istraživanja jeste naglašavanje važnosti socio-emocionalnih kompetencija i njihove uloge u efikasnom učenju i to na svim obrazovnim nivoima. Da li i kako podstičemo djecu i mlade da stiču znanja, stavove i vještine da prepoznaju i razumiju vlastite emocije i emocije ljudi oko njih, kako da im emocije budu pod razumskom kontrolom, kako da se snalaze u svijetu koji ih okružuje, da uspostavljaju i održavaju zdrave odnose s drugima, kako da kroz nastavu/učenje iskoristimo emocije zarad efikasnog učenja, jer savremena naučna istraživanja dokazuju da emocije nijesu smetnja već podrška efikasnom učenju. Da bi se budućim nastavnicima, još kao studentima, pružila puna podrška da ove kompetencije razviju i kao lične i kao profesionalne kompetencije, bivajući tako model za učenike i školu u cjelini, istraživanje čiji su rezultati i preporuke pred vama ukazuje nam da je neophodno napustiti staru paradigmu da „ozbiljan” kognitivni rad nema što da čini s emocijama i iskreno prigrliti sjajnu poruku psihologa Džeroma Brunera da je najvažnija lekcija u školi – sama škola.

Podgorica, februar 2017. godine

Anda Backović

REZIME

Adekvatna pripremljenost mladih za budući profesionalni život i rad neophodan je preduslov za zapošljavanje i efikasan budući rad. Kako su se mijenjali priroda i izgled radnih mjesta u savremenom dobu, mijenjali su se i zahtjevi za obrazovanjem i potrebnim kompetencijama. Današnja priprema mladih kroz obrazovanje neadekvatna je bez, takozvanih, *ključnih kompetencija za 21. vijek* (dalje u tekstu: KC21). Poslodavci današnjeg vremena očekuju da formalno obrazovanje stvara radnu snagu koja vješto komunicira i surađuje s drugima, brzo i efikasno primjenjuje svoja postojeća znanja i vještine u novim situacijama, odgovorno donosi odluke, fleksibilno rješava probleme i brzo se prilagođava promjenama. Takođe očekuju da umije da uči i ovladava novim kompetencijama, sofisticirano kritički razmišlja, inicijativna je i odgovorna prema sebi, drugima i životnoj sredini. Sve ove karakteristike nužne su za uspješan život i rad u današnjim sve složenijim, brzo promjenljivim i turbulentnim vremenima.

KC21 označavaju akademske, radne, socijalne i personalne kompetencije, kognitivne kao i one koje nijesu kognitivne, kao što su kritičko mišljenje, rješavanje problema, saradnja, efikasna komunikacija, istrajnost, učenje kako se uči (učenje učenja), informaciona pismenost, socio-emocionalna umijanja, kreativnost, inovativnost, informaciono-komunikaciono-tehnološka (IKT) pismenost, radna etika i preduzetništvo i slične. Riječ je o kompetencijama koje se mogu razvijati u formalnim i/ili neformalnim kontekstima i one su generičke, opštije su od znanja i umijanja, koja su vezana za kontekst u kome su stečena. KC21 mogu se razvijati u svim akademskim oblastima i predmetima i važne su za školski uspjeh, ali i za kasniji uspjeh u radu i drugim oblastima odgovornosti odraslih.

Često se definišu kao osnovna znanja, umijanja, stavovi i spolja vidljiva

ponašanja, koja vode ka izvrsnosti na radnom mjestu.

Rad koji je pred vama istražuje koliko su socio-emocionalne i ključne kompetencije ciljano, planski i sistematski ugrađene u kurikulume osnovne škole, gimnazije i nastavničkih fakulteta u Crnoj Gori. Istraživanje je nastalo u okviru projekta “Moje vrijednosti i vrline (2015–2018) – podrška škole razvoju odabranih kompetencija učenika za 21. vijek” (UNICEF, Crna Gora) i bilo je eksplorativnog tipa. Instrument za analizu bio je okvir KC21, koji smo napravili nakon komparativne analize petnaestak najpoznatijih i najčešće korišćenih okvira KC21 u svijetu. Svaki od tih poznatih modela ima neke svoje prednosti i mane, a pošto nijedan od njih nije obuhvatao sve kompetencije koje smo smatrali važnim za zapošljavanje i uspjeh na poslu, napravili smo svoju klasifikaciju KC21, koju smo dalje koristili kao instrument u analizi. Ovaj naš model obuhvata sljedeće kompetencije: **socio-emocionalne kompetencije** (poznavanje sebe i drugih (samosvijest), upravljanje sobom (samoregulacija), socijalna svijest, socijalne vještine, saradnja i odgovorno donošenje odluka); **rješavanje problema** (rješavanje problema i razvoj sposobnosti za mala istraživanja); **kritičko mišljenje**; **kreativnost**; **informaciona pismenost**; **informatičko-komunikaciono-tehnološka pismenost** (ovladavanje IKT vještinama i alatima primjena IKT u drugim oblastima učenja i rada); **učenje učenja i metakognicija**; **odgovoran odnos prema radu i obavezama**, **preduzetništvo**; **odgovoran odnos prema zdravlju i životnoj sredini** (briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvoj zdravih stilova života, razvijanje ekološke svijesti i ekološki odgovornog ponašanja).

U analizi je korišćena metoda analize sadržaja. Jedinicu analize predstavljala je

svaka sintagma u analiziranim materijalima koja se odnosi na neku od kategorija KC21. Uzorak materijala za analizu činili su: zakonska i druga relevantna dokumenta koja se tiču obrazovanja, koja su bila osnova za izradu kurikuluma u Crnoj Gori; kurikulumi za osnovnu školu; kurikulumi za gimnaziju; kurikulumi svih nastavničkih fakulteta; obrazovni zakoni i druga dokumenta koja su bila osnova za kreiranje kurikuluma; kompletni kurikulumi za nastavne predmete Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost (C-SBH jezik i književnost) i Istorija (ciljevi, operativni ciljevi, aktivnosti i ishodi za ove predmete) za analizu studija slučaja. Analizirani su ciljevi i ishodi svih obaveznih predmeta i uzorka izbornih predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji. Kada su u pitanju izborni predmeti, napravljen je uzorak onih predmeta koji su, prema istraživanju Zavoda za školstvo, bili najviše zastupljeni u osnovnoj školi i gimnaziji tokom 2015/16. školske godine. Od dokumenata koja se odnose na obrazovanje, predmet analize bili su: Osnove za obnovu nastavnih planova i programa (Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, 2002); Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju; Zakon o gimnaziji; Zakon o visokom obrazovanju; Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama; Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020); Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2014–2018); Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja s Akcionim planom (2012–2017) – Prijedlog i Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori.

Rezultati

Analize su ukazale na ozbiljan nedostatak KC21 i njihovu neravnomjernu distribuciju i u obrazovnim dokumentima i u analiziranim kurikulumima. U ključnim

dokumentima koja se tiču obrazovanja (zakonima, osnovama, strategijama) najčešće se pojavljuju: socijalna svijest, socijalne vještine, učenje učenja, kritičko mišljenje, odgovoran odnos prema radu i obavezama i razvijanje ekološke svijesti. Jedva se pominju danas tako važne kompetencije, kao što su: informaciona pismenost, IKT pismenost, rješavanje problema, odgovorno donošenje odluka, saradnja, kreativnost i odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i njegovanje zdravih stilova života. Potpuno je neravnomjerna distribucija KC21 u ciljevima analiziranih dokumenata, tri četvrtine svih KC21 (73%) nalaze se u dva dokumenta, *Osnovama za obnovu nastavnih planova i programa* i *Zakonu o osnovama obrazovanja i vaspitanja*. U zakonima i dokumentima Crne Gore koji se tiču obrazovanja proklamovani su orijentacija kurikuluma na učenike/ studente, obrazovanje usmjereno na ciljeve i ishode učenja, na one koji uče, a ne na sadržaje učenja. Međutim, mnogo je pokazatelja u našim analizama da je u osnovnoj školi, gimnaziji i na nastavničkim fakultetima u Crnoj Gori nastava još uvijek više orijentisana na sadržaje programa, a mnogo manje na učenike/studente koji treba da uče taj sadržaj.

Sumarno gledano, u dokumentima u vezi s obrazovanjem i u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji, od svih KC21 – najčešće se javljaju socijalne vještine i kritičko mišljenje. Socijalna svijest, koja je najzastupljenija od svih KC21 u ciljevima, u ishodima se javlja samo u programima izbornih predmeta u gimnaziji. Kada pogledamo koje su KC21 najmanje zastupljene u dokumentima iz oblasti obrazovanja i kurikulumima osnovne škole i gimnazije, vidi se da su zanemarene obrazovno i vaspitno veoma važne KC21: rješavanje problema, informaciona pismenost, saradnja, odgovorno donošenje

odluka, upravljanje sobom, građanski aktivizam i odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvoj zdravih stilova života. Uočava se i ozbiljan raskorak između ciljeva i ishoda, da je razvoj određenih KC21 prisutan kod ciljeva, a da ih nema u ishodima, ili obrnuto.

Mnogi pokazatelji ukazuju na neravnomjernu distribuciju KC21 u osnovnoj školi i gimnaziji: podugačka je lista obaveznih predmeta u osnovnoj školi i u gimnaziji kod kojih u ciljevima i ishodima uopšte nema KC21; mnogo je više KC21 u društveno-humanističkoj grupi predmeta (mada se ni tu ne javljaju u svim predmetima u kojima bi trebalo), a mnogo manje ih ima u predmetima iz prirodnih nauka i, posebno, u matematici – više se vidi njihova vaspitna nego obrazovna uloga. Objašnjenje za ovakvu distribuciju KC21 među predmetima ne može biti priroda niti status predmeta (obavezan ili izborni). Riječ je o kompetencijama koje su opšte, pripadaju svim predmetima i mogu se razvijati kroz sve sadržaje, a razlika može biti u tome na kojim će kompetencijama biti akcenat u pojedinim predmetima, zavisno od epistemološke prirode predmeta i njihovih ciljeva.

Postoji ozbiljna kurikularna neusklađenost. Brojni nalazi urađenih analiza govore da ne postoji unutrašnja koherentnost u kurikulumima, da nema usklađenosti između ciljeva i ishoda, kako unutar određenog obrazovnog nivoa, tako i između različitih obrazovnih nivoa (osnovna škola – gimnazija – univerzitet), ali ni među elementima kurikuluma kod pojedinih predmeta (ciljevi – operativni ciljevi – sugerisane aktivnosti – ishodi predmeta), što smo dodatno pokazali analizom dvije studije slučaja (na primjeru predmeta Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost i Istorija, u gimnaziji). Nema dosljednosti u javljanju KC21 u ciljevima i ishodima svakog od

predmeta unutar osnovne škole i unutar gimnazije, niti između ciljeva i ishoda u osnovnoj školi i gimnaziji, a još manje ih ima prateći po vertikalni s visokim obrazovanjem.

U kurikulumima svih nastavničkih fakulteta veoma su zanemarene KC21 i to u oba vida: i kao razvoj KC21 kod studenata (razvoj vlastitih kompetencija) i kao osposobljavanje studenata – budućih nastavnika da razvijaju KC21 kod svojih učenika (priprema za profesiju). Nešto veća pažnja poklanja se razvoju ličnih kompetencija studenata (u trećini ishoda pominje se neka od KC21), dok je osposobljavanje studenata – budućih nastavnika za razvoj KC21 kod učenika – potpuno zanemareno. Analiza ciljeva u knjigama predmeta namijenjenih profesionalnoj pripremi studenata za realizaciju nastave (95 predmeta na 18 studijskih programa) pokazala je da u njihovim ciljevima ne postoji nijedan cilj u kome je jasno izražena namjera da se budući nastavnici osposobe da kod svojih učenika razviju neku od KC21. U ishodima koji su dati u knjigama predmeta koji su namijenjeni profesionalnoj pripremi studenata identifikovali smo svega 15 (1,5%) ishoda koji se odnose na osposobljavanje nastavnika za razvoj KC21 kod učenika, što je skoro zanemarljivo. Nalazi ove analize pokazuju da najveći broj predmeta koji su namijenjeni obrazovanju budućih nastavnika u svojim programima nema nijedan ishod namijenjen razvoju KC21 kod učenika. Ovi nalazi ukazuju na neusklađenost između obrazovne politike i inicijalnog obrazovanja nastavnika, koji tu politiku sutra treba da sprovedu u praksi. Orijehtacija na studente još uvijek nije integrisana u kurikulume, čak ni na nastavničkim fakultetima (to se veoma rijetko sreće u ciljevima i ishodima), a nastavnički fakulteti svoje programe ne usklađuju s promjenama u obrazovnoj politici zemlje.

Kada se nakon svih analiza pogleda cjelovita slika, možemo zaključiti da su ključne kompetencije potrebne za zapošljavanje u malom stepenu zastupljene u obrazovnim dokumentima koji utiču na oblikovanje kurikuluma, da ih je veoma malo, gledano horizontalno, u programima svakog od nivoa školovanja (u osnovnoj školi, u gimnaziji i na nastavničkim fakultetima). Gledano vertikalno, što je viši nivo obrazovanja to je manje KC21 (najviše ih je u osnovnoj školi, a najmanje na univerzitetu) i ne postoji koherentnost i dosljednost u njihovom razvoju.

Preporuke

Na osnovu dobijenih nalaza, formulisali smo više preporuka, a ključne su sljedeće:

- Trebalo bi *izraditi novi strateški dokument u kome bi se definisali pravci razvoja obrazovanja u Crnoj Gori*, vizija obrazovanja, osnovne pretpostavke i vrijednosti koje zagovara, osnovni ciljevi, kakva mu je uloga u odnosu na druge sektore i kako obrazovanje može biti razvojni resurs Crne Gore. U okviru ovog dokumenta potrebno je *razjasniti prirodu KC21 i njihovo mjesto u kurikulumima*, od osnovne škole do visokog obrazovanja. Ovo pojašnjenje je neophodno svim poslenicima u obrazovanju, od onih koji kreiraju obrazovnu politiku i donose odluke u obrazovanju do onih koji tu politiku realizuju u praksi. O ključnim kompetencijama veoma se malo govori i u okviru obrazovne politike i na nastavničkim fakultetima, pa se one često pogrešno shvataju. KC21 nijesu zamjena za predmetno specifična znanja i umijenja, ali jesu sastavni dio ovladavanja tim predmetno specifičnim znanjima. Mada ima uzajamnog preklapanja, ne može se izjednačiti razvoj KC21 s vaspitanjem (iako KC21 šalju jasnu vaspitnu poruku) niti s razvojem ličnosti (iako se kroz njih razvijaju određene crte ličnosti). KC21 se ne razvijaju kroz zaseban predmet već treba da su način baratanja predmetnim sadržajima, odnos prema znanjima, umijenjima i sistemu vrijednosti svake discipline.
- Neophodno je *da se dorade i precizno definišu ciljevi u obrazovnim dokumentima koja primarno oblikuju kurikulume i da se u njih ugradi i razvoj KC21*. Između obrazovnih dokumenata morala bi postojati usaglašenost oko ključnih kompetencija koje se razvijaju, radi sistematskog, dosljednog i sinergijskog djelovanja na svim obrazovnim nivoima. Naravno, sadržaj dokumenta mora se dalje reflektovati na kurikulume.
- *Mora da postoji ravnomjerna distribucija KC21 između predmeta različite prirode* (prirodni, društveni, umjetnički) i različitog statusa (obaveznih i izbornih). KC21 nemaju samo vaspitnu već i važnu obrazovnu ulogu, dio su opštih kompetencija potrebnih u svim oblastima (predmetima), a akcenat je na onima koje su u skladu sa ciljevima i epistemološkom prirodom predmeta.
- *Mora postojati horizontalna usklađenost svih elemenata kurikuluma*: ciljeva, operativnih ciljeva, sugerisanih aktivnosti i ishoda učenja. Mora se napraviti kurikularna matrica i svaki od elemenata unijeti u nju da se provjeri adekvatnost formulacije svakog od elemenata i njihova međusobna usaglašenost.
- *Kurikulumi studijskih programa na fakultetima moraju imati definisane ciljeve*, a ne samo ishode, kao što je trenutno slučaj i *KC21 moraju biti dio kurikuluma na nastavničkim fakultetima*. KC21 moraju biti dio sadržaja koji se uči, studenti se moraju sresti s temom

KC21 i osvijestiti njihov značaj u današnjim uslovima života i rada, kao i uticaj socio-kulturnih i ekonomskih faktora na obrazovanje. Drugo, kroz školovanje na nastavničkim fakultetima studenti moraju biti u prilici da razvijaju vlastite KC21, one moraju biti utkane u učenje predmetno specifičnih sadržaja, a istovremeno su i sastavni

dio profesionalnih obrazaca i standarda ponašanja. Treće, u predmetima koji su namijenjeni profesionalnom osposobljavanju studenata – budućih nastavnika nužno se mora raditi na pripremi i obučavanju studenata da razvijaju KC21 kod svojih budućih učenika.

UVOD

Adekvatna pripremljenost mladih za budući profesionalni život i rad važan je preduslov za zapošljavanje, ali i za uspješan život i rad u složenim okolnostima 21. vijeka. Za ovu vrstu pripreme zaduženo je obrazovanje – od nivoa obrazovnih dokumenata (nivoa planiranja potrebnih znanja, umijenja i vrijednosti) do nivoa obrazovnog iskustva naših učenika i studenata i njihovog postignuća (nivoa realizacije postavljenih ciljeva). Pošto kurikulumi preko svojih ciljeva i ishoda oblikuju proces nastave/učenja, zanimalo nas je koliko su danas neophodne ključne kompetencije za 21. vijek ciljano, planski i sistematski ugrađene u kurikulume u Crnoj Gori.

Opšta podloga za realizaciju ovog istraživanja jeste dobro autorsko poznavanje obrazovnog sistema u Crnoj Gori, poznavanje toka reforme, njene realizacije i dometa, kao i rezultata istraživanja crnogorskog obrazovanja u posljednje tri decenije, kao i dobro poznavanje istraživanja obrazovanja generalno. Specifičnu podlogu predstavlja projekat „Moje vrijednosti i vrline“ (Zavod za školstvo i UNICEF, Podgorica) i to na dva načina. Prvo, u projektu „Moje vrijednosti i vrline“ (dalje u tekstu MVV) dobili smo aktuelne podatke o vaspitnoj ulozi škole u Crnoj Gori (Pešikan i Lalović, 2015), to jest, koje su to vrijednosti i vrline važne u obrazovanju i vaspitanju današnjih mladih generacija, prema mišljenju nastavnika, učenika i roditelja.¹ I drugo, dobili smo podatke o tome u kojoj mjeri škola u Crnoj Gori danas uspijeva da razvije te relevantne vrline, vrijednosti i poželjne obrasce ponašanja kod djece i mladih. Riječ je, naravno, o vrijednostima i vrlinama koje će im biti potrebne za privatni i profesionalni život u savremenom društvu, ne samo u lokalnoj sredini već kao građanima Evrope i svijeta. Te odabrane vrijednosti i vrline izvedene su iz evropskih dokumenata i nacionalnih vaspitno-obrazovnih ciljeva i pravaca reforme. U preporukama prvog istraživanja u projektu MVV (Pešikan i Lalović, 2015) kaže se da nije dovoljno da se kroz vannastavne aktivnosti djeluje na razvoj poželjnih vrlina i vrijednosti, već je neophodno da se to osviješćeno i planski čini kroz sve predmete u redovnoj nastavi, a prvi korak je da su odabrane vrijednosti, vrline i sposobnosti na adekvatan način uključene u nastavni kurikulum. I tu kreće ovo istraživanje.

Autori

¹ Napomena: U ovom radu muški rod (nastavnik, učenik) koristimo da označimo oba roda, i muški i ženski.

KLJUČNE KOMPETENCIJE ZA 21. VIJEK (KC21)

Karakter je veći od intelekta.

Ralph Waldo Emerson

Predmet ovog istraživanja jeste analiza prisutnosti socio-emocionalnih i ključnih kompetencija, takozvanih *ključnih kompetencija za 21. vijek* u kurikulumima za osnovnu školu, gimnaziju i za nastavničke fakultete u Crnoj Gori. Da bismo ispitali koliko su ključne kompetencije za 21. vijek ciljano, planski i sistematski ugrađene u kurikulume u Crnoj Gori, prvo je bilo neophodno definisati o kojim se socio-emocionalnim i ključnim kompetencijama radi. Iako se, uglavnom, podrazumijeva da se zna o kojim kompetencijama je riječ, u metodološkom smislu ovo nije bio lak zadatak.

Kompetencije su, generalno, izvedene iz karakteristika vremena u kome živimo, „doba super-složenosti“ (Barnett, 1999, str. 29), koje karakteriše konkurentnost, stalni izazovi, nesigurnost i nepredvidivost, ili kako bi Kirš, Braun, Yamamoto i Sam rekli, nalazimo se usred „savršene oluje“, koja je rezultat zajedničkog uticaja tri moćne sile: velikih razlika u kompetencijama među učenicima/studentima, ali i među odraslima; druge karakteristike, dramatičnih demografskih promjena (npr., starenje populacije, promjene pod uticajem imigracije/emigracije) koje utiču na karakteristike radne snage; i treća sila su „seizmičke promjene u privredi“, koje su izazvali kako tehničko-tehniološke inovacije, tako i globalizacija, pa se radna snaga danas značajno razlikuje

od one u ranijim decenijama (Kirsch, Braun, Yamamoto, & Sum, 2007, str. 6). U modernim vremenima: pojavljuje se nepojmljiva količina informacija, koja eksponencijalno raste svake godine (Gardner, 2006); projekcije poslova predviđaju nastavak rasta stručnih, uslužnih i informatičko-komunikaciono tehnoloških (IKT) poslova i pad poslova u sektoru proizvodnje i poljoprivrede (United States Department of Labor, 2005); veći dio projektovanog rasta zaposlenosti biće u poslovima koji zahtijevaju neki vid visokog obrazovanja (Kirsch, Braun, Yamamoto, & Sum, 2007); a promjene radnog mjesta u toku karijere (karijerna mobilnost) postaju relativno česte (Brown, 1998). Svi aspekti rada, od konteksta i organizacije, preko forme i funkcije u proizvodnji i ekonomiji, do njegovog značenja i vrijednosti u individualnom i kolektivnom životu, drastično su se promijenili u 21. vijeku. Generalno se brine i raspravlja o efektima i posljedicama ovih promjena i raste svijest da su promjene u radu tolike da dovode u pitanje naše uobičajeno razumijevanje rada, kao i očekivanje šta nam je potrebno za efikasan rad na poslu u odraslom dobu (Casey, 1999).

Nova privreda zahtijeva nove načine mišljenja, upravljanja i poslovanja. Kako se mijenjala priroda i izgled radnih mjesta, mijenjali su se i zahtjevi za obrazovanjem i potrebnim kompetencijama (McLaughlin, 1995). Mnoge zemlje su prešle s privrede

bazirane na industriji na privredu baziranu na informacijama i obrazovanje je moralo da odgovori na tu promjenu. Vodeći princip za pravljenje profila kompetencija potrebnih za zapošljavanje (*employability skills profile*) jeste da su današnjoj i budućoj radnoj snazi visokog kvaliteta mnogo više potrebne generičke bazične kompetencije nego kompetencije specifične za određeno zanimanje, ili one koje su ograničene na današnja radna mjesta (Griffin, McGaw & Care, 2012).

Zbog „eksplozije znanja“, koja i dalje sve brže raste, došlo je do pomjeranja fokusa sa sticanja znanja na njihovu efektivnu primjenu (učenje učenja, rješavanje problema, donošenje odluka) i sposobnost kreiranja novih znanja (kreativnost, inovativnost), uz pravilno korišćenje IKT koje transformišu prirodu rada i smisao društvenih odnosa (fleksibilnost i prilagođavanje na brze promjene), na razvijanje sposobnosti da se dođe do informacija, da se one kritički razmatraju, da se efikasno njima barata (informaciona pismenost, kritičko mišljenje) i da se one efektivno razmjenjuju s drugima, da se zajedno s drugima radi na zadacima (samosvijest, socijalna svijest i vještine, konstruktivna i zdrava komunikacija). U današnjim preduzećima rutinske vještine obavljaju mašine, a uspjeh jednog tehničara ili stručnog lica, bilo sa srednjom ili visokom stručnom spremom, leži u njegovoj sposobnosti da dobro komunicira, da umije da koristi informacije za predano rješavanje složenih problema, da se prilagodi novim zahtjevima i promijenjenim okolnostima, da koristi nove tehnologije da bi stvarao nova znanja. U tim uslovima: „Njegovanje samo kognitivnih kapaciteta, uz odsustvo ljudske dimenzije, izgleda sumnjiv poduhvat“ (Gardner, 2006, str.19).

Kompetencije za 21. vijek (dalje u tekstu: KC21) jesu konstrukt o kome je napisano mnoštvo radova i prije nego je novi vijek i počeo (npr., Delor, 1996). U literaturi

se sreću različiti termini: transferabilna znanja (*transferable knowledge*), ključne ili suštinske kompetencije (*key skills, core skills*), meke kompetencije (*soft skills*), generičke kompetencije (*generic skills*), dublje učenje (*deeper learning*), pripremljenost za studije i karijeru (*college and career readiness*), učenje usmjereno na onoga ko uči (*student-centered learning*), učenje narednih generacija (*next-generation learning*), nova bazična umijenja (*new basic skills*), viši mentalni procesi (*higher-order thinking*), ali najobuhvatniji je, vjerovatno, kompetencije za 21. vijek (*twenty-first century skills*) (Barrie, 2006; Boud and Garrick, 1999a; Bridges, 1993; Crebert et al., 2004; Curry and Sherry, 2004; Pelegrino and Hilton, 2013; Tennant, 1999). Ovi termini označavaju akademske, radne, socijalne i personalne kompetencije, kognitivne kao i ne-kognitivne, kao što su kritičko mišljenje, rješavanje problema, saradnja, efikasna komunikacija, motivacija, istrajnost, učenje kako se uči, informaciona pismenost, socio-emocionalna umijenja, a ponekad i kreativnost, inovativnost i etiku. Riječ je o kompetencijama koje se mogu razvijati u vrlo različitim situacijama, formalnim i/ili neformalnim kontekstima (Boyce et al., 2001; Curry and Sherry, 2004) i one su „generičke“, opštije od znanja i umijenja koja su vezana za kontekst u kome su stečena (Tennant, 1999). Mogu se demonstrirati u školovanju u svim akademskim oblastima i predmetima i važne su za uspjeh u obrazovanju, ali i za kasniji uspjeh u radu i drugim oblastima odgovornosti odraslih. Često se definišu kao osnovna znanja, umijenja, stavovi i spolja vidljiva ponašanja, koja vode ka izvrsnosti na radnom mjestu.

Ljudski kapital postao je internacionalan (Boud and Garrick, 1999b) i poslodavci očekuju da formalno obrazovanje ponudi učenje koje omogućava prilagodljivost i fleksibilnost i da stvara radnu snagu koja

vješto komunicira i brzo i rado primjenjuje svoja postojeća znanja i vještine u novim situacijama (Boud and Garrick, 1999a; Tennant, 1999). Da bi odgovorili tim izazovima, škole i fakulteti moraju se transformirati tako da omogućе učenicima i studentima da sofisticirano kritički razmišljaju, fleksibilno rješavaju probleme i razvijaju vještine saradnje i komunikacije, što će im biti potrebno za uspješan život i rad (Binkley et al., 2012). Pošto obrazovni sistemi treba da odgovore na savremene društvene zahtjeve, razvijeni su mnogi modeli i klasifikacije ključnih kompetencija za 21. vijek kojima bi djeca i mladi trebalo da ovladaju u toku školovanja da bi bili bolje pripremljeni za zapošljavanje i rad u budućnosti.

Naše određenje ključnih kompetencija za 21. vijek koje su potrebne za zapošljavanje, rad i život

Da bismo došli do određenja ključnih kompetencija, prvo smo uradili komparativnu analizu najpoznatijih i najčešće korišćenih koncepcija i modela KC21 (često se nazivaju i okviri) u svijetu (Ananiadou & Claro, 2009; ATC21S, 2009; Binkley et al., 2010; Binkley, 2012; CASEL, 2005; Curtis, 2004; Curtis & McKenzie, 2001; Dede, 2010; DeSeCo, 2005; European Commission, 2007; Finegold & Notabartolo, 2010; Gibb, 2004; ISTE, 200, 2007; McLaughlin, 1995; Ministry of Education-Singapore, 2010; NCREL & Metiri Group, 2003; OECD, 2005; Oliva, 2003; Partnership for 21st Century Skills, 2009; Rychen & Salganik, 2003; Salas, Bedwell, and Fiore, 2011; Scardamalia, et al., 2012; Trilling & Fadel, 2009, prema Salas-Pilco, 2013; US Department of Labor, SCANS, 1991; Voogt & Roblin, 2010; Wheeler, Renchler, Conley & Summerlight, 2000). Kada je pravljen, svaki od modela KC21

imao je u vidu do tada razvijene modele, tako da se izbjegla situacija međusobnog nerazumijevanja i svi modeli su prilično konzistentni u odnosu na to šta bi trebalo da se doda u kurikulum (Dede, 2010), s tim što svaki od njih naglašava različiti segment. Dede (Dede, 2010, str.14–15) ističe da ovi modeli predstavljaju podlogu za sistematsko ispitivanje svih vjerovanja, pretpostavki i vrijednosti o školovanju koji su nasljeđe 20. vijeka i industrijskog doba, kao i podlogu za rekonceptualizaciju obrazovanja u 21. vijeku.

Modeli KC21 bazirani su na vaspitno-obrazovnim ishodima, to jest na onome čime treba da budu opremljeni učenici i studenti u toku svoga školovanja, pa svaki obrazovni sistem koji hoće da koristi određeni model treba da ga prilagodi svojim uslovima, ciljevima i potrebama (Salas-Pilco, 2013). Komparativna analiza najpoznatijih modela KC21 pokazala je da je veliki dio kompetencija zajednički svim modelima, a razlike među njima nastale su zbog različite svrhe za koju su pravljeni. Svaki od modela ima neke svoje prednosti i mane, a pošto nijedan od njih nije obuhvatao sve kompetencije koje smo smatrali važnim za zapošljavanje i uspjeh na poslu, napravili smo svoju klasifikaciju socio-emocionalnih i ključnih kompetencija, koju smo dalje koristili kao instrument u analizi (v. Tabelu 1.1 i Tabelu 1.2). Ova klasifikacija pravljen je kombinovanim pristupom: induktivnim putem – krećući od analize kurikuluma i onoga što se može naći u njima – i uključivanjem ključnih kategorija KC21, koje se nalaze u analiziranim međunarodnim modelima. Ovaj pristup osigurao je da ne izostavimo neku od KC21, koja se našla u analiziranim kurirkulumima, a nema je u modelima KC21, ali i da imamo u vidu sve, prema međunarodnim analizama, nužne kompetencije.

Tabela 1.1. Lista socio-emocionalnih i ključnih kompetencija učenika i studenata koje su dio neophodne pripreme za zapošljavanje u savremenom dobu

Naziv kompetencije	Potkategorije
1. Socio-emocionalne kompetencije <i>(socio-emotional competency)</i>	1.1. Poznavanje sebe i drugih <i>(samosvijest)</i>
	1.1. Upravljanje sobom <i>(samoregulacija)</i>
	1.2. Socijalna svijest
	1.3. Socijalne vještine
	1.3.1. Saradnja
	1.4. Odgovorno donošenje odluka
2. Rješavanje problema <i>(problem solving)</i>	2.1. Rješavanje problema
	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja
3. Kritičko mišljenje <i>(critical thinking)</i>	
4. Kreativnost, stvaralaštvo <i>(creativity)</i>	
5. Informaciona pismenost <i>(information literacy)</i>	
6. Informatičko-komunikaciono-tehnološka pismenost <i>(ICT literacy)</i>	6.1. Ovladavanje IKT vještinama i alatima
	6.2. Primjena IKT u drugim oblastima učenja i rada
7. Učenje učenja, metakognicija <i>(learning to learn, metacognition)</i>	
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo <i>(working skills, entrepreneurship)</i>	
9. Odgovoran odnos prema zdravlju i životnoj sredini <i>(health, healthy lifestyles and ecological awareness)</i>	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvoj zdravih stilova života
	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i ekološki odgovornog ponašanja

Tabela 1.2. Komparativni pregled okvira ključnih kompetencija za 21. vijek

Modeli/okviri	Ključne kompetencije za 21.vijek											
	Communication & collaboration	Citizenship & social responsibility	Information skills	Problem solving & research skills	ICT literacy	Creativity & innovation	Critical thinking & decision making	Socio-cultural sensitivity & awareness	Working skills, Entrepreneurship Productivity	Learning to learn & meta-cognition	LIFE skills (health, environment)	Socio-emotional skills
DeSeCo/OECD 1997-2003.	✓	✓	✓								✓	
NETS•S/ISTE 1998-2007.	✓	✓	✓			✓	✓					
NCREL & Metiri Group, 2003.	✓		✓			✓			✓			
CASEL, 2005.	✓	✓		✓			✓	✓		✓	✓	✓
European Community, 2006.	✓	✓						✓	✓	✓		
Partnership for 21 st Century skills, 2007 & Trilling and Fadel, 2009.	✓		✓	✓		✓	✓		✓			
OECD countries, 2009, Ananiadou & Claro, 2009.	✓	✓	✓									
The Assessment and Teaching of 21st Century Skills (ATCS), 2010.	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓		
Hewlett Packard, 2010.	✓		✓	✓		✓	✓		✓	✓		
21st Century Competencies, Singapore, 2010.	✓		✓			✓	✓	✓				✓
Int. Society for Technology in Education (ISTE), 2007.	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		
American Assoc. of Colleges and Universities, 2007.	✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓		
Dede, 2010.	✓		✓	✓						✓		
Jenkins et al., 2006.	✓		✓	✓				✓		✓		
Pešikan & Lalović, 2016.	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Lista KC21 je glavni instrument za naše analize kurikuluma i bilo je neophodno da odabrane kompetencije precizno definišemo (Tabela 2) iz metodoloških razloga. Prvi je obezbjeđivanje čistoće i preciznosti instrumenta za analizu: međusobno precizno razlikovanje kompetencija obezbjeđuje nepreklapanje kategorija i ispunjenost logičkih kriterijuma dobre klasifikacije. Drugi razlog je objektivnost analiza, to jest, time je omogućeno objektivno i dosljedno klasifikovanje analiziranog sadržaja kurikuluma, tako da on „ne šeta“ po kategorijama (intersubjektivna saglasnost nezavisnih ocjenjivača bila je 0,97).

Mnogi od svjetski poznatih modela KC21 koje smo analizirali ne sadrže socio-emocionalne kompetencije (dalje u tekstu: SEK). Smatrali smo da one moraju biti obuhvaćene, jer su izuzetno važne za efikasnu saradnju s drugima, dobro obavljanje radnih zadataka i bolja akademska postignuća (Elias, et al., 1997; Elias, Tobias, & Friedlander, 2000; Elias, et al., 2003; Gardner, 1999; Durlak et al., 2011; Dunkelblau, 2009; Denham & Brown, 2010; Kress, et al., 2004). U istraživanjima, SEK se određuju raznovrsnim načinima – koriste se različiti termini (emocionalna inteligencija, emocionalni koeficijent, emocionalna pismenost, socio-emocionalno učenje, sl.), ali, bez obzira na različite klasifikacije i imenovanja, u suštini, njihovo ključno određenje jeste da je to *sticanje znanja, stavova i vještina koji su potrebni za prepoznavanje i razumijevanje emocija i upravljanje njima, za snalaženje u socijalnom svijetu, za uspostavljanje i održavanje zdravih odnosa s drugima i za odgovorno donošenje odluka.*

Istraživanja pokazuju važnost posjedovanja SEK da bi neko bio dobar učenik ili građanin. Meta-analiza 213 studija pokazala je da kvalitetni programi koji su napravljeni da popravljaju SEK učenika dovode do značajnih postignuća,

kao, na primjer, do popravljavanja učeničkog postignuća na standardizovanim testovima znanja u prosjeku za 11 percentilnih poena u odnosu na učenike koji nijesu bili uključeni u SEK programe (Durlak et al., 2011). Pored boljeg školskog postignuća, među efektima ovih SEK programa su i smanjeni problemi u ponašanju, smanjeno korišćenje droge ili manje nasilnog ponašanja. Analiza odnosa ulaganja i dobiti (*cost-effectiveness analysis*) kod ovog pristupa pokazuje da unapređivanje SEK dovodi, u prosjeku, do odnosa dobiti prema ulaganju od 11:1 (Belfield et al., 2015). U definisanju SEK oslonili smo se prevashodno na rad Eliasa, koji je, inače, jedan od ključnih autora za razvoj konstrukta socio-emocionalno učenje. Po programu socio-emocionalnog učenja (Elias, Tobias & Friedlander, 2000), SEK čini sljedećih pet socio-emocionalnih komponenti: samosvijest; upravljanje sobom – samoregulacija; socijalna svijest; socijalne vještine – vještine uspostavljanja i održavanja zdravih odnosa s drugima; i odgovorno donošenje odluka.

Socio-emocionalno kompetentni učenici/ studenti ispoljavaju ključne emocionalne, kognitivne i bihevioralne vještine u različitim situacijama kroz koje prolaze u školi, porodici i široj sredini. Pregledom literature može se uočiti da *emocionalna kompetencija* postaje integrativni termin za set vještina potrebnih za procesiranje podataka i uključuju: percepciju, razumijevanje, regulaciju i korišćenje afekta i afektivnih informacija. Izražavanje, razumijevanje i upravljanje osjećanjima prevashodno se smatraju komponentama emocionalne kompetencije, ali s obzirom na to da one doprinose i efikasnosti socijalnih interakcija i indikovanju socijalne kompetencije, one se isto tako definišu i kao SEK (Denham, 1998; Saarni, 1999).

Tabela 2. Određenja ključnih kompetencija za 21. vijek u našem modelu (Pešikan i Lalović, 2016)

Kompetencija		Određenje
1. Socio-emocionalne kompetencije	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	Sposobnost da osoba tačno identifikuje, prepoznaje i procjenjuje vlastite i tuđe emocije, interese i vrijednosti i njihov uticaj na ponašanje; tačno procjenjivanje vlastitih i tuđih dobrih i slabih strana, prednosti i ograničenja, posjedovanje opravdanog osjećaja samopouzdanja i optimizma; odgovornost, razumije obavezu da se uključi u etična, sigurna i zakonska ponašanja.
	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	Sposobnost da osoba reguliše emocije, misli i ponašanje u različitim situacijama, prikladna emocionalna ekspresija, kontrolisano izražavanje i upravljanje vlastitim emocijama u stresnim situacijama, kontrola impulsa, istrajavanje i u situacijama kada se pojave prepreke; postavlja lične ciljeve i ciljeve u učenju i posvećeno i motivisano radi na njihovoj realizaciji, nadgleda napredak u njihovoj realizaciji; posjeduje istrajnost.
	1.3. Socijalna svijest	Sposobnost da se zauzme perspektiva drugoga, razumijevanje tuđe pozicije, tuđeg mišljenja i emocija; empatija s drugima iz različitih sredina i kultura; razumije društvene i etičke norme u ponašanju; tolerancija prema drugome i drugačijem, uvažava različitosti, ima svijest o vlastitom nacionalnom identitetu i identitetu drugih, cijeni i uvažava individualne i grupne razlike, razlike vidi kao snagu u svijetu koji nas okružuje; poštuje druge, vjerujući da drugi zaslužuju da budu tretirani ljubazno i sa suosjećanjem; posjeduje otvorenost uma; poštenje; svijest o ravnopravnosti polova; promoviše mentalno i fizičko zdravlje.
	1.4. Socijalne vještine 1.4.1. Saradnja 1.4.2. Građanski aktivizam	Sposobnost da se uspostave i održavaju zdravi odnosi s drugima; da se, verbalno i neverbalno, jasno i djelotvorno komunicira; umije aktivno da sluša, čeka na svoj red, efikasno saraduje, pregovara i konstruktivno rješava konflikte, uvažavajući potrebe svih koji su uključeni; traži i nudi pomoć kada je to potrebno; otporan je na neadekvatne spoljne pritiske, odbija provokacije i efikasno izbjegava neželjena, nebezbedna i neetična ponašanja; ponaša se etično pri donošenju odluka, poštujući principe i standarde morala, vjere, zakona i profesionalnog ponašanja; kao građanin je inicijativan i aktivno učestvuje u donošenju odluka (npr. glasanje) i drugim društveno relevantnim aktivnostima; poznaje dječja i ljudska prava i obaveze i ponaša se u skladu s njima; ima razvijenu socijalnu svijest i ponaša se u skladu s tim načelima.
	1.5. Odgovorno donošenje odluka	Sposobnost da se analizira situacija, postavljaju ciljevi, rješavaju problemi donošenjem odluke nakon razmatranja svih relevantnih faktora, sposobnost formulisanja argumenata za moguće odluke i protiv mogućih odluka, odmjeravanja iznijetih argumenata, predviđanja mogućih posljedica donijete odluke, evaluacija donijete odluke i refleksije o njoj; poštovanje etike i socijalnih normi pri donošenju odluka i preuzimanje odgovornosti za donijetu odluku i njene posljedice.

2. Rješavanje problema	2.1. Rješavanje problema	Sposobnost traženja i uspostavljanja novih odnosa i veza među elementima situacije, a da oni nijesu neposredno dati, do njih se ne može doći opažanjem, niti su sadržani u ranijem iskustvu osobe, već se do njih dolazi uviđanjem (na kognitivnom planu se uviđaju odnosi). Podrazumijeva sposobnost nošenja s neizvjesnim i nedovoljno jasnim i nedovoljno strukturiranim situacijama; identifikovanje problema (prepoznavanje, tačno lociranje i definisanje problema), nalaženje metoda i tehnika za njegovo uspješno rješavanje, disciplinovano razmatranje alternativnih mogućnosti, odgovorno i cilju orijentisano djelovanje, koje uključuje istrajno prevazilaženje prepreka.
	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	
3. Kritičko mišljenje		Obuhvata strategije selekcije i evaluacije informacija, evaluativno rezonovanje, pronalaženje nedostataka, nedosljednosti, nedovršenosti, grešaka u logici određenih ideja, pretpostavki, zaključaka, tvrdnji ili teorija da bi se stvorile nove ili upotpunile postojeće misli, ideje, pretpostavke, zaključci ili teorije; razlikovanje činjenica od interpretacija i mišljenja; traganje za argumentima, sposobnost uočavanja i nalaženja argumenata; sposobnost da se prepozna stanovište autora koje nije eksplicitno dato; razumijevanje indirektnih i implicitnih poruka teksta, razumijevanje konteksta u tumačenju poruke.
4. Kreativnost, stvaralaštvo		Sposobnost da se kreiraju nove, originalne i pažnje vrijedne ideje; otvorenost prema novim idejama, djelotvorno razvijanje, primjenjivanje i posredovanje novih ideja prema drugima, razvijanje inovativne i kreativne ideje u formi koja može da ima uticaja i da bude prihvaćena u datoj sredini; primjenjuje inovacije, pokazuje upornost u prezentovanju i promovisanju novih ideja.
5. Informaciona pismenost		Termin <i>informaciona pismenost</i> prvi put se pojavio sredinom sedamdesetih godina 20. vijeka, kao izraz svijesti da nas preplavljuju informacije i da one postaju neukrotive. To postaje esencijalna stvar za građane 21. vijeka, jer ogromna količina informacija i tehnologija ne mogu same od sebe kreirati dobro informisanog građanina, bez ljudske sposobnosti da razumije informacije i njihove izvore i efikasno ih koristi. Većina definicija naglašava da biti informaciono pismen znači da osoba mora biti u stanju da prepozna kada su joj potrebne informacije i koje; da odredi sve moguće izvore informacija i izabere onaj koji je najbolji; locira izvore (intelektualno i fizički), umije da im pristupi i u njima nađe informacije; da koristi nađene informacije (čita, sluša, posmatra, dodiruje) i da je u stanju da izdvoji relevantne; da organizuje informacije prikupljene iz više izvora i efikasno ih prezentuje koristeći različita sredstva, načine i prilagođavajući ih karakteristikama publike kojoj se prezentuju; poštuje etičke standarde u korišćenju informacija (poštovanje intelektualnih prava u posredovanju informacija i znanja); da evaluira, procijeni kvalitet produkta (efektivnost) i kvalitet procesa (efikasnost). Zajednička je svim disciplinama, svim sredinama za učenje i svim nivoima obrazovanja. Omogućava onome ko uči da dobro ovlada sadržajem, da proširi svoja istraživanja i postigne veću kontrolu nad vlastitim učenjem. Predstavlja osnovu za cjeloživotno učenje.

6. Informatičko komunikaciono-tehnološka (IKT) pismenost	6.1. Ovladavanje IKT vještinama i alatima	<p>Brojni su termini kojima se označava ova vrsta pismenosti, npr. kompjuterska pismenost (<i>computer or computing literacy</i>), digitalna pismenost (<i>digital literacy</i>), IKT pismenost (<i>ICT literacy</i>). Većina ih je krenula od elementarnog značenja posjedovanja kompetencija za rad na računaru (kompjuterska pismenost), ali se sa savremenim tehnološkim razvojem mreža i interneta definicija nužno proširila s korišćenja digitalnih alatki na posjedovanje komunikacionih vještina i primjenu IKT aplikacija (IKT pismenost). Ona uključuje sposobnost korišćenja tehnoloških sredstava komunikacije širokog opsega (e-mail, video-konferencije, WWW, društvene mreže, itd.). Jedna od definicija koja je preživjela „tiraniju vremena“ i razvoj tehnologije i još uvijek odgovara savremenom razumijevanju IKT pismenosti jeste: IKT pismenost je „razumijevanje karakteristika kompjutera, njegovih mogućnosti i aplikacija i sposobnost da se to znanje primijeni za vješto i produktivno korišćenje računarskog sistema, tako da odgovara individualnim ulogama u društvu“ (Simonson, Maurer, Montag-Torardi & Whitaker, 1987:232). IKT pismenost uključuje informacionu pismenost, ali je uvijek vezana za digitalne izvore i tehnologiju, tako da obuhvata sposobnost da se koriste IKT alati i mreže da bi se pronašle i adekvatno predstavile potrebne informacije; sposobnost da se prikupe inormacije u digitalnom okruženju; sposobnost da se primijeni neka od postojećih shema za organizaciju ili klasifikaciju digitalnih informacija; sposobnost da se IKT alati koriste da bi se sumirale, uporedile, kontrastirale ili sintetizovale informacije iz multiplih digitalnih izvora; sposobnost da se prosuđuje kvalitet, relevantnost, tačnost, tačka gledišta, pristrasnost, obuhvat ili tačnost digitalnih informacija; sposobnost da se generišu (proizvedu) informacije prilagođavanjem, primjenom, dizajniranjem ili kreiranjem informacija u IKT okruženju; i sposobnost da se ispravno posreduju informacije u njihovom kontekstu za određenu publiku u određenim prilikama. Obuhvata i <i>medijsku pismenost</i>, sposobnost da se pošalju i analiziraju medijske poruke i druge medijske vještine.</p>
	6.2. Primjena IKT u drugim oblastima učenja i rada	
7. Učenje učenja, metakognicija		<p>Sposobnost da se istrajno uči, da se organizuje vlastito učenje, kako individualno tako i u grupi, što uključuje efikasno upravljanje vremenom i informacijama, samo-regulisano, autonomno, namjerno učenje, koje je neophodno za lično i profesionalno napredovanje. Ova kompetencija uključuje svijest o vlastitom procesu učenja, razumijevanje i kontrolu vlastitog procesa mišljenja i učenja (meta-kognitivna kompetencija), identifikovanje raspoloživih mogućnosti i posjedovanje sposobnosti da se prevaziđu prepreke kako bi učenje bilo uspješno. Zahvaljujući ovoj kompetenciji, onaj ko uči može da izabere metod učenja i sredinu za učenje koji mu najviše odgovaraju i da je u stanju da ih i adaptira u skladu sa svojim potrebama u učenju, ukoliko je potrebno. Na bazi prethodnih znanja i životnih iskustava, onaj ko uči koristi ovu kompetenciju u različitim kontekstima (kod kuće, na poslu, u obrazovanju i obuci). Osoba koja vlada ovom kompetencijom ima brojne dobiti: jasnije vidi ciljeve učenja i kako da ih realizuje; bolje iskorišćava svoje potencijale; efektivnije, fleksibilnije uči i samostalno vodi svoj proces učenja; bolje uči iz problemskih i kriznih situacija; ima bolje razvijeno kritičko mišljenje i kapacitet za aktivnu građansku participaciju.</p>

8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo		Obuhvata one vrijednosti i vrline koje su potrebne za odgovorno i savjesno obavljanje poslova, kao što su marljivost, istrajnost u radu uprkos preprekama, savjesnost, inicijativnost, osjećaj za fer-plej, poštenje, ponašanje u skladu s etičkim principima, prihvatanje odgovornosti, solidarnost, pribrano i konstruktivno reagovanje u stresnim situacijama, sposobnost korektno i etične saradnje u timu, poštovanje profesionalnih standarda i obrazaca ponašanja, sposobnost da se mijenja, odgovorno i kompetentno rukovođenje (<i>leadership</i>), preduzimljivost.
9. Odgovoran odnos prema zdravlju i životnoj sredini	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvoj zdravih stilova života	Razvijanje odgovornog odnosa prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih; briga o ličnoj higijeni, higijeni drugih i sredine; njegovanje i praktikovanje fizičkih aktivnosti; razvoj svijesti o zdravoj ishrani i dobrim dijetetskim navikama i njihovo praktikovanje; učestvovanje u različitim rekreativnim fizičkim aktivnostima; participacija u promovisanju zdravih stilova života; njegovanje kulture stanovanja; rezistencija, otpornost na pritiske da se konzumiraju duvan, alkohol, opojna sredstva; njegovanje zdravog, sigurnog okruženja.
	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i ekološki odgovornog ponašanja	Razvoj svijesti i odgovornog ponašanja prema prirodi i životnoj sredini; svijest o potrebi lokalnog djelovanja na zaštitu, remedijaciji i unapređivanju kvaliteta životne sredine; uključivanje u organizovane lokalne akcije ili akcije šireg obima tog tipa.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Izvedeno istraživanje je eksplorativnog tipa, korišćena je metoda analize sadržaja. Glavni instrument za analizu bila je naša klasifikacija KC21 (Pešikan i Lalović, 2016, v. tabele 1 i 2). Jedinicu analize predstavljala je svaka sintagma koja se odnosi na neku od kategorija KC21. U analizi smo se služili induktivnom metodom, prikupljajući sve formulacije koje bi se iole mogle odnositi na KC21 u kurikulumima, a zatim smo ih klasifikovali prema našoj kategorizaciji.

Uzorak za analizu činili su:

- zakoni iz oblasti obrazovanja i druga dokumenata koja su bila osnova za kreiranje kurikuluma;
- kurikulumi za osnovnu školu;
- kurikulumi za gimnaziju;
- kompletni kurikulumi za gimnazijske predmete C-SBH jezik i književnost i Istorija (ciljevi, operativni ciljevi, aktivnosti i ishodi za ove predmete) za analizu studija slučaja;
- kurikulumi svih nastavničkih fakulteta (studijski programi i knjige predmeta);

Analizirani su ciljevi i ishodi svih predmeta u osnovnoj školi (OŠ) i gimnaziji (GIM): svih obaveznih predmeta (tabele 3, 4) i uzorka izbornih predmeta (tabele 7, 8). Kada su u pitanju izborni predmeti, napravljen je uzorak tako što su uzeti oni predmeti koji su prema istraživanju Zavoda za školstvo² najčešće bili birani u osnovnoj školi i gimnaziji tokom 2015/16. školske godine (tabele 5, 6).

² <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi>

Definišući predmet istraživanja uočili smo problem s koncepcijom i mjestom *međupredmetnih tema* (Tabela 9), koje su nastavnici, takođe, u obavezi da realizuju. Veoma je dobra zamisao da se u školski kurikulum uključe i međupredmetne teme (MT) koje bi trebalo da presijecaju sve predmete, ali bi one trebalo manje da budu usmjerene na teme (sadržaj), a više na razvoj transferzalnih, međupredmetnih kompetencija. Da bi to postigle, pored koncepcije MT kao razvoja međupredmetnih kompetencija, nužno je i njihovo integrisanje u predmetne programe. Postoji problem s mjestom MT u kurikulumu. Same MT su nabrojane i detektovana su mjesta u svakom od školskih predmeta na kojima se mogu napraviti kopče sa MT. Međutim, u ciljevima i ishodima predmeta u kurikulumu ne pojavljuju se MT, ne pominju se ni na jednom mjestu (zato nijesu dio predmeta naših analiza), nego se očekuje da ih nastavnici „uzidaju” u svoju nastavu na osnovu datih preporuka, što nimalo nije lak zadatak.

Tabela 3. Pregled obaveznih predmeta u osnovnoj školi koji su bili predmet analize

OBAVEZNI PREDMETI – OSNOVNA ŠKOLA										
RAZREDI		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
1	Maternji jezik i književnost	6	6	6	5	5	5	4	4	4
2	Matematika	4	4	4	5	5	5	4.5	4	3.5
3	Engleski/Ruski/Italijanski/Francuski/Njemački jezik				2	3	4	4	3	3
4	Likovna kultura	2	2	2	2	2	1	1	1	1
5	Muzička kultura	1	1	1	2	2	1	1	1	1
6	Priroda i društvo	3	3	3						
7	Poznavanje društva				2	2				
8	Građansko vaspitanje						1	1		
9	Istorija						1.5	1.5	2	2
10	Geografija						1.5	1.5	1.5	2
11	Priroda i tehnika				2					
12	Priroda					2	1			
13	Biologija sa ekologijom							2		
14	Biologija								2	2
15	Hemija								2	2
16	Fizika							1	2	2
17	Osnovi tehnike					1		1		
18	Informatika						2			
19	Fizičko vaspitanje	3	3	3	3	3	3	2	2	2
20	Izborni predmeti							5	5	5

Tabela 4. Pregled obaveznih predmeta u gimnaziji koji su bili predmet analize

OBAVEZNI PREDMETI – GIMNAZIJA		I	II	III	IV
1	Maternji jezik i književnost	4	4	4	4
2	Službeni jezik kao nematernji	2	2	2	2
3	Matematika	4	4	4	4
4	I strani jezik (Engleski/Italijanski/Francuski/Njemački/Ruski jezik)	3	3	3	3
5	II strani jezik (Engleski/Italijanski/Francuski/Njemački/Ruski jezik)	2	2	2	3
6	Istorija	2	2	2	2
7	Fizičko vaspitanje	2	2	2	2
8	Muzička umjetnost	1			
9	Likovna umjetnost		1		
10	Latinski jezik			2	
11	Geografija	2	2		
12	Biologija	2	2	2	
13	Hemija	2	2	2	
14	Fizika	2	2	2	
15	Psihologija		2		
16	Sociologija				2
17	Filozofija				2
18	Informatika	2			
19	Obavezni izborni predmeti	3	3	6	8

Tabela 5. Zastupljenost izbornih predmeta u osnovnoj školi u 2015/16. školskoj godini

Izborni predmet		VII razred	VIII razred	IX razred
1	Sport za sportiste	48,0%	34,8%	41,9%
2	Italijanski jezik	30,4%	32,2%	33,4%
3	Ruski jezik	27,9%	29,4%	28,3%
4	Fransucki jezik	18,0%	17,0%	18,0%
5	Njemački jezik	16,0%	13,3%	14,0%
6	Zdravi stilovi života		28,8%	14,7%
7	Likovna radionica	19,0%		
8	Računarska obrada i dizajn teksta	14,9%		
9	Literarna i novinarska radionica	12,0%		
10	Zanimljiva geografija		9,6%	
11	Preduzetništvo		8,1%	

Tabela 6. Zastupljenost izbornih predmeta u gimnaziji u 2015/16. školskoj godini

Izborni predmet		I razred	II razred	III razred	IV razred
1	Izabrani sport	49,9%	39,7%	23,8%	21,0%
2	Umjetnost i vizuelne komunikacije	17,7%	29,2%	27,4%	28,8%
3	Pojedinac u grupi			24,0%	39,1%
4	Građansko obrazovanje	34,7%	19,3%		
5	Zdravi stilovi života	25,4%	12,3%		
6	Turistička geografija Crne Gore			39,3%	
7	Sociologija kulture				31,7%
8	Evropske integracija			27,8%	
9	Etika				23,0%
10	Komunikologija	19,7%			
11	Ekologija i zaštita životne sredine		17,4%		
12	Debata		14,1%		

Tabela 7. Izborni predmeti u osnovnoj školi koji su bili predmet analize

1	Sport za sportiste (VIII, VIII, IX)
2	Strani jezici (engleski, njemački, ruski, francuski, italijanski)
3	Računarska obrada i dizajn teksta
4	Literarna i novinarska radionica
5	Zdravi stilovi života (VIII ili IX)
6	Zanimljiva geografija (VIII)
7	Preduzetništvo (VIII)

Tabela 8. Izborni predmeti u gimnaziji koji su bili predmet analize

1	Debata
2	Ekologija i zaštita životne sredine
3	Etika
4	Evropske integracije
5	Građansko obrazovanje
6	Komunikologija
7	Pojedinac u grupi
8	Sociologija kulture
9	Sportske igre
10	Turistička geografija Crne Gore
11	Umjetnost i vizuelne komunikacije
12	Zdravi stilovi života

Tabela 9. Lista međupredmetnih tema

1	Klimatske promjene
2	Zelena ekonomija
3	Zaštita životne sredine
4	Održivi gradovi i naselja
5	Biodiverzitet
6	Zdravstveno obrazovanje i vaspitanje
7	Obrazovanje za ljudska prava i o ljudskim pravima
8	Preduzetničko učenje

U analizu smo pokušali da uključimo i analizu *sugerisanih aktivnosti* koje se nalaze u kurikulumima, vođeni logikom da priroda tih aktivnosti može ukazivati na razvoj KC21, čak i onda kada one nijesu imenovane. Međutim, pošto aktivnosti nijesu uvijek tako definisane da se sa sigurnošću može odrediti koju vrstu kognitivnih procesa pokreću kod učenika i u velikoj mjeri zavise od načina na koji ih nastavnici realizuju u praksi, ovu analizu smo morali izostaviti kao nedovoljno utemeljenu.

Pored analize kurikuluma, uradili smo i analizu zakonskih i drugih relevantnih dokumenata iz oblasti obrazovanja, koji su bili osnova za izradu kurikuluma u Crnoj Gori i s kojima bi trebalo da su kurikulumi usklađeni (Tabela 10).

Tabela 10. Zakoni i drugi relevantni dokumenti koji su bili predmet analize

1	Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.
2	Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju
3	Zakon o gimnaziji
4	Zakon o visokom obrazovanju
5	Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama
6	Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020)
7	Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2014–2018)
8	Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja s Akcionim planom (2012–2017) – Prijedlog
9	Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori

U uzorku se nalaze svi nastavnički fakulteti na Univerzitetu Crne Gore (Tabela 11). Analizirani su vodič kroz osnovne studije, *Informator*³ (koji sadrži ishode učenja za svaki studijski program na Univerzitetu Crne Gore, ali ne i njihove ciljeve) i knjige predmeta (tamo gdje postoje).

3 Univerzitet Crne Gore, *Informator*, Rektorat Univerziteta Crna Gora, Podgorica, 2015.

Tabela 11. Lista nastavnčkih fakulteta i studijskih programa čiji su kurikulumi bili predmet analize

	Filozofski fakultet
1	Filozofija
2	Sociologija
3	Istorija
4	Pedagogija
5	Obrazovanje učitelja
6	Obrazovanje učitelja na albanskom jeziku
7	Geografija
8	Psihologija
	Filološki fakultet
9	Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti
10	Srpski jezik i južnoslovenske književnosti
11	Engleski jezik i književnost
12	Ruski jezik i književnost
13	Italijanski jezik i književnost
14	Francuski jezik i književnost
15	Njemački jezik i književnost
	Prirodno-matematički fakultet
16	Matematika
17	Matematika i računarske nauke
18	Fizika
19	Biologija
20	Računarstvo i informacione tehnologije
	Muzička akademija
21	Studijski program Opšta muzička pedagogija
	Fakultet za sport i fizičko vaspitanje
22	Studijski program Fizička kultura

REZULTATI I DISKUSIJA

Opšte napomene

- *Ovom analizom nijesu obuhvaćena predmetno specifična znanja.* U kurikulumima se nalaze i predmetno specifična znanja i umijanja, koja su obavezni dio kurikuluma, ali mi ih nijesmo uzimali u obzir u istraživanju, jer je riječ o predmetno specifičnim kompetencijama (koje su u domenu stručnjaka za pojedine discipline), a predmet naše analize su generičke, transferzalne KC21.
- *Nedovoljno su precizne i jasne formulacije ciljeva i ishoda u kurikulumima.* Prilikom analize kurikuluma, jedan od problema bio je prepoznati i odrediti da li formulacije ciljeva/ishoda (ili njihovi djelovi) spadaju u razvoj KC21. Činilo nam se da se u određenim ciljevima/ishodima misli na neke od KC21, ali sigurno ne dovoljno osviješćeno, planski i sistematski. Formulacije su često nedovoljno precizne i jasne, nedovoljno artikulirane i elaborirane, djelovi koji se odnose na KC21 više su „nabacani“ ili „pridodati“, ne predstavljaju integrativni i prirodni dio formulacija ciljeva/ishoda određenog predmeta. Formulisanje ciljeva i ishoda predmeta jeste zahtjevan posao, ali analiza diskursa ciljeva i ishoda ukazuje na to da nam je nastava još uvijek više fokusirana na sadržaj koji se izučava (usmjerenost na program), a manje na njegovo učenje (usmjerenost na učenika/studenta i na učenje predviđenog sadržaja). Evo nekoliko primjera takvih nedovoljno jasnih i preciznih formulacija:
 - ◆ „stvora osjećaj za timski rad“ (Matematika, I–IX): iz formulacije nije jasno šta se podrazumijeva pod osjećaj, da li svijest o potrebi zajedničkog rada, uvažavanje tuđih pozicija u zajedničkom radu, razvoj sposobnosti saradnje, ili vještine komunikacije s drugima, ili nešto treće.
 - ◆ „razvijaju odnos za likovna ostvarenja, nacionalnog i opšteg ljudskog kulturnog nasljeđa“ (Likovna radionica): nije jasno o kakvom je odnosu riječ, na koju vrstu odnosa se misli, da li na uvažavanje različitih likovnih ostvarenja, ili na kritičku recepciju likovnih ostvarenja, ili na sposobnost kreativnog izražavanja, ili nešto drugo;
 - ◆ „formiraju opštekulturne i obrazovne vrijednosti i norme ponašanja“ (Njemački jezik, IV–IX): nije jasno na koje se vrijednosti misli pod opštekulturne, da li na demokratske vrijednosti zapadnog društva, na koje obrazovne vrijednosti i koje norme ponašanja se misli, da li one koje su karakteristične za datu sredinu, za taj socio-kulturni kontekst, ili neke druge, opštije, poput uvažavanja ljudskih prava, i sl.
 - ◆ Dok nije jasno na šta se misli pod datim formulacijama, na koji aspekt se odnose, to ne može biti predmet planskog razvijanja, pogotovo što je riječ o umijenjima koja se na različite načine podstiču i razvijaju i unutar nastave jednog predmeta.
- ◆ „stvora osjećaj za timski rad“ (Matematika, I–IX): iz formulacije nije jasno šta se podrazumijeva pod osjećaj, da li svijest o potrebi zajedničkog rada, uvažavanje tuđih

ANALIZA
KURIKULUMA
ZA OSNOVNU
ŠKOLU I
GIMNAZIJU

ANALIZA CILJEVA

1.1. ANALIZA CILJEVA U ZAKONIMA I DRUGIM RELEVANTNIM DOKUMENTIMA IZ OBLASTI OBRAZOVANJA

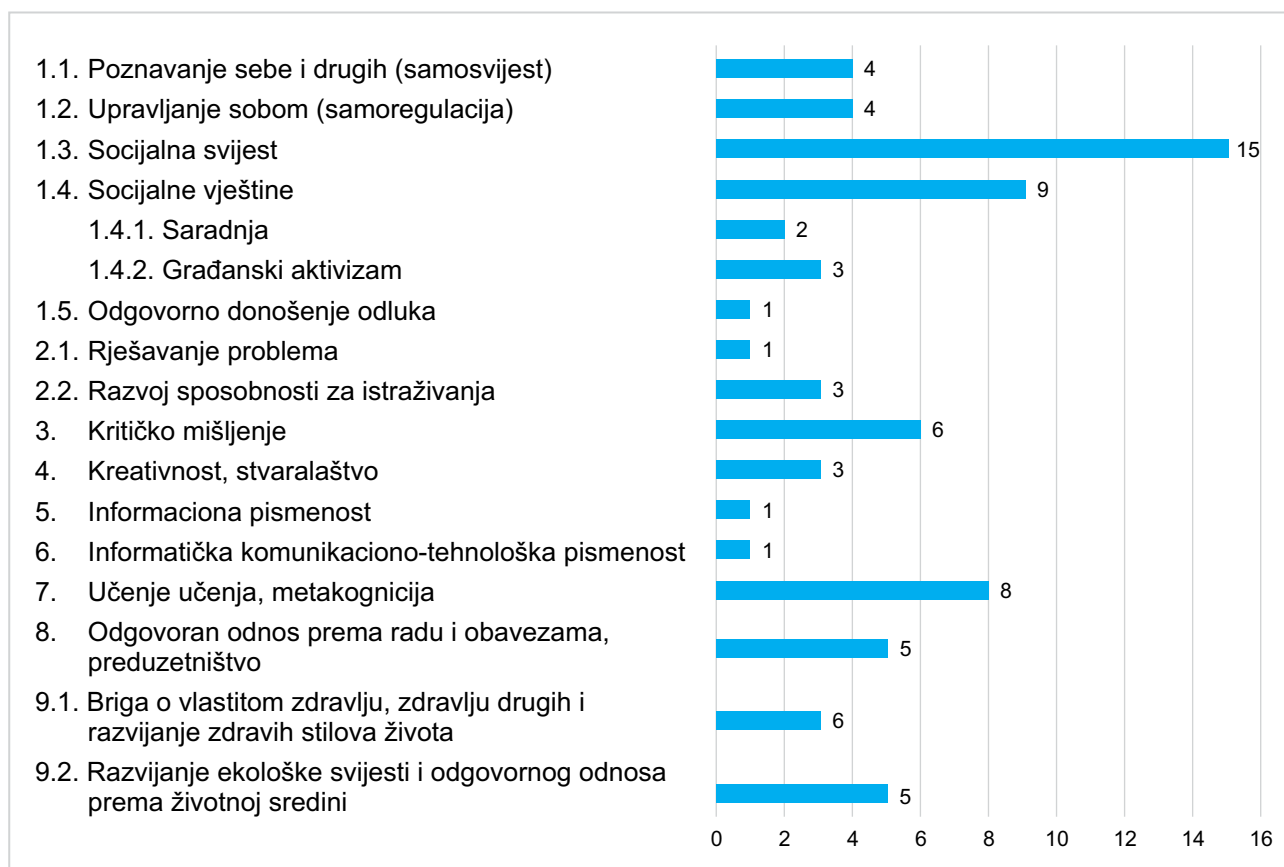
Urađena je analiza zastupljenosti KC21 u zakonskim i drugim relevantnim dokumentima iz oblasti obrazovanja u Crnoj Gori. Pod relevantnim dokumentima podrazumijevamo ona koja su neposredno uticala na kreiranje kurikuluma, prije svega na ciljeve i ishode obrazovanja i koja su bila osnov u izradi kurikuluma (Tabela 10). Jedna grupa dokumenata su ona koja su odredila karakter programa u školama koji su bili predmet naše analize. To su osnove za obnovu nastavnih programa, koje su poslužile kao zajednički okvir za izradu svih programa, i zakoni u kojima su definisani ciljevi obrazovanja. Druga grupa dokumenata su strategije, koje predstavljaju pogled u budućnost i koje govore o tome kakvo bi obrazovanje trebalo da bude. Cilj analize bio je da utvrdimo da li je zakonskim i drugim relevantnim dokumentima, kojima se određuje sadržaj i karakter opšteg obrazovanja u Crnoj Gori, predviđeno podsticanje i razvijanje KC21, kojih i u kojoj mjeri.

a) Zastupljenost pojedinih KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima u Crnoj Gori – po ciljevima

Analiza je pokazala da se sve odabrane KC21 pojavljuju makar u nekom od

analiziranih dokumenata kao cilj opšteg obrazovanja (Grafikon 1). Analizom zastupljenosti pojedinih KC21 u pomenutim dokumentima vidi se da se najčešće pominje socijalna svijest (f=15, ili 20% od svih KC21 koje se pominju), zatim slijede socijalne vještine (f=9 ili 12%), učenje učenja (f=8 ili 11%) i kritičko mišljenje, odgovoran odnos prema radu i obavezama i razvijanje ekološke svijesti (po f=6 ili 8%). U analiziranim dokumentima jedva se pominju danas tako važne kompetencije kakve su: informaciona pismenost, IKT pismenost, rješavanje problema, odgovorno donošenje odluka, saradnja, kreativnost, odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i njegovanje zdravih stilova života. Ipak, u obrazovnoj politici postoji svijest o važnosti ovih kompetencija, jer u osnovnoj i srednjoj školi postoje izborni predmeti kojima su ovo glavne teme.

Grafikon 1. Zastupljenost KC21 u zakonima i drugim relevantnim obrazovnim dokumentima CG – po ciljevima

b) Zastupljenost KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima iz oblasti obrazovanja u Crnoj Gori – po dokumentima

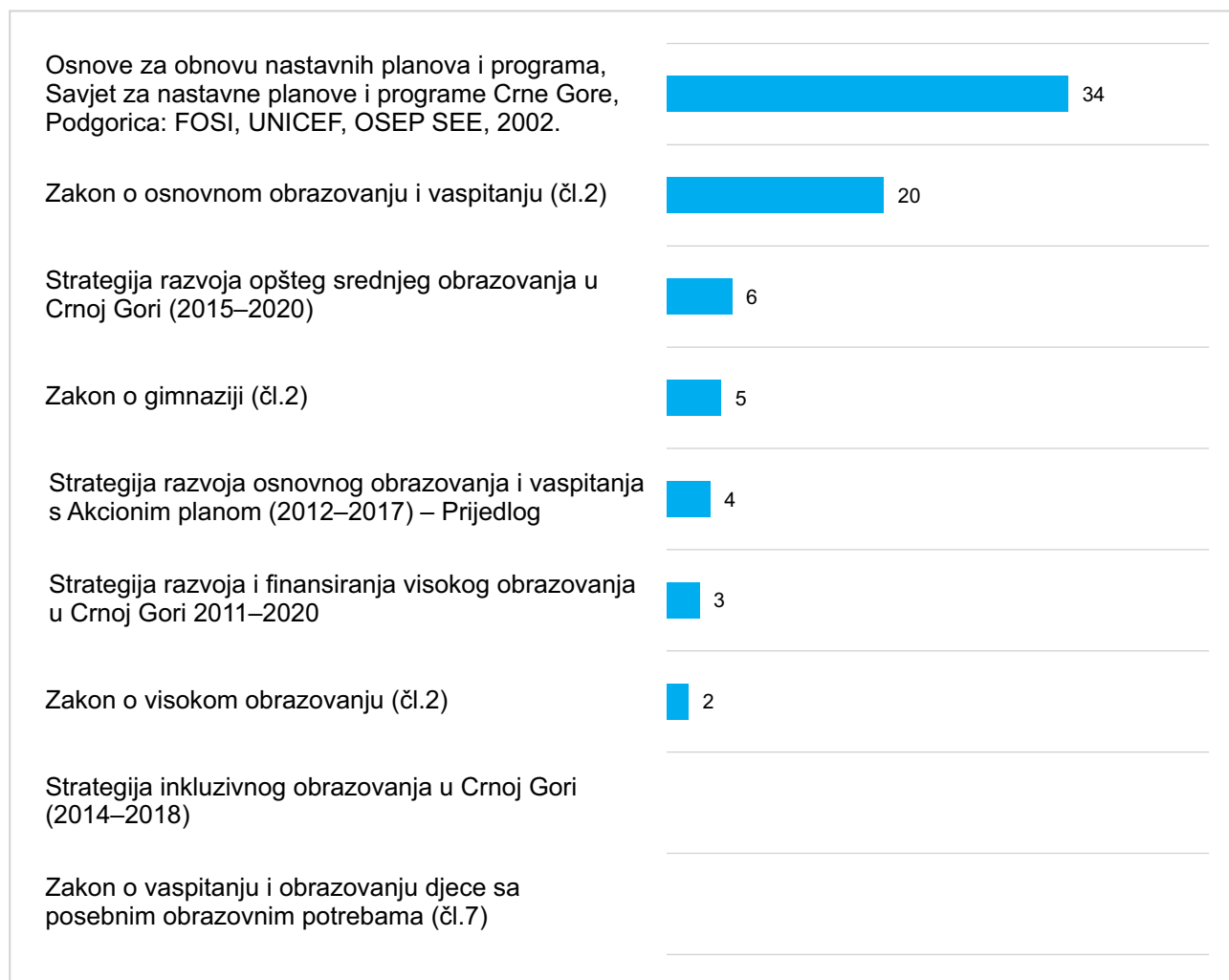
Kada se analizira zastupljenost KC21 u relevantnim dokumentima, možemo zaključiti da su *Osnove za obnovu nastavnih planova i programa* (OZONP, 2002) dokument u kojem se najviše pominju KC21 (f=34), što je dobro, s obzirom na prirodu ovog dokumenta i njegovu namjenu (v. Prilog 1). U ovom dokumentu saopštena je suština moderne obrazovne politike: da je obrazovanje usmjereno na učenika – da je on „centar obrazovnog sistema“ (OZONP, 2002) i da *učenike* treba pripremi, prije svega,

za nepredvidljive i dinamične promjene u svijetu rada, o kojima smo govorili na početku ovoga rada. Takođe, u OZONP naglašeno je da novi nastavni planovi i programi treba učenicima da pomognu da se razvijaju „kao slobodne ličnosti, odgovorne prema sebi i drugima, kao i prema društvenom i prirodnom okruženju“, da izgrađuju i razvijaju sopstvene vrijednosti i uvjerenja, kao i da poštuju stavove pojedinaca i grupa drugačijih od njihovih. U pomenutom dokumentu posebno se naglašava uloga škole u razvoju vještina, „kako intelektualnih, tako i neintelektualnih“ (OZONP, 2002, str. 36), što je sasvim na liniji razvoja KC21. Pored OZONP, najveći broj KC21 pojavljuje se u *Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (f=20). U ova dva dokumenta pominju se skoro tri četvrtine (73%) svih

KC21 koje se pojavljuju u analiziranim zakonima i drugim relevantnim dokumentima iz oblasti obrazovanja, dok je učestalost KC21 u ostalim dokumentima zanemarljiva (0–8%), a u dva dokumenta – u *Strategiji inkluzivnog obrazovanja*

u Crnoj Gori (2014–2018) i u *Zakonu o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama* (čl. 7) – one se ne pominju, to jest, nijedan cilj se ne odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Grafikon 2. Zastupljenost KC21 u zakonskim dokumentima

Sumarni pregled zastupljenosti KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima iz oblasti obrazovanja u Crnoj Gori:

	Osnove za obnovu nastavnih planova i programa	Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	Zakon o Gimnaziji	Zakon o visokom obrazovanju	Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama	Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020)	Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2014–2018)	Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja s Akcionim planom (2012–2017)	Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori (2011–2020)	UKUPNO
Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	2	1						1		4
Upravljanje sobom (samoregulacija)	4									4
Socijalna svijest	6	6	1			1		1		15
Socijalne vještine	3	1	2			2		1		9
Saradnja	2									2
Građanski aktivizam		3								3
Odgovorno donošenje odluka	1									1
Rješavanje problema	1									1
Razvoj sposobnosti za istraživanja	1			1					1	3
Kritičko mišljenje	3	1	1			1				6
Kreativnost, stvaralaštvo	2	1								3
Informaciona pismenost	1									1
Informatička pismenost	1									1
Učenje učenja	3	2		1				1	1	8
Preduzetništvo	2	2							1	5
Briga o vlastitom zdravlju	1	1				1				3
Razvijanje ekološke svijesti	1	2	1			1				5
UKUPNO	34	20	5	2	0	6	0	4	3	

■ ZAKONI

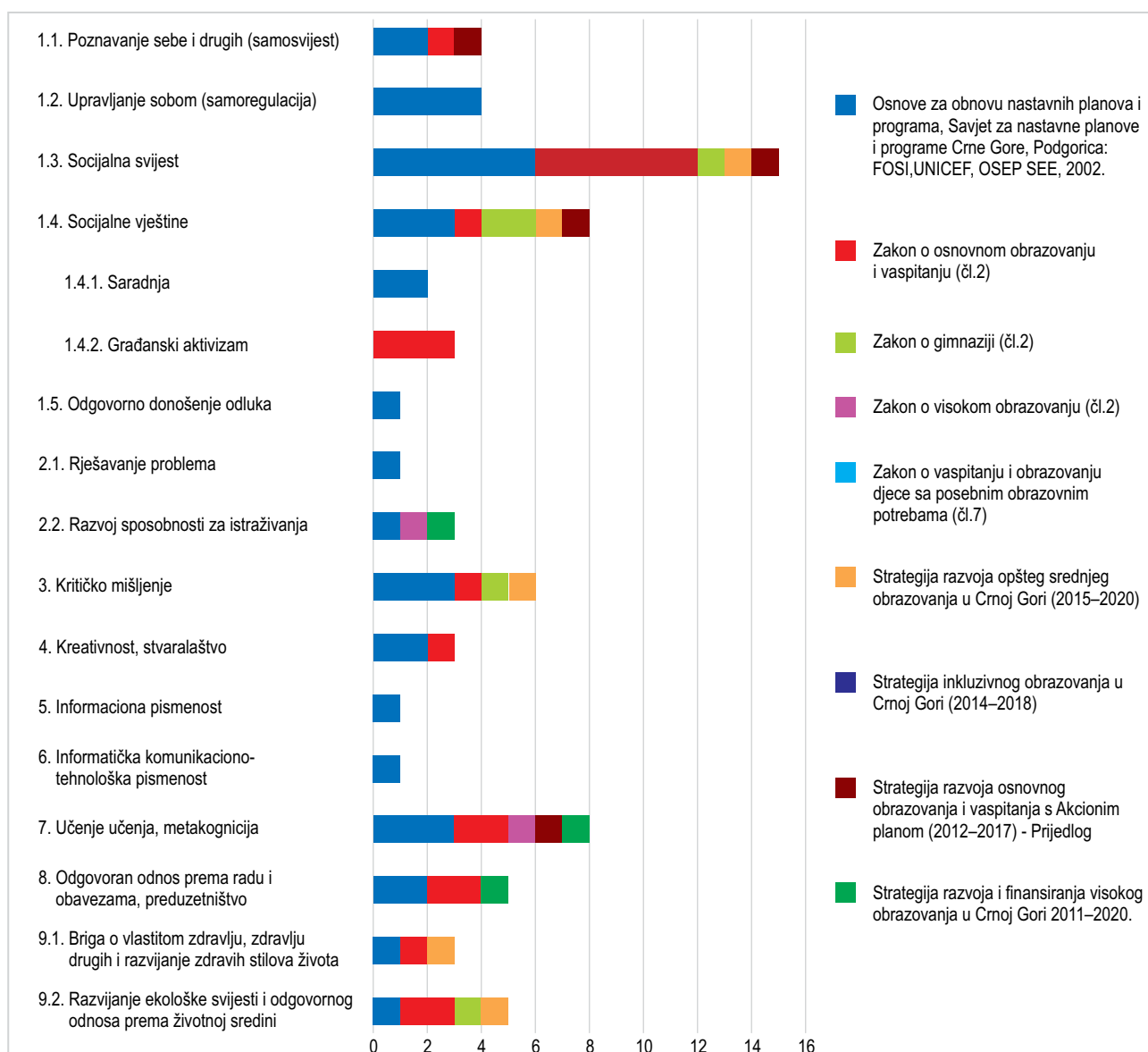
■ STRATEGIJE

c) Zaključak o zastupljenosti KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima iz oblasti obrazovanja u Crnoj Gori

Kada se analizira zastupljenost pojedinih KC21 u različitim dokumentima (sumarni pregled i Grafikon 3), može se zaključiti da su socijalna svijest, socijalne vještine i učenje učenja najčešće pominjane KC21 u različitim dokumentima (navode se u pet

od devet analiziranih dokumenata). Nakon ovih, najčešće zastupljenje KC21 su kritičko mišljenje i razvoj ekološke svijesti (navode se u četiri dokumenta). Briga o vlastitom zdravlju, odgovoran odnos prema radu i preduzetništvo, razvoj sposobnosti za izvođenje malih istraživanja i poznavanje sebe i drugih pojavljuju se u tri dokumenta. Informaciona pismenost, IKT pismenost, rješavanje problema i saradnja sreću se samo u jednom dokumentu – *Osnovama za obnovu nastavnih planova i programa*.

Grafikon 3. Pregled zastupljenosti KC21 u zakonima i drugim relevantnim dokumentima iz oblasti obrazovanja u CG – po ciljevima i dokumentima

Sumarno gledano, analiza zakona i drugih relevantnih dokumenata iz oblasti obrazovanja pokazala je da se svaka od KC21 koje su bile predmet naše analize pojavljuje makar u nekom od analiziranih dokumenta (grafikoni 1 i 3). Iako nije velika učestalost javljanja KC21 u analiziranim dokumentima, posebno nekih važnih, ovaj nalaz ukazuje da zakonodavac i kreatori obrazovne politike imaju uvid o potrebi i važnosti socijalizacijske i vaspitne uloge škole. Kako se radi o primarnim obrazovnim dokumentima, koja kreiraju opštu obrazovnu strategiju, možemo konstatovati da postoji elementarna osnova za uključivanje KC21 u obrazovne programe i druge segmente opšteobrazovnog kurikulumu u Crnoj Gori, ali da ona nije dovoljno elaborirana. Interesantno je da se u dokumentima kojima se projektuje obrazovanje u budućnosti (strategije) značajno rjeđe pojavljuju KC21 u ciljevima obrazovanja nego u dokumentima koja su oblikovala programe u školama.

Kao što smo vidjeli, potpuno je neravnomjerna distribucija KC21 u ciljevima analiziranih dokumenata: tri četvrtine svih KC21 nalaze se u dva dokumenta, OZONP i *Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Evidentan je nedostatak KC21 u ciljevima dvije vrste dokumenata, onih koji se odnose na djecu s posebnim obrazovnim potrebama (zakon i strategija) i onih koji se odnose na visoko obrazovanje, ali, po našem mišljenju, iz različitih razloga.

U ciljevima *Strategije inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2014–2018)* i *Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama* ne pominju se KC21. Svi članovi *Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama* govore o principima kreiranja sistema, a ne o ciljevima u odnosu na razvoj djece s posebnim obrazovnim potrebama.

Na osnovu ovih principa mogli bismo indirektno zaključivati šta su kreatori ovog zakona mislili da treba razvijati kod djece s posebnim potrebama, no, djeca se uopšte ne pominju. Ovo je dokument (zakon) očito pisan za druge, obraća se akterima koji nijesu dovoljno osjetljivi za potrebe ove populacije i ne dijele stav da je prirodno i nužno voditi računa o potrebama i mogućnostima onih koji se školuju i da to nije izraz naše humanosti ili ljubavi za djecu već njihovog prava i savremene filozofije obrazovanja. Usmjerenost na one koji uče mora biti profesionalni kredito (da vjeruju u to) svih poslenika u obrazovanju, a bazični aksiomi u radu s učenicima koji imaju posebne obrazovne potrebe jesu: *fokusirati se na ono što učenici mogu*, a ne na ono što ne mogu (tj., na smetnju, teškoću ili invalidnost) i *pomoći, ali diskretno* (Hrnjica, 1997). U ciljevima *Strategije inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2014–2018)* navode se očekivanja od obrazovnog sistema, a ne i ciljevi koji se konkretno odnose na razvojna i obrazovna postignuća ovih učenika: „Đeci s posebnim obrazovnim potrebama je važno omogućiti pristup obrazovanju, racionalno i operativno obezbijediti postizanje razvojnih i obrazovnih postignuća kroz individualizovanu, dodatnu podršku.” (str. 14). Dakle, oba ova dokumenta fokusirana su na mogućnost obezbjeđivanja adekvatne obrazovne podrške ovoj kategoriji učenika, što razumijemo s obzirom na brojne prepreke s kojima su se suočavali (i suočavaju se) i koncept i praksa inkluzivnog obrazovanja, ali su izostali ciljevi koje konkretno želimo da ostvarimo u vaspitanju i obrazovanju ove djece.

Kada su u pitanju dokumenta o visokom obrazovanju, razlog za rijetko pominjanje KC21 je drugačiji. Svi ciljevi u *Zakonu o visokom obrazovanju* (čl. 2) problematično su formulisani: nijesu iz ugla studenta (šta će student razviti, znati, moći, biti osposobljen nakon studija), nego iz ugla

sistema visokog obrazovanja, kao da se sistem bavi sam sobom, svojim razvojem, a ne studentima koji se tu obrazuju i onim što je njima potrebno za profesionalni razvoj (v. Joksimović i Pešikan, u štampi). Oba cilja: 1. *razvoj istraživački orijentisanog visokog obrazovanja*; i 2. *obezbjedivanje mogućnosti za sticanje visokog obrazovanja tokom cijelog života* klasifikovali smo kao KC21, kao razvoj sposobnosti studenata za izvođenje istraživanja i učenje učenja. Međutim, pitanje je da li se oni zaista odnose na KC21, sem vrlo indirektno. Sasvim je moguće da autori nijesu mislili na razvoj sposobnosti studenata za izvođenje istraživanja već na to da je fakultet nastavno-naučna institucija u okviru koje se moraju raditi naučna istraživanja i njihovi nalazi uključivati u nastavu, ili da politika upisa na fakultet treba da bude otvorena i fleksibilna tako da osobe različitog uzrasta i iskustva mogu sticati visoko obrazovanje u toku života, a ne da je potrebno osposobiti studente za cjeloživotno učenje (razvoj učenja učenja). Slična je situacija i sa *Strategijom razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori 2011–2020*. gdje imamo tri cilja: istraživački orijentisano visoko obrazovanje; uspostavljanje modela cjeloživotnog učenja utemeljenog na dobroj međunarodnoj praksi; i povezivanje visokog obrazovanja i tržišta rada i podizanje preduzetničko-inovativnog karaktera obrazovanja (v. Prilog 1). Odlučili smo se, ipak, da sve ove ciljeve tretiramo kao da govore o KC21, jer smo htjeli da iz najboljeg ugla čitamo napisano, mada nam je bilo očigledno da u ovim formulacijama nije akcenat na kompetencijama onoga ko uči nego na karakteristikama visokog obrazovanja.

Nalaz da u dokumentima koji se odnose na visoko obrazovanje nema direktnog pominjanja razvoja KC21 govori nam da je visoko obrazovanje u Crnoj Gori još uvijek

više orijentisano na programe, na sadržaj onoga što se izučava, nego na studente i njihovo savladavanje (učenje) predviđenih sadržaja.

1.2. ANALIZA CILJEVA U OBAVEZNIM I IZBORNIM PREDMETIMA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Analizirali smo zastupljenost pojedinih KC21 u opštim ciljevima svih obaveznih i izbornih predmeta (v. 3.1. Uzorak) u osnovnoj školi da utvrdimo da li su u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi zastupljeni ciljevi koji se odnose na razvoj KC21 i u kojoj mjeri opšti ciljevi programa odgovaraju na pitanje ZAŠTO se određeni predmet uči u školi, što podrazumijeva precizno navođenje znanja, vještina i vrijednosti koje se razvijaju kroz program (Lalović, 2008, str. 18).

a) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima

Analiza zastupljenosti KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi pokazala je da su KC21 najviše zastupljene u ciljevima programa za nastavu jezika, i kod obaveznih i kod izbornih predmeta (v. Tabelu 12 i Grafikon 4). U ciljevima svih *obaveznih predmeta* pojavljuje se 147 KC21, a trećina od toga u programima jezika: stranih (engleski, njemački, ruski, francuski i italijanski) 22% (f=32) i u programu C-SBH jezika i književnosti 14% (f=20). U ciljevima ostalih obaveznih predmeta KC21 se javljaju znatno rjeđe, čak i tamo gdje je fokus samog predmeta na razvoju potrebnih kompetencija, kakav je slučaj sa Građanskim vaspitanjem (f=12, ili 8%). Prilično je neravnomjerna distribucija KC21

kod obaveznih predmeta, jedna trećina predmeta pokriva $\frac{3}{4}$ KC21, a dvije trećine predmeta preostalu $\frac{1}{4}$. To jest, ciljevi pet predmeta: strani jezici (22%), C-SBH jezik i književnost (14%), Građansko vaspitanje (8%), Biologija (8%) i Hemija (8%) obuhvataju 72% navedenih KC21, a preostalih 13 predmeta 28% KC21. U ciljevima programa Fizike, kao obaveznog predmeta, ne navodi se nijedna KC21.

Kod izbornih predmeta zabilježeno je 52 KC21 i još je veća nesrazmjera u njihovoj zastupljenosti: skoro dvije trećine nalazi se u programima stranih jezika (f=32, ili 62%) (formulacije ciljeva ponavljaju se kod svih stranih jezika, bez obzira na to da li su izborni ili obavezni), 13% u

programu predmeta Preduzetništvo i po 10% u Zanimljivoj geografiji i Zdravim stilovima života. Preostalih 5% KC21 nalazi se u ciljevima programa predmeta: Sport za sportiste, Računarska obrada i dizajn teksta i Literarna i novinarska radionica. Ovaj posljednji nalaz posebno iznenađuje, jer je riječ o predmetima koji su po svom sadržaju izuzetno pogodni za razvoj mnogih od navedenih KC21 (poput kritičkog mišljenja, informacione pismenosti, IKT pismenosti, odgovornog donošenja odluka, rješavanja problema, razvoja brige o zdravlju i razvoja zdravih stilova života, socijalne svijesti ili socijalnih vještina).

Tabela 12. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima

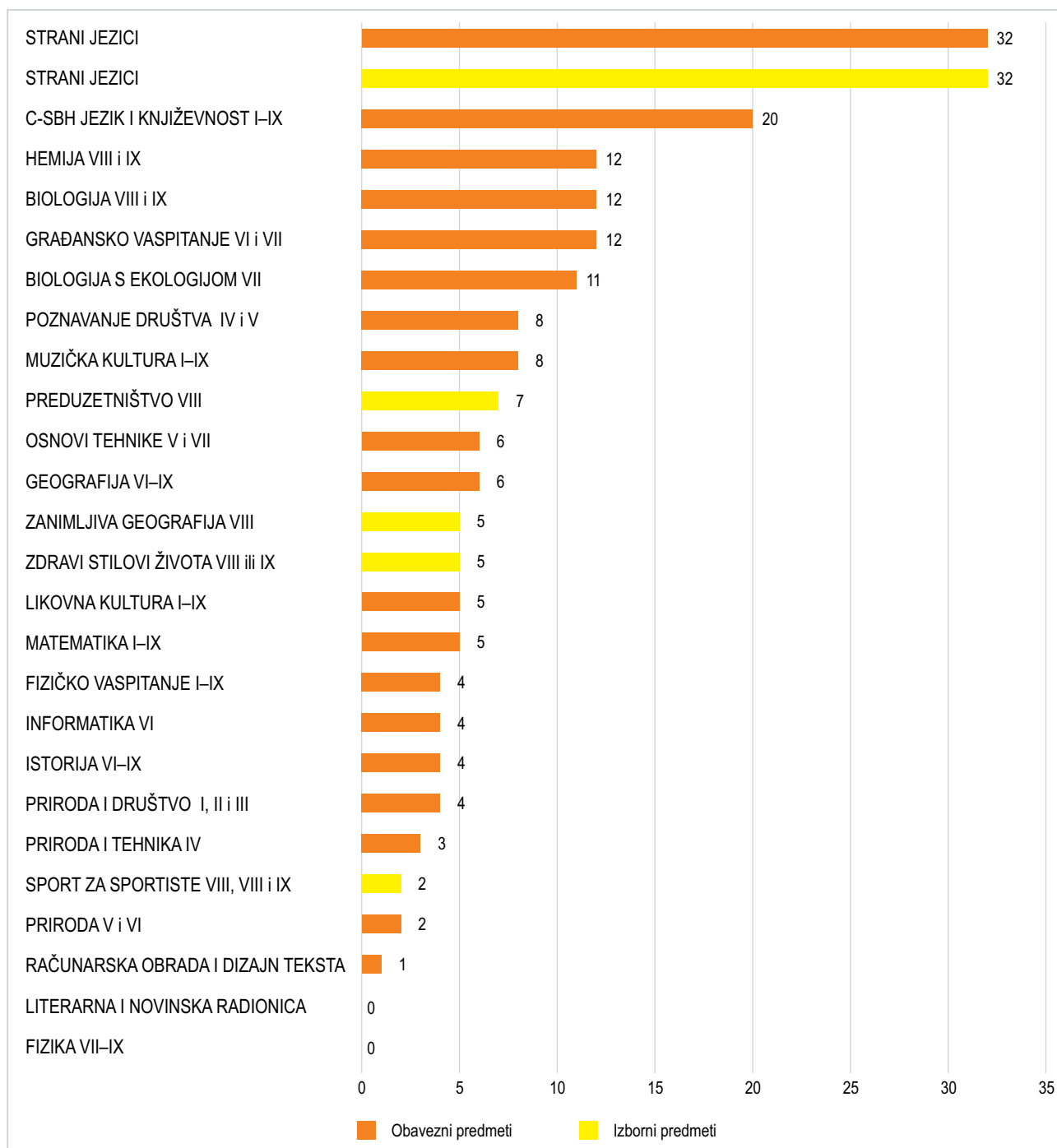
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I-IX)	20
MATEMATIKA (I –IX)	5
STRANI JEZICI	32
LIKOVNA KULTURA (I-IX)	5
MUZIČKA KULTURA (I-IX)	8
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	4
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	8
GRAĐANSKO VASPITANJE VII i VII	12
ISTORIJA VI, VII, VIII, IX	4
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	6
PRIRODA I TEHNIKA IV	3
PRIRODA V i VI	2
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	11
BIOLOGIJA VIII i IX	12
HEMIJA VIII i IX	12

FIZIKA (VII-IX)	0
OSNOVI TEHNIKE V i VII	6
INFORMATIKA VI	4
FIZIČKO VASPITANJE (I-IX)	4
IZBORNI PREDMETI	
SPORT ZA SPORTISTE VIII, VIII i IX	2
STRANI JEZICI	32
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA	1
LITERARNA I NOVINARSKA RADIONICA	0
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	5
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	5
PREDUZETNIŠTVO VIII	7

Potrebno je osvrnuti se na upadljivo odsustvo KC21 u programima Matematike (5 kompetencija, po jednom: samosvijest, saradnja, kritičko mišljenje, kreativno mišljenje i odgovoran odnos prema radu i obavezama), Prirode (2 kompetencije: rješavanje problema i razvoj ekološke svijesti) i Fizike (0). Kada se pogleda

epistemološka priroda disciplina koje pokrivaju predmeti prirodnih nauka i Matematike, zaista čudi da izostaju važne KC21, kao što su informaciona pismenost, učenje učenja, IKT pismenost, rješavanje problema ili osposobljavanje učenika za izvođenje jednostavnih istraživanja.

Grafikon 4. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima

b) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po kompetencijama

Koje vrste kompetencija se javljaju u ciljevima programa obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi dato je u Tabeli 13 i Grafikonu 5.

Kompetencije:	Učestalost KC21
1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	16
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	3
1.3. Socijalna svijest	40
1.4. Socijalne vještine	33
1.4.1. Saradnja	18
1.4.2. Građanski aktivizam	1
1.5. Odgovorno donošenje odluka	5
2.1. Rješavanje problema	3
2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	8
3. Kritičko mišljenje	13
4. Kreativnost, stvaralaštvo	14
5. Informaciona pismenost	5
6. IKT pismenost	4
7. Učenje učenja, metakognicija	16
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	11
9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih, razvijanje zdravih stilova života	7
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	13

Od svih KC21 u programima (f=210), skoro polovinu (44%) čine socijalne kompetencije: socijalna svijest (f = 40, ili 19%) i socijalne vještine (f=33, ili 16%), posebno saradnja (f=18, ili 9%). One, zajedno s učenjem učenja (f=16, ili 8%), poznavanjem sebe i drugih (f=16, ili 8%), kreativnošću (f=14, ili 7%), razvijanjem ekološke svijesti i kritičkog mišljenja (po f=13, ili 6%), kao i s odgovornim odnosom prema radu i obavezama (f=11, ili 5%), obuhvataju 76% svih KC21. Od svih kompetencija, najmanje su zastupljene: građanski aktivizam (f=1, ili 0,5%), upravljanje sobom i rješavanje problema (po f=3, ili 1,4%), IKT pismenost (f=4, ili 1,9%) i informaciona pismenost i donošenje odluka (po f=5, ili 2,4%).

Grafikon 5. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – gledano iz ugla kompetencija

c) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima i po kompetencijama

Kada se analizira zastupljenost pojedinih KC21 u različitim programima, može se vidjeti da je socijalna svijest prisutna u ciljevima programa 16 predmeta, a razvijanje samosvijesti, ekološke svijesti i socijalnih vještina pojavljuju se u ciljevima programa 12 predmeta u osnovnoj školi.

Tabela 14. Pregled KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Analiza ciljeva predmeta u osnovnoj školi	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)																UKUPNO	
	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	3. Kriičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Preduzetništvo	9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju		9.2. Razvijanje ekološke svijesti
C-SHB JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	1		3	4	2		1	1		6	1		1					20
MATEMATIKA (I–IX)	1				1					1	1				1			5
STRANI JEZICI	3	1	7	9	3		1			1	1			4	1		1	32
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	1		1							1	1		1					5
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	1		1	1	1					3					1			8
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III			1	1											1		1	4
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V			3	1	2		1	1										8
GRAĐANSKO VASPITANJE VI i VII	1		3	3	1	1		1	1		1							12
ISTORIJA VI, VII, VII i IX			2							1				1				4
GEOGRAFIJA VI, VII, VII i IX			1						1					2	1		1	6
PRIRODA I TEHNIKA IV										1					1		1	3
PRIRODA V i VI									1								1	2
BIOLOGIJA SA EKOLOGIJOM VII	1		2	1	1		1	1	1			1					2	11
BIOLOGIJA VIII i IX	1		4	2	1				1							2	1	12
HEMIJA VIII i IX		1		1	1					1		1		2	4		1	12
FIZIKA (VI–IX)																		0
OSNOVI TEHNIKE V i VII			2		1						2						1	6
INFORMATIKA VII					1						1		1			1		4
FIZIČKO VASPITANJE (I–IX)														1		2	1	4
SPORT ZA SPORTISTE VII, VIII i IX	1		1															2
STRANI JEZICI	2	1	7	9	3		1			2	1			4	1		1	32
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA													1					1
LITERARNA I NOVINARSKA RADIONICA																		0
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII i IX	2						1									2		5
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VII			1						1	1				1			1	5
PREDUZETNIŠTVO VIII	1		1	1					1	1	1			1				7
Obavezni predmeti	10	2	30	23	15	1	3	3	6	11	11	4	3	10	10	5	11	158
Izborni predmeti	6	1	10	10	3	0	2	0	2	2	3	1	1	6	1	2	2	52
UKUPNO	16	3	40	33	18	1	5	3	8	13	14	5	4	16	11	7	13	210

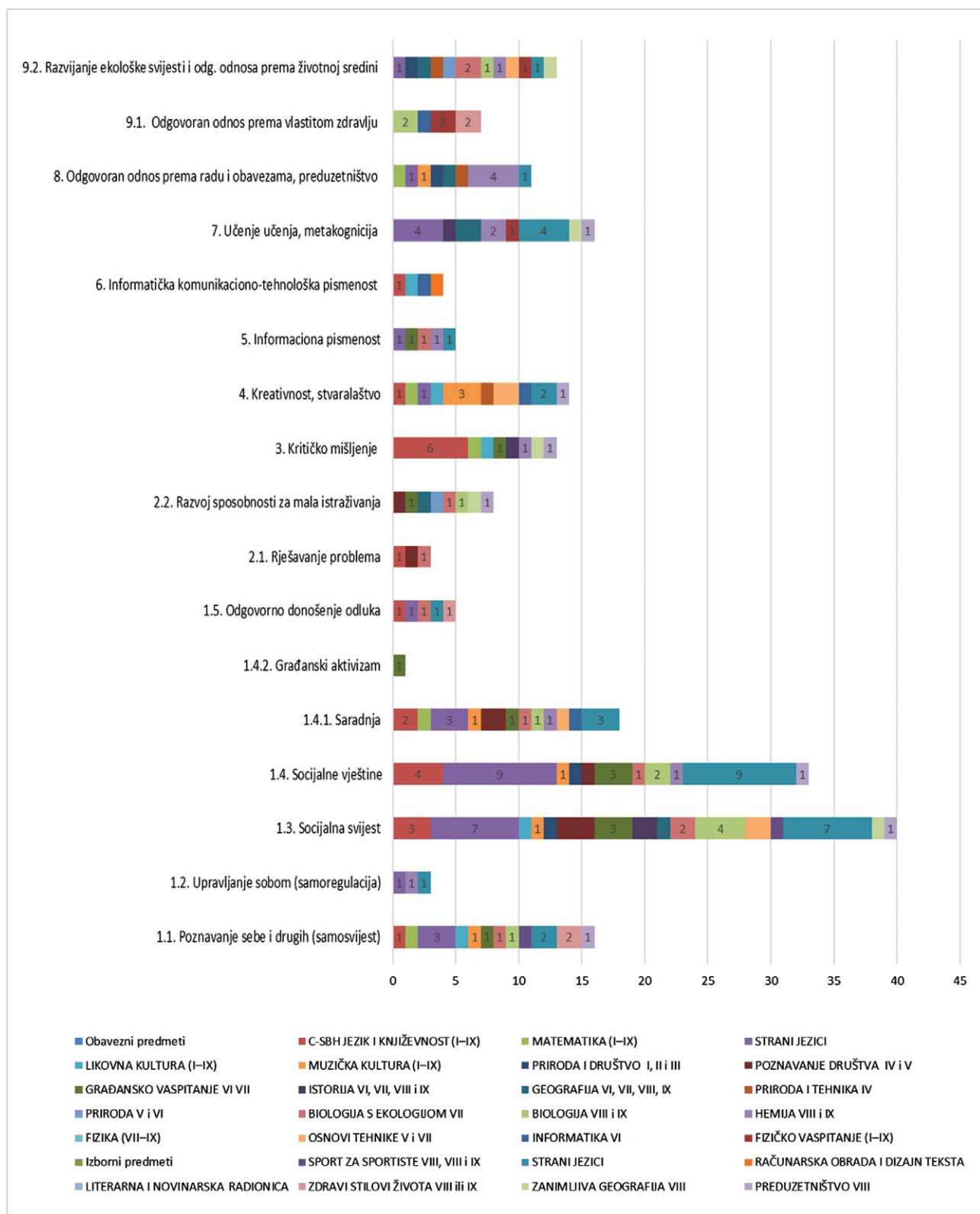
Značajnoj prevagi socijalnih kompetencija u odnosu na ostale KC21 velikim dijelom doprinijeli su programi stranih jezika, u kojima se javlja najviše KC21 (v. Tabelu 12 i Grafikon 4) i u čijim ciljevima se insistira na uvažavanju drugih kultura, na razvoju sposobnosti komunikacije, saradnje i tolerancije na različitost. Neobičan je nalaz da je težište učenja stranih jezika na socijalnoj komponenti, čak više nego na jezičkoj pismenosti, dok se socijalne kompetencije jedva pominju kod predmeta koji bi trebalo da po svojoj prirodi rade na njihovom razvoju, kao, na primjer: Istorija, Priroda i društvo, Poznavanje društva, Priroda, Informatika, Fizičko vaspitanje, Likovna kultura, Muzička kultura, Biologija s ekologijom, Sport za sportiste, Literarna i novinarska radionica, Zdravi stilovi života i Preduzetništvo.

Sumarno gledano, u obaveznim predmetima u osnovnoj školi, od svih KC21 *najviše su zastupljene* socijalne kompetencije (socijalna svijest, socijalne vještine i saradnja), kritičko mišljenje, kreativnost, razvoj ekološke svijesti i odgovornog ponašanja prema okolini, učenje učenja, odgovorno ponašanje prema radu i obavezama i razvoj samosvijesti. U ciljevima izbornih predmeta u osnovnoj školi takođe je akcenat na socijalnim kompetencijama, a pored njih, na razvoju samosvijesti i učenju učenja (ove kompetencije čine dvije trećine svih kompetencija u ciljevima izbornih predmeta).

Potrebno je pogledati *kojih kompetencija nema*, ili se veoma rijetko javljaju u programima obaveznih i izbornih predmeta u OŠ. Kod obaveznih predmeta u OŠ sasvim je zanemaren razvoj: građanskog aktivizma (f=1), upravljanja sobom (f=2), odgovornog donošenja odluka (f=3), rješavanja problema (f=3), IKT pismenosti (f=3), informacione pismenosti (f=4) i odgovornog odnosa prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih (f=5). Lista

zanemarenih kompetencija je još duža kod izbornih predmeta u OŠ, to su: građanski aktivizam (f=0), rješavanje problema (f=0), upravljanje sobom (f=1), učenje učenja (f=1), informaciona pismenost (f=1), razvoj sposobnosti za jednostavna istraživanja (f=2), odgovorno donošenje odluka (f=2), kritičko mišljenje (f=2), odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih (f=2), razvoj ekološke svijesti (f=2), saradnja (f=3) i kreativnost (f=3). Kada uporedimo ova dva spiska, vidimo da su kompetencije *upravljanje sobom (samoregulacija), građanski aktivizam, rješavanje problema, odgovorno donošenje odluka, informaciona pismenost i odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih* zanemarene i u obaveznim i u izbornim predmetima u osnovnoj školi, a neke od njih su neizostavne za uspješno kognitivno, akademsko postignuće (poput rješavanja problema, odgovornog donošenja odluka ili informacione pismenosti), a sve su neophodne za snalaženje u današnjem svijetu rada, ali i u životu uopšte.

Grafikon 6. Pregled KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

1.3. ANALIZA CILJEVA U OBAVEZNYM I IZBORNYM PREDMETIMA U GIMNAZIJI

Rezultati analize zastupljenosti KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji dati su u Tabeli 15 i Grafikonu 7.

a) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima

U poređenju s osnovnom školom, u predmetima u gimnaziji nešto je manji ukupan broj KC21 u obaveznim (f=127, u odnosu na 147 u OŠ), a nešto veći u programima izbornih predmeta (f=75, u odnosu na 52 u OŠ). Kao i u programima za osnovnu školu, u ciljevima *obaveznih predmeta* u gimnaziji najviše KC21 sadrže programi jezika: strani jezici (f=36, ili 28%), program C-SBH (f=13, ili 10%) i Latinski jezik (f=9, ili 7%), što ukupno čini skoro polovinu (45%) svih kompetencija. Društvena grupa predmeta, Sociologija (f=11, ili 8,7%), Psihologija (f=8, ili 6%) i Istorija (f=8, ili 6%), sadrže 20,7%; Hemija (f=7) i Informatika (f=7) 11%; a preostala četvrtina kompetencija raspoređena je po ostalim predmetima (v. Tabelu 15, Grafikon 7). Interesantan nalaz je veoma mala zastupljenost KC21 u programima prirodnih predmeta (s izuzetkom Hemije) i Matematike.

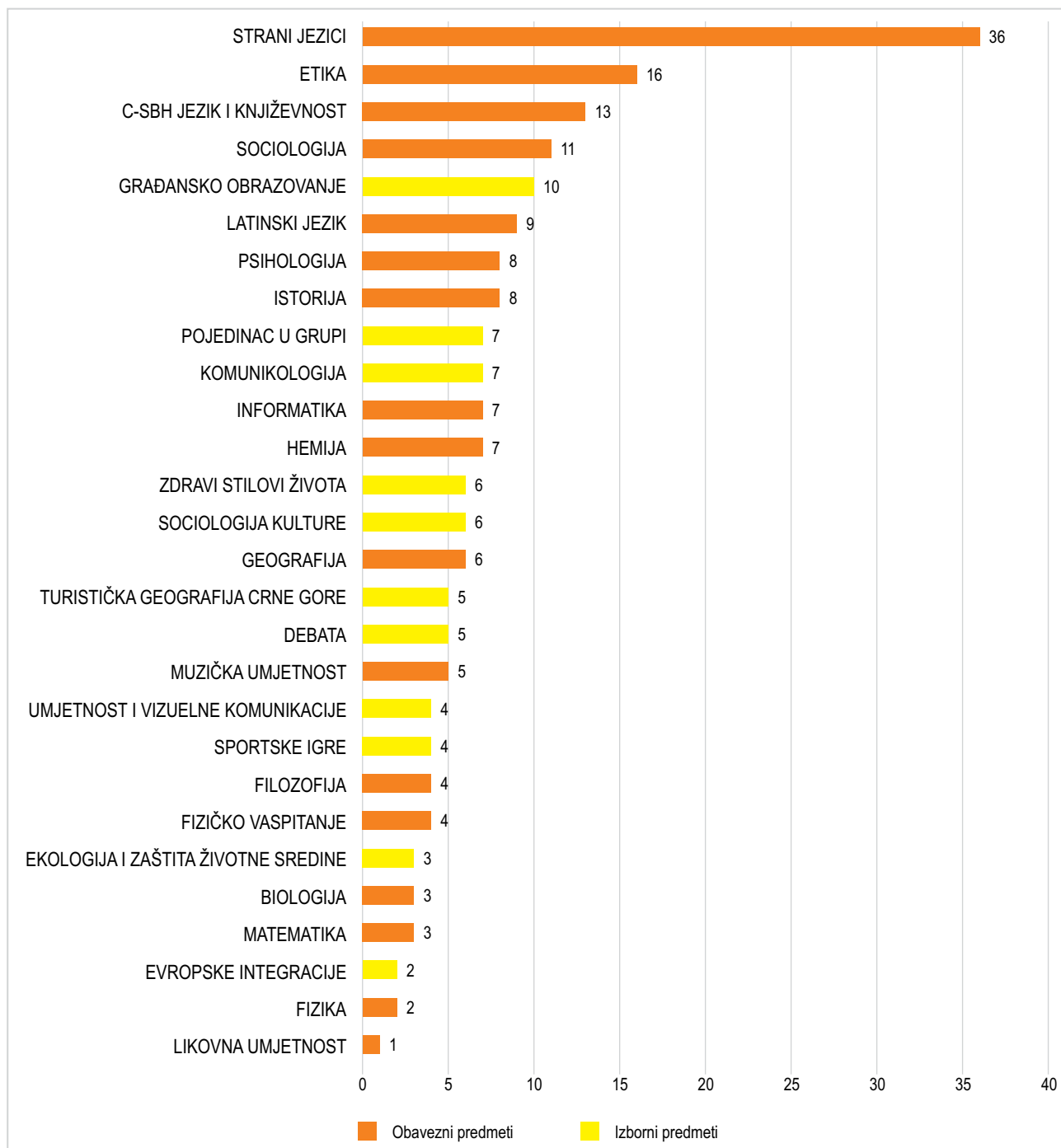
Tabela 15. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima

OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST	13
MATEMATIKA	3
STRANI JEZICI	36
ISTORIJA	8
FIZIČKO VASPITANJE	4
MUZIČKA UMJETNOST	5
LIKOVNA UMJETNOST	1
LATINSKI JEZIK	9
GEOGRAFIJA	6
BIOLOGIJA	3
HEMIJA	7
FIZIKA	2
PSIHOLOGIJA	8
SOCIOLOGIJA	11
FILOZOFIJA	4
INFORMATIKA	7
IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	5
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	3
ETIKA	16
EVROPSKE INTEGRACIJE	2
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	10
KOMUNIKOLOGIJA	7
POJEDINAC U GRUPI	7
SOCIOLOGIJA KULTURE	6
SPORTSKE IGRE	4
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	5
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE	4
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	6

Što se tiče programa *izbornih predmeta* u gimnaziji, najviše KC21 ima u programima predmeta: Etika (f=16, ili 21%), Građansko vaspitanje (f=10, ili 13%), Komunikologija (f=7, ili 9%) i Pojedinaac u grupi (f=7, ili 9%). Iznenađujuće je da izborni predmeti Evropske integracije (f=2) i Ekologija

i zaštita životne sredine (f=3) u svojim ciljevima navode svega dvije, odnosno tri KC21, jer je njihov sadržaj takav da njegovo učenje s razumijevanjem nužno zahtijeva mnoge od navedenih kompetencija.

Grafikon 7. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta gimnazije – po predmetima

b) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po kompetencijama

Kao i kod predmeta u osnovnoj školi, u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji najzastupljenije su socijalne kompetencije (Tabela 16,

Grafik 8): socijalna svijest (f=42, ili 21%), socijalne vještine (f=32, ili 16%) i saradnja (f=13, ili 6%), koje čine ukupno 43% svih kompetencija u ovim programima. Pored njih, kritičko mišljenje (f=20, ili 19%); poznavanje sebe i drugih (f=16, ili 8%); informaciona pismenost (f=12, ili 6%); učenje učenja (f=11, ili 5%); i razvoj ekološke svijesti (f=11, ili 5%).

Tabela 16. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po kompetencijama

1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	16
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1
1.3. Socijalna svijest	42
1.4. Socijalne vještine	32
1.4.1. Saradnja	13
1.4.2. Građanski aktivizam	4
1.5. Odgovorno donošenje odluka	2
2.1. Rješavanje problema	3
2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	6

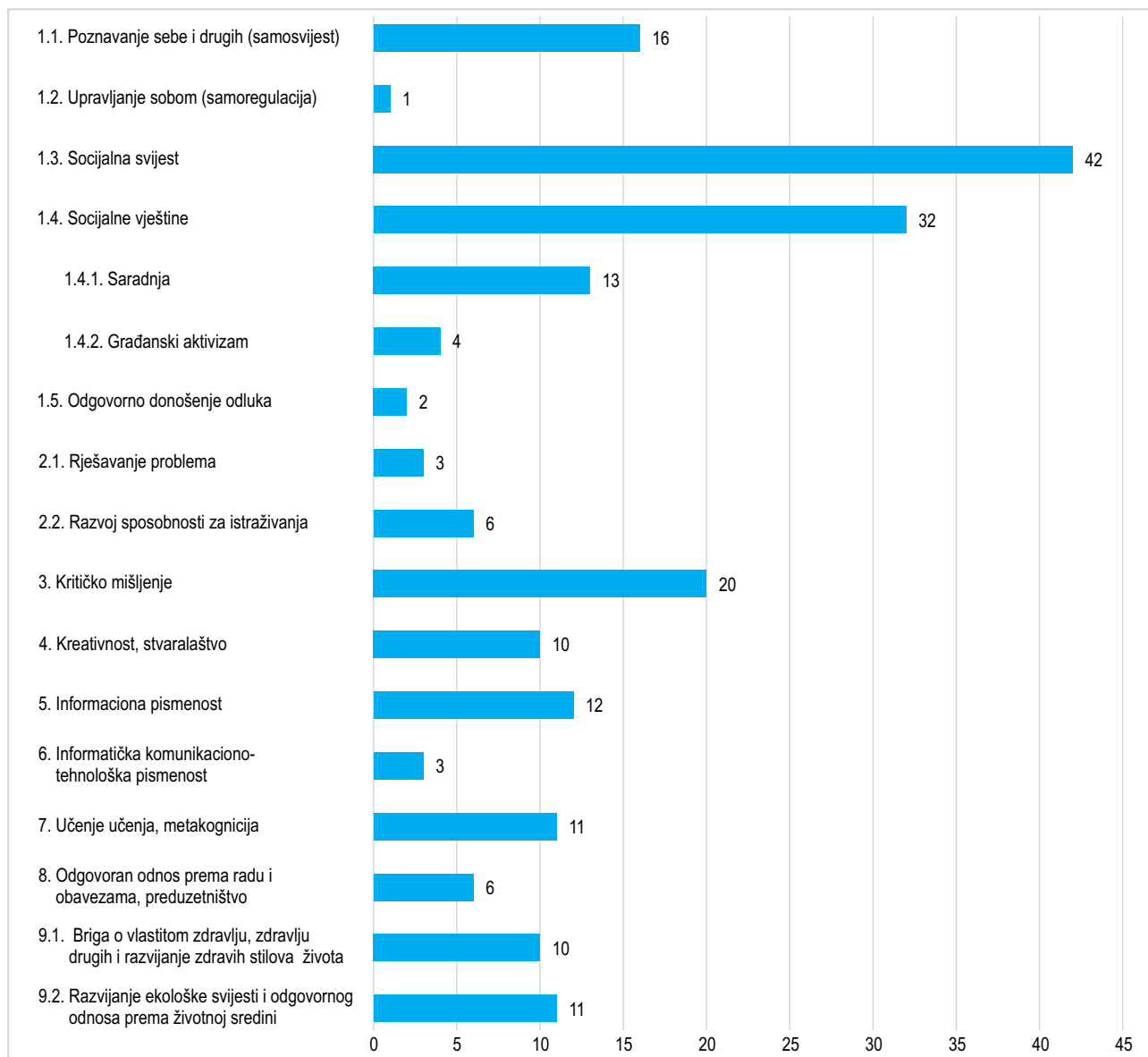
3. Kritičko mišljenje	20
4. Kreativnost, stvaralaštvo	10
5. Informaciona pismenost	12
6. IKT pismenost	3
7. Učenje učenja, metakognicija	11
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	6
9.1. Razvijanje brige za vlastito zdravlje i zdravlje drugih i zdravih stilova života	10
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	11

U programima gimnazijskih predmeta najmanje su zastupljene sljedeće KC21: upravljanje sobom (f=1), odgovorno donošenje odluka (f=2), rješavanje problema (f=3), IKT pismenost (f=3), građanski aktivizam (f=4), razvoj sposobnosti za jednostavna istraživanja (f=6) i razvoj odgovornog odnosa prema radu i obavezama, preduzetništvo (f=6).

Kada uporedimo liste kompetencija koje su u najvećoj i u najmanjoj mjeri zastupljene u ciljevima predmeta u gimnaziji, primjećujemo *jednu nelogičnu stvar*. S jedne strane, veoma su zastupljene socijalne kompetencije, a s druge, zanemarljivo su prisutni upravljanje sobom (samoregulacija), rješavanje

problema i odgovorno donošenje odluka. Samoregulacija ili upravljanje sobom je kompetencija izuzetno važna u socijalnoj komunikaciji, podrazumijeva sposobnost da se regulišu emocije, misli i ponašanja u različitim situacijama, posebno stresnim, kontrolu impulsa, istrajavanje kada se pojave prepreke, postavljanje ciljeva u učenju i posvećen i istrajan rad na njihovoj realizaciji, kao i nadgledanje vlastitog napretka u radu (v. Tabelu 2). Ako nema samoregulacije, rješavanja problema i odgovornog donošenja odluka, onda je veliko pitanje koje socijalne vještine i saradnja se promovisu u ciljevima programa i šta tačno znači velika zastupljenost socijalnih kompetencija.

Grafikon 8. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta gimnazije – gledano iz ugla kompetencija

Jasno je da nije akcenat na razvoju socijalnih kompetencija koje su potrebne za zajednički rad na rješavanju problema i efikasan rad u timu. Vidjeli smo da se kroz ciljeve stranih jezika insistira na poštovanju drugih kultura, drugih sistema vrijednosti, kao podlozi za otvoren odnos prema učenju stranog jezika i upoznavanju s drugim socio-kulturnim odlikama. No, šta je s ostalim ciljevima koji promovišu socijalne kompetencije, ali bez zajedničkog rada na zadatku, da li je riječ o deklarativnom

promovisanju ili nedovoljno osviješćenju ulozi svake od kompetencija i njihovoj međusobnoj povezanosti?

d) Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima i po kompetencijama

Kada se analizira zastupljenost pojedinih KC21 u različitim programima gimnazijskih

predmeta, može se zaključiti da je socijalna svijest kao opšti cilj prisutna u 18 različitih programa. U ukrštenoj analizi predmeta i kompetencija vidimo da u programima *obaveznih predmeta* u gimnaziji **dominiraju**: razvoj socijalne svijesti (f=25, ili 20%), socijalnih vještina (f=20, ili 16%), saradnja (f=11, ili 9%), kritičko mišljenje (f=11, ili 9%), informaciona pismenost (f=10, ili 8%), poznavanje sebe i drugih (f=10, ili 8%) i učenje učenja (f=9, ili 7%). U programima *izbornih predmeta* u gimnaziji najviše su zastupljene: razvoj socijalne svijesti (f=17, ili 23%), socijalnih vještina (f=12, ili 16%) i kritičkog mišljenja (f=9, ili 12%).

U *obaveznim predmetima* u gimnaziji **najmanje** su zastupljene: upravljanje sobom (0), odgovorno donošenje odluka (1), građanski aktivizam (2), rješavanje problema (2), razvoj sposobnosti za jednostavna istraživanja (2), informaciona pismenost (2) i odgovoran odnos prema zdravlju i razvoj zdravih stilova života (4). U programima *izbornih predmeta* u gimnaziji prilično je dugačka lista KC21 čiji razvoj je zanemaren: odgovoran odnos prema radu i obavezama (0), upravljanje sobom (1), odgovorno donošenje odluka (1), rješavanje problema (1), saradnja (2), građanski aktivizam (2), informaciona pismenost (2), IKT pismenost (2), učenje učenja (2), kreativnost (3) i razvoj sposobnosti za mala istraživanja (4).

Kao i u osnovnoj školi, i ovdje je evidentno odsustvo KC21 u ciljevima prirodne grupe predmeta, posebno Fizike (2), Biologije (3) i Matematike (3). U ciljevima Fizike navedene su informaciona pismenost i odgovoran odnosa prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih, u ciljevima Biologije razvoj socijalne i ekološke svijesti i sposobnosti za izvođenje jednostavnih istraživanja, a u ciljevima Hemije (5) kompetencije su nešto bogatije: socijalne vještine, saradnja, informaciona pismenost, odgovoran odnos prema radu i obavezama

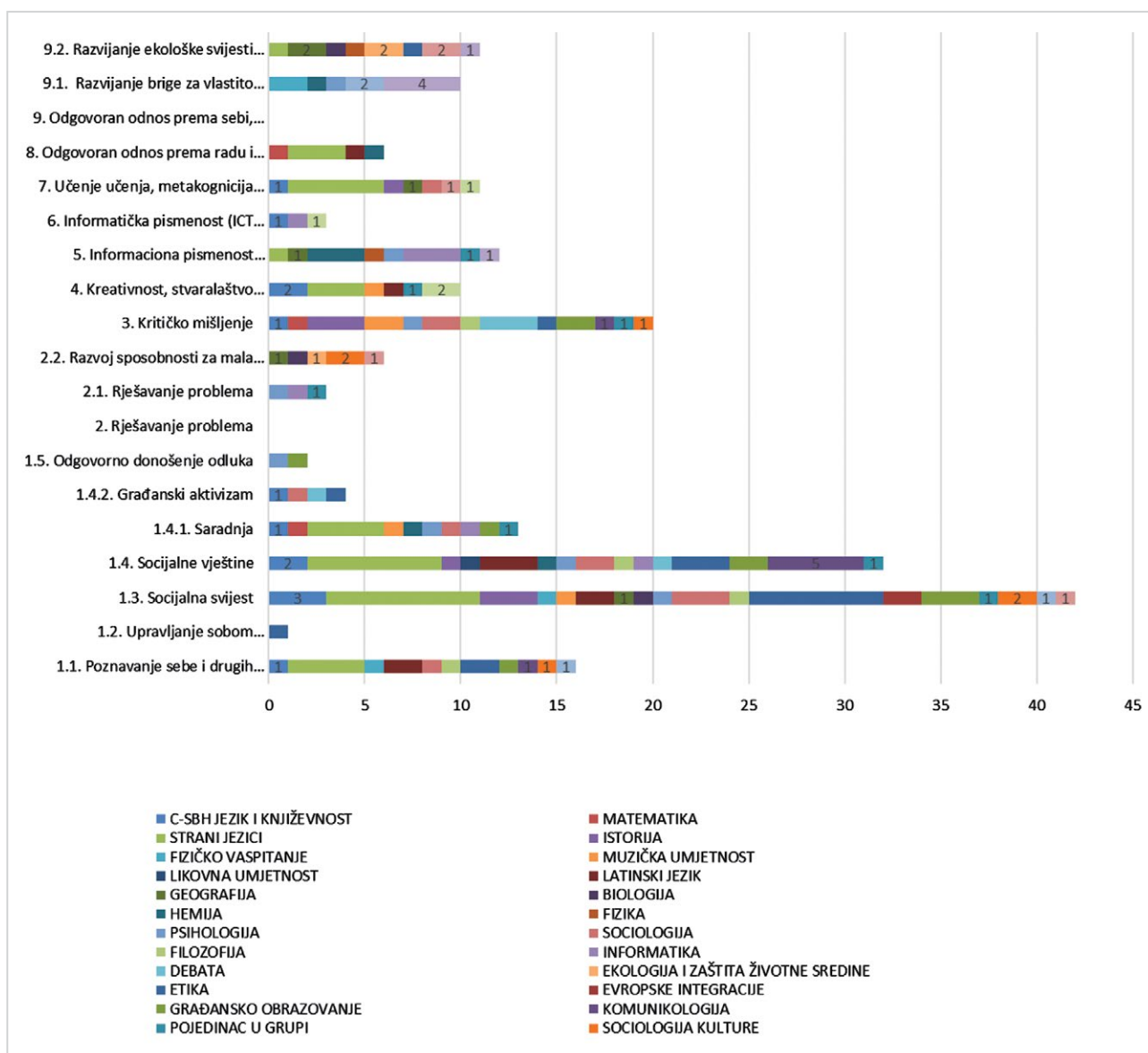
i odgovoran odnosa prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih. U programu Matematike za gimnaziju javljaju se: razvoj saradnje, kritičkog mišljenja i odgovornog odnosa prema radu i obavezama. Skoro je nevjerovatno da se u ciljevima Matematike ne pominju učenje učenja, informaciona pismenost, IKT pismenost, ili rješavanje problema, koje matematičari navode skoro kao sinonim za rad na zadacima. To posebno brine s obzirom na to da je matematika, uz maternji jezik, predmet s najvećim brojem časova nedjeljno. Pritom, to je učenicima po pravilu težak predmet, apstraktan, često ne vide njegovu funkciju, niti vezu s realnim životom.

Razlog za nedostatak KC21 u programima prirodnih predmeta i matematike mogli bismo potražiti u koncepciji i razumijevanju procesa nastave/učenja. Pažljivom analizom KC21 u programima predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji može se uočiti da je težište više na njihovoj vaspitnoj nego obrazovnoj ulozi, što dalje govori o tradicionalnom shvatanju nastave kao prenošenju relevantnih disciplinarnih znanja i umijanja i fokusu na pamćenju i reprodukciji s razumijevanjem, gdje se KC21 tretiraju kao dio vaspitnog djelovanja, umjesto modernog shvatanja nastave kao kreiranja uslova, stvaranja okruženja za učenje u kome će učenici/ studenti izgrađivati znanja i razvijati potrebne kompetencije za profesionalni rad i život.

Tabela 17. Pregled KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Analiza ciljeva predmeta u gimnaziji	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)		1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)		1.3. Socijalna svijest		1.4. Socijalne vještine		1.4.1. Saradnja		1.4.2. Građanski aktivizam		1.5. Odgovorno donošenje odluka		2.1. Rješavanje problema		2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja		3. Kriičko mišljenje		4. Kreativnost, stvaralaštvo		5. Informaciona pismenost		6. Informatička pismenost		7. Učenje učenja, metakognicija		8. Preduzetništvo		9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju		9.2. Razvijanje ekološke svijesti		UKUPNO						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34		35	36	37	38	39	40
C-SHB JEZIK I KNJIŽEVNOST	1		3	2	1	1													1	2			1	1																	13
MATEMATIKA						1													1								1														3
STRANI JEZICI	4		8	7	4															3	1					5	3									1					36
ISTORIJA			3	1															3						1																8
FIZIČKO VASPITANJE	1		1																												2									4	
MUZIČKA UMJETNOST			1		1														2	1																					5
LIKOVNA UMJETNOST					1																																				1
LATINSKI JEZIK	2		2	3																1							1														9
GEOGRAFIJA			1											1							1				1										2					6	
BIOLOGIJA			1											1																							1			3	
HEMIJA				1	1																		3			1	1													7	
FIZIKA																							1													1				2	
PSIHOLOGIJA			1	1	1			1	1										1			1							1											8	
SOCIOLOGIJA	1		3	2	1	1													2						1																11
FILOZOFIJA	1		1	1																1																					4
INFORMATIKA				1	1								1										3	1																	7
DEBATA				1		1													3																						5
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE														1																								2		3	
ETIKA	2	1	7	3		1													1																		1				16
EVROPSKE INTEGRACIJE			2																																						2
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	1		3	2	1			1											2																						10
KOMUNIKOLOGIJA	1			5																1																					7
POJEDINAC U GRUPI			1	1	1							1								1	1	1																			6
SOCIOLOGIJA KULTURE	1		2											2	1																										6
SPORTSKE IGRE	1		1																																		2			4	
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE			1											1												1											2			5	
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE																					2			1	1															4	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA																							1													4	1			6	
Obavezni predmeti	10	0	25	20	11	2	1	2	2	2	11	7	10	2	9	6	4	5	127																						
Izborni predmeti	6	1	17	12	2	2	1	1	4	9	3	2	1	2	0	6	6																								75
UKUPNO	16	1	42	32	13	4	3	3	6	20	10	12	3	11	6	10	11																								202
Ukupno predmeta	11	1	18	15	10	4	2	3	5	13	6	8	3	7	4	5	8																								28

Grafikon 9. Pregled KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

1.4. ZAKLJUČAK O PRISUTNOSTI KC21 U CILJEVIMA OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA U OSNOVNOJ ŠKOLI I GIMNAZIJI

Dakle, ako pogledamo u cjelini nalaze naših analiza prisutnosti KC21 u ciljevima obaveznih i izbornih programa u osnovnoj školi i gimnaziji, prvo što možemo reći jeste da je svaka od kompetencija prisutna

bar u nekom od programa u osnovnoj školi i gimnaziji, ali su one neravnomjerno distribuirane među predmetima. Mnogo više ih je u društveno-humanističkoj grupi predmeta (mada se ni tu ne javljaju u svim predmetima u kojima bi trebalo), a mnogo manje ih ima u predmetima iz prirodnih nauka, posebno u Matematici (v. dio 4.3). Objašnjenje (opravdanje) za ovakvu distribuciju KC21 među predmetima ne može biti priroda niti status predmeta (obavezan ili izborni). Prvo, riječ je o

kompetencijama koje su opšte, pripadaju svim predmetima (zato se o njima govori kao o generičkim) i mogu se razvijati kroz sve sadržaje, a razlika može biti samo u tome *na kojim će kompetencijama biti akcent* u pojedinim predmetima (ili grupi predmeta), zavisno od epistemološke prirode predmeta i njihovih ciljeva (npr., za očekivati je da se kroz Matematiku više razvijaju rješavanje problema, kritičko mišljenje, informaciona i IKT pismenost, učenje učenja ili samosvijest i saradnja, nego zdravi stilovi života ili ekološka svijest). Drugo važno pitanje jeste *koliko su zastupljene KC21*, da li je neka od njih samo pomenuta kao dodatak formulaciji cilja predmeta, ili je zaista utkana u ciljeve i logički povezana s predmetno specifičnim ciljevima. Preko analize zastupljenosti KC21, ovdje se dijelom vidi i odnos prema izbornim predmetima – sudeći prema ovim nalazima, nije sasvim jasno njihovo mjesto i funkcija, to jest, oni nijesu ono što bi trebalo da budu, dopuna, komplementarni obaveznim predmetima, tako da s njima čine koherentnu vaspitno-obrazovnu cjelinu.

Razlog zašto nema više KC21 u ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji mogli bismo potražiti u razumijevanju procesa nastave/učenja. Izgleda da je još uvijek ukorijenjeno tradicionalno shvatanje nastave kao savladavanja programa i prenošenje znanja iz različitih oblasti na učenike/studente, a ne kreiranje uslova za učenje, za učeničko/studentско vlastito konstruisanje znanja. Pošto se sve kompetencije javljaju bar u nekom od predmeta, možemo reći da na nivou obrazovne politike postoji svijest o potrebi da KC21 budu uključene u programe, što je važan, ali tek prvi korak u njihovoj integraciji u obrazovni proces. Rezultate analize KC21 u ciljevima predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji možemo shvatiti i kao pokazatelj da, iako je na nivou obrazovne politike prihvaćen koncept

aktivnog učenja i usmjerenosti nastave na učenike/studente, u praksi, čak ni na nivou dokumenata, ovaj koncept još uvijek nije do kraja primijenjen i sproveden.

Nedovoljna zastupljenost KC21 u ciljevima predmeta jeste znak i nedovoljnog poznavanja prirode KC21 i shvatanja njihove važnosti u školovanju, što se posebno vidi iz analize odnosa najčešće i najrjeđe zastupljenih kompetencija u programima. Pažljivom analizom KC21 u programima predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji može se uočiti i da je težište više na njihovoj vaspitnoj nego obrazovnoj ulozi, što dalje govori o bazično tradicionalnom shvatanju nastave kao prenošenju relevantnih disciplinarnih znanja i umijanja i fokusu na pamćenju i reprodukciji s razumijevanjem, gdje se KC21 tretiraju kao dio vaspitnog djelovanja, umjesto modernog shvatanja nastave kao stvaranja okruženja i uslova za učenje u kojem će učenici/studenti izgrađivati znanja, osposobiti se kako da efikasno uče (učenje učenja), kako da samostalno dolaze do potrebnih znanja, uz korišćenje različitih medija i okruženja (informaciona i IKT pismenost), razvijati umijeće da stvaraju nova znanja (rješavanje problema i kreativno mišljenje), da imaju pozitivan i odgovoran odnos prema znanju i njegovoj upotrebi za vlastitu dobrobit i dobrobit svog društvenog i prirodnog okruženja (socijalne kompetencije, samosvijest, ekološka svijest i briga o zdravlju).

ANALIZA ISHODA

1.5. ANALIZA ISHODA U OBAVEZNIM I IZBORNIM PREDMETIMA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Nakon analize zastupljenosti KC21 u ciljevima predmeta u osnovnoj školi, zanimalo nas je da utvrdimo zastupljenost KC21 i u ishodima tih predmeta, a zatim da upoređivanjem dobijenih nalaza utvrdimo i unutrašnju koherentnost između ciljeva i ishoda. „Ciljevi i ishodi su jedan od glavnih organizatora nastavnog procesa. Dok ciljevi predstavljaju polazište za planiranje i realizaciju nastavnog procesa, ishodi omogućuju praćenje i vrednovanje postignuća obrazovnog procesa. Ishodima se definiše ono što se očekuje kao rezultat učenja” (Lalović, 2008, str. 27).

a) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima

Rezultati analize zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u OŠ dati su u Tabeli 18 i Grafikonu 10.

Rezultati analize pokazuju da su KC21 najzastupljenije u ishodima jezika, u C-SBH jeziku i književnosti (f=25, ili %) i stranim jezicima (f=14, ili %); Građanskom vaspitanju (f=15), Zdravim stilovima života (f=14), Likovnoj kulturi (f= 13), Poznavanju društva (f=12) i Preduzetništvu (f=10). Kada uporedimo Grafikon 10 sa Grafikonom 4, u kojem je prikazana zastupljenost KC21 u ciljevima ovih predmeta u osnovnoj školi, vidi se

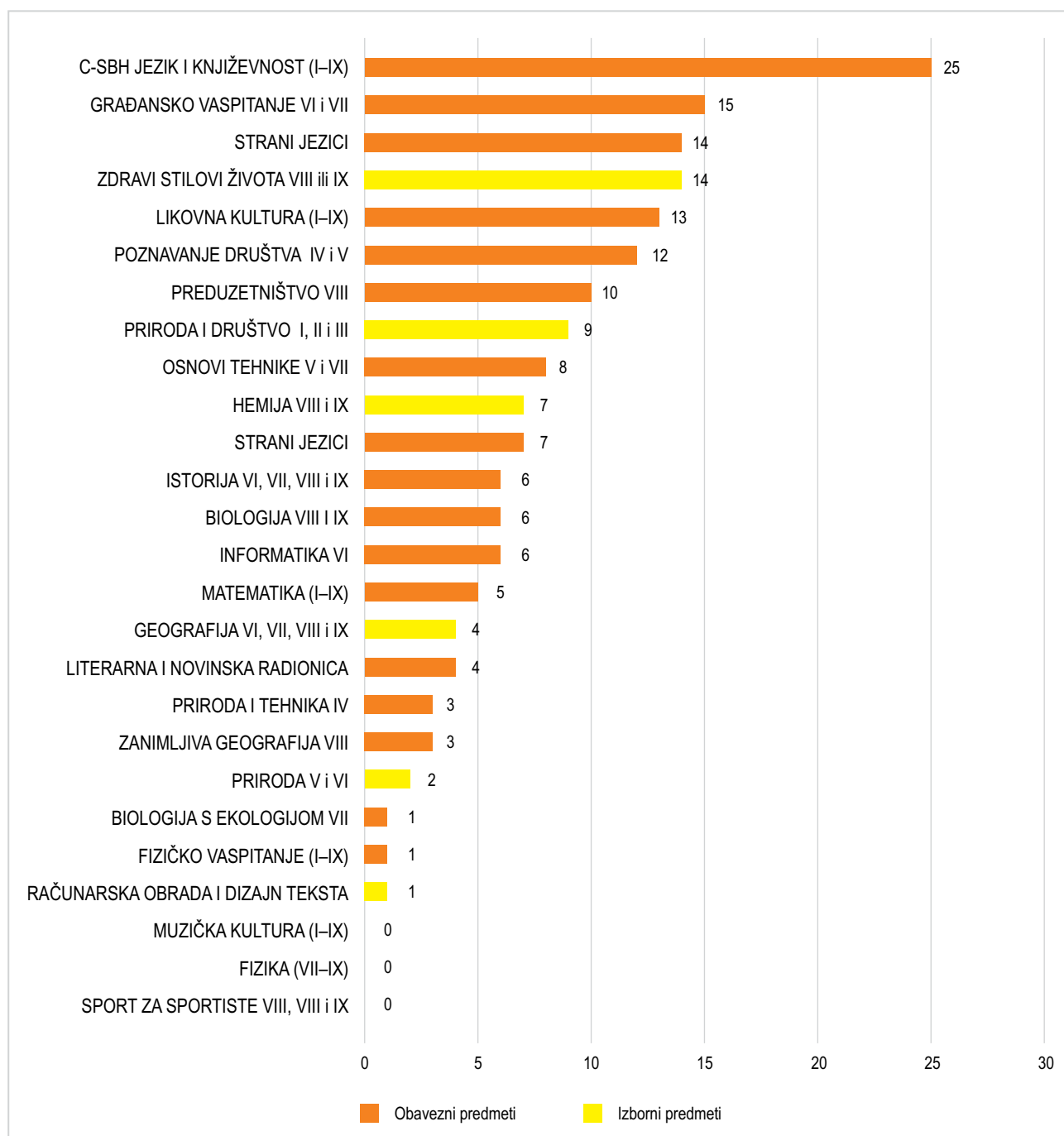
Tabela 18. Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima

OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	25
MATEMATIKA (I–IX)	5
STRANI JEZICI	14
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	13
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	0
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	9
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	12
GRAĐANSKO VASPITANJE VI i VII	15
ISTORIJA VI, VII, VIII, IX	6
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	4
PRIRODA I TEHNIKA IV	3
PRIRODA V i VI	2
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	1
BIOLOGIJA VIII i IX	6
HEMIJA VIII i IX	7
FIZIKA (VII–IX)	0
OSNOVI TEHNIKE V i VII	8
INFORMATIKA VI	6
FIZIČKO VASPITANJE (I–IX)	1
IZBORNI PREDMETI	
SPORT ZA SPORTISTE VIII, VIII i IX	0
STRANI JEZICI	7
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA	1
LITERARNA I NOVINARSKA RADIONICA	4
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	14
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	3
PREDUZETNIŠTVO VIII	10

prilična razlika. Na primjer, u programima stranih jezika kao obaveznog predmeta u ciljevima je zastupljeno 22% svih KC21, a u ishodima 10%; kod stranih jezika kao izbornog predmeta u ciljevima je zastupljeno 61,5% svih KC21, a u ishodima 18%; u programu Zdravih stilova

života, u ciljevima je 10% svih KC21, a u ishodima 36%, i sl. Logično bi bilo da je zastupljenost KC21 u ciljevima i ishodima usaglašena, to jest, da se ono što smo planirali da realizujemo nastavom određenog predmeta pojavi kao ishod te nastave.

Grafikon 10. Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima

b) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po kompetencijama

Analiza zastupljenosti pojedinih KC21 u ishodima obaveznih i izbornih programa za osnovne škole pokazuje da su sve KC21, osim jedne (upravljanje sobom), zastupljene u barem jednom od programa za osnovnu školu (Tabela 19 i Grafikon 11).

Tabela 19. Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po kompetencijama

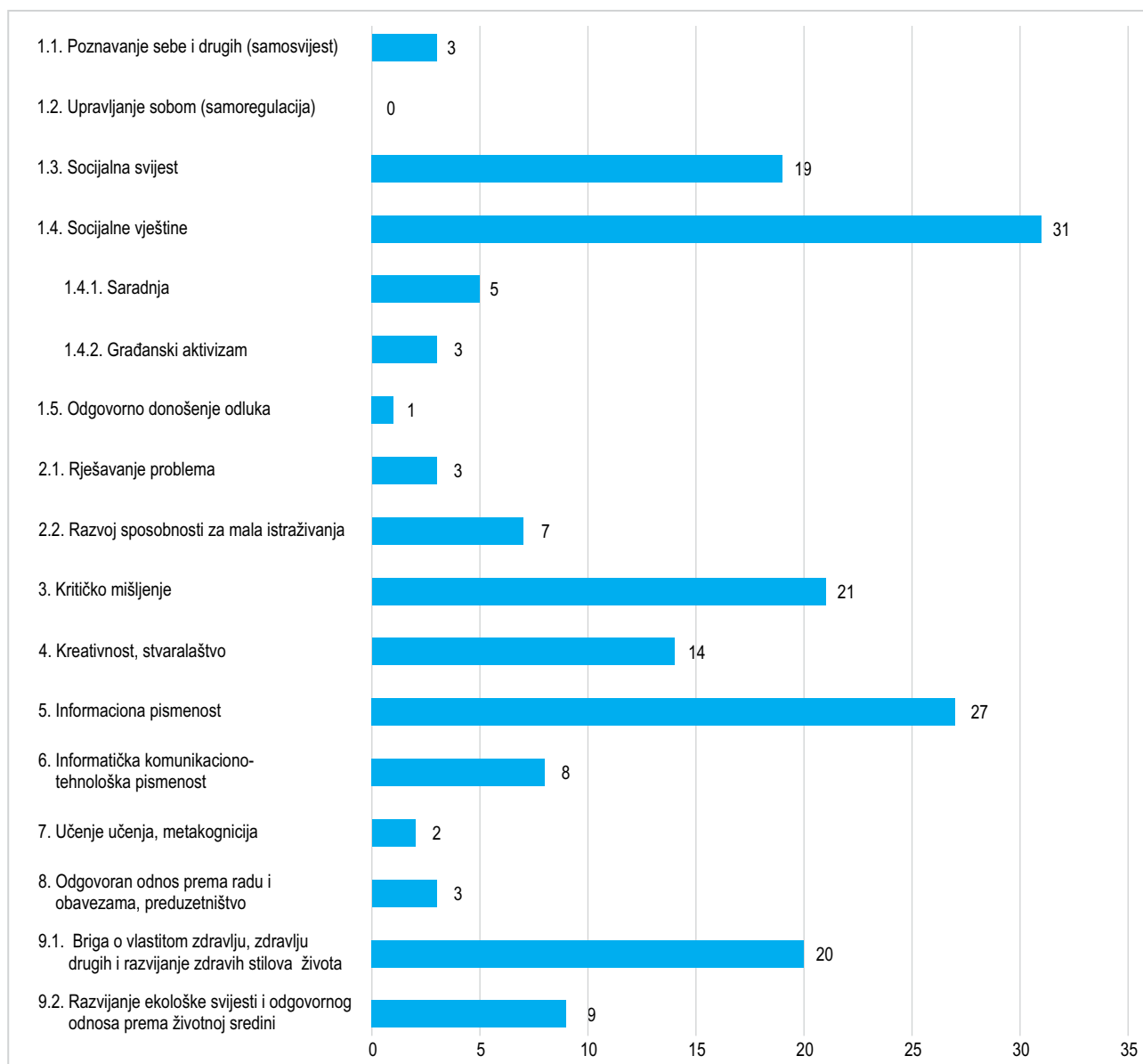
1.1.	Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	3
1.2.	Upravljanje sobom (samoregulacija)	0
1.3.	Socijalna svijest	19
1.4.	Socijalne vještine	31
1.4.1.	Saradnja	5
1.4.2.	Građanski aktivizam	3
1.5.	Odgovorno donošenje odluka	1
2.1.	Rješavanje problema	3
2.2.	Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	7
3.	Kritičko mišljenje	21
4.	Kreativnost, stvaralaštvo	14
5.	Informaciona pismenost	27
6.	IKT pismenost	8
7.	Učenje učenja, metakognicija	2
8.	Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	3
9.1	Briga o vlastitom zdravlju i zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	20
9.2	Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	9

U ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi najviše su zastupljene socijalne vještine (f=31, ili 18%) i informaciona pismenost (f =27, ili 15%). Kada uporedimo nalaz kod ishoda s nalazom kod ciljeva ovih predmeta, vidimo da su socijalne vještine najviše zastupljene i kod ciljeva, ali da je informaciona pismenost potpuno zanemarena kod ciljeva ovih predmeta. Pored ove dvije kompetencije, u ishodima su zastupljene i: kritičko mišljenje (f=21, ili 12%), briga o

vlastitom zdravlju i zdravlju drugih (f=20, ili 11%), socijalna svijest (f=19, ili 11%) i kreativnost (f=14, ili 8%).

Na drugoj strani, u ishodima predmeta u osnovnoj školi najmanje su zastupljeni razvoj sposobnosti upravljanja sobom (f=0), odgovornog donošenja odluka (f=1), učenja učenja (f=2), rješavanja problema (f=3) i odgovoran odnos prema radu i obavezama (f=3).

Grafikon 11. Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po kompetencijama

c) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi – po predmetima i kompetencijama

Kada se analizira zastupljenost KC21 u ishodima programa obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi (Tabela 20 i Grafikon 12), vidi se da su kompetencije informaciona pismenost, kričičko mišljenje i razvoj ekološke svijesti prisutne u najvećem

broju programa (informaciona pismenost u 10, kričičko mišljenje u 9, a razvoj ekološke svijesti u 8 različitih programa). U ishodima *obaveznih predmeta* u osnovnoj školi **najviše** su zastupljene: informaciona pismenost (f=23, ili 17%), socijalne vještine (f=21, ili 15%), kričičko mišljenje (f=19, ili 14%) i socijalna svijest (f=13%). U ishodima *izbornih predmeta* u osnovnoj školi najviše su zastupljene socijalne vještine (f=10, ili 26%) i odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih (f=9, ili 23%).

U ishodima *obaveznih* predmeta u osnovnoj školi najrjeđe se pojavljuju: upravljanje sobom (0), odgovorno donošenje odluka (0), učenje učenja (1), rješavanje problema (2) i poznavanje sebe i drugih (2). U ishodima *izbornih* predmeta dugačak je spisak kompetencija koje su zanemarene: upravljanje sobom (0), građanski aktivizam (0), odgovoran odnos prema radu i obavezama (0), poznavanje sebe i drugih (1), razvoj socijalne svijesti (1), saradnje (1), odgovorno donošenje odluka (1), rješavanje problema (1), IKT pismenost (1), učenje učenja (1), razvoj ekološke svijesti (1), razvoj sposobnosti za jednostavna istraživanja (2) i razvoj kritičkog mišljenja (2). Dakle, u ishodima *izbornih* predmeta u osnovnoj školi, od 17 ključnih kompetencija, tri četvrtine (f=13, ili 76%) potpuno je zanemareno.

Analiza ukupne zastupljenosti kompetencija u ishodima svih (obaveznih i *izbornih*) predmeta u osnovnoj školi pokazala je da su *najčešće* kompetencije: razvoj socijalnih vještina (f=31, ili 18%), informaciona pismenost (f=27, ili 15%), kritičko mišljenje (f=21, ili 12%), socijalna svijest (f=19, ili 11%) i odgovoran odnos prema zdravlju (f=20, ili 11%). Najrjeđe su zastupljene: upravljanje sobom (0), razvoj sposobnosti za jednostavna istraživanja (3), učenje učenja (2), odgovoran odnos prema radu i obavezama (3), poznavanje sebe i drugih (3), rješavanje problema (3) i građanski aktivizam (3).

d) Zaključak o zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i *izbornih* predmeta u osnovnoj školi

Analiza zastupljenosti KC21 u ishodima svih predmeta (obaveznih i *izbornih*) u osnovnoj školi pokazala je da su *najčešće* zastupljene socijalne vještine, informaciona pismenost, kritičko mišljenje, socijalna svijest i odgovoran odnos prema zdravlju. Ovo su važne kompetencije, ali se otvara pitanje kojih kompetencija nema u ishodima predmeta u osnovnoj

školi. Najrjeđe su zastupljene: upravljanje sobom, razvoj sposobnosti za izvođenje jednostavnih istraživanja, učenje učenja, odgovoran odnos prema radu i obavezama, poznavanje sebe i drugih, rješavanje problema i građanski aktivizam. Kada su u pitanju ishodi osnovnog školovanja, ovo je prilično zabrinjavajući nalaz.

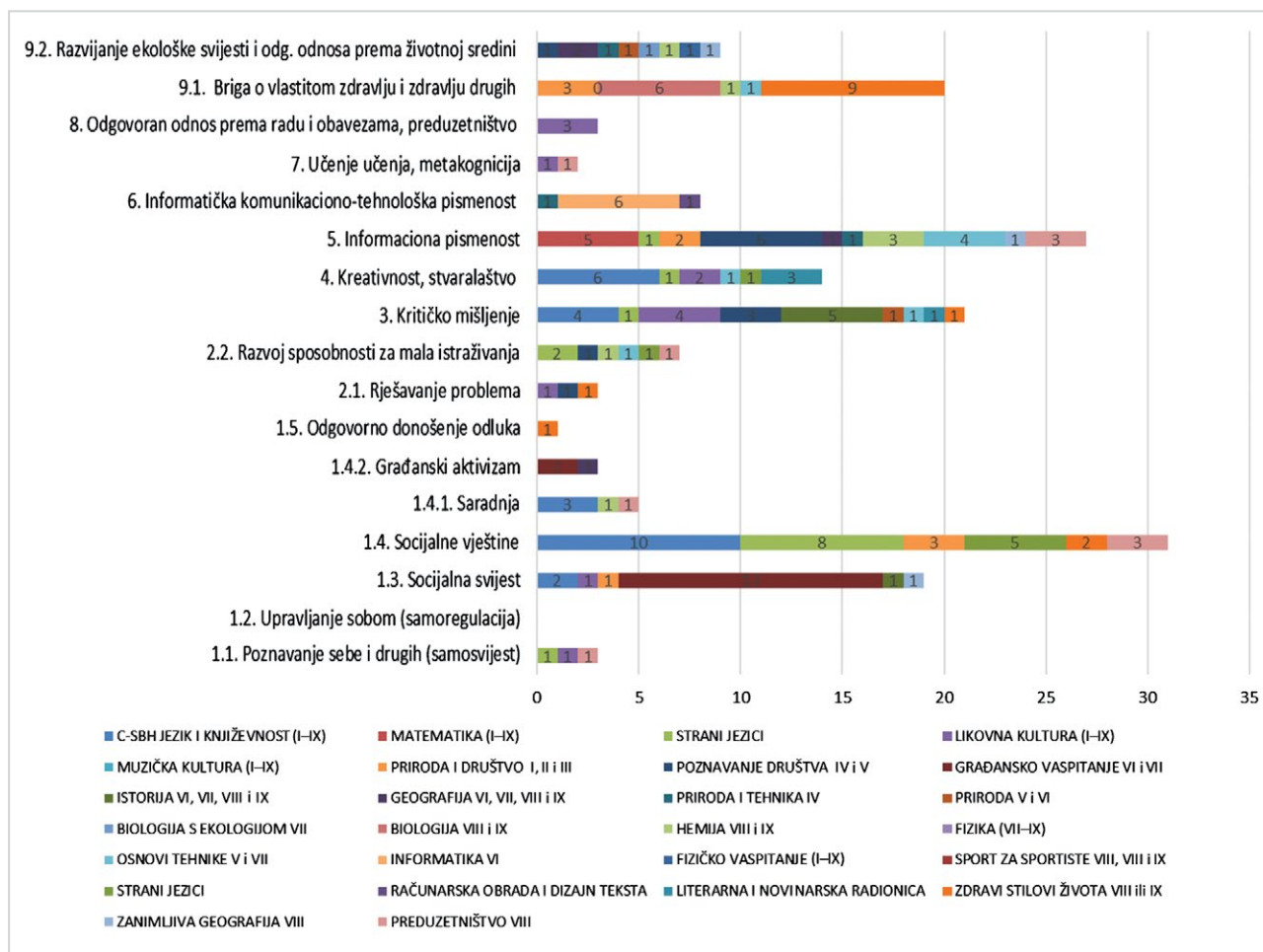
Drugo pitanje jeste zastupljenost KC21 u ciljevima i ishodima predmeta. Na osnovu dobijenih nalaza, evidentan je raskorak u zastupljenosti KC21 u ciljevima i ishodima predmeta u osnovnoj školi. Na primjer, neke od kompetencija, poput informacione pismenosti, nalaze se među najmanje zastupljenim kompetencijama u ciljevima, a među najčešće zastupljenim u ishodima tih predmeta. Nije logično da u punoj mjeri realizujemo nešto što nijesmo ni pomenuli u planovima (ciljevima), jer, ako nekih kompetencija nije bilo u ciljevima, to znači da nijesu planirane ni aktivnosti koje će u nastavi podsticati njihov razvoj i da ih ne možemo očekivati ni u ishodima. Može biti više kompetencija u ciljevima nego u ishodima, jer ciljevi mogu sadržati i dugoročniju viziju i dio nečega čemu stremimo, što bismo voljeli da ostvarimo, a ishodi su konkretniji, mjerljiviji, realistično očekivanje rezultata rada na ostvarenju postavljenih ciljeva. Dakle, ne mora da bude jednak broj ciljeva i ishoda u programu, ali ne može da postoji takav raskorak, da se u ciljevima pojavljuju jedne, a u ishodima druge kompetencije.

Ovaj nalaz o ozbiljnom raskoraku između ciljeva i ishoda u programima predmeta u osnovnoj školi ukazuje na nedostatak unutrašnje koherentnosti programa i manjak kurikularne usklađenosti. Zbog toga smo odlučili da uradimo detaljniju analizu unutrašnje koherentnosti i usklađenosti kurikuluma (*v. Analiza unutrašnje koherentnosti kurikuluma i Analiza kurikularne usklađenosti – studije slučaja*), jer ti nalazi mogu imati veliku praktičnu vrijednost kod unapređivanja kvaliteta kurikuluma.

Tabela 20. Pregled KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Analiza ishoda predmeta u osnovnoj školi	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Preduzetništvo	9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju	9.2. Razvijanje ekološke svijesti	UKUPNO
	C-SHB JEZIK I KNJIŽEVNOST (I-IX)			2	10	3					4	6						
MATEMATIKA (I-IX)												5						5
STRANI JEZICI	1			8					2	1	1	1						14
LIKOVNA KULTURA (I-IX)	1		1					1		4	2			1	3			13
MUZIČKA KULTURA (I-IX)																		0
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III			1	3								2				3		9
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V								1	1	3		6					1	12
GRAĐANSKO VASPITANJE VI i VII			13			2												15
ISTORIJA VI, VII, VII i IX			1							5								6
GEOGRAFIJA VI, VII, VII i IX						1						1					2	4
PRIRODA I TEHNIKA IV												1	1				1	3
PRIRODA V i VI										1							1	2
BIOLOGIJA SA EKOLOGIJOM VII																	1	1
BIOLOGIJA VIII i IX																6		6
HEMIJA VIII i IX					1			1			3					1	1	7
FIZIKA (VI-IX)																		0
OSNOVI TEHNIKE V i VII									1	1	1	4				1		8
INFORMATIKA VII													6					6
FIZIČKO VASPITANJE (I-IX)																	1	1
SPORT ZA SPORTISTE VII, VIII i IX																		0
STRANI JEZICI				5					1		1							7
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA													1					1
LITERARNA I NOVINARSKA RADIONICA										1	3							4
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII i IX				2			1	1		1						9		14
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VII			1									1					1	3
PREDUZETNIŠTVO VIII	1			3	1				1			3		1				10
Obavezni predmeti	2	0	18	21	4	3	0	2	5	19	10	23	7	1	3	11	8	137
Izborni predmeti	1	0	1	10	1	0	1	1	2	2	4	4	1	1	0	9	1	39
UKUPNO	3	0	19	31	5	3	1	3	7	21	14	27	8	2	3	20	9	176

Grafikon 12. Pregled KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

1.6. ANALIZA ISHODA U OBAVEZNIH I IZBORNIM PREDMETIMA U GIMNAZIJI

Rezultati analize zastupljenosti pojedinih KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji dati su u Tabeli 21 i Grafikonu 13.

a) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima

Rezultati analize zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji dati su u Tabeli 21 i Grafikonu

13. U ishodima *obaveznih predmeta* u gimnaziji broj KC21 je manji ($f=84$) nego u ishodima predmeta u osnovnoj školi ($f=137$), a najčešće se javljaju u ishodima stranih jezika ($f=20$, ili 24%), C-SBH jezika i književnosti ($f=15$, ili 18%) i predmeta Psihologija ($f=14$, ili 17%). U ishodima *izbornih predmeta* u gimnaziji najviše kompetencija ima u predmetima Zdravi stilovi života ($f=22$, ili 37%), Debata ($f=9$, ili 15%) i Građansko vaspitanje ($f=7$, ili 12%).

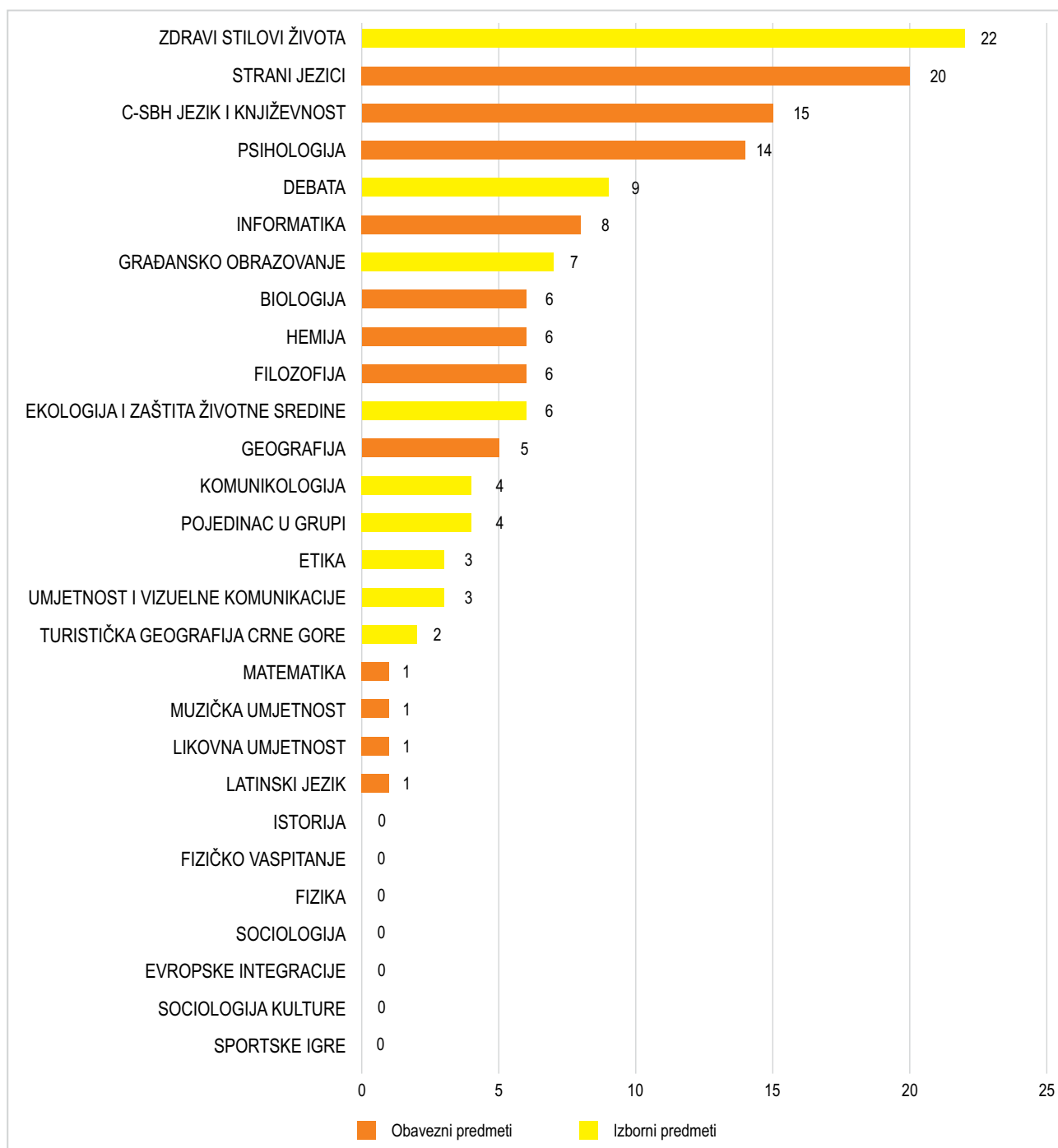
Lista obaveznih predmeta kod kojih se u ishodima skoro uopšte ne pominju KC21 (Grafikon 13) duža je od one u osnovnoj školi (Grafikon 10): Istorija (0), Fizičko vaspitanje (0), Sociologija (0), Fizika (0), Muzičko vaspitanje (1), Matematika (1),

Latinski jezik (1) i Likovno vaspitanje (1). Ovoj listi dodajmo i izborne predmete kod kojih se u ishodima skoro ne javljaju KC21: Evropske integracije (0), Sociologija kulture (0), Sportske igre (0), Turistička geografija Crne Gore (2), Umjetnost i vizuelna komunikacija (3) i Etika (3). Etika je predmet koji u ciljevima ima najviše navedenih kompetencija od svih izbornih predmeta (Grafikon 7), a u ishodima najmanje. Od 12 izbornih predmeta, svega trećina (4) u ishodima ima navedene neke od KC21 (Tabela 21).

Tabela 21. Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima

OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST	15
MATEMATIKA	1
STRANI JEZICI	20
ISTORIJA	0
FIZIČKO VASPITANJE	0
MUZIČKA UMJETNOST	1
LIKOVNA UMJETNOST	1
LATINSKI JEZIK	1
GEOGRAFIJA	5
BIOLOGIJA	6
HEMIJA	6
FIZIKA	0
PSIHOLOGIJA	14
SOCIOLOGIJA	0
FILOZOFIJA	6
INFORMATIKA	8
IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	9
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	6
ETIKA	3
EVROPSKE INTEGRACIJE	0
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	7
KOMUNIKOLOGIJA	4
POJEDINAC U GRUPI	4
SOCIOLOGIJA KULTURE	0
SPORTSKE IGRE	0
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	2
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE	3
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	22

Grafikon 13. Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima

b) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po kompetencijama

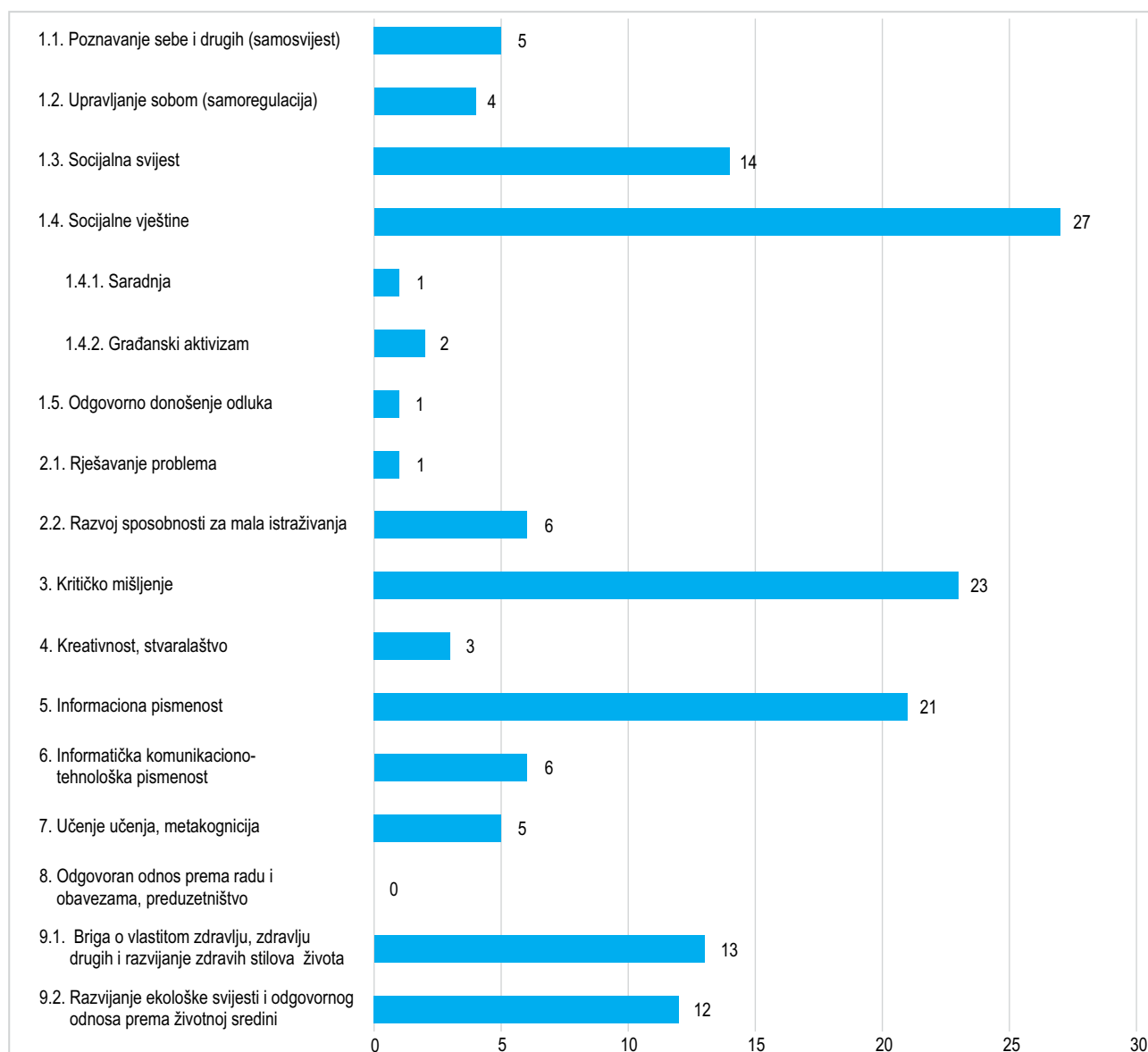
U ishodima gimnazijskih predmeta zastupljene su sve KC21 bar u nekom od programa, jedino se odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo ne pojavljuje u ishodu nijednog predmeta (Tabela 22 i Grafikon 14).

Tabela 22. Zastupljenost KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po kompetencijama

1.1.	Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	5
1.2.	Upravljanje sobom (samoregulacija)	4
1.3.	Socijalna svijest	14
1.4.	Socijalne vještine	27
1.4.1.	Saradnja	1
1.4.2.	Građanski aktivizam	2
1.5.	Odgovorno donošenje odluka	1
2.1.	Rješavanje problema	1
2.2.	Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	6
3.	Kritičko mišljenje	23
4.	Kreativnost, stvaralaštvo	3
5.	Informaciona pismenost	21
6.	IKT pismenost	6
7.	Učenje učenja, metakognicija	5
8.	Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	0
9.1.	Briga o vlastitom zdravlju i zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	13
9.2.	Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	12

U ishodima svih gimnazijskih predmeta KC21 podijelile su se u dvije odvojene grupe: one koje su u većoj mjeri zastupljene i one koje se sreću veoma rijetko. Socijalne vještine (f=27, ili 19%), kritičko mišljenje (f=23, ili 16%), informaciona pismenost (f=21, ili 15%), socijalna svijest (f=14, ili 10%), odgovoran odnos prema zdravlju (f=13, ili 9%) i razvoj ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini (f=12, ili 8%) najčešće se pojavljuju u ishodima, a najrjeđe se javljaju: odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo (0), rješavanje problema (1), saradnja (1), građanski aktivizam (2), kreativnost (3), upravljanje sobom (samoregulacija) (4), poznavanje sebe i drugih (samosvijest) (5), učenje učenja (5), IKT pismenost (6) i razvoj sposobnosti za mala istraživanja (6).

Grafikon 14. Zastupljenost socio-emocionalnih vještina i ključnih kompetencija u ishodima obaveznih i izbornih programa u gimnaziji – po kompetencijama

c) Zastupljenost KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji – po predmetima i kompetencijama

U ishodima najvećeg broja programa u gimnaziji javljaju se socijalne vještine (u 10 od 28 programa), informaciona pismenost (u 10 programa), socijalna svijest (u 7 programa) i kritičko mišljenje (u 7 programa). U ishodima *obaveznih*

predmeta najčešće se sreću kritičko mišljenje (f=17, ili 20%), informaciona pismenost (f=17, ili 20%) i socijalne vještine (f=10, ili 12%), a u ishodima *izbornih predmeta*: socijalne vještine (f=17, ili 28%), socijalna svijest (f=9, ili 15%) i odgovoran odnos prema zdravlju (f=9, ili 15%). U ishodima *obaveznih predmeta najrjeđe* se sreću: saradnja (0), odgovorno donošenje odluka (0), građanski aktivizam (0), odgovoran odnos prema radu i obavezama (0), rješavanje problema (1),

upravljanje sobom (2) i kreativno mišljenje (3). U ishodima *izbornih* predmeta najrjeđe se javljaju rješavanje problema (0), kreativnost (0), IKT pismenost (0), učenje učenja (0), odgovoran odnos prema radu i obavezama (0), saradnja (1), poznavanje sebe i drugih (1), upravljanje sobom (2) i građanski aktivizam (2).

Sumarno gledano, u ishodima svih gimnazijskih programa (obaveznih i izbornih) najviše su zastupljene socijalne vještine (f=27, ili 19%), kritičko mišljenje (f=13, ili 16%) i informaciona pismenost (f=21, ili 15%), a najmanje su zastupljene: odgovoran odnos prema radu i obavezama (0), saradnja (1), rješavanje problema (1), kreativno mišljenje (3) i upravljanje sobom (4).

d) Zaključak o zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Prvo što se vidi u analizi KC21 u ishodima gimnazijskih predmeta jeste da je više KC21 u izbornim predmetima (60) nego u osnovnoj školi (39) i mnogo manje u obaveznim predmetima (84) nego u osnovnoj školi (137). U analizama vaspitne komponente u programima na različitim nivoima školovanja može se uočiti da se manje pominje vaspitanje što je viši nivo obrazovanja (u visokom obrazovanju se ne pominje uopšte), bilo u ciljevima, bilo u ishodima programa. Izgleda da sličan trend postoji i u odnosu na ključne kompetencije u obaveznim predmetima, iako ovaj nalaz čudi s obzirom na to da je riječ o učenicima s više iskustva, znanja i zrelosti, kojima razvoj KC21 postaje sve potrebniji da bi mogli da ih primijene u daljem školovanju i radu.

Veliki broj *obaveznih* predmeta u gimnaziji (8) skoro da nema KC21 u ishodima (Istorija, Fizičko vaspitanje, Sociologija, Fizika, Muzičko vaspitanje, Matematika, Latinski jezik i Likovno

vaspitanje). Velika zastupljenost KC21 u programima jezika (stranih i maternjeg) i mala zastupljenost KC21 u prirodnim predmetima i Matematici, dosljedno se nalazi kod ciljeva i kod ishoda predmeta u osnovnoj školi i u gimnaziji. Posebno brine status KC21 u programima Matematike, kao jednom od glavnih predmeta u školi s velikim brojem časova. Više od pola *izbornih* predmeta u gimnaziji (7 od 12, tj., 58%) u svojim ishodima uopšte nema ili jedva da ima po neku od KC21 (Evropske integracije, Sociologija kulture, Sportske igre, Turistička geografija Crne Gore, Umjetnost i vizuelne komunikacije i Etika). Pored stepena zastupljenosti, još je važnije pogledati kojih kompetencija nema u ishodima u gimnaziji: odgovoran odnos prema radu i obavezama, rješavanje problema, upravljanje sobom, kreativnost, saradnja, odgovorno donošenje odluka, građanski aktivizam, IKT pismenost, učenje učenja, poznavanje sebe i drugih, upravljanje sobom i građanski aktivizam.

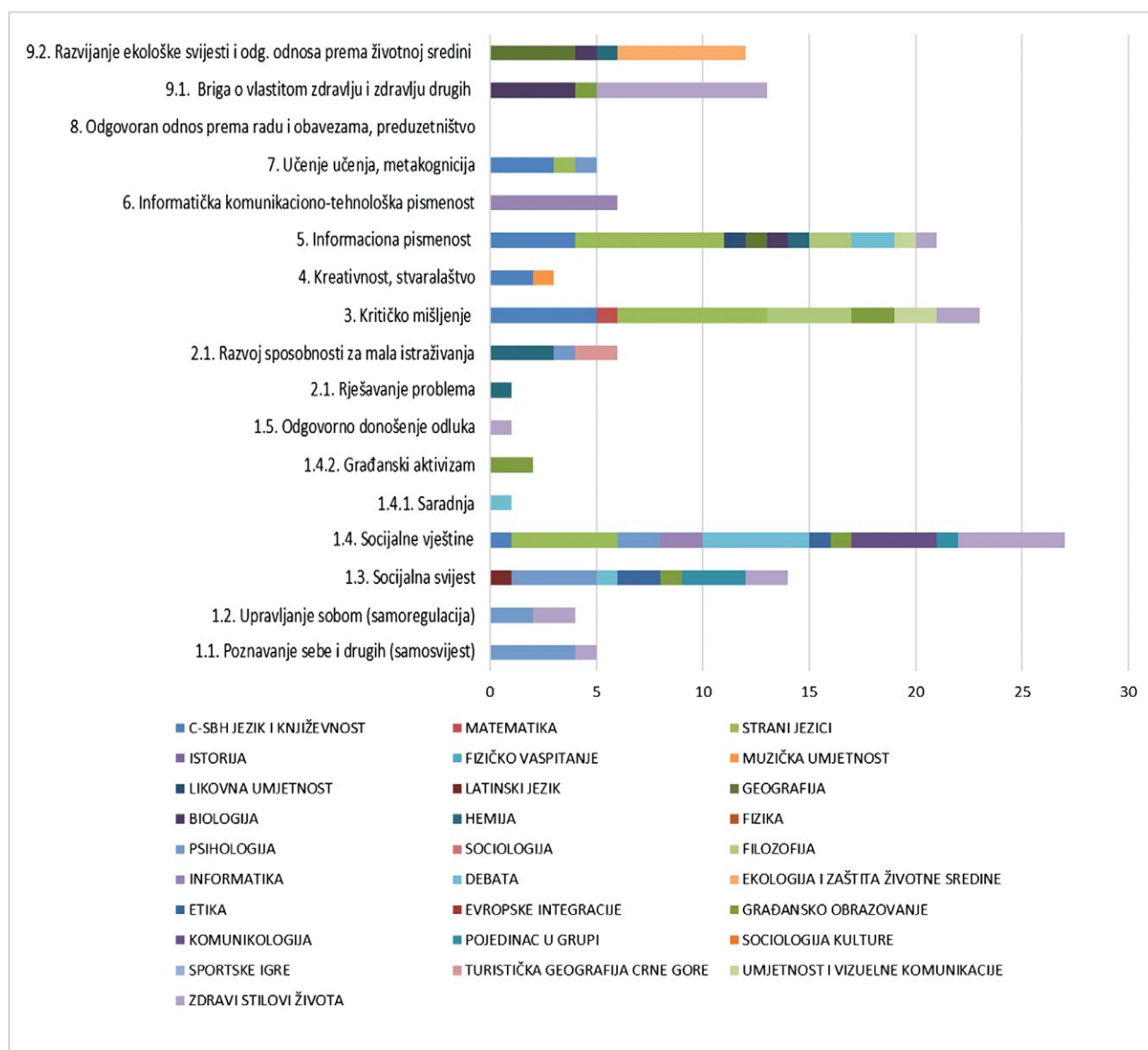
Kao i kod osnovne škole, i kod analize ishoda gimnazijskih programa uočava se **raskorak između ciljeva i ishoda predmeta**. Na primjer, u ciljevima predmeta Etika navodi se 21 KC21 (16% svih kompetencija u ishodima izbornih predmeta), a u ishodima istog tog predmeta javljaju se svega 3 kompetencije.

Nužno je postaviti pitanje zašto nema više KC21 i zašto nijesu drugačije distribuirane u ishodima programa osnovne škole i gimnazije? Ako kompetencija nema u ciljevima predmeta, ne može ih biti ni u ishodima, to jest, ne bi trebalo da ih bude, ako su dokumenta iz oblasti obrazovanja međusobno usklađena i koherentna. Postavljamo ciljeve i preko operativnih ciljeva i aktivnosti učenika/studenata, koje su relevantne za realizaciju tih ciljeva, dolazimo do ishoda. Podatak da se u ishodima pojavljuju kompetencije kojih nema u ciljevima i da se u ciljevima pojavljuju kompetencije kojih nema u

Tabela 23. Pregled KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Analiza ciljeva predmeta u gimnaziji	Ključna kompetencija 21 (KC21)												UKUPNO					
	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samovijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	3. Kriitičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost		6. Informatička pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Preduzetništvo	9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju	9.2. Razvijanje ekološke svijesti
C-SHB JEZIK I KNJIŽEVNOST				1						5	2	4		3				15
MATEMATIKA										1								1
STRANI JEZICI				5						7		7		1				20
ISTORIJA																		0
FIZIČKO VASPITANJE																		0
MUZIČKA UMJETNOST											1							1
LIKOVNA UMJETNOST												1						1
LATINSKI JEZIK			1															1
GEOGRAFIJA												1					4	5
BIOLOGIJA												1				4	1	6
HEMIJA								1	3			1					1	6
FIZIKA																		0
PSIHOLOGIJA	4	2	4	2					1					1				14
SOCIOLOGIJA																		0
FILOZOFIJA										4		2						6
INFORMATIKA				2									6					8
DEBATA			1	5	1							2						9
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE																	6	6
ETIKA			2	1														3
EVROPSKE INTEGRACIJE																		0
GRADANSKO OBRAZOVANJE			1	1		2				2						1		7
KOMUNIKOLOGIJA				4														4
POJEDINAC U GRUPI			3	1														4
SOCIOLOGIJA KULTURE																		0
SPORTSKE IGRE																		0
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE									2									2
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE										2		1						3
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	1	2	2	5			1			2		1				8		22
Obavezni predmeti	4	2	5	10	0	0	0	1	4	17	3	17	6	5	0	4	6	84
Izborni predmeti	1	2	9	17	1	2	1	0	2	6	0	4	0	0	0	9	6	60
UKUPNO	5	4	14	27	1	2	1	1	6	23	3	21	6	5	0	13	12	144

Grafikon 15. Pregled KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

ishodima govori o nedostatku kurikularne usklađenosti u izradi ovih dokumenata, a to dalje znači da nema sistematičnosti i uzajamne koherencije među dokumentima u sprovođenju obrazovne politike. A nivo dokumenata je izuzetno važan, veoma je važno da na „nivou papira“ svi djelovi budu adekvatno složeni i usklađeni, jer je to prvi i nužan korak za sistematično i dosljedno sprovođenje obrazovne politike i korak ka uspostavljanju *sistema* koji može da garantuje kvalitetnije obrazovne

ishode. Naravno, dobar nastavnik može uz „štap i kanap“ napraviti kvalitetnu nastavu i dobre ishode učenja, ali, to nije sistem već pojedinačni efekat entuzijazma, sposobnosti, truda i okolnosti, i drugo, to je pristup koji implicitno kaže da je kvalitetna nastava stvar talenta i lične posvećenosti nastavnika i njegovih crta ličnosti. Mi smo upravo suprotnog stanovišta i zagovaramo u literaturi dobro argumentovan pristup da je nastavnik profesija koja ima svoje standarde i obrasce profesionalnog

ponašanja (npr., Hargreaves, 1996, 2005, 2007; Ingersoll & Perda, 2008), da je potreban profesionalni pristup institucionalnom obrazovanju i da bismo kvalitetnim dokumentima znatno olakšali posao svim nastavnicima. S jedne strane, takva elaborirana i usklađena obrazovna dokumenta pružila bi im oslonac i jasan okvir za ono što rade, bilo bi im potpuno jasno šta se očekuje od njih, a s druge strane, postavila bi se granica, donji prag ispod koga ne može da se ide u

poslu nastavnika, što bi dalje doprinijelo uspostavljanju sistema evaluacije kvaliteta u vaspitanju i obrazovanju i na dugi rok generalno podizalo kvalitet obrazovanja u zemlji. Dobro, jasno, dosljedno, koherentno i usklađeno sprovedena obrazovna politika u dokumentima omogućava da se obrazovni sistem uredi, da se osmišljeno dotjera svaki njegov dio, da se oni međusobno usaglase i povežu u skladnu cjelinu i da šalju jasnu i dosljednu poruku o očekivanjima od nastavnika.

ANALIZA UNUTRAŠNJE KOHERENTNOSTI KURIKULUMA

1.7. KOMPARATIVNA ANALIZA ZASTUPLJENOSTI KC21 U CILJEVIMA I ISHODIMA ZA OSNOVNU ŠKOLU

Ciljevi i ishodi u programu moraju biti logički i sadržinski povezani i predstavljaju glavne organizatore nastavnog procesa (Lalović, 2008). Dok ciljevi predstavljaju polazište za planiranje i realizaciju nastavnog procesa, ishodi govore o očekivanim rezultatima tog procesa. Cilj ove analize bio je da utvrdimo da li se i u kojoj mjeri u kurikulumima za osnovnu školu i kurikulumima za gimnaziju osmišljeno i dosljedno realizuje zahtjev za razvijanje KC21 kod učenika, što podrazumijeva da se kompetencije koje se pojavljuju u ciljevima javljaju i u ishodima

programa – kao očekivani rezultat nastave/ učenja datog predmeta.

1. Socio-emocionalna kompetencija

1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)

Poznavanje sebe i drugih (samosvijest) pojavljuje se u ciljevima 12 različitih programa, u 8 obaveznih i 4 izborna, a među ishodima samo u 3 od tih programa (u 2 obavezna i 1 izbornom predmetu). Prema rezultatima analize, možemo reći da u programima stranih jezika, Likovne kulture i Preduzetništva u osnovnoj školi postoji usklađenost ciljeva i ishoda u odnosu na razvoj kompetencije poznavanje sebe i drugih (samosvijest) (Grafikon 16, Tabela 24).

Grafikon 16. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest) – osnovna škola

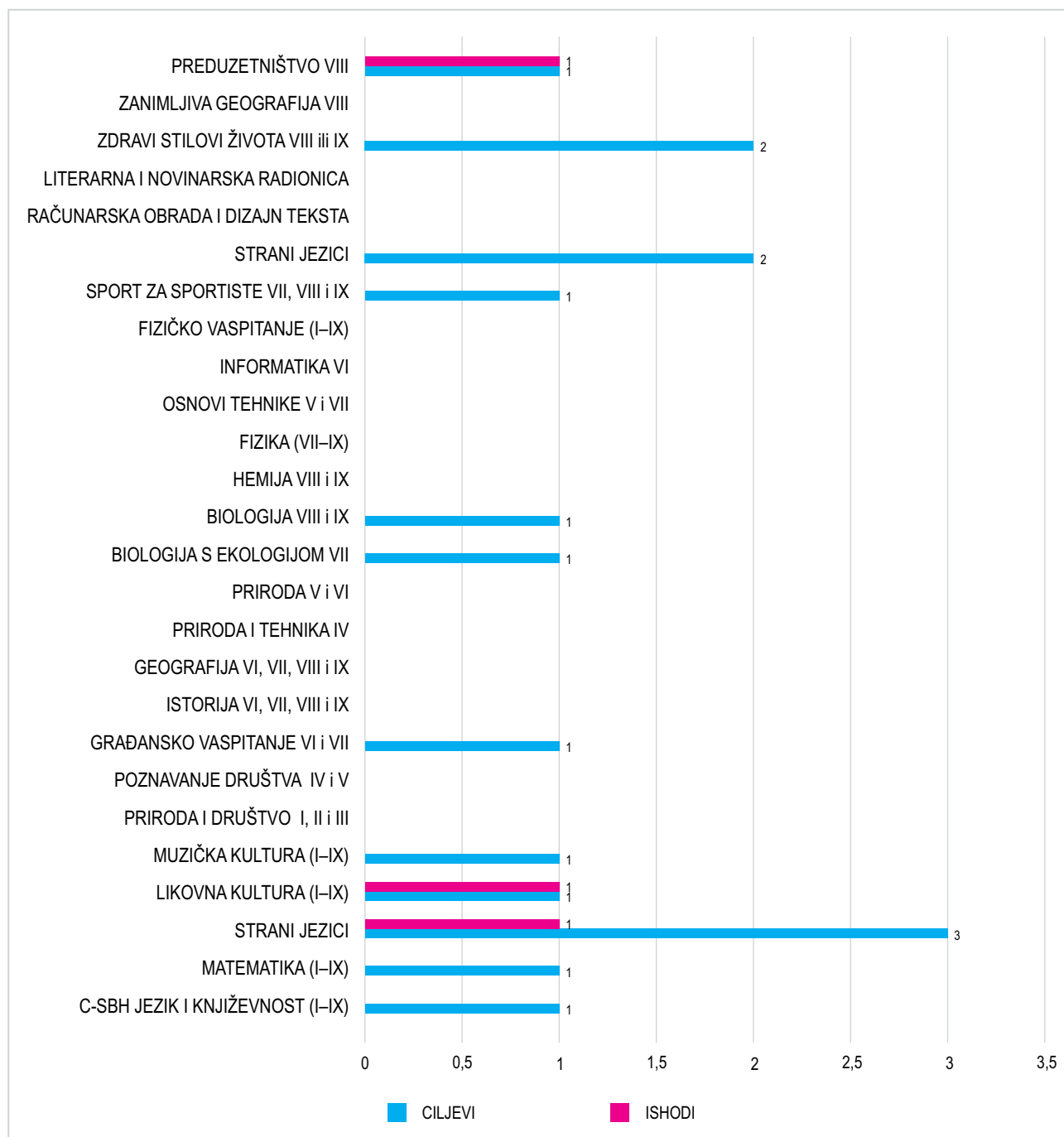

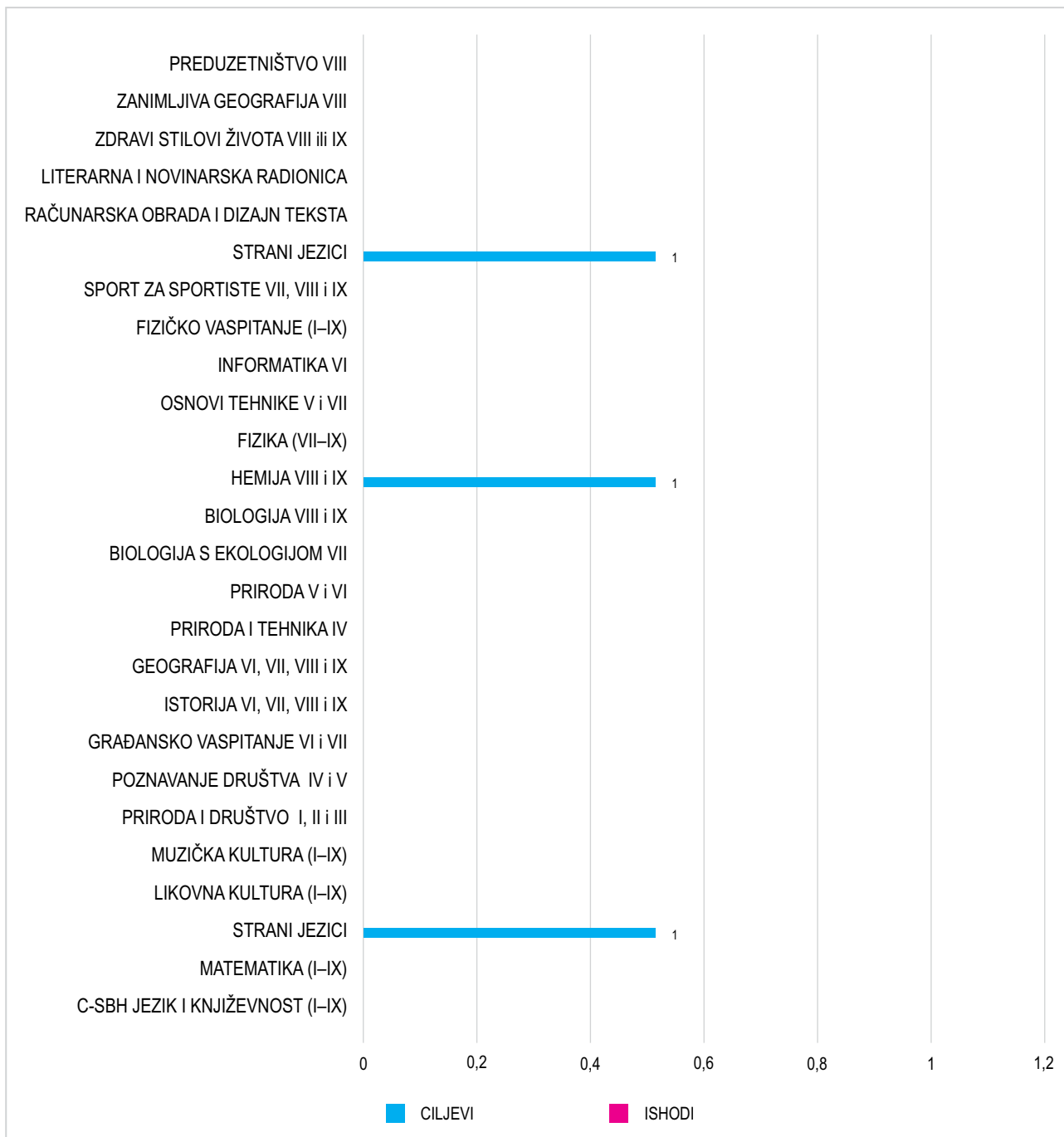
Tabela 24. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest) u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
STRANI JEZICI	Doprinosi formiranju autonomne ličnosti	Posjeduje samopouzdanje za individualno nastupanje u komunikaciji
	Razvija samopouzdanja i pozitivne predstave o sebi	
	Razvija harmonične ličnosti učenika/ce i svijesti o sopstvenom identitetu	
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Razvija svijest o individualnosti i autonomnosti	Učenik/učenica treba da posjeduje samopouzdanje za individualno izvođenje likovnog zadatka
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvija samopouzdanje	Učenik/učenica treba da bude svjestan/na svojih prednosti i nedostataka

1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)

Upravljanje sobom (samoregulacija) pojavljuje se u ciljevima tri predmeta: u obaveznim predmetima: strani jezik i Hemija, i u stranom jeziku kao izbornom predmetu; a ne pojavljuje se u ishodima nijednog predmeta u osnovnoj školi. Ovaj nalaz ukazuje na neusklađenost ciljeva i ishoda u odnosu na razvoj ove kompetencije (Grafikon 17).

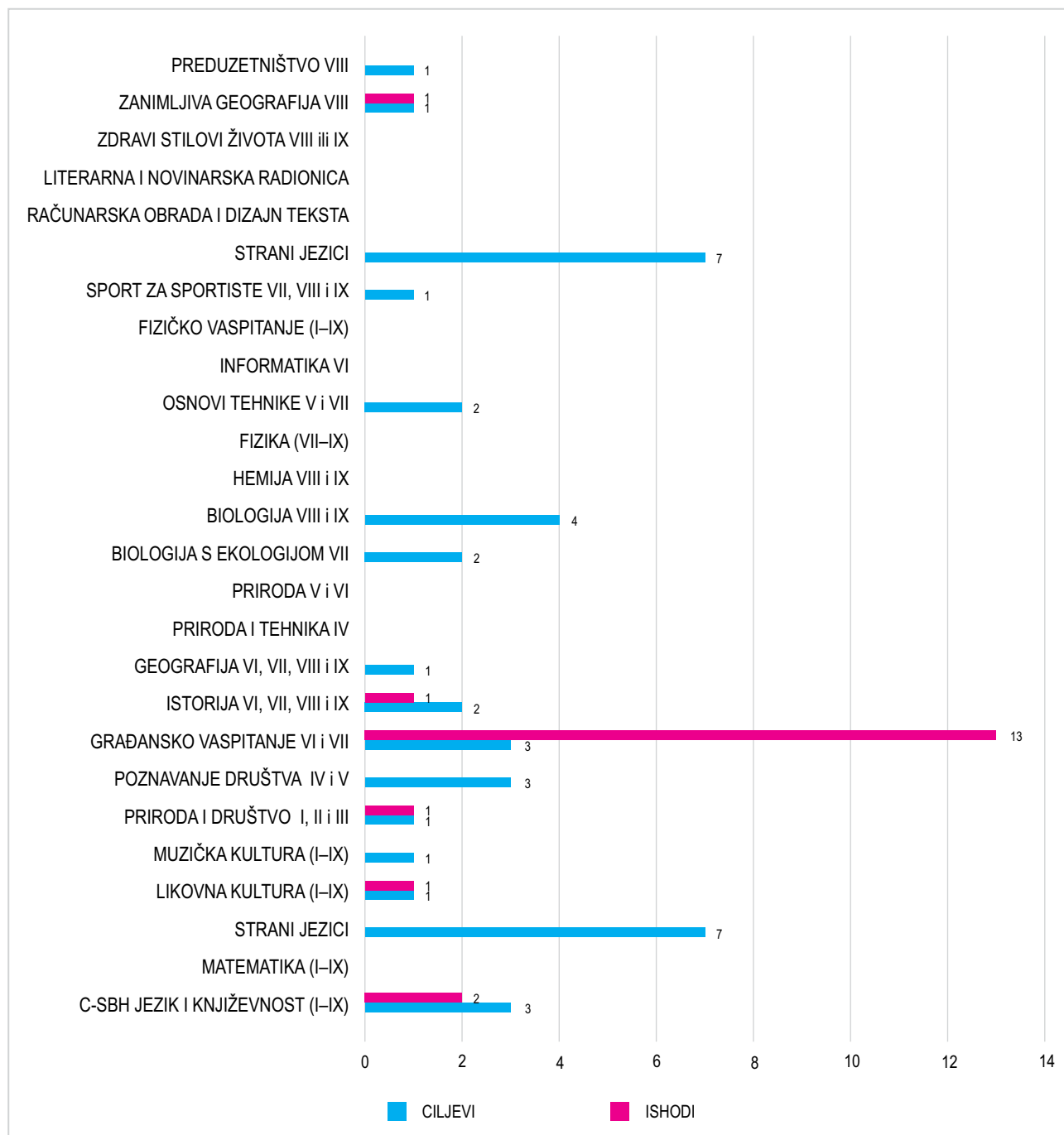
Grafikon 17. Upravljanje sobom (samoregulacija) – osnovna škola

1.3. Socijalna svijest

Socijalna svijest je najzastupljenija od KC21 u ciljevima predmeta u osnovnoj školi, pojavljuje se 40 puta u 16 različitih programa. Među ishodima, socijalna svijest pojavljuje se 19 puta u 6 različitih programa. Nažalost, u većini slučajeva socijalna svijest se pojavljuje u ciljevima programa, ali ne i u njihovim ishodima, samo u šest slučajeva pojavljuje se i u cilju i u ishodu programa (Grafikon 18, Tabela 25).

Grafikon 18. Socijalna svijest – osnovna škola

Predmeti kod kojih, bez obzira na učestalost javljanja, postoji usklađenost ciljeva i ishoda za razvoj socijalne svijesti u osnovnoj školi jesu: od obaveznih predmeta: C-SBH jezik i književnost, Likovna kultura, Priroda i društvo, Istorija, a od izbornih: Zanimljiva geografija.

Tabela 25. Socijalna svijest u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Čitajući književnost svog naroda, odnosno nacionalne ili etničke grupe, i upoznavajući se sa stranom književnošću, učenici/učenice šire vidike i uvažavaju različitosti drugih kultura</p> <p>Tokom nastave Crnogorskog - srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti učenici/učenice formiraju svijest o svom narodu, odnosno nacionalnoj ili etničkoj grupi kojoj pripadaju, istovremeno razvijajući tolerantan odnos prema drugim jezicima i narodima i njihovo uvažavanje</p> <p>Razvijanje empatije, uzimati u obzir njegovu situaciju</p>	<p>Učenik/učenica zna da odredi poručioaca/pošiljaoca i primaoca, kao i emotivne i društvene odnose među njima</p> <p>Učenik/učenica zna da odredi namjeru poručioaca/pošiljaoca</p>
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Izgraditi odnos poštovanja prema likovno-umjetničkim ostvarenjima nacionalne provenijencije, i odnos poštovanja i vrednovanja djela likovnih umjetnosti drugih naroda i kultura	Učenik/učenica treba da razvija pravilan odnos prema kulturnim spomenicima u Crnoj Gori
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	Razvijati toleranciju prema drugima i drugačijem te uvažavanje principa jednakosti među polovima	Učenik/učenica zna da je potrebno poštovati i uvažavati druge
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	<p>Empatija i solidarnost, posvećenost i podrška onima kojima su ljudska prava uskraćena</p> <p>Poštovanje socijalnih, kulturnih, jezičkih, religioznih i drugih razlika</p> <p>Razvija osjećaj odgovornosti za svaku svoju aktivnost</p>	<p>Učenik/učenica treba da odredi i obrazloži svoju odgovornost prema lokalnoj zajednici</p> <p>Učenik/učenica treba da objasni ulogu autoriteta i uzora i načine na kojima im se suprotstavljaju</p> <p>Učenik/učenica treba da prepoznaje zanemarene potrebe pojedinca i grupe</p> <p>Učenik/učenica treba da obrazloži važnost međusobnoga razumijevanja i tolerancije</p> <p>Učenik/učenica treba da objasni svoju odgovornost za očuvanje međunacionalnog sklada i nacionalnog identiteta</p> <p>Učenik/učenica treba da uviđa vrijednosti države Crne Gore kao multikulturalne, demokratske i građanske države</p>

<p>GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII</p>		<p>Učenik/učenica treba da objasni zašto su razlike sredstva povezivanja, a ne razdvajanja ljudi</p> <p>Učenik/učenica treba da objasni pojmove multikulturalnost, interkulturalnost, dijalog</p> <p>Učenik/učenica treba da naznači kako ljudska prava mogu postati štit od osnovnih oblika nepravde: nasilje, zlostavljanje, eksploatacija i manje vidljivih: siromaštva, gladi, zdravstvene zaštite, obrazovanja</p> <p>Učenik/učenica treba da razlikuje ravnopravnosti od neravnopravnosti u porodici</p> <p>Učenik/učenica treba da objasni i ilustruje konkretnim primjerima da onaj koji koristi zdravstvenu zaštitu nema pravo da svoje zdravlje uništava: alkoholom, drogom i na druge načine</p> <p>Učenik/učenica treba da poznaje prava i obaveza učenika/učenica u školi i obrazloži neka od njih (slučaj kršenja prava učenika/učenica ili slučaj kršenja školske discipline)</p> <p>Učenik/učenica treba da nabroji i obrazloži neka osnovna dječja prava; da idektifikuje na primjerima ugrožena prava djeteta</p>
<p>ISTORIJA VI, VII, VIII, IX</p>	<p>Utiče na formiranje ličnosti učenika/učenice, oslobođene od netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala te da učenike/učenice usmjeri ka njegovanju demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije</p>	<p>Učenici/učenice treba da uoče vrijednost nezavisnosti Crne Gore</p>
	<p>Da zainteresuje učenika/učenicu za proučavanje prošlosti, da ga/je uči otvorenosti proučavanja drugih kultura, različitih mišljenja</p>	
<p>Izborni predmeti</p>	<p>Ciljevi</p>	<p>Ishodi</p>
<p>ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII</p>	<p>Razvijaju toleranciju, poštovanje, pripadnost multietničkom, multijezičkom, multikulturnom svijetu</p>	<p>Učenici/učenice treba da uvažavaju razlike među stanovništvom, razvijaju toleranciju, poštovanje i pripadnost multietničkom, multijezičkom, multikulturnom svijetu</p>

1.4. Socijalne vještine

Razvoj socijalnih vještina pojavljuje se među ciljevima 33 puta u 11 različitih programa za osnovnu školu. Kao ishod, pojavljuje se 31 put u 6 različitih programa. Od svih brojnih pojavljivanja, kao cilj i kao ishod programa, socijalne vještine pojavljuju se samo u pet programa. Programi stranih jezika kao izbornog predmeta jedini su koji imaju usklađene ciljeve i ishode u odnosu na razvoj ove kompetencije (Grafikon 19, Tabela 26).

Grafikon 19. Socijalne vještine – osnovna škola

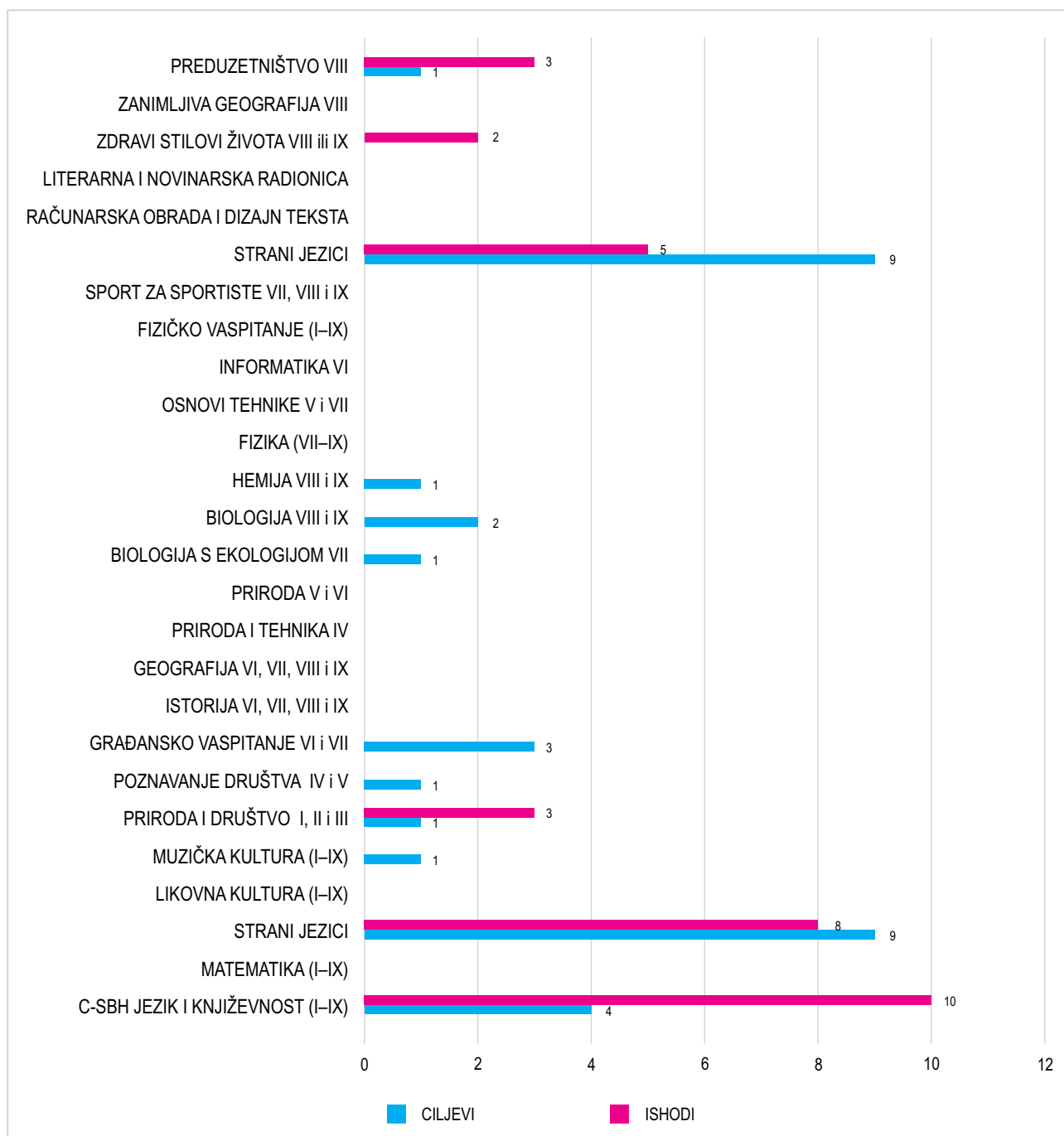

Tabela 26. Socijalne vještine u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Osposobljavaju se da u različitim životnim situacijama saopšte svoje i uvažavaju suprotno mišljenje, da strpljivo saslušaju sagovornika/sagovornicu, da miroljubivo rješavaju probleme i sporne situacije</p> <p>Razvijaju svijest o poštovanju sagovornika/sagovornice i kad iznosi drugačije stavove, uzimajući u obzir načela lijepog ophođenja</p> <p>Razvijanje tolerancije, kulture dijaloga, uvažavanja sagovornika/sagovornice i različitih stanovišta i mišljenja</p> <p>Stiču kulturu dijaloga, uvažavanja sagovornika/sagovornice i različitih stanovišta i mišljenja</p>	<p>Učenik/učenica zna da govori jasno, prirodno i što razumljivije</p> <p>Učenik/učenica zna da posebno oblikovanim govorom dočara atmosferu teksta</p> <p>Učenik/učenica zna da izražajnim čitanjem dočara osnovno raspoloženje</p> <p>Učenik/učenica zna da na uljudan način izrazi zahtjev, da (se) zahvali, opravda, poziva, čestita</p> <p>Učenik/učenica piše realističku priču u kojoj glavni junaci – djeca rješavaju probleme koje odrasli nijesu uspjeli riješiti</p> <p>Učenik/učenica percipira snimljeni razgovor i zna da kaže da li se razgovor završio sporazumom ili ne i u čiju korist/štetu je bio postignut sporazum; zna da obrazloži svoje mišljenje</p> <p>Učenik/učenica zna da presudi o korektnosti sagovornika/sagovornica</p> <p>Učenik/učenica zna da govorno nastupi (s unaprijed pripremljenom temom) i, obično uz pisanu pripremu (koja je na osnovu radnoga koncepta pretvorena u tekst), govori razložno (jasno), prirodno i što koncentrisanije</p> <p>Učenik/učenica zna da, ako je pošiljalac koristio neuljudne izraze, zamijeni ih uljudnima</p> <p>Učenik/učenica percipira razgovor i zna da ocijeni kulturu sagovornika/sagovornica</p>
STRANI JEZICI	<p>Ovladavaju primjerenim načinima usmenog sporazumijevanja i neverbalnog reagovanja</p> <p>Sposobni su da na primjeren način djeluje u interkulturalnom i plurilingvalnom okruženju</p>	<p>Učenici/učenice izražavaju stavove i mišljenje, tj. slaganje/neslaganje, odobravanje/neodobravanje, izražavaju modalnost, tj. mogućnost/nemogućnost, želju, sposobnost, izražavaju emocije (zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, zahvalnost, bol)</p> <p>Učenici/učenice predlažu zajedničke aktivnosti, prihvataju/odbijaju prijedloge, daju i prihvataju uputstva, izražavaju molbu, sugestiju, traže i nude pomoć, prihvataju/odbijaju poziv, preporučuju</p>

STRANI JEZICI	<p>Razvijaju sposobnost za kvalitetne međusobne komunikacije i rješavanja nesuglasica</p> <p>Razvijaju sposobnost za uravnotežene izjave prilikom nesporazuma</p> <p>Razvijaju sposobnost savladavanja prepreka razumijevanju i nesporazumima</p> <p>Razvoju sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugog</p> <p>Razvijanje humanih odnosa među polovima</p> <p>Razvijaju sposobnost uvažavanja sagovornika</p>	<p>Mogu da uoče neke izvantekstualne okolnosti sporazumijevanja (npr. raspoloženje i odnos među sagovornicima)</p> <p>Učenici/učenice znaju da predlažu, da prijedloge prihvataju ili odbijaju, da se dogovaraju i reaguju na dogovor, da izraze želje, mišljenje, namjere i potrebe, da izraze čulna stanja (veselje, strah), da pokažu neznanje, sumnju, nesigurnost i uvjerenost, da izvještavaju, objašnjavaju, savjetuju, preporučuju, pretpostavljaju, da pitaju o izgledu, raspoloženju, značaju nečega i da odgovaraju na pitanja</p> <p>Učenici/učenice verbalno i neverbalno signaliziraju nerazumijevanje, traže da se iskaz ponovi, traže objašnjenje...</p> <p>Učenici/učenice umiju da učestvuju u vođenim diskusijama o bliskim temama</p> <p>Učenici/učenice umiju da izraze mišljenje, potrebe, želje, stavove, namjere, emocije</p> <p>Umiju da iznesu vrijednosni sud</p>
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	Razvija moralno-etičke norme u ponašanju (rješavanje etičkih suprotnosti)	<p>Učenik/učenica primjenjuje osnovna pravila ponašanja u školi</p> <p>Učenik/učenica zna svoja prava i obaveze u školi</p> <p>Učenik/učenica umije da se pravilno ponaša na putu od kuće do škole</p>
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
STRANI JEZICI	<p>Razvijaju strategije rješavanja nesporazuma i savladavanja prepreka u sporazumijevanju</p> <p>Ovladavaju primjerenim načinima usmenog sporazumijevanja i neverbalnog reagovanja</p> <p>Sposobni su da na primjeren način djeluju u interkulturalnom i plurilingvalnom okruženju</p>	<p>Učenici/učenice izražavaju svoje mišljenje, traže mišljenje, nabrajaju, navode primjere, porede</p> <p>Učenici/učenice umiju da učestvuju u vođenim diskusijama o bliskim temama</p> <p>Učenici/učenice znaju da predlažu, da prijedloge prihvataju ili odbijaju, da se dogovaraju i reaguju na dogovor, da izraze želje, mišljenje, namjere i potrebe, da izraze čulna stanja (veselje, strah), da pokažu neznanje, sumnju, nesigurnost i uvjerenost, da izvještavaju, objašnjavaju, savjetuju, preporučuju, pretpostavljaju, da pitaju o izgledu, raspoloženju, značaju nečega i da odgovaraju na pitanja</p>

STRANI JEZICI	<p>Razvijanje sposobnosti za kvalitetne međusobne komunikacije i saradnje</p> <p>Razvijaju sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugog</p> <p>Ovladavanju vještinama u kontekstu multikulturalnog i multikonfesionalnog društvenog miljea</p> <p>Ovladavaju kulturom lijepog ponašanja u školi, porodici i na javnom mjestu</p> <p>Razvijaju sposobnost za uravnotežene izjave prilikom nesporazuma</p> <p>Izgrađivanje fer-pleja</p>	<p>Učenici/učenice izražavaju stavove i mišljenje, tj. slaganje/neslaganje, odobravanje/neodobravanje, izražavaju modalnost, tj. mogućnost/nemogućnost, želju, sposobnost, izražavaju emocije (zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, zahvalnost, bol)</p> <p>Učenici/učenice predlažu zajedničke aktivnosti, prihvataju/odbijaju prijedloge, daju i prihvataju uputstva, izražavaju molbu, sugestiju, traže i nude pomoć, prihvataju/odbijaju poziv, preporučuju</p>
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvoj komunikacionih vještina	<p>Učenik/učenica treba da se osposobi da slobodno uspostavi komunikaciju</p> <p>Učenik/učenica treba da se osposobi da pregovara</p> <p>Učenik/učenica treba da se osposobi za javni nastup</p>

1.4.1. Saradnja

Razvoj saradnje pojavljuje se 18 puta u ciljevima 12 različitih programa, a kao ishod 3 puta u 2 različita programa. U samo 2 programu saradnja se javlja i u ciljevima i u ishodima programa. Hemija je jedini predmet kod kojeg su usklađeni cilj i ishod i djelimično C-SBH jezik i književnost (Grafikon 20, Tabela 27).

Grafikon 20. Saradnja – osnovna škola

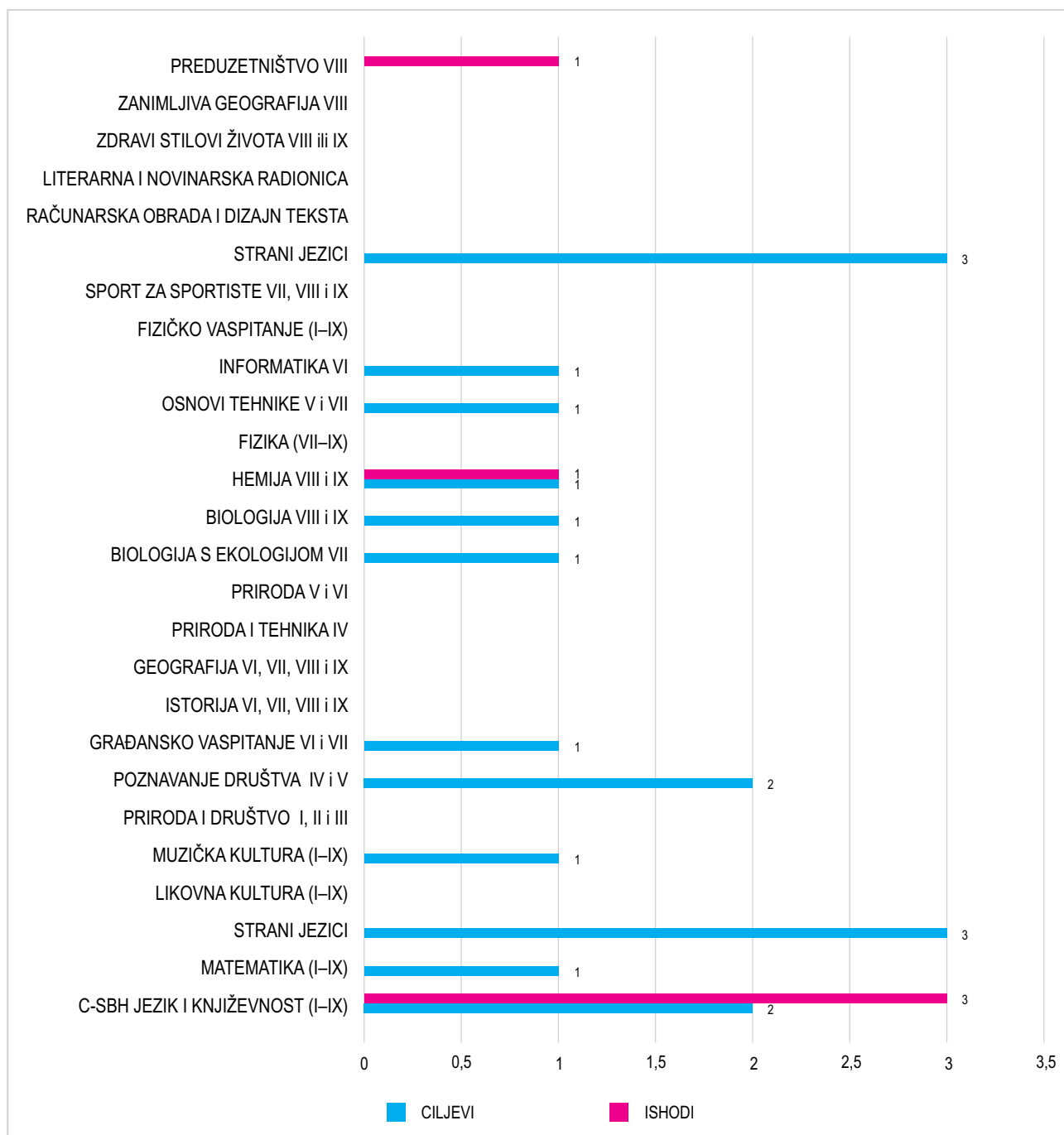

Tabela 27. Saradnja u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Kroz različite oblike rada u nastavi crnogorskoga jezika učenici/ učenice podstiču se na timski rad, kooperativnost i međusobno uvažavanje</p> <p>Kroz grupni istraživački rad učenici/ učenice podstiču se na timski rad, kooperativnost i međusobno uvažavanje</p>	<p>Učenik/učenica umije da sarađuje u okviru grupne dramatizacije i izvođenja proznog, pjesničkog, odnosno dramskog teksta</p> <p>Učenik/učenica odigra ulogu u kraćoj dramskoj predstavi ili fragmentu</p> <p>Učenik/učenica učestvuje u igri uloga</p>
HEMIJA VIII I IX	Konstruktivno sporazumijevanje tokom rada u grupi...	

1.4.2. Građanski aktivizam

Građanski aktivizam kao cilj pojavljuje se u samo jednom programu, a kao ishod u dva. U Građanskom vaspitanju ova vještina se javlja u ciljevima (1) i u ishodima (2) (Grafikon 21, Tabela 28).

Grafikon 21. Građanski aktivizam – osnovna škola

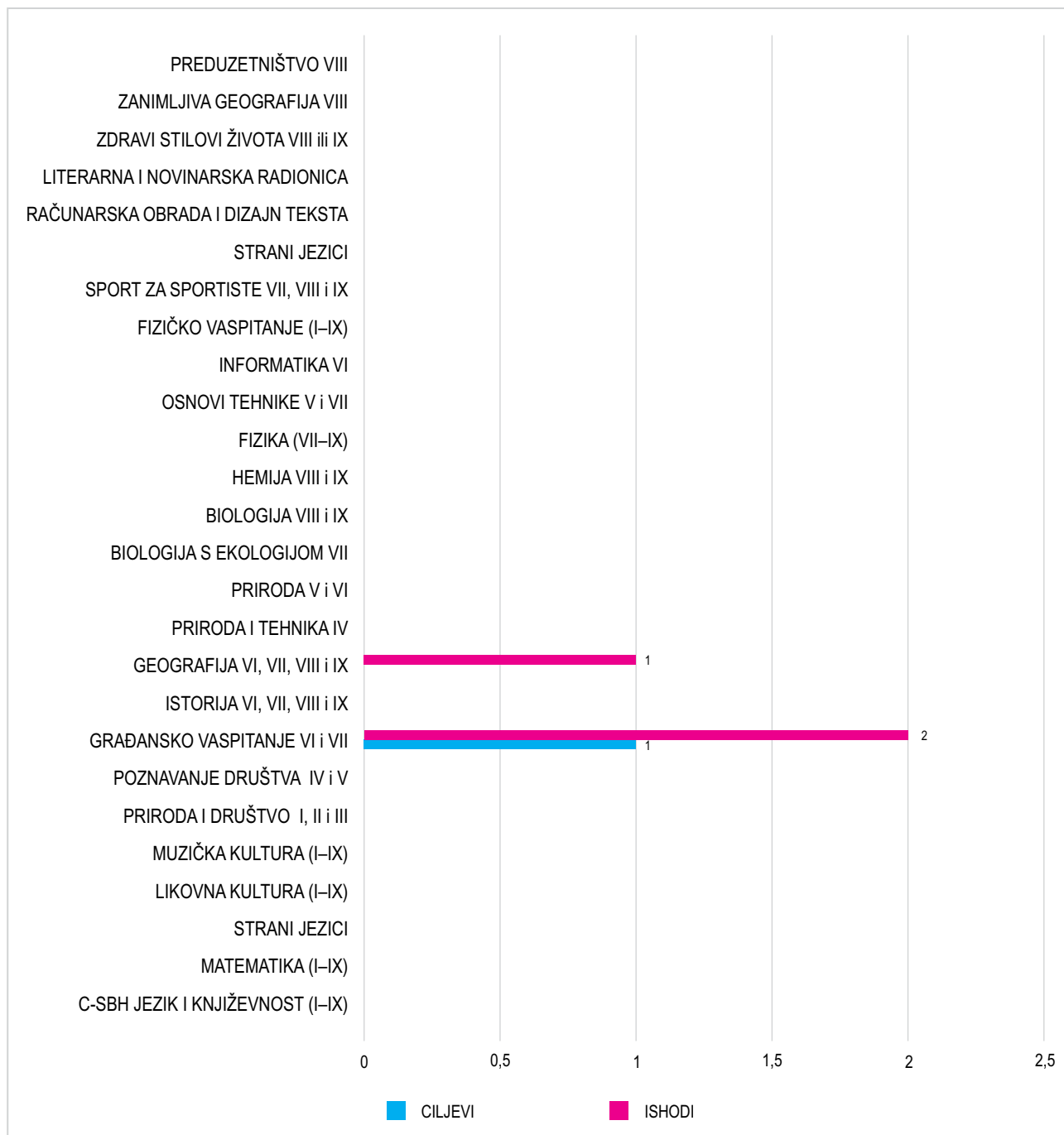

Tabela 28. Građanski aktivizam u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Posvećenost promociji ljudskih prava lokalno i globalno	<p>Učenik/učenica treba da objasni koji su to vidovi odlučivanja u kojima oni/one mogu učestvovati i koji su od značaja za razvoj demokratije</p> <p>Učenik/učenica treba da naznači što može uraditi pojedinac, grupa, firma, lokalna zajednica, država, organizacije građana na zaštiti i razvoju sebe, drugih i okoline</p>

1.5. Odgovorno donošenje odluka

Odgovorno donošenje odluka pojavljuje se u ciljevima pet različitih programa, a kao ishod u samo jednom programu. Izborni predmet Zdravi stilovi života jedini pruža osnovu za osmišljeni razvoj ove kompetencije u osnovnoj školi (Grafikon 22, Tabela 29).

Grafikon 22. Odgovorno donošenje odluka – osnovna škola

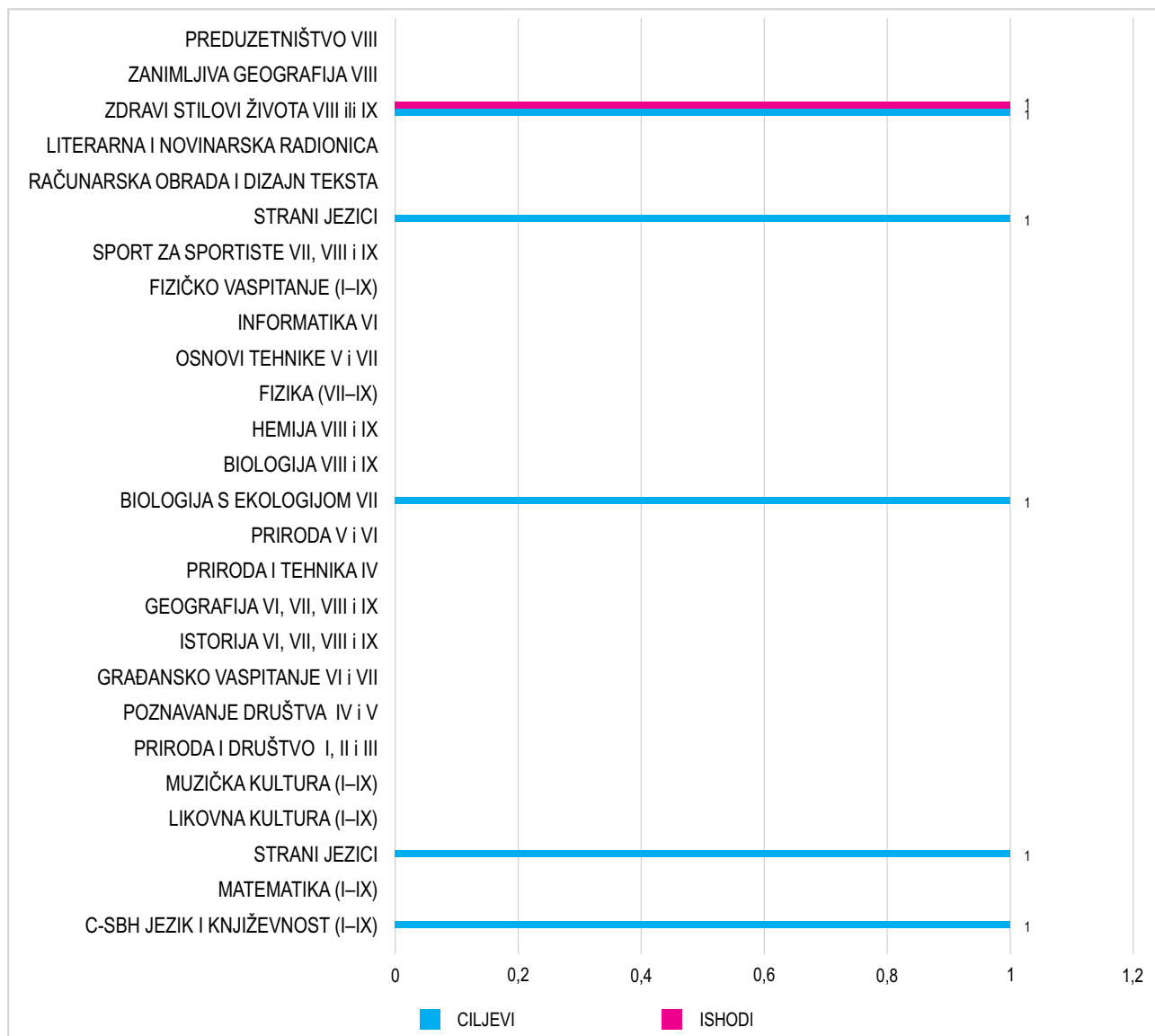

Tabela 29. Odgovorno donošenje odluka u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Vještina i tehnika za donošenje odgovornih odluka	Učenik/učenica umije da izdvoji relevantne podatke za donošenje odluka

2. Rješavanje problema

2.1. Rješavanje problema

Rješavanje problema spada u kompetencije koje se najrjeđe sreću u programima, u ciljevima 3 puta u 3 različita programa, a u ishodima isto, 3 puta u 3 različita programa. Jedino u Poznavanju društva za IV i V razred postoji unutrašnja koherencija tj. rješavanje problema se definiše kao cilj i kao ishod realizacije programa (Grafikon 23, Tabela 30).

Grafikon 23. Rješavanje problema – osnovna škola

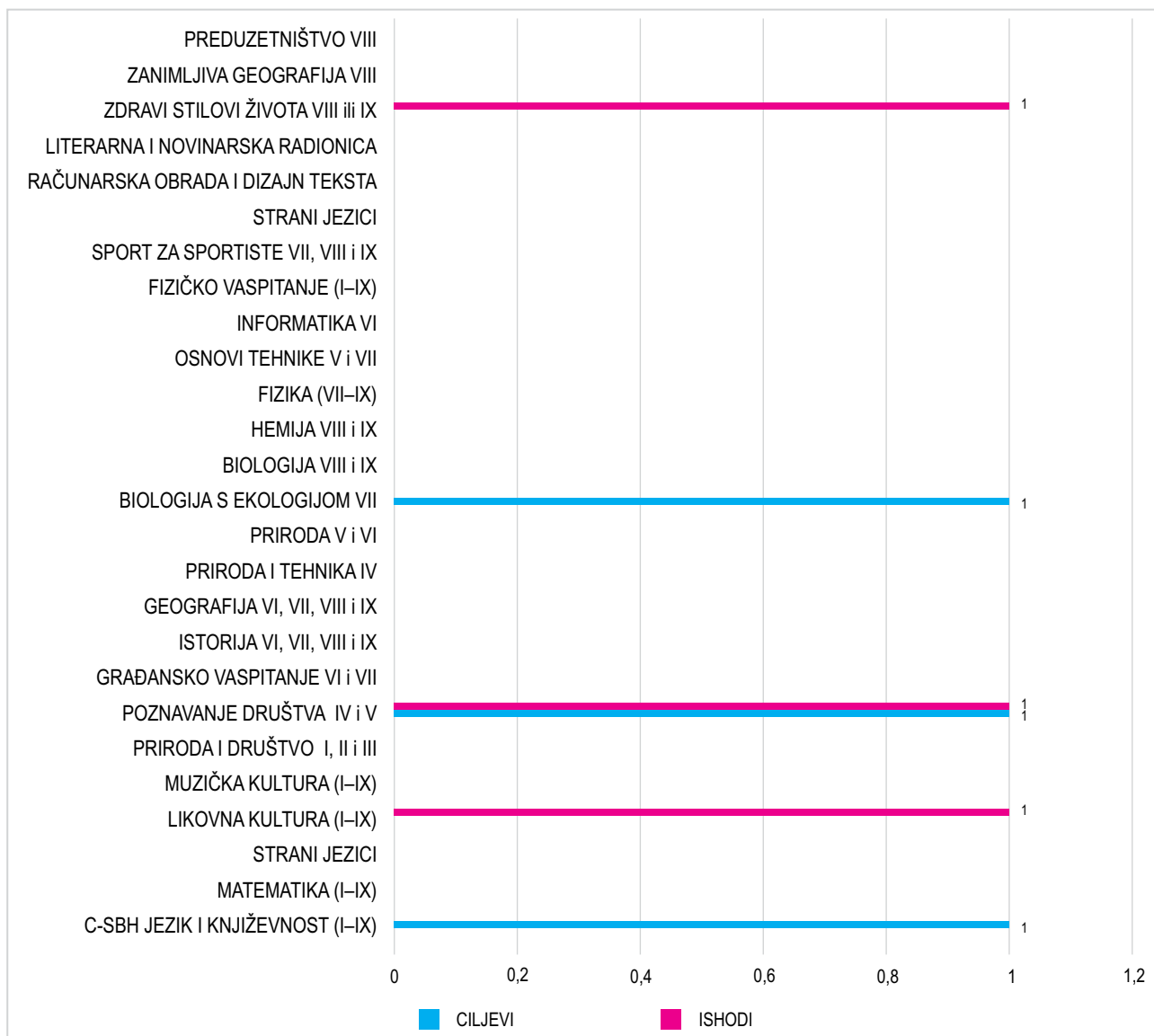

Tabela 30. Rješavanje problema u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Učenje optimalnih strategija rješavanja problema	Učenik/učenica umije da izdvoji relevantne podatke za rješavanje obrađenoga problema

2.2. Razvoj sposobnosti za jednostavna istraživanja

Razvoj sposobnosti za mala istraživanja pojavljuje se 8 puta u ciljevima 8 programa, a kao ishod, 7 puta u 6 različitim programima. Samo kod 2 programa, Preduzetništvo i Poznavanje društva (IV, V), postoji unutrašnja koherentnost (Grafikon 24, Tabela 31).

Grafikon 24. Razvijanje sposobnosti za jednostavna istraživanja – osnovna škola

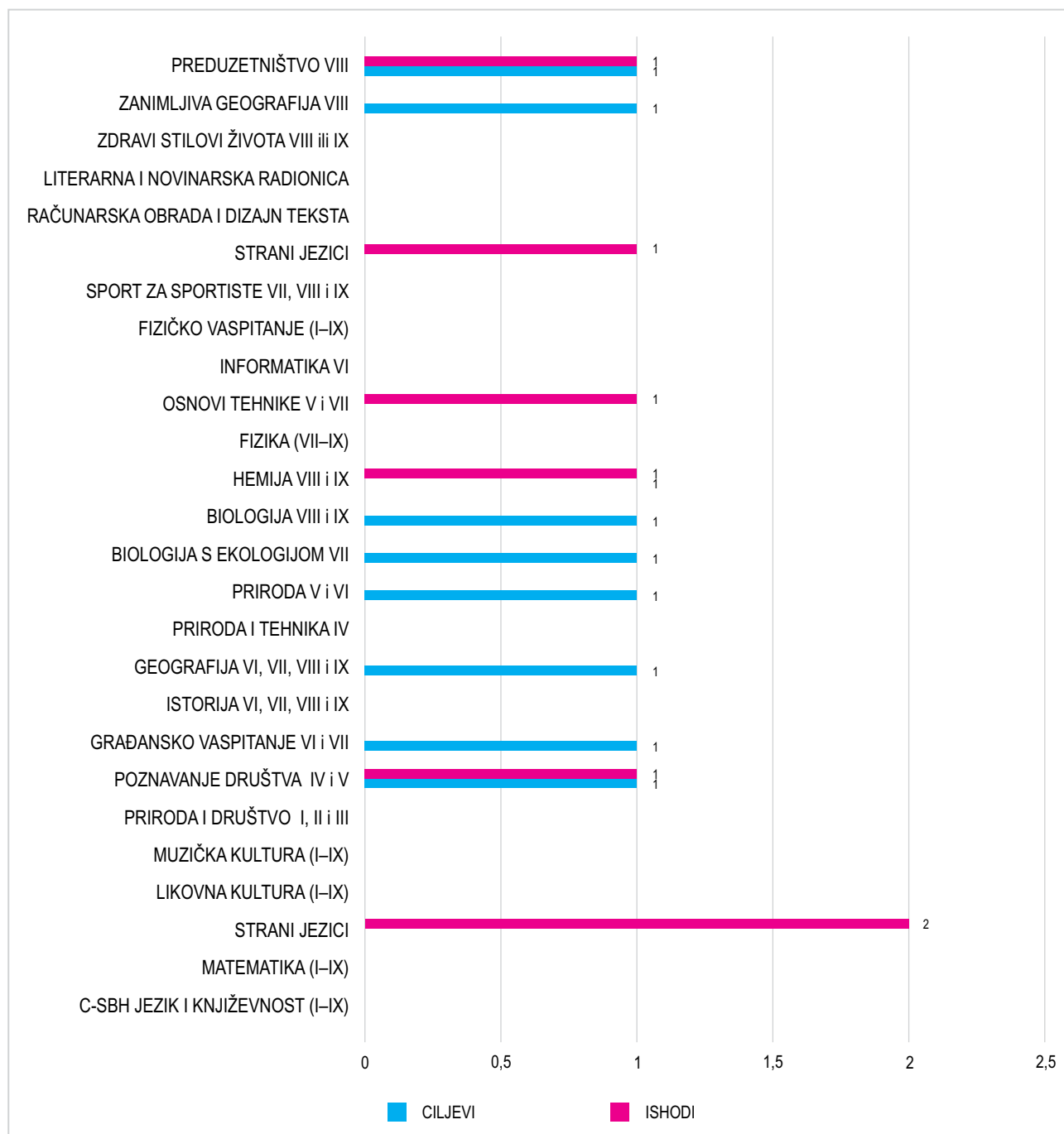

Tabela 31. Razvoj sposobnosti za izvođenje jednostavnih istraživanja u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Razvijanje tehnika istraživanja (planiranje, opažanje, razvrstavanje, anketiranje, izrada izvještaja, izrada jednostavnijih tematskih projekata)	Učenik/učenica upotrebljava jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka (upitnik, radni list, tabelu)
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju sposobnost za izvođenje jednostavnih istraživanja	Učenik/učenica treba da se osposobi da napravi upitnik za provjeru preduzetničke ideje

3. Kritičko mišljenje

Kritičko mišljenje pojavljuje se 13 puta u ciljevima 8 različitih programa, 21 put u ishodima 9 programa, a samo u 3 programa i u ciljevima i u ishodima. Program C-SBH jezika i književnosti jedini ima uglavnom usklađeno javljanje ove kompetencije (Grafikon 25, Tabela 32).

Grafikon 25. Kritičko mišljenje – osnovna škola

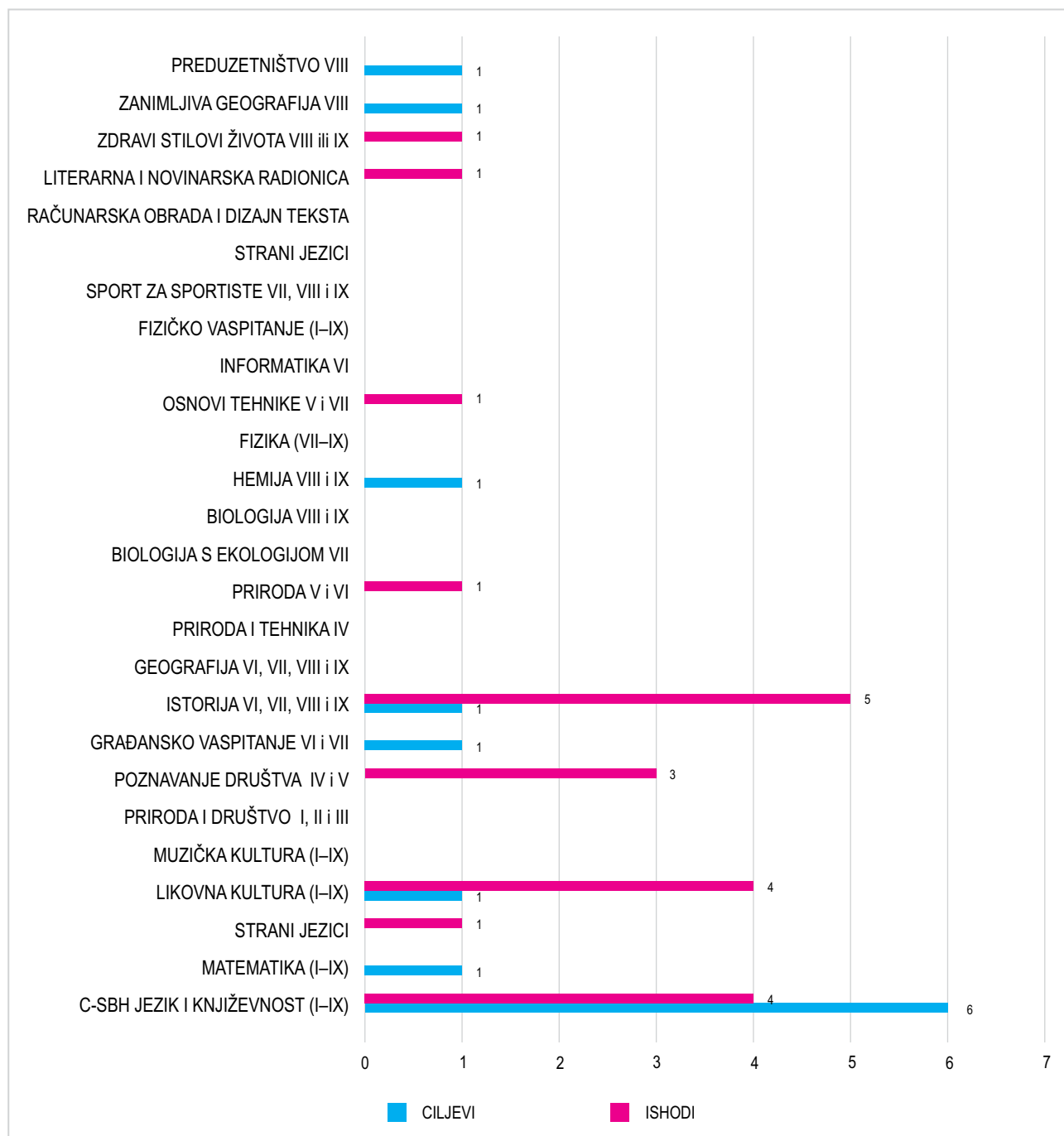

Tabela 32. Kritičko mišljenje u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, kritičkog sagledavanja pročitanog, izgovorenog i sl.</p> <p>Kritički se odnose prema pročitanim tekstovima, uočavaju njihovu namjenu i oblikuju svoj stav prema njima</p> <p>Osposobljavaju se za kritički pristup lirskom, epskom, dramskom tekstu, pripovijedanju fiktivnih tekstova, tj. dubljeg shvatanja estetskoga nivoa umjetničkog teksta</p> <p>Buđenje istraživačke radoznalosti i osposobljavanje učenika/učenica da posmatraju, uočavaju i izdvajaju značajne informacije</p> <p>Uočavaju razlike između opisa i reklame, shvataju uticaj reklama na one kojima su namijenjene</p> <p>U okviru medijskoga vaspitanja, učenici/učenice postaju svjesni svakodnevne izloženosti uticaju medija i osposobljavaju se za kritičko prosuđivanje i vrednovanje sadržaja koje oni nude</p>	<p>Učenik/učenica percipira naučno-popularne tekstove, radijske / TV-poruke i reklame i zna da ocijeni (ne) istinitost navedenih podataka u tekstu</p> <p>Učenik/učenica čita i razumije stručne i publicističke tekstove i zna da ocijeni (ne)istinitost navedenih podataka</p> <p>Učenik/učenica zna da prepozna namjeru i sadržaj reklame</p> <p>Učenik/učenica zna da odredi osnovno i preneseno značenje fraze</p>
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	<p>Izgraditi mjerila za kritičko vrednovanje sopstvenoga rada i djela, a za dječji svijet mjerila za kritičko vrednovanje rada i djela njihovih vršnjaka</p>	<p>Učenik/učenica treba da razvija smisao za vrednovanje likovno obrađene poruke</p> <p>Učenik/učenica treba da umije da estetski vrednuje arhitektonske prostore</p> <p>Učenik/učenica treba da umije da ocjenjuje i estetski vrednuje skulpturu</p> <p>Učenik/učenica treba da umije da analizira i vrednuje koloristički način slikanja</p>
ISTORIJA	<p>Umije kritički razmišljati, razlikovati činjenice i mišljenja, argumentovano vrednovati informacije i stavove</p>	<p>Učenik/učenica utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima</p> <p>Učenik/učenica pravi zaključke o podacima i argumentuje svoje podatke</p> <p>Učenik/učenica umije da razlikuje činjenice, stavove i fantaziju</p> <p>Učenik/učenica kritički vrednuje pojave i događaje</p>

4. Kreativnost, stvaralaštvo

Kreativnost se javlja 14 puta u ciljevima 10 programa i 14 puta u ishodima 6 programa, međutim, samo 5 puta i u ciljevima i u ishodima predmeta. Usklađeno pojavljivanje je kod stranih jezika i kao obaveznog i kao izbornog predmeta, Osnova tehnike (V, VII) i Likovne kulture, a kod C-SBH jezika i književnosti veliki je raskorak između javljanja kreativnosti u ciljevima (1) i ishodima (6) (Grafikon 26, Tabela 33).

Grafikon 26. Kreativnost, stvaralaštvo – osnovna škola

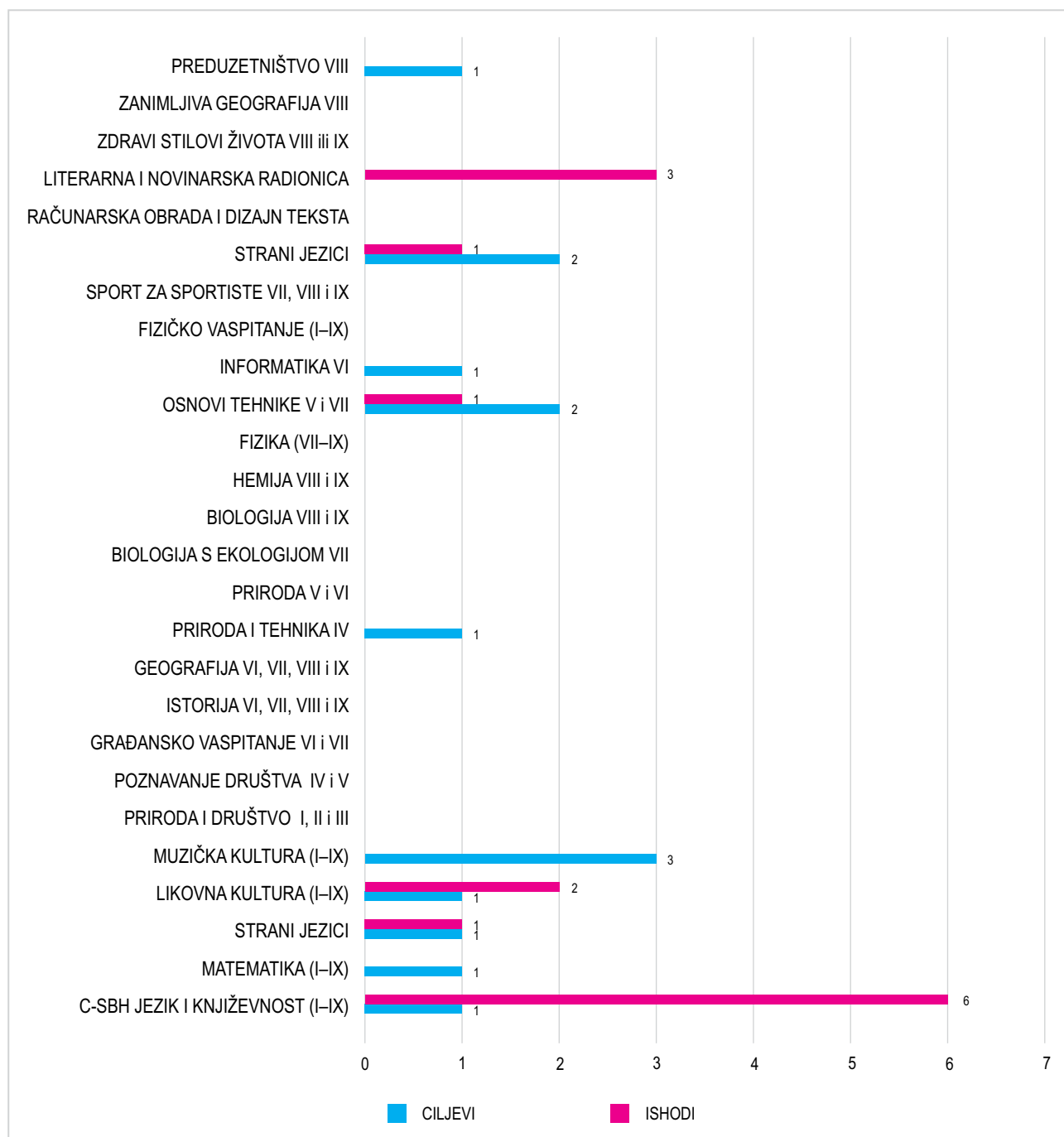

Tabela 33. Kreativnost u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Ohrabruje se njihovo stvaralačko mišljenje	Po ugledu na slušani/čitani tekst, ili uz neki drugi podsticaj (npr. priča u slikama...), učenik/učenica umije da napiše svoj tekst Učenik/učenica prepoznaje mjesto događanja radnje u proznome tekstu i umije da nacrti ili oblikuje svoju predstavu mjesta događanja radnje Učenik/učenica prepoznaje i doživljava bajku i umije da pripovijeda/piše bajku, uzimajući pritom u obzir njene osobine Učenik/učenica prepoznaje i doživljava bajku i umije da piše/pripovijeda nastavak bajke Učenik/učenica tiho pročita nepoznati umjetnički tekst i umije da kaže/napiše nastavak priče Učenik/učenica zna da piše maštovite tekstove čija se radnja događa između realnoga i izmaštanoga svijeta (prilikom toga posebno vodi računa o razlogu neophodnosti mašte u priči)
STRANI JEZICI	Razvijaju kreativnost, potrebu za izražavanjem i osjećaj za estetske vrijednosti	Samostalno stvaraju kraće tekstove (kreativno pisanje) primjenjujući osnovna pravila interpunkcije i pravopisa i usvojena gramatička pravila i leksiku
LIKOVNA KULTURA	Razvija sposobnost otkrivanja novih rješenja i afirmiše sopstvenu kreativnost i originalnost	Stvara/ kreira nova rješenja po sopstvenoj zamisli Razvije sposobnost praktičnoga stvaranja, odnosno da realizuje sopstvene ideje prema sopstvenome planu rada
OSNOVI TEHNIKE V i VII	Razvija sposobnost otkrivanja novih rješenja i afirmiše sopstvenu kreativnost i originalnost	Učenik/učenica zna da izradi skicu na osnovu sopstvene zamisli
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
STRANI JEZICI	Razvija kreativnost, potrebu za izražavanjem i osjećaj za estetske vrijednosti Razvija sposobnost posmatranja, predstavljanja likovnog mišljenja, likovnog pamćenja i mašte	Učenici/učenice znaju da izrade planirane zadatke (plakat, poster, raster), koji su u tijesnoj vezi s izučavanim temama i tekstovima

5. Informaciona pismenost

Informaciona pismenost javlja se 5 puta u ciljevima 5 različitih programa, a kao ishod čak 27 puta u 10 programa u osnovnoj školi. Samo u dva slučaja (Hemija i strani jezici) javlja se i u ciljevima i ishodima programa, a usklađeno samo u programima stranih jezika kao izbornog predmeta (Grafikon 27, Tabela 34).

Grafikon 27. Informaciona pismenost – osnovna škola

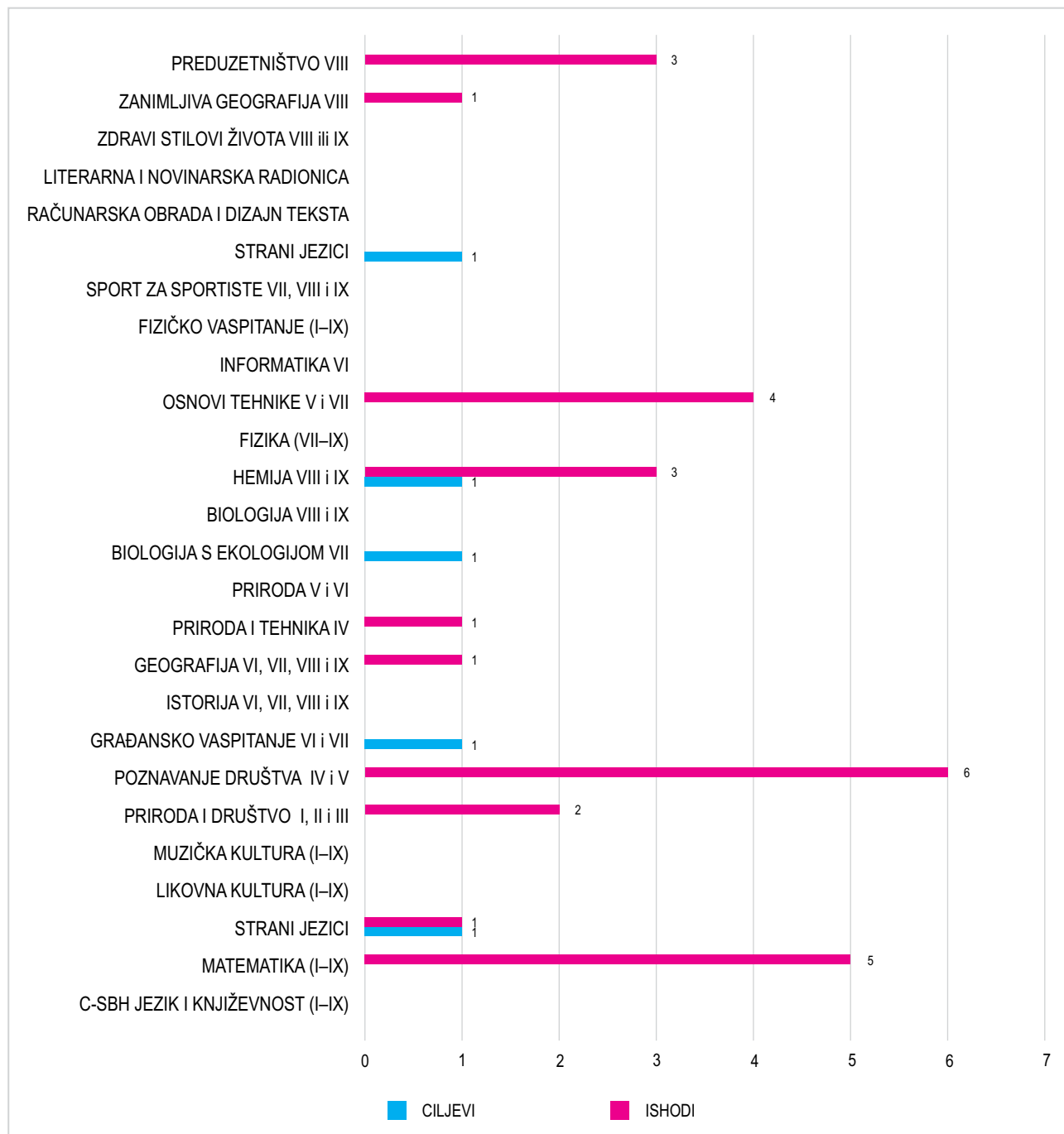

Tabela 34. Informaciona pismenost u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
STRANI JEZICI	Upoznaju i razvijaju aktivnosti koje im pomažu pri sticanju, čuvanju i upotrebi informacija i znanja	Učenici/učenice znaju da izrade planirane zadatke (plakat, poster, raster), koji su u tijesnoj vezi s izučavanim temama i tekstovima
HEMIJA VIII i IX	Osposobljavanje za upotrebu izvora u štampanom i elektronskom obliku	<p>Učenik/učenica treba da uređuje podatke u tabelama uz pomoć nastavnika/nastavnice</p> <p>Učenik/učenica treba da samostalno bilježi rezultate, predstavlja ih u odgovarajućem obliku i donosi zaključke</p> <p>Učenik/učenica treba da zna predstaviti simbolima i formulama zahtjevnije hemijske promjene i zaključiti kako se s promjenom uslova reakcije mijenja brzina hemijske reakcije</p>

6. IKT pismenost

IKT pismenost pojavljuje se u ciljevima 4 puta u 4 programa, a u ishodima 8 puta u 3 programa. Usklađeno se javlja u 2 programa (Informatika i Računarska obrada i dizajn teksta), s tim što je kod Informatike veliki raskorak u javljanju kod ciljeva (1) i ishoda (6) (Grafikon 28, Tabela 35).

Grafikon 28. Informatička pismenost – osnovna škola

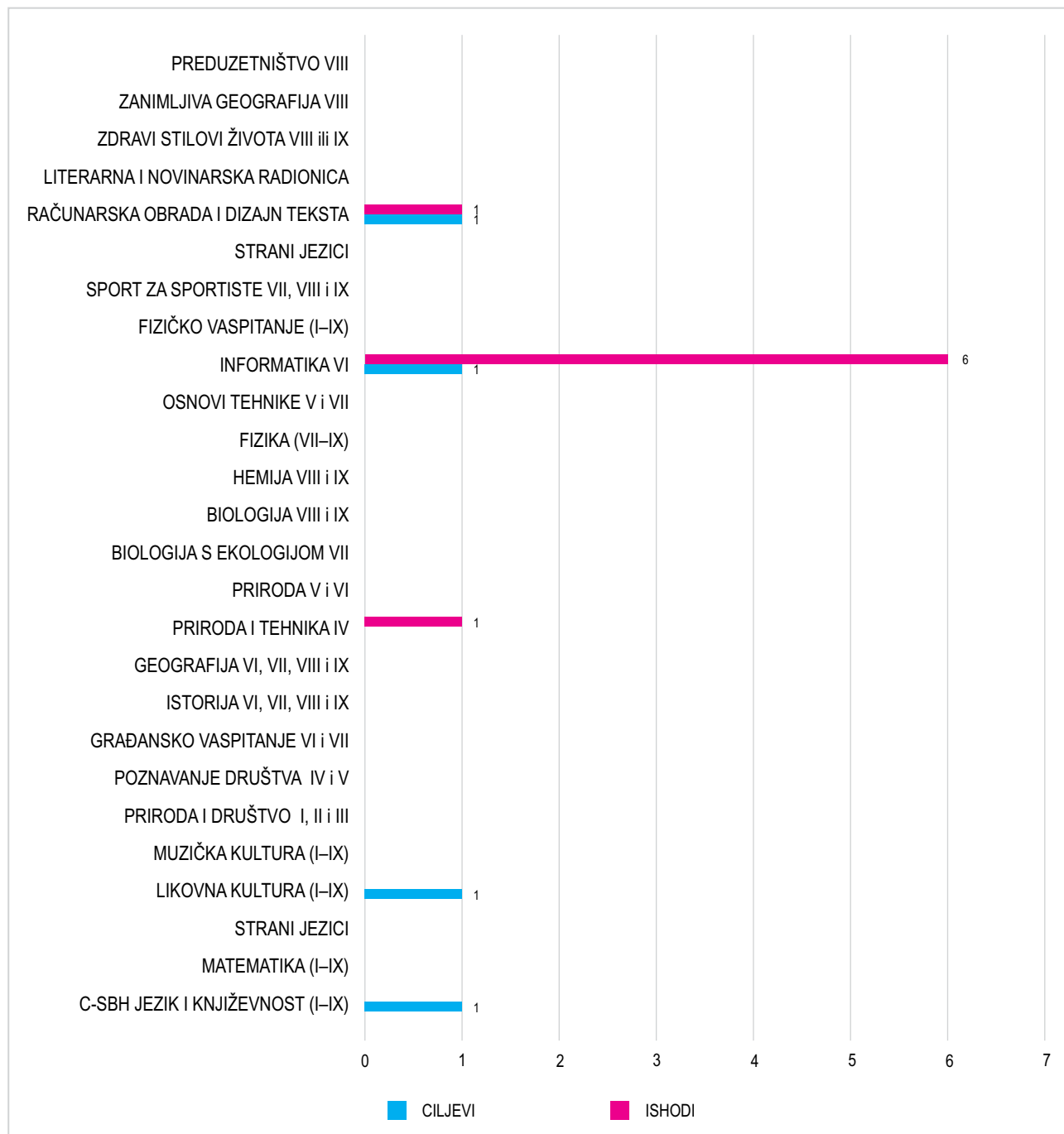

Tabela 35. IKT pismenost u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
INFORMATIKA VI	Upoznaje rad s jednim od operativnih sistema i nekoliko najčešće korišćenih korisničkih programa i navikne se da ih koristi u svakodnevnim aktivnostima	<p>Učenik/učenica poznaje osnovne vještine u radu s kompjuterom (korišćenje miša, tastature, rad s prozorima, štampa itd.)</p> <p>Učenik/učenica zna osnove korišćenja tekst procesora: da kreira, otvara, snima, briše i štampa dokumente; zna da podešava stranicu (veličina, margine itd.); zna razne manipulacije s tekstem (selektovanje dijela teksta, kopiranje, brisanje, premještanje, formatiranje); zna da kreira tabele i kopira slike u tekstualnome dokumentu</p> <p>Učenik/učenica zna da pregleda i pretražuje internetske sajtove i zna da primijeni pronađene objekte (slike, tekst) preko interneta u raznim dokumentima, kao i da pronalazi drajvere i nadgradnje (update) programa te besplatne softvere na internetu</p> <p>Učenik/učenica zna da koristi e-mail i poznaje paket dodatnih servisa za komunikaciju (chat, blog, društvena mreža itd.)</p> <p>Učenik/učenica poznaje osnove u radu s aplikacijom za prezentacije: zna da kreira nove prezentacije, otvara postojeće prezentacije, zatvara i snima prezentacije; zna razne manipulacije sa slajdovima (kopiranje i brisanje teksta, slika, video-klipova i slajdova unutar jedne ili više otvorenih prezentacija); zna da podešava i ugrađuje razne animacije u slajdovima</p> <p>Učenik/učenica poznaje osnovne procedure u radu s tabelarnim proračunima, kao što su kreiranje nove, otvaranje postojeće i snimanje radne knjige; zna da radi sa vrstama, kolonama i ćelijama (selektuje, formatira itd.); zna da kreira osnovne aritmetičke formule i koristi jednostavnije ugrađene funkcije i njihove kompozicije, zna da kreira grafikone itd</p>
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA	Savladavaju korišćenje aplikacije za obradu teksta na računaru	Učenik/učenica treba da je u stanju da kreira dokumente; podešava glavna svojstva dokumenata; formatira i prepravlja tekst; podešava fontove i pasuse; pripremi dokument za distribuciju i štampanje; vlada tehnikama kopiranja sadržaja unutar jednog dokumenta ili između različitih dokumenata; kreira tabele i manipuliše njima; radi s osnovnim grafičkim elementima u dokumentu

7. Učenje učenja, metakognicija

Učenje učenja pojavljuje se u ciljevima 16 puta u 8 različitih programa, a kao ishod samo 2 puta u 2 programa. Samo u jednom programu, Preduzetništvo, IKT pismenost se javlja kao cilj i kao ishod (Grafikon 29, Tabela 36).

Grafikon 29. Učenje učenja – osnovna škola

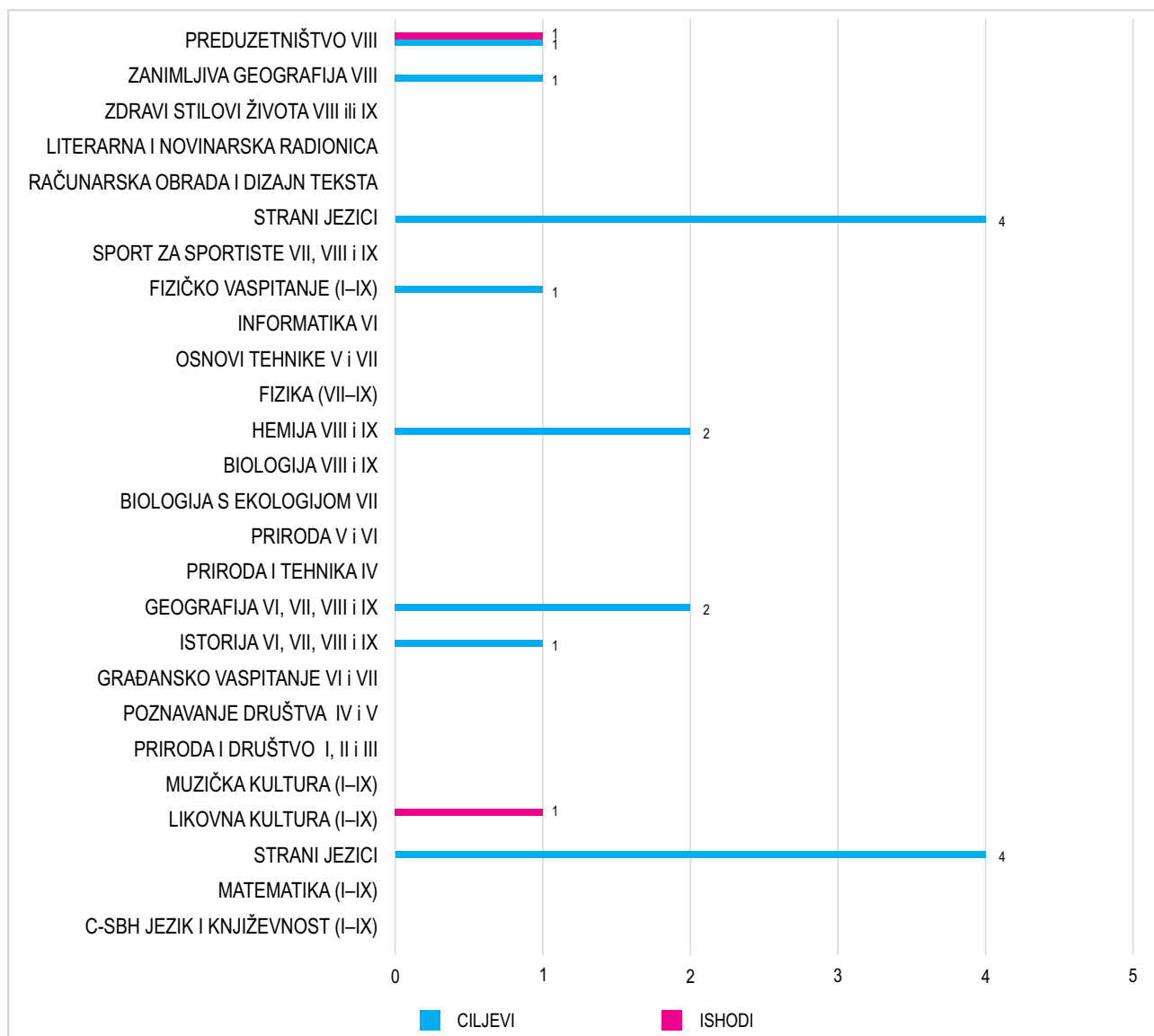

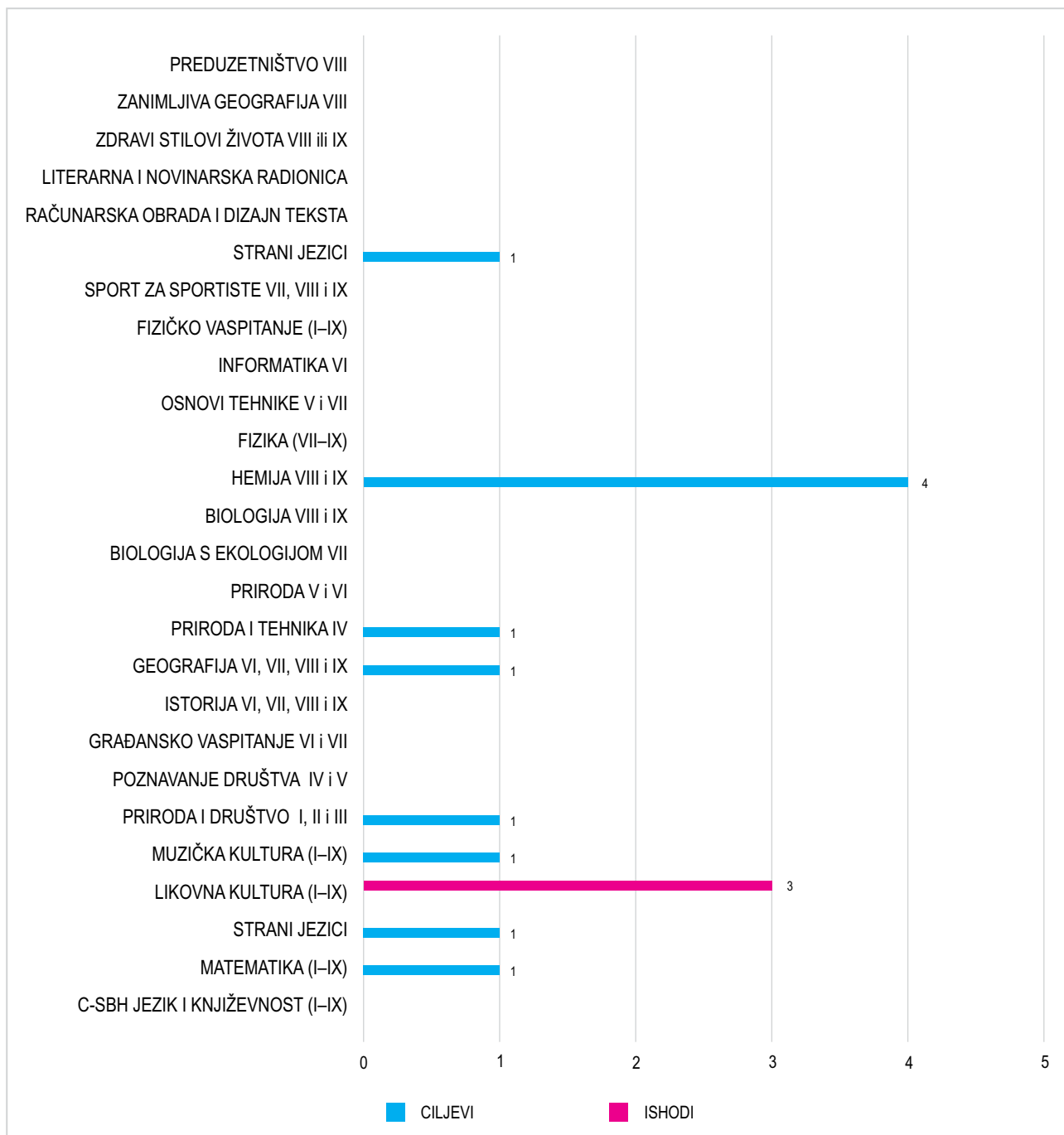
Tabela 36. Učenje učenja u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz korišćenje različitih izvora znanja	Učenik/učenica treba da umije da isplanira i izvede samostalan rad – učenje

8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo

Odgovoran odnos prema radu i obavezama javlja se 11 puta u ciljevima 8 programa, a u ishodima 3 puta u jednom programu (Likovna kultura), ali nažalost, u tom predmetu se ne javlja u ciljevima (Grafikon 30).

Grafikon 30. Odgovoran odnos prema radu i obavezama – osnovna škola

9. Odgovoran odnos prema sebi, drugima i životnoj sredini

9.1. Razvijanje brige za vlastito zdravlje i zdravlje drugih i razvijanje zdravih stilova života

Razvijanje brige za vlastito zdravlje i zdravlje drugih i razvijanje zdravih stilova života javlja se 7 puta u ciljevima 4 različita programa i čak 20 puta u ishodima 6 predmeta. Samo u 2 programa (Zanimljiva geografija i Biologija s ekologijom) ova kompetencija se pojavljuje i u ciljevima i u ishodima programa, ali s priličnim raskorakom u zastupljenosti (Grafikon 31, Tabela 37).

Grafikon 31. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih – osnovna škola

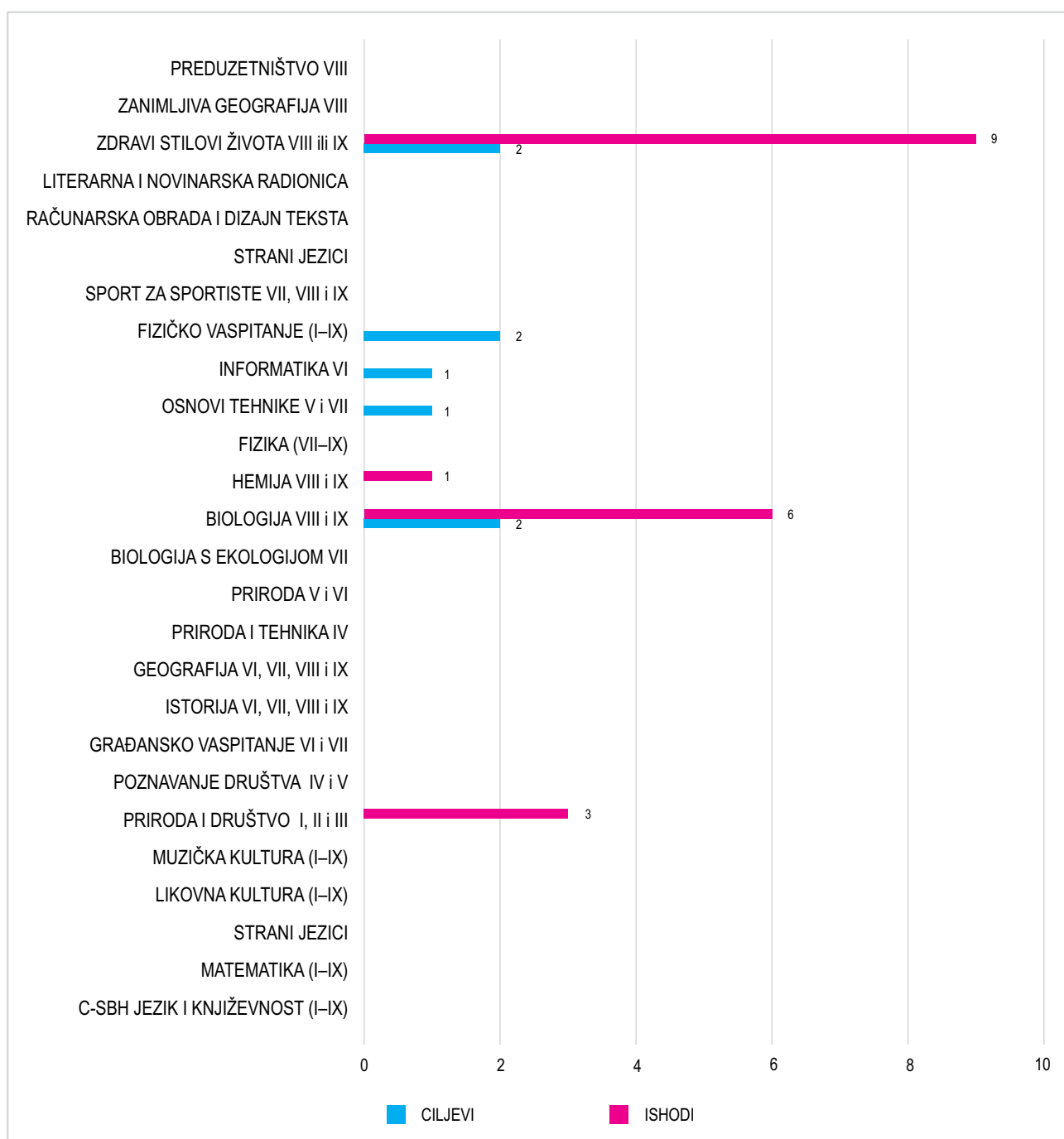

Tabela 37. Odgovoran odnos prema zdravlju u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
BIOLOGIJA VIII i IX	<p>Razvija kritičan odnos prema bolestima zavisnosti (alkohol, nikotin, droga)</p> <p>Razvija odgovornost za sopstveno zdravlje</p>	<p>Učenik/učenica treba da zna oštećenja i bolesti nervnoga sistema i probleme zavisnosti</p> <p>Učenik/učenica treba da zna najčešće bolesti i mane oka</p> <p>Učenik/učenica treba da zna najčešća oboljenja organa za disanje</p> <p>Učenik/učenica treba da zna najčešća oboljenja krvotoka i mogućnosti za njihovo sprečavanje</p> <p>Učenik/učenica treba da zna koje su najčešće polne bolesti i mjere zaštite</p> <p>Učenik/učenica treba da zna mogućnost sprečavanja neželjene trudnoće i značaj kontracepcije</p>
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	<p>Podsticanje razvoja pozitivnih stavova prema zdravim životnim stilovima, kao uslovima očuvanja i unapređenja sopstvenog zdravlja, zdravlja drugih osoba</p> <p>Razvijanje vještina i tehnika za suočavanje sa stresnim situacijama i za pružanje otpora negativnim pritiscima okoline i vršnjaka</p>	<p>Učenik/učenica treba da zna da primijeni neki od načina (tehnika) za prevladavanje stresa</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine pripremanja namirnica i objasni njihov uticaj na zdravlje</p> <p>Učenik/učenica treba da zna uticaj zdravstvenih, estetskih, kulturnih, psiholoških, ekonomskih... razloga za održavanje lične higijene i načina odijevanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine prenošenja HIV-a i načine sprečavanja infekcije, te kako da provjeri status po pitanju HIV infekcije</p> <p>Učenik/učenica treba da zna kako nastaje trudnoća i načine sprečavanja neželjene trudnoće, te načine za sprečavanje prenošenja seksualno prenosivih bolesti</p> <p>Učenik/učenica treba da zna oblike seksualnog nasilja i načine njihovog suzbijanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna faktore koji mlade dovode u opasnost, kao i faktore koji mlade štite od zloupotrebe PAS (psiho-aktivnih supstanci)</p> <p>Učenik/učenica treba da zna da primijeni osnovne tehnike pružanja prve pomoći</p> <p>Učenik/učenica treba da zna da objasni u čemu se sastoji lična odgovornost za svoje zdravlje i zdravlje drugih</p>

9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini

Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini javlja se 13 puta u ciljevima 12 predmeta i 9 puta kao ishod u 8 različitih programa, od toga, usklađeno se javlja, i među ciljevima i među ishodima, u 7 programa (Geografija, Priroda i tehnika, Priroda, Biologija s ekologijom, Hemija i Fizičko vaspitanje, od obaveznih, a u izbornom predmetu – Zanimljiva geografija) (Grafikon 32, Tabela 38).

Grafikon 32. Razvijanje ekološke svijesti i odgovoran odnos prema životnoj sredini – osnovna škola

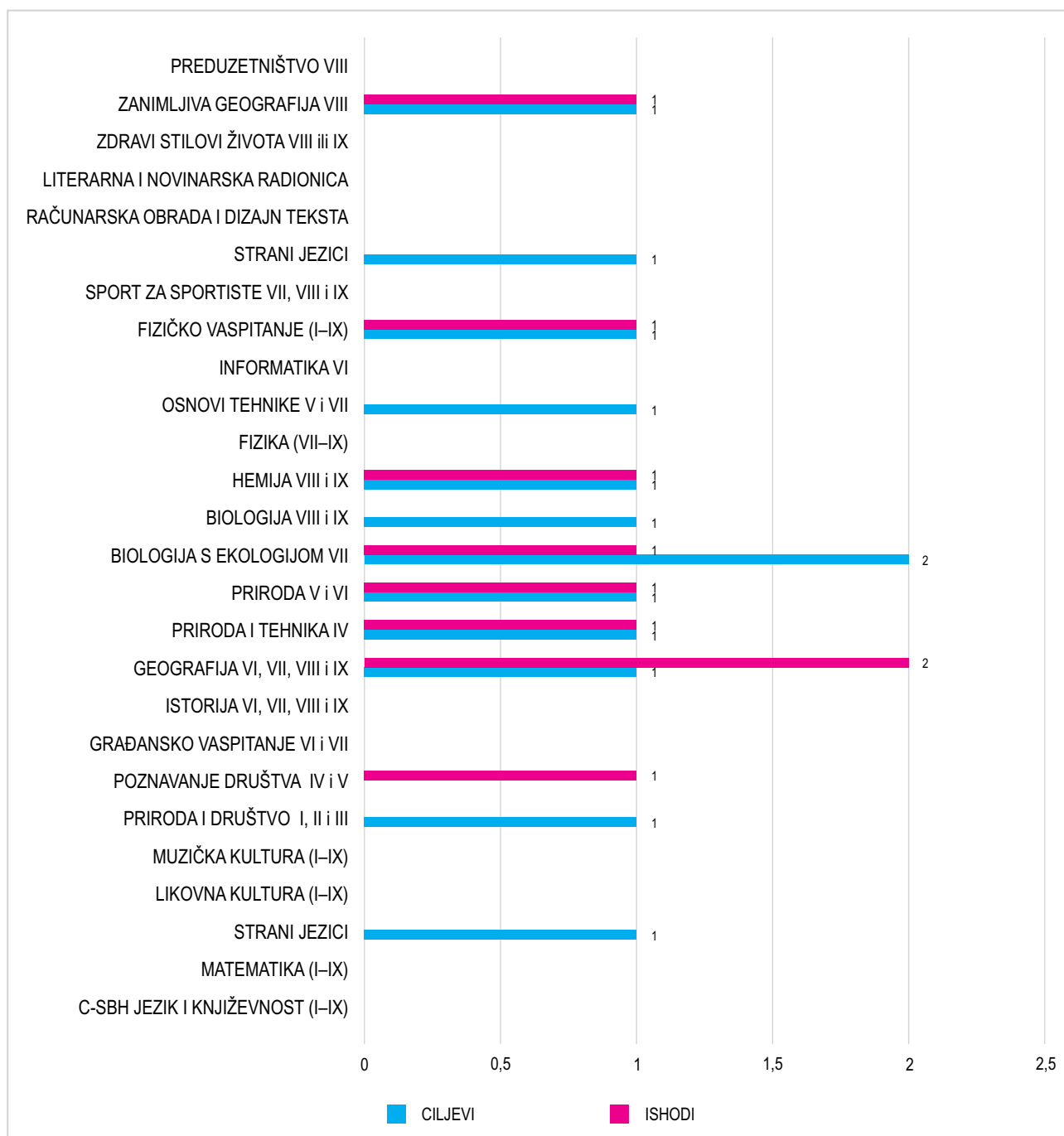

Tabela 38. Razvoj ekološke svijesti u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Uočavanje neophodnosti odgovornoga korišćenja prirodnih dobara, posebno obnovljivih izvora energije i potrebe očuvanja i unapređivanja životne sredine	Učenici/učenice treba da razumiju potrebu očuvanja, unapređivanja i zaštite životne sredine. Učenici/učenice treba da učestvuju u akcijama zaštite životne sredine.
PRIRODA I TEHNIKA IV	Razvija ekološku svijest i svijest o važnosti čovjekova pozitivnog djelovanja na prirodu	Učenici/učenice umiju da odrede svoju ulogu u brizi za prostorije i objekte
PRIRODA V i VI	Razvijanje ekološke svijesti	Učenici/učenice analiziraju uticaj čovjeka na zelene površine i park (pozitivni i negativni)
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Učenici/učenice razvijaju svijest o očuvanju ekološke ravnoteže u prirodi Kod učenika/učenica razvija se odgovoran odnos prema prirodi i svijest da oni/one aktivno učestvuju u njenoj zaštiti	Ocjenjuju uticaj ekoloških faktora na živi svijet
HEMIJA VIII i IX	Razvijaju kritičan odnos prema svom ponašanju u sredini, odnos prema pažljivoj upotrebi energije te odnos prema pravilnome odlaganju i reciklaži otpadnih materijala	Učenik/učenica treba da poznaje uticaje hemikalija na okolinu i poznaje načela bezbjednoga rada s hemikalijama u školi i kući
FIZIČKO VASPITANJE (I–IX)	Razvija odgovoran odnos prema životnom prostoru	Brine o zaštiti prostora i zdravlja
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine	Učenici/učenice treba da razvijaju odgovoran odnos prema biljkama i životinjama kao jedinkama i vrstama

Tabela 39. Pregled KC21 koje se javljaju usklađeno i u ciljevima i u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

Nakon ukrštanja ciljeva i ishoda	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)																	UKUPNO
	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	3. Kriičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Preduzetništvo	9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju	9.2. Razvijanje ekološke svijesti		
C-SHB JEZIK I KNJIŽEVNOST (I-IX)																		5
MATEMATIKA (I-IX)																		0
STRANI JEZICI																		4
LIKOVNA KULTURA (I-IX)																		4
MUZIČKA KULTURA (I-IX)																		0
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III																		2
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V																		1
GRAĐANSKO VASPITANJE VI i VII																		3
ISTORIJA VI, VII, VII i IX																		2
GEOGRAFIJA VI, VII, VII i IX																		1
PRIRODA I TEHNIKA IV																		1
PRIRODA V i VI																		1
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII																		1
BIOLOGIJA VIII i IX																		1
HEMIJA VIII i IX																		3
FIZIKA (VI-IX)																		0
OSNOVI TEHNIKE V i VII																		1
INFORMATIKA VII																		1
FIZIČKO VASPITANJE (I-IX)																		1
SPORT ZA SPORTISTE VII, VIII i IX																		0
STRANI JEZICI																		2
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA																		1
LITERARNA I NOVINARSKA RADIONICA																		0
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII i IX																		2
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VII																		2
PREDUZETNIŠTVO VIII																		4
UKUPNO	3	1	5	5	2	1	1	1	5	3	5	2	2	1	0	2	7	

Vidjeli smo da su autori programa kroz opšte ciljeve iskazali određenu namjeru da se pored učenja sadržaja razvijaju i pojedine ključne kompetencije u nastavi. Ova analiza nam je odgovorila na pitanje da li je ta namjera stvarno i realizovana. Naime, da bismo govorili o ciljanom, planskom, sistematskom ugrađivanju KC21 u programe, osim u opštim ciljevima

programa, kompetencije bi se morale naći i u njegovim ishodima. Vidjeli smo da su neke KC21 definisane kao cilj, a ne pojavljuju se kao ishod i obrnuto, neke se pojavljuju kao ishod, a nijesu predviđene kao cilj. Ako pogledamo polja koja se preklapaju, dolazimo do rezultata da je planski i ciljano realizovano samo oko 20% iskazanih namjera (Tabela 39).

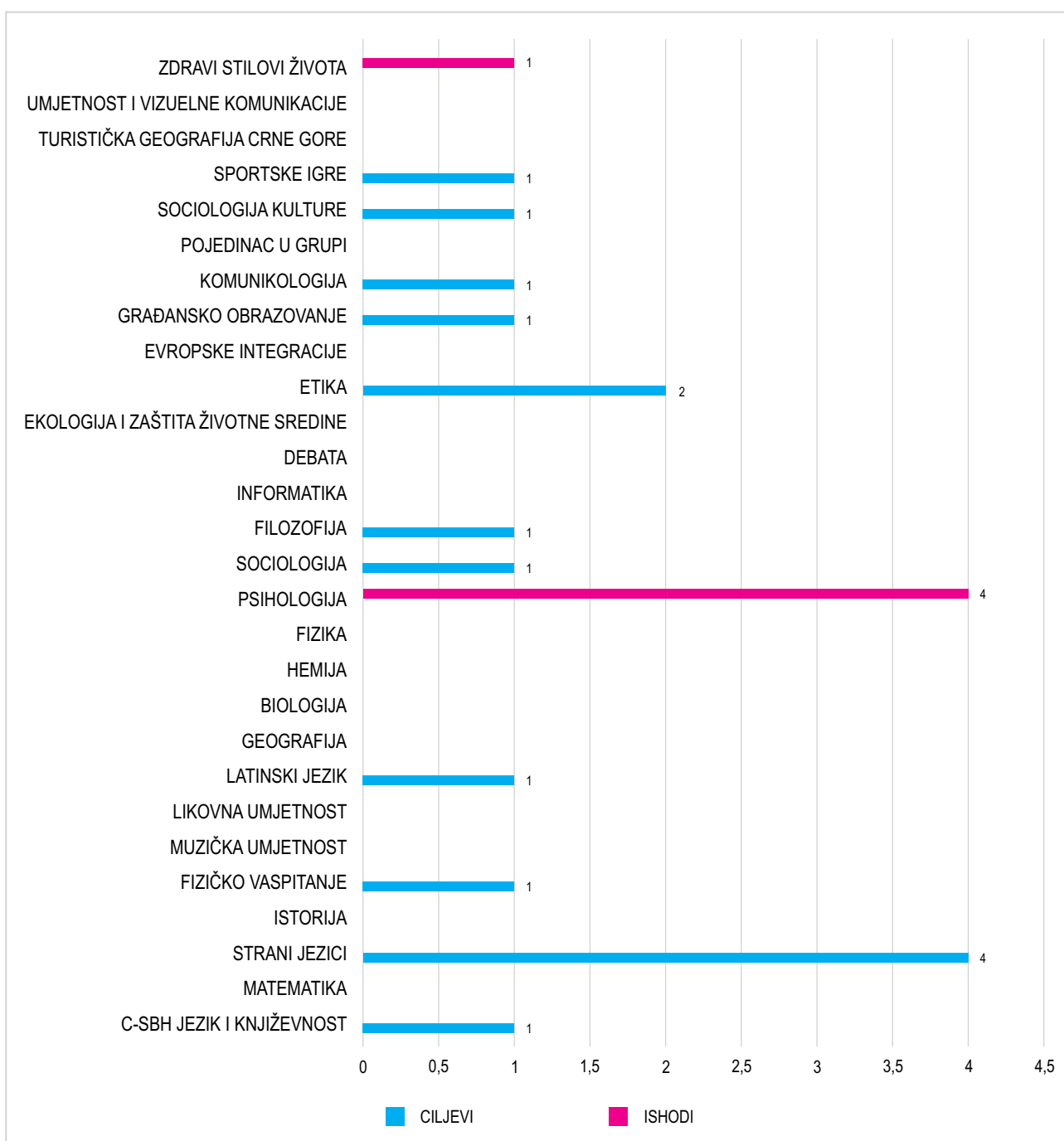
1.8. KOMPARATIVNA ANALIZA ZASTUPLJENOSTI KC21 U CILJEVIMA I ISHODIMA ZA GIMNAZIJU

1. Socio-emocionalna kompetencija

1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)

Poznavanje sebe i drugih (samosvijest) pojavljuje se 16 puta u ciljevima 11 programa, a 5 puta u ishodima 2 programa u gimnaziji. Ni u jednom slučaju ne javlja se u istom predmetu u ciljevima i ishodima programa (Grafikon 33).

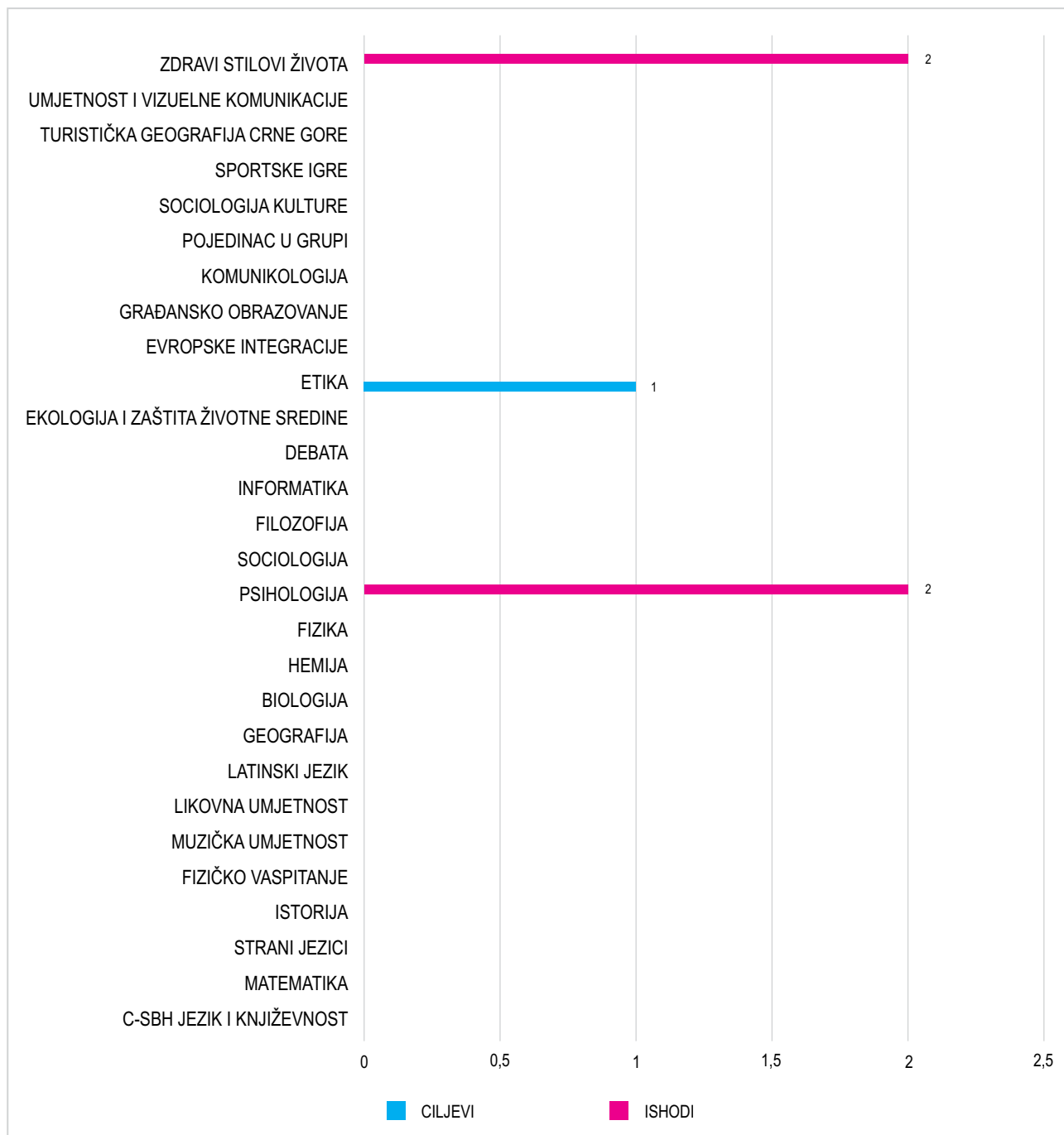
Grafikon 33. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest) – gimnazija

1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)

Upravljanje sobom (samoregulacija) pojavljuje se jedanput kao cilj u jednom programu, a kao ishod 4 puta u 2 programa. Ni u jednom slučaju se ne javlja u istom predmetu u ciljevima i ishodima (Grafikon 34).

Grafikon 34. Upravljanje sobom (samoregulacija) – gimnazija

1.3. Socijalna svijest

Socijalna svijest pojavljuje se čak 42 puta kao cilj u 18 različitih programa, a kao ishod 14 puta u 7 različitih programa u gimnaziji. Svega u 5 programa (od 20) pojavljuje se i u ciljevima i u ishodima (Grafikon 35, Tabela 40).

Grafikon 35. Socijalna svijest – gimnazija

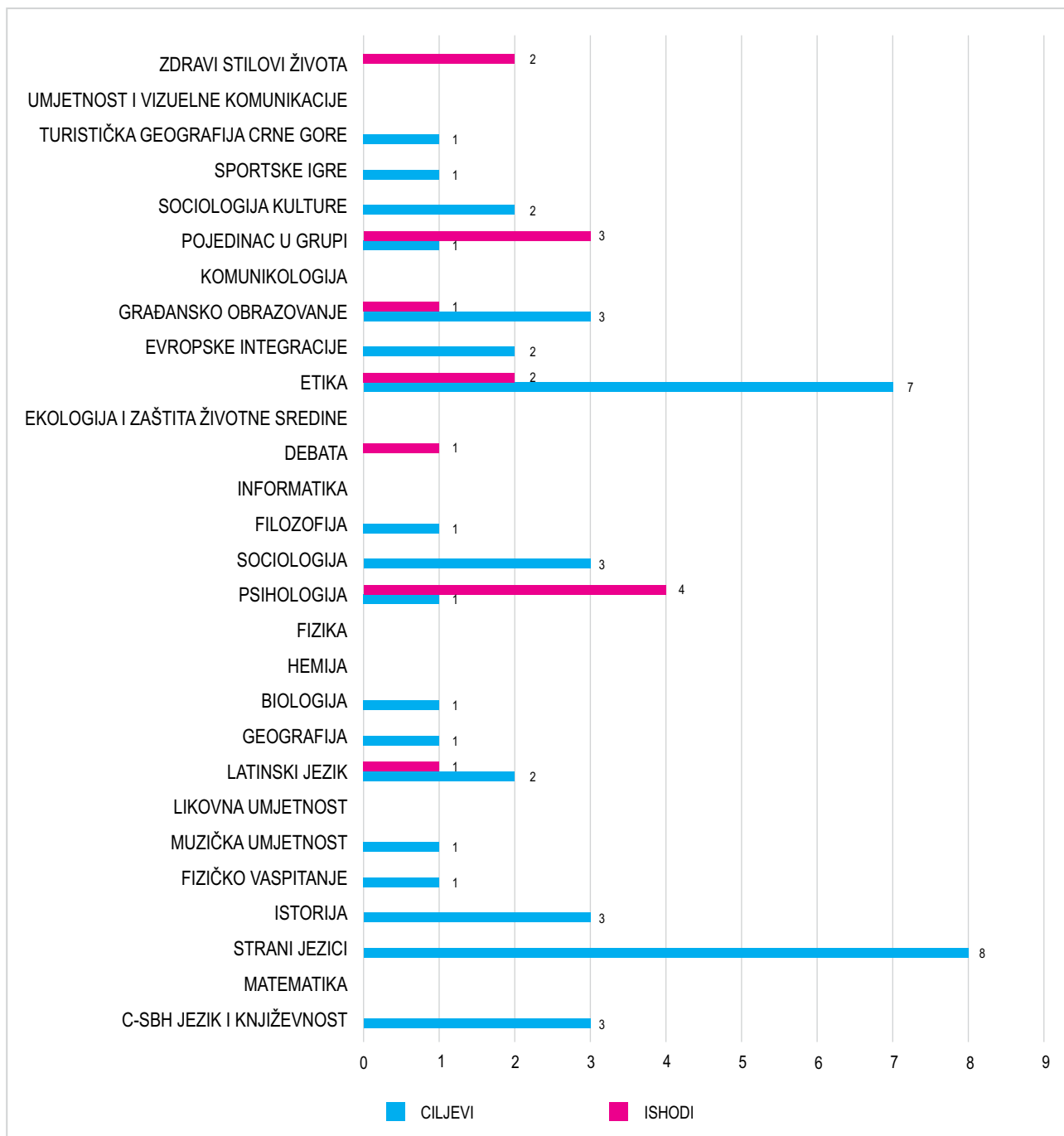

Tabela 40. Socijalna svijest u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
LATINSKI JEZIK	Razvijanje humanih odnosa među polovima i prema različitim jezicima i kulturama Razvijanje svijesti o značaju multikulturalizma i plurilingvizma	Učenici/učenice, upoznajući zajedničke crte indoevropskih jezika, njeguju ljubav i toleranciju prema drugim jezicima i kulturama
PSIHOLOGIJA	Razvijanje tolerancije i argumentovanoga dijaloga	Analizira ulogu i značaj grupe u životu pojedinca, zauzima kritički odnos prema pripadanju/submisivnosti, ali i nediskriminativan odnos prema pojedinim (manjinskim) grupama Prepoznaje i objašnjava vrste stavova: predrasude, stereotipi, vrijednosti Zna zakonitosti ponašanja grupe; način formiranja grupe, odnose u grupi (strukturu grupe) i grupne procese (dinamiku grupe) Prepoznaje vrste konflikata, proces nastajanja
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
ETIKA	Razvijanje tolerantnog mišljenja Unapređivanje svijesti o drugim ljudima i njihovim potrebama, stavovima i vrijednostima Podsticanje poštovanja prema onom što je drugačije Razvijanje osjećaja solidarnosti i odgovornosti za druge Razvijanje svijesti o značaju poštovanja moralnih normi Usvajanje univerzalnih etičkih vrijednosti (sloboda, dostojanstvo, pravičnost, tolerancija) Unapređivanje moralnog karaktera	Uočava i analizira najznačajnije probleme u užoj i široj zajednici Primjenjuje i argumentovano brani spoznate moralne principe
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Kroz učenje građanskog obrazovanja učenik/učenica treba da razvija sposobnosti i vještine: moralnog rasuđivanja i rješavanja društvenih i interpersonalnih problema Očekivanje je da opšte demokratske i građanske vrijednosti, kao što su: sloboda, jednakost, solidarnost među ljudima, dostojanstvo ličnosti, poštovanje različitosti i sl. postanu dio vrijednosnog sistema učenika/ce i osnova njegovog/njenog budućeg djelovanja u zajednici Da bude human/na i spreman/na da pomogne drugima	Na primjeru škole objašnjava svoju ulogu i obaveze u organizaciji, obrazlaže važnost vlastitog osposobljavanja za ulogu građanina

<p>POJEDINAC U GRUPI</p>	<p>Razvijanje sposobnosti moralnog rasuđivanja</p>	<p>Vrednuje različite tipove moći kojima pojedinac ili grupa mogu da raspolažu (moć nagrađivanja – prisile; referentna moć; stručnjačka moć; legitimna moć; moć informisanosti)</p> <p>Razlikuje kooperativno (saradnja u grupi) od kompetitivnog (takmičenje u grupi) ponašanja i vrednuje posljedice jednog i drugog oblika ponašanja po pojedinca i grupu</p> <p>Objašnjava razlike i vrednuje demokratsko i autokratsko rukovođenje grupom</p>
--------------------------	--	--

1.4. Socijalne vještine

Socijalne vještine pojavljuju se 32 puta u ciljevima 15 različitih programa, a 27 puta u ishodima 10 programa. Od toga, usklađeno se javlja u 9 (od 16) programa (Grafikon 36).

Grafikon 36. Socijalne vještine – gimnazija

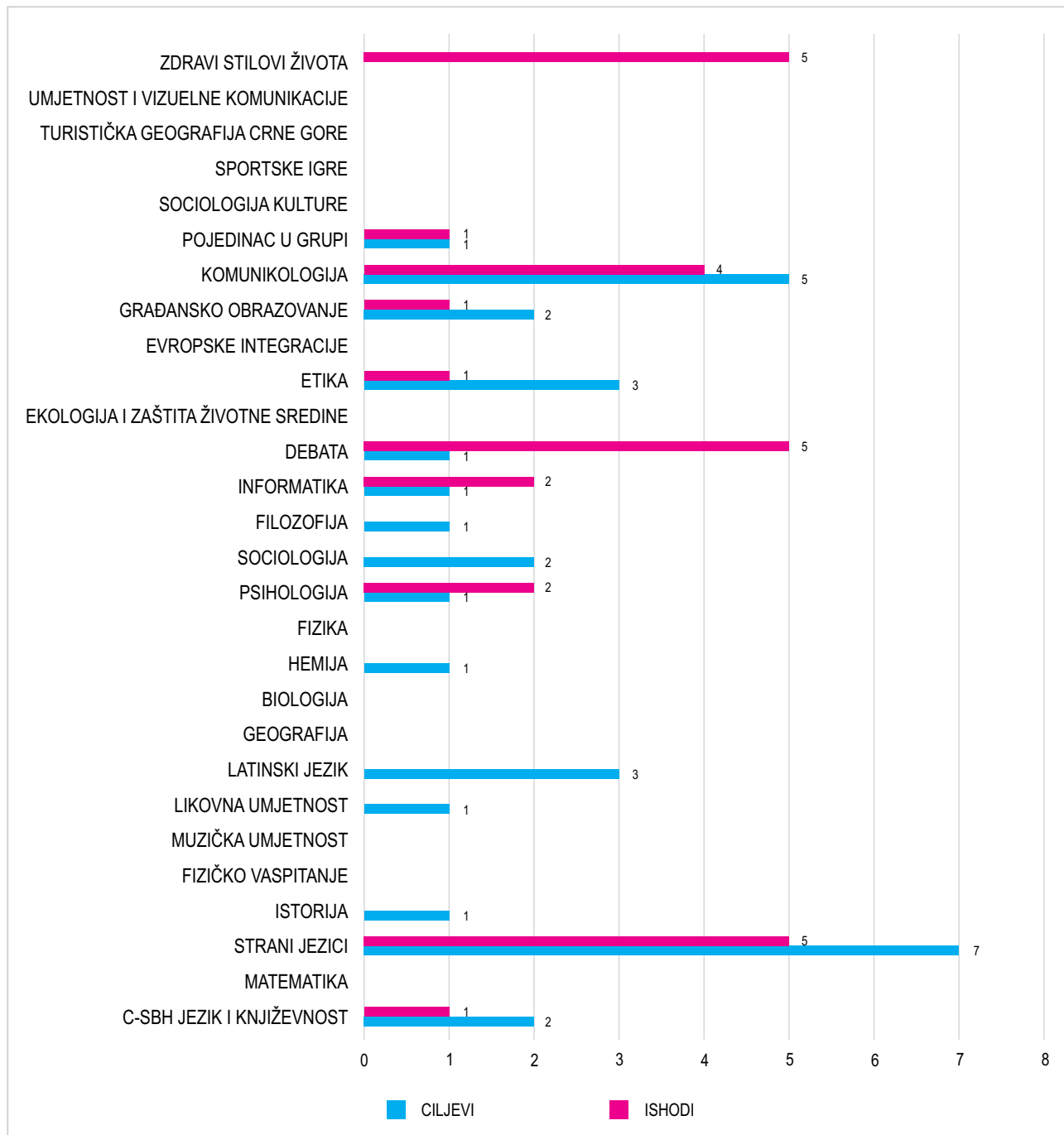

Tabela 41. Socijalne vještine u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

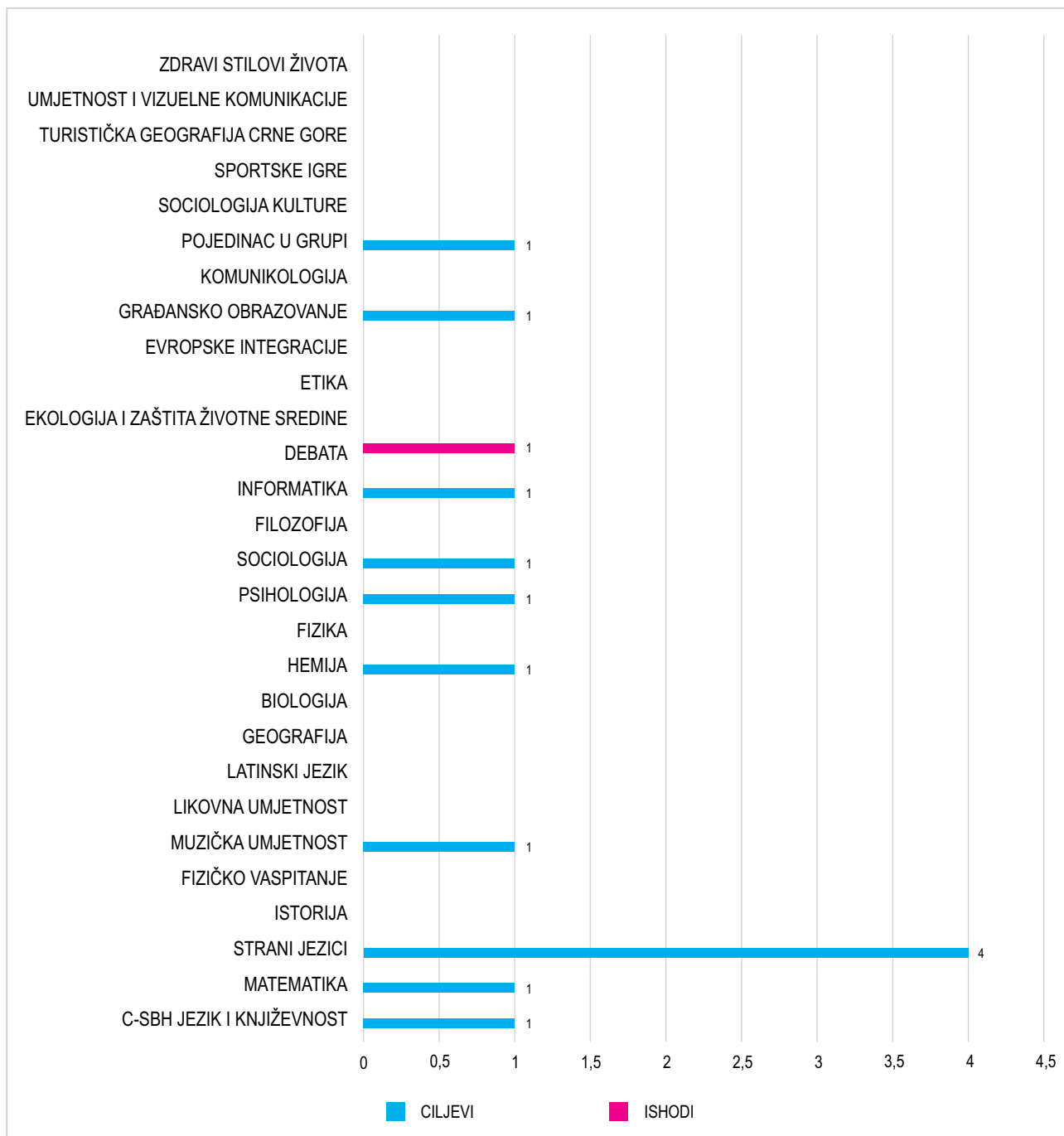
Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
CRNOGORSKI - SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	<p>Stiču sposobnost da izraze i obrazlože mišljenje, da slušaju, pitaju i odgovore na ono što drugi pitaju, da razumiju značenja neverbalnih poruka</p> <p>Razvijajući vještine komunikacije, učenik/učenica se socijalizuje, postaje svjestan/svjesna mogućnosti da utiče na svoju sredinu i da učestvuje u društvenome životu</p>	<p>Učenik/učenica uvažava sagovornika/sagovornicu</p>
STRANI JEZICI	<p>Razvijanje radoznalosti, opštih komunikativnih sposobnosti, duhovitosti, tolerantnih oblika ponašanja i kulture dijaloga</p> <p>Poznavanje strategija rješavanja problema u komunikaciji</p> <p>Razvijaju strategije za rješavanje nesporazuma i savladavanje prepreka u sporazumijevanju</p> <p>Ovladavaju primjerenim načinima usmenog sporazumijevanja i neverbalnog reagovanja</p> <p>Razvijanje kulture lijepog ponašanja u školi, porodici i na javnom mjestu, kao i sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugog</p> <p>Sposobnost za uravnotežene izjave u slučaju nesporazuma; poštovanje sagovornika i konvencija</p> <p>Kod učenika/ca se izgrađuje kultura ophođenja i uvažavanja sagovornika, lijepog ponašanja u školi, porodici, poštovanje školskih obaveza i osjećaj za njegovanje prijateljstva i sl.</p>	<p>Učenik/učenica aktivno učestvuje u razgovoru, preuzimajući inicijativu ukoliko dođe do prekida u komunikaciji</p> <p>Učenik/učenica aktivno učestvuje u neformalnoj diskusiji na različite teme, jasno izlaže svoje stavove, procjenjuje druge prijedloge, rezimira i donosi zaključke</p> <p>Učenik/učenica izražava stavove, mišljenje, uvjerenja: slaganje/ neslaganje, uvjerenost, nesigurnost, sumnju, odobravanje/neodobravanje, protest...</p> <p>Učenik/učenica izražava emocije: zadovoljstvo/nezadovoljstvo, sreću, tugu, strah, ohrabrenje, bol, zabrinutost, iznenađenje, zahvalnost, žaljenje, interesovanje, nezainteresovanost</p> <p>Učenik/učenica predlaže zajedničke aktivnosti, prihvata/odbacuje prijedlog, daje uputstva, izražava molbu, sugestiju i prihvata je ili odbija, traži i nudi pomoć, odgovara na zahtjev, savjetuje, preporučuje, kritikuje, upozorava, traži i daje dozvolu, zabranjuje, poziva, prihvata/odbija poziv</p>
PSIHOLOGIJA	<p>Kroz proces učenja ovoga predmeta, učenik/učenica treba da razvija socijalne sposobnosti i vještine, kao i prosocijalne stavove i demokratske vrijednosti</p>	<p>Primjenjuje oblike konstruktivne i nenasilne komunikacije: aktivno slušanje, parafraziranje, reflektovanje osjećanja, decentracija, asertivnost, konstruktivno razrješavanje problema i sl.</p> <p>Poznaje najčešće načine rješavanja konflikata i primjenjuje poželjne modele razrješena konflikata</p>
INFORMATIKA	<p>Razvijanje komunikacionih sposobnosti</p>	<p>Učenik/učenica treba da zna koristiti pravila lijepoga ponašanja na mreži</p> <p>Učenik/učenica treba da zna mjere bezbjednosti na internetu</p>

Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
DEBATA	Razvoj komunikacijskih vještina	<p>Učenik/učenica treba da zna tehniku aktivnog slušanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna tehniku izbjegavanja i rješavanja konflikata</p> <p>Učenik/učenica treba da zna osnovne elemente KP formata</p> <p>Učenik/učenica treba da zna osnovne elemente KPP formata</p> <p>Učenik/učenica treba da zna osnovne elemente WS formata</p>
ETIKA	<p>Podsticanje spremnosti za nenasilno rješavanje konflikata</p> <p>Razvijanje komunikativnih sposobnosti i vještina</p> <p>Unapređivanje sposobnosti koje omogućavaju lakšu integraciju u društvo</p>	Primjenjuje principe rješavanja moralnih dilema
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	<p>Kroz učenje građanskog obrazovanja učenik/učenica treba da razvija društveno važne vještine: komunikacije, debatovanja, pregovaranja i nalaženja kompromisa, sprečavanja i rješavanja sukoba, posredovanja, demokratskog vođenja, lobiranja i sl.</p> <p>Stavovi, vrijednosti i osobine ličnosti značajne za nastavu građanskog obrazovanja: jednakost i uvažavanje različitosti, ravnopravnost, povjerenje u druge, solidarnost, humanost, tolerantnost i sl.</p>	Pronalazi uzroke mogućih konflikata u porodici i objašnjava važnost međusobnog razumijevanja i tolerancije
KOMUNIKOLOGIJA	<p>Koristi tehniku aktivnog slušanja</p> <p>Poštuje osnove kulture dijaloga pri debatovanju</p> <p>Tumači osnovne neverbalne znake</p> <p>Koristi pravila lijepog ponašanja u posrednoj i neposrednoj komunikaciji</p> <p>Koristi tehnike nenasilnog govora</p>	<p>Učenik/učenica treba da zna tehniku postavljanja pitanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna tumačenje gestova, pokreta očima, tjelesnog stava, prostornih i vremenskih znakova</p> <p>Učenik/učenica treba da zna osnovna pravila lijepog ponašanja u školi, kod kuće, na javnim mjestima, u neposrednoj komunikaciji</p> <p>Učenik/učenica treba da zna tehnike nenasilnog govora</p>
POJEDINAC U GRUPI	Razvoj tolerancije i argumentovanog dijaloga	Primjenjuje tehnike efektivnog komuniciranja (nenasilna komunikacija, aktivno slušanje, rješavanje konflikata)

1.4.1. Saradnja

Razvoj sposobnosti saradnje pojavljuje se 13 puta u ciljevima 10 različitih programa, a u ishodima jedan put u jednom programu, ali ne i u ciljevima tog programa.

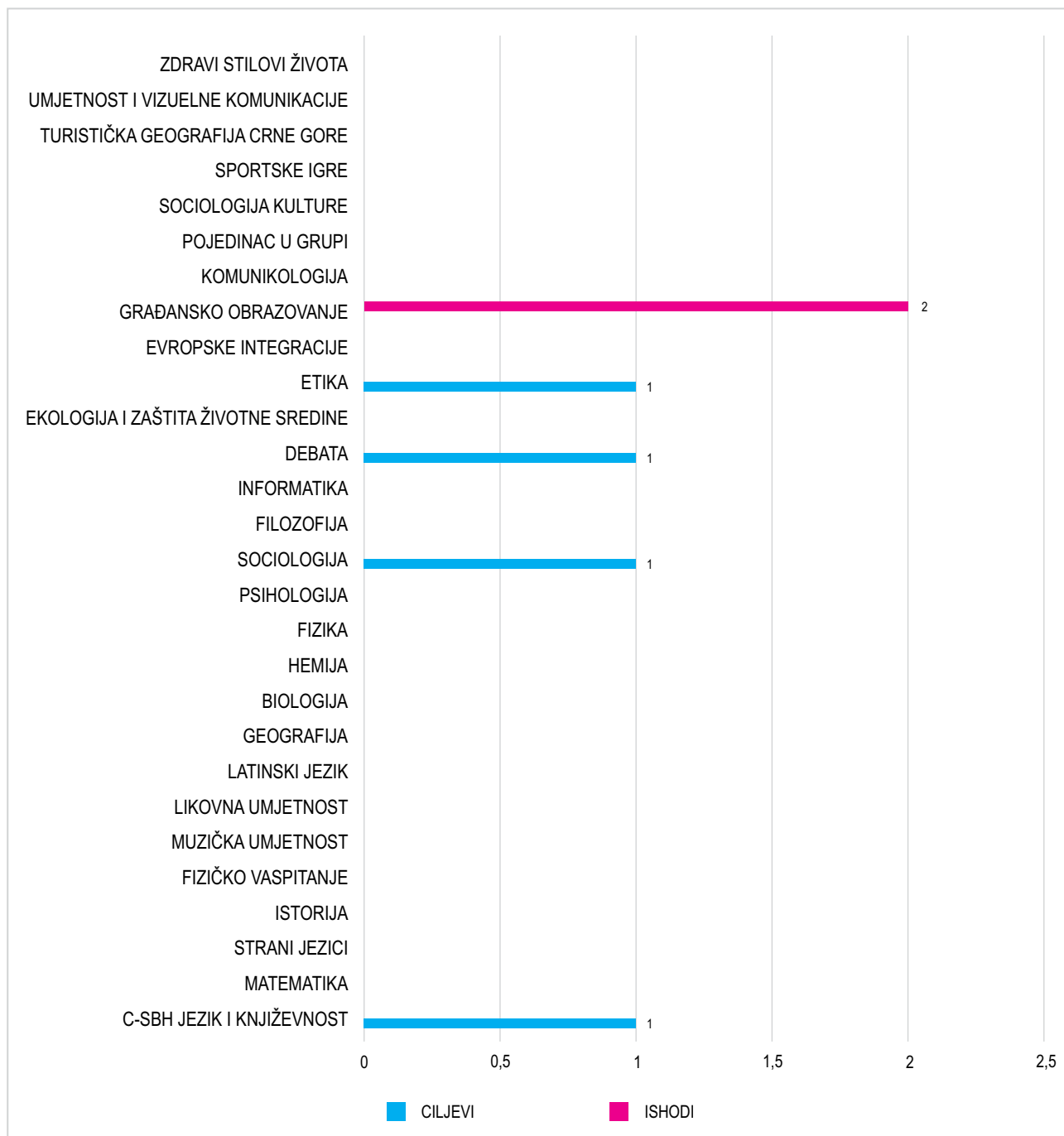
Grafikon 37. Saradnja – gimnazija

1.4.2. Građanski aktivizam

Razvoj građanskog aktivizma javlja se 4 puta u ciljevima 4 različita programa i 2 puta u ishodima jednog programa. Ni u jednom slučaju ne postoji usklađenost javljanja kompetencija u ciljevima i ishodima programa (Grafikon 38).

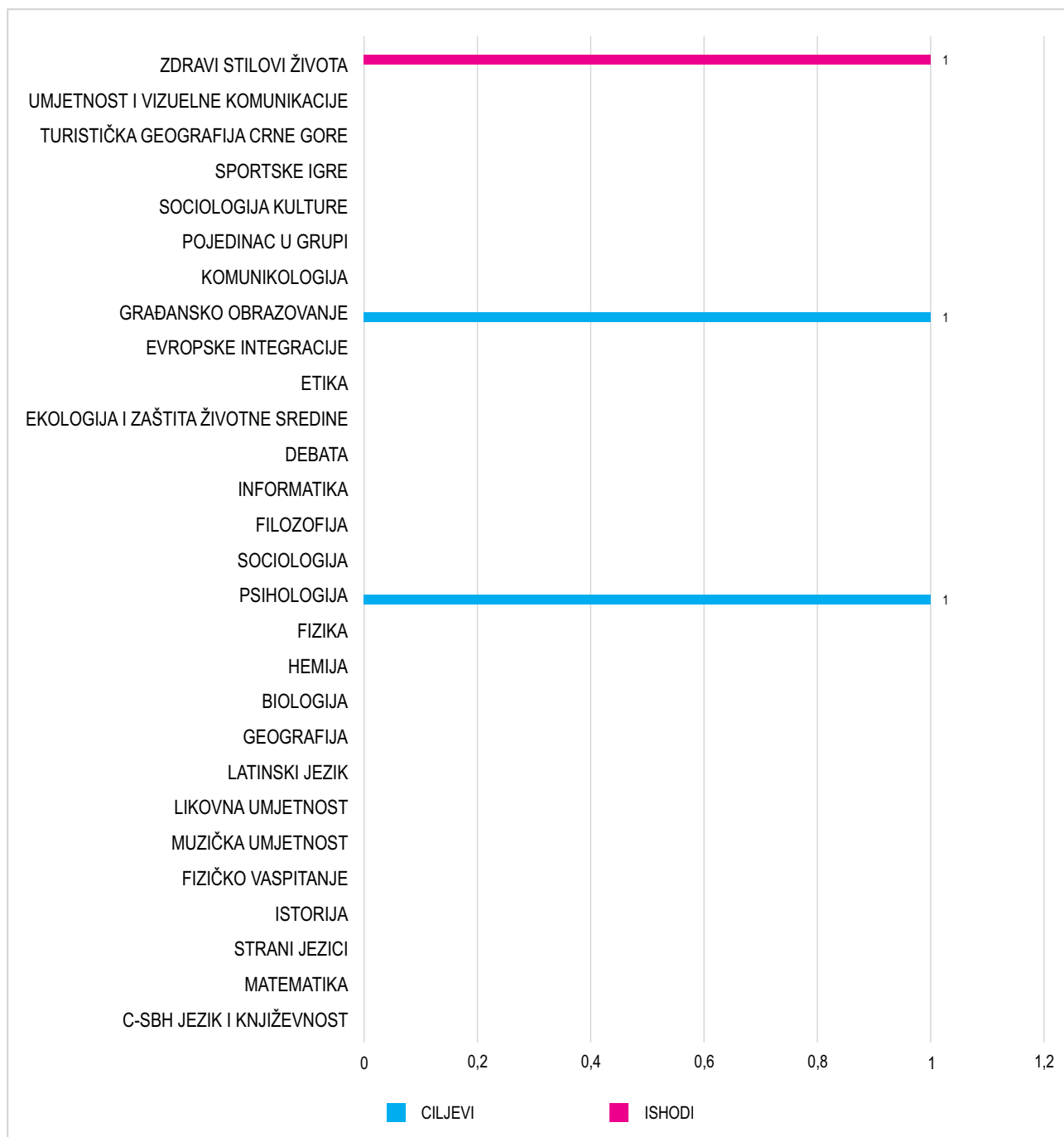
Grafikon 38. Građanski aktivizam – gimnazija

1.5. Odgovorno donošenje odluka

Odgovorno donošenje odluka pojavljuje se 2 puta u ciljevima 2 različita programa, a jednom u ishodima programa koji ga nema u ciljevima (Zdravi stilovi života) (Grafikon 39).

Grafikon 39. Odgovorno donošenje odluka

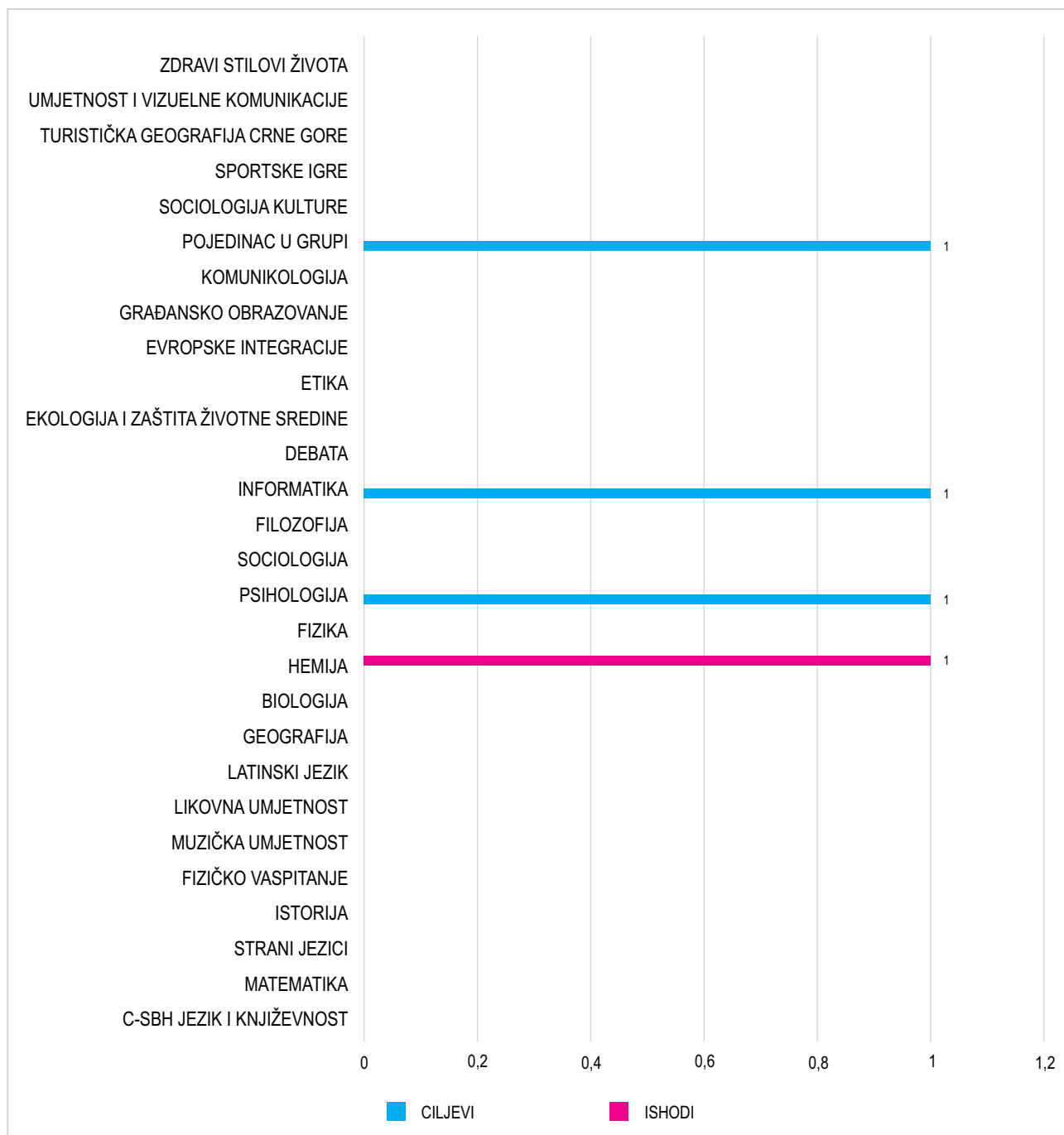

2. Rješavanje problema

2.1. Rješavanje problema

Razvoj sposobnosti rješavanja problema pojavljuje se 3 puta u ciljevima 3 predmeta i jednom u ishodima predmeta koji ga nema u ciljevima (Hemija) (Grafikon 40, Tabela 41).

Grafikon 40. Rješavanje problema – gimnazija

2.2. Razvoj sposobnosti za jednostavna istraživanja

Razvoj sposobnosti za izvođenje malih istraživanja pojavljuje se 6 puta u ciljevima 5 predmeta i 6 puta u ishodima 3 predmeta. Samo u jednom programu (Turistička geografija Crne Gore) postoji unutrašnja koherentnost između cilja i ishoda u pogledu razvijanja sposobnosti za jednostavna istraživanja (Grafikon 41, Tabela 42).

Grafikon 41. Razvijanje sposobnosti za mala istraživanja – gimnazija

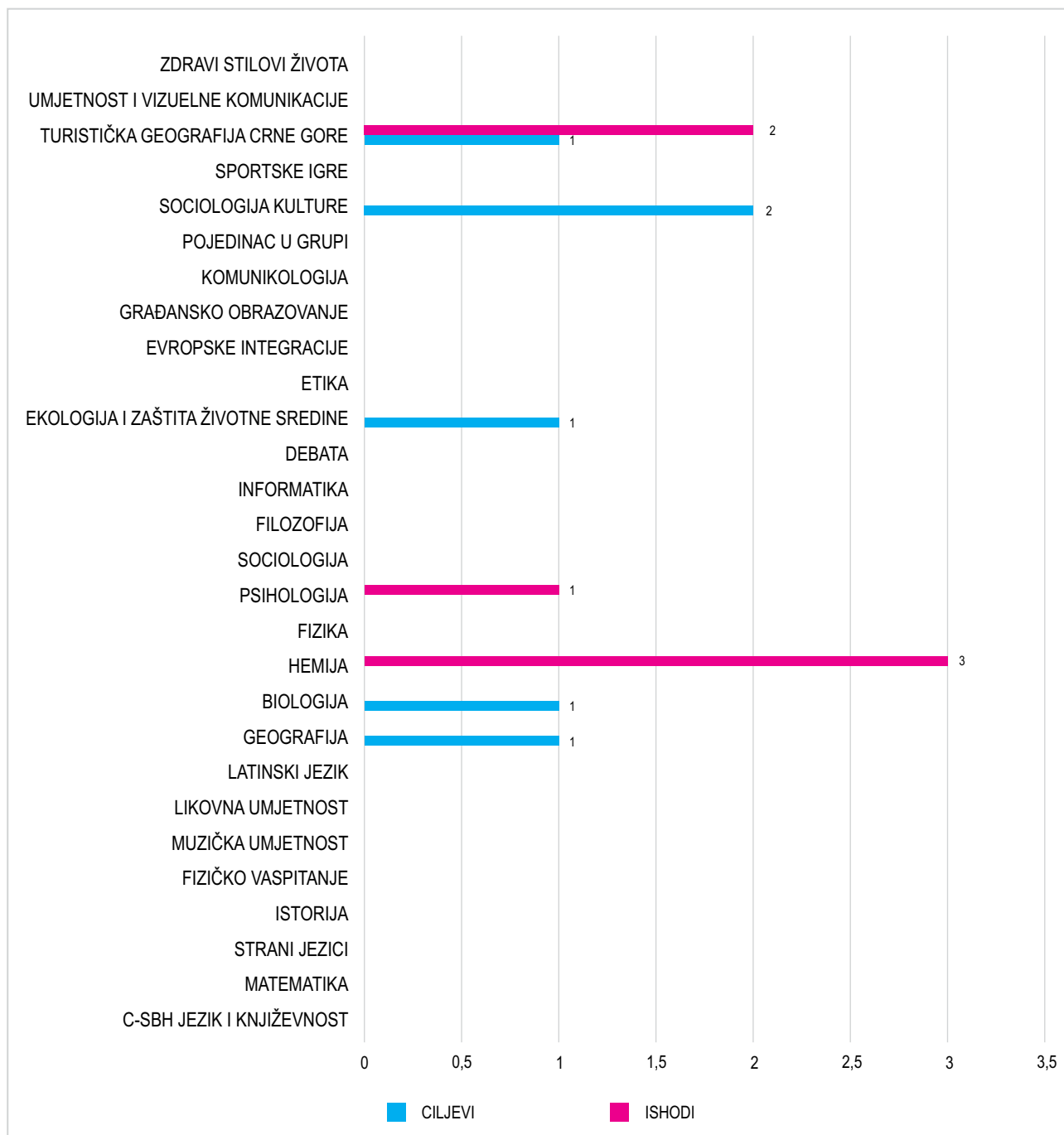

Tabela 42. Razvoj sposobnosti za izvođenje jednostavnih istraživanja u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	Učenici se osposobljavaju da samostalno koriste metode i tehnike u istraživanju određenog problema	<p>Analizira domaći turistički promet (izvori tražnje, broj, struktura, prostorna raspodjela, sezonska kolebljivost, dužina boravka)</p> <p>Analizira inostrani turistički promet (izvori tražnje, broj, struktura, prostorna raspodjela, sezonska kolebljivost, dužina boravka)</p>

3. Kritičko mišljenje

Kritičko mišljenje javlja se 20 puta u ciljevima 14 programa, a 23 puta u ishodima 7 programa. Samo u 4 programa (od 16) javlja se i u ciljevima i u ishodima (Grafikon 42, Tabela 43).

Grafikon 42. Kritičko mišljenje – gimnazija

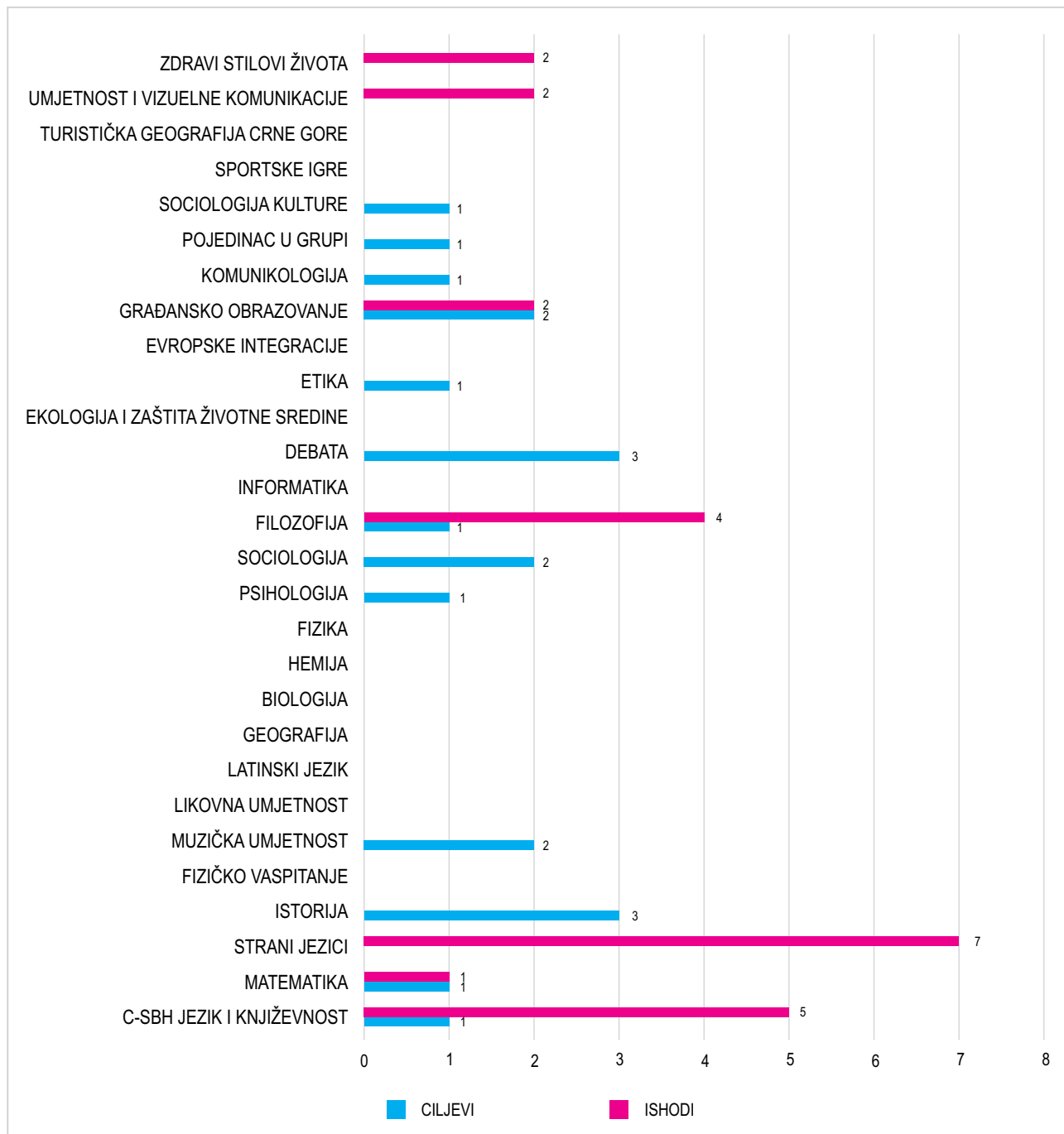

Tabela 43. Kritičko mišljenje u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
CRNOGORSKI - SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenik/učenica razumije moć medija i stiče kritički odnos prema njima	Učenik/učenica može da prepozna namjenu, stil, razumljivost, jezičku pravilnost, stav autora teksta Učenik/učenica zna da prepoza i uporedi tip poruke / informacije koji može naći u pojedinoj vrsti medija Učenik/učenica umije da argumentuje stavove Učenik/učenica umije da kritički procijeni tekstove Učenik/učenica sposoban/sposobna je da vrednuje estetske, etičke i sazajne domete pročitana djela
MATEMATIKA	Podstiče i razvija sposobnost kritičkog mišljenja učenika/učenica	Učenik/učenica je u stanju da uoči stavove, ideje, mišljenja i emocije koje nijesu eksplicitno navedene
FILOZOFIJA	Podstiče i razvija kritičko mišljenje i prosuđivanje o temeljnim pitanjima svijeta, prirode	Učenik/učenica zna da argumentovano razgovara o zadatome ontološkom problemu Učenik/učenica zna da kritički prosudi etičke primjere iz sopstvenoga života Učenik/učenica zna da verifikuje validnost sopstvenih stavova Učenik/učenica zna da vrednuje pravno-politički poredak i institucije civilnoga društva
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Da kritički prosuđuje Kroz učenje građanskog obrazovanja učenik/učenica treba da razvija sposobnosti i vještine: ocjenjivanja i vrednovanja, argumentovanog i kritičkog mišljenja	Navodi argumente u prilog demokratske kontrole nad radom javnih službi i javnih službenika Istražuje i na primjerima obrazlaže moć medija u formiranju slike stvarnosti

4. Kreativnost, stvaralaštvo

Kreativnost se pojavljuje 10 puta u ciljevima 6 programa, a 3 puta u ishodima 2 programa. U dva (od 6) programa pojavljuje se dosljedno i u ciljevima i u ishodima (Grafikon 43, Tabela 44).

Grafikon 43. Kreativnost – gimnazija

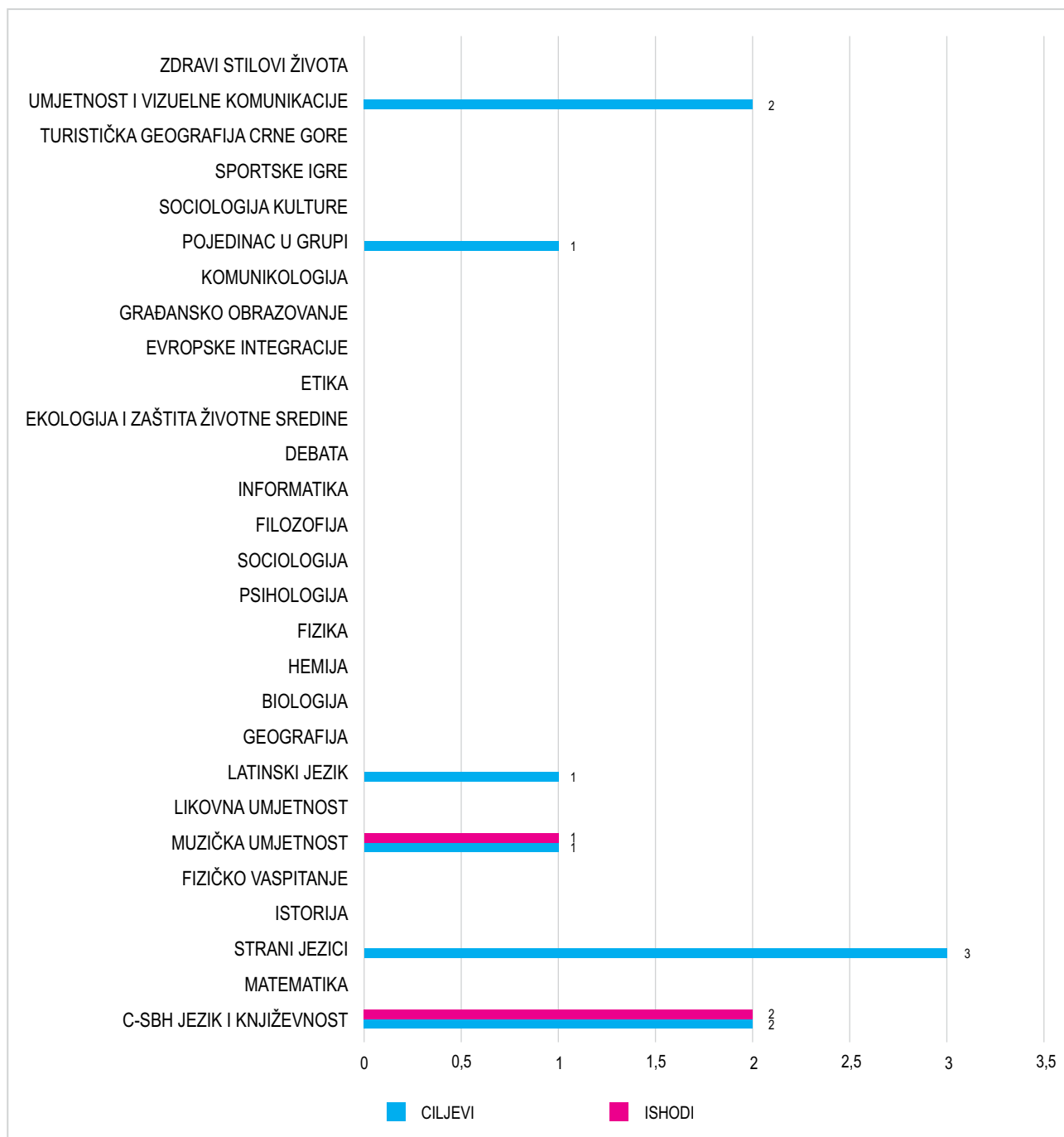

Tabela 44. Kreativnost u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Kroz nastavu književnosti učenici/ učenice razvijaju se u slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkoga uma i oplemenjenoga jezika Talentovani učenici/učenice podstiču se da sami/same stvaraju književno- umjetničke tekstove	Učenik/učenica zna da preoblikuje misao (izrazi misao na više načina) Učenik/učenica u stanju je da stvaralački piše
MUZIČKA UMJETNOST	Kroz različite oblike muzičke aktivnosti, učenici/učenice razvijaju sposobnost vlastite muzičke kreativnosti i produktivnosti	Učenici/učenice treba da, zavisno od interesa i sposobnosti, kreativno izražavaju muzičke doživljaje – literarno, likovno ili plesno

5. Informaciona pismenost

Razvijanje informacione pismenosti pojavljuje se 12 puta u 8 programa i čak 21 put u ishodima 10 programa. U samo 3 (od 14) programa pojavljuje se dosljedno i u ciljevima i u ishodima (Grafikon 44, Tabela 45).

Grafikon 44. Informaciona pismenost – gimnazija

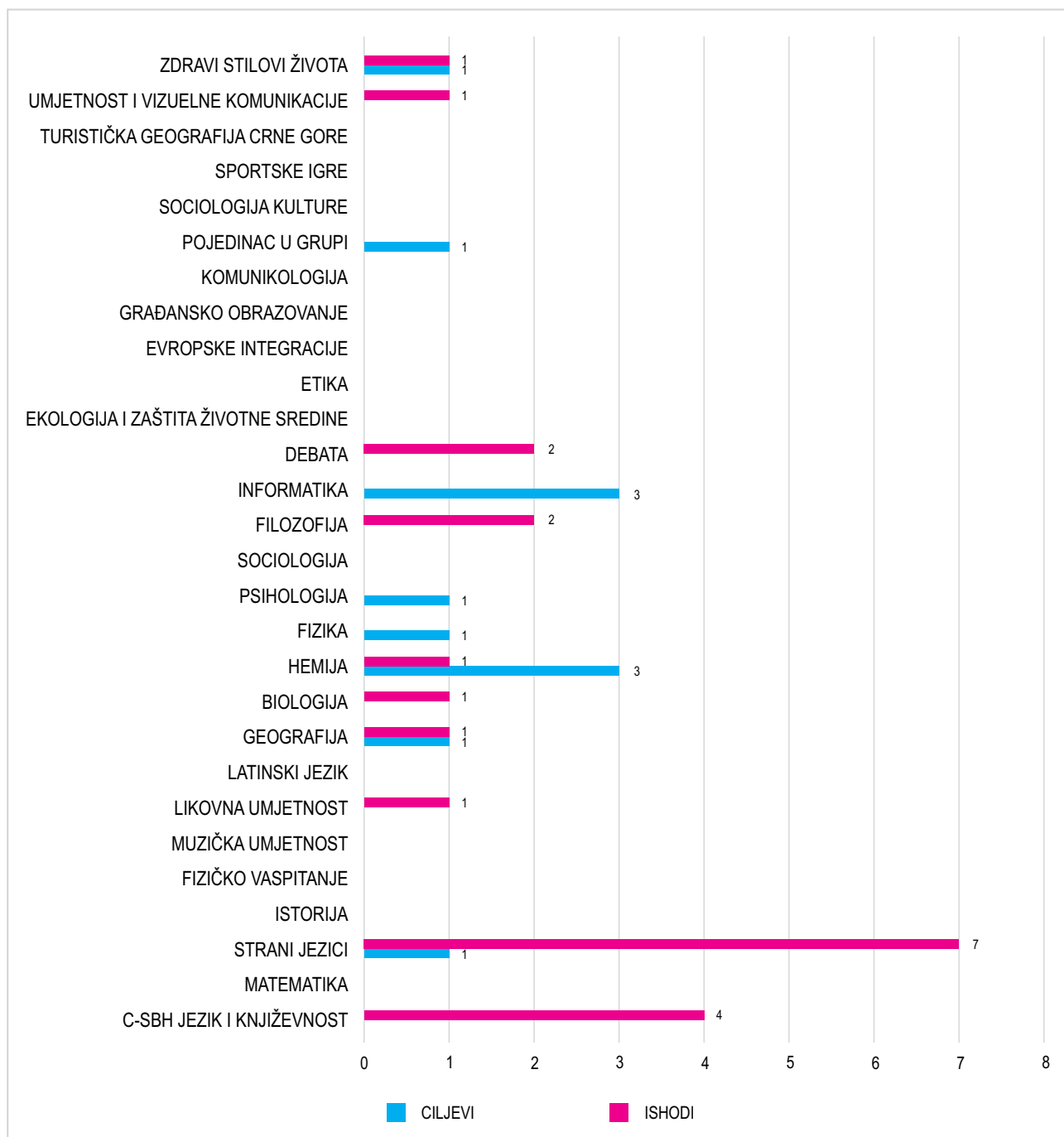

Tabela 45. Informaciona pismenost u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
STRANI JEZICI	Razvijaju djelatnosti koje im pomažu u sticanju, očuvanju i korišćenju informacija	<p>Učenik/učenica povezano i jasno izlaže o određenoj temi, naglašavajući bitne elemente i iznoseći pretpostavke i uzročno-posljedične veze</p> <p>Učenik/učenica u kraćem izlaganju na određenu temu nabraja, naglašava važne elemente, daje definicije, rezimira, donosi zaključke</p> <p>Učenik/učenica planski priprema kraće izlaganje i ilustruje ga odgovarajućim primjerima</p> <p>Učenik/učenica odredi opšti smisao i izdvoji bitne informacije u dužem i kompleksnijem autentičnom tekstu (novinski članci, pisma, reportaže, odlomci iz književnih djela)</p> <p>Učenik/učenica izvrši sintezu informacija i argumenata prikupljenih iz različitih izvora</p> <p>Učenik/učenica koristi odgovarajući registar u pisanju različitih vrsta teksta (formalno pismo, rezime, članak, izvještaj, priču, sastav u kome iznosi argumente za i protiv nekog gledišta)</p> <p>Učenik/učenica čita literarne tekstove i daje rezime ili kritiku</p>
GEOGRAFIJA	Osposobljavaju se da koriste geografsku kartu i atlas na papiru, internetu ili CD-u	Učenik/učenica treba da zna da koristi geografsku kartu kao izvor znanja i informacija
HEMIJA	<p>Upoznaju načine traženja hemijskih i srodnih informacija iz različitih izvora</p> <p>Sistematski sakupljaju podatke i informacije</p> <p>Upoznaju upotrebu informacijske tehnologije pri sakupljanju i traženju informacija</p>	Učenik/učenica treba da zna samostalno da traži podatke u literaturi; samostalno traži informacije iz različitih izvora
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Učenici/učenice se osposobljavaju da pronalaze i koriste relevantne i pouzdane informacije o zdravlju	Učenik/učenica treba da zna da pronalazi pouzdane informacije o zdravlju

6. IKT pismenost

IKT pismenost nalazi se 3 puta u ciljevima 3 programa i 6 puta u ishodima jednog od tih programa (Informatika). Samo jednom, u predmetu Informatika, pojavljuje se dosljedno i u cilju i u ishodu predmeta (Grafikon 45, Tabela 46).

Grafikon 45. IKT pismenost – gimnazija

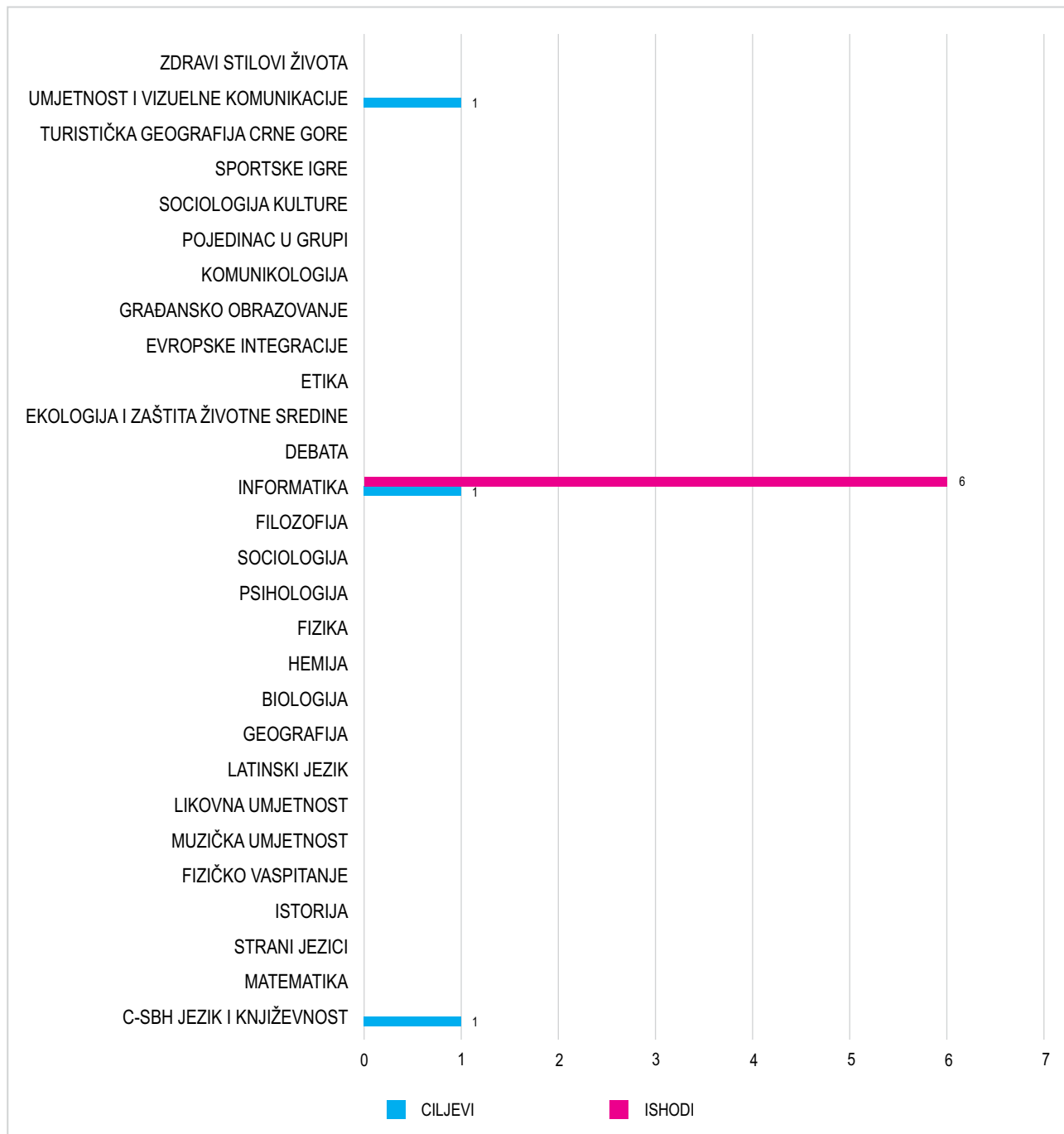

Tabela 46. IKT pismenost u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
INFORMATIKA	Usvajanje temeljnih znanja i spretnosti u korišćenju savremenih informacionih tehnologija za zadovoljavanje ličnih i društvenih informacionih potreba	<p>Učenik/učenica treba da instalira i deinstalira jednostavne aplikativne programe</p> <p>Učenik/učenica treba da prepozna različite tipove fajlova i zna da ih sačuva na različitim lokacijama i po različitim tipovima; sortira i pronalazi fajlove i foldere po različitim kriterijumima</p> <p>Učenik/učenica treba da kreira i čuva tekstualne datoteke; ispravno kuca tekst; uređuje sadržaj teksta u tekstualnoj datoteci; formira i uređuje tabele u tekstualnoj datoteci; umeće i mijenja slike i objekte u tekst; priprema tekstualnu datoteku za štampu</p> <p>Učenik/učenica treba da kreira i oblikuje prezentaciju s animacijama i bez animacija</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine prenosa podataka i povezivanja na internet</p> <p>Učenik/učenica treba da zna komunicirati različitim vidovima elektronske komunikacije</p>

7. Učenje učenja, metakognicija

Učenje učenja pojavljuje se 11 puta u ciljevima 7 programa i 5 puta u ishodima 3 programa. Samo u dva slučaja postoji dosljedno pojavljivanje ove kompetencije i u cilju i u ishodu predmeta (Grafikon 46, Tabela 47).

Grafikon 46. Učenja učenja – gimnazija

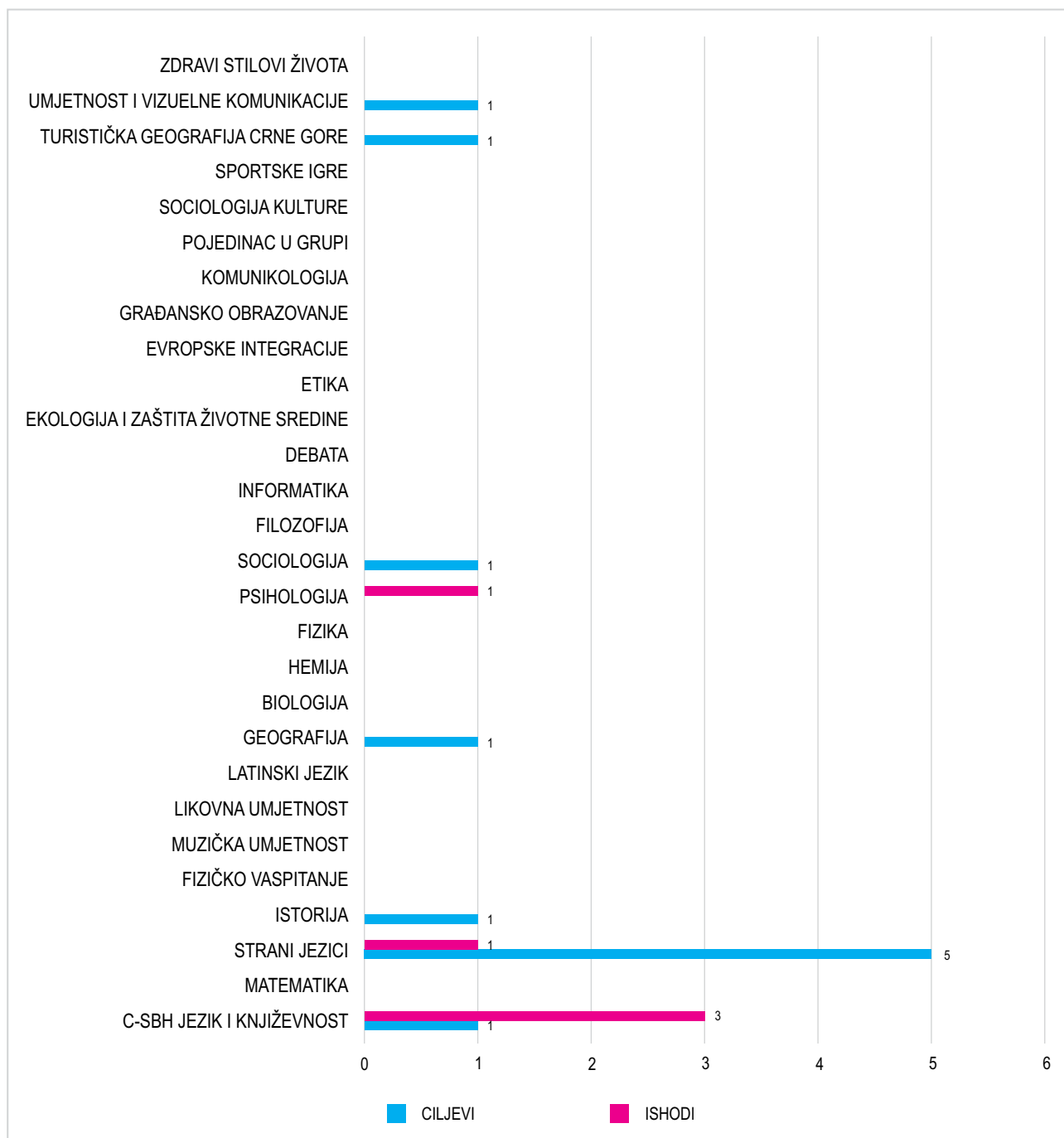

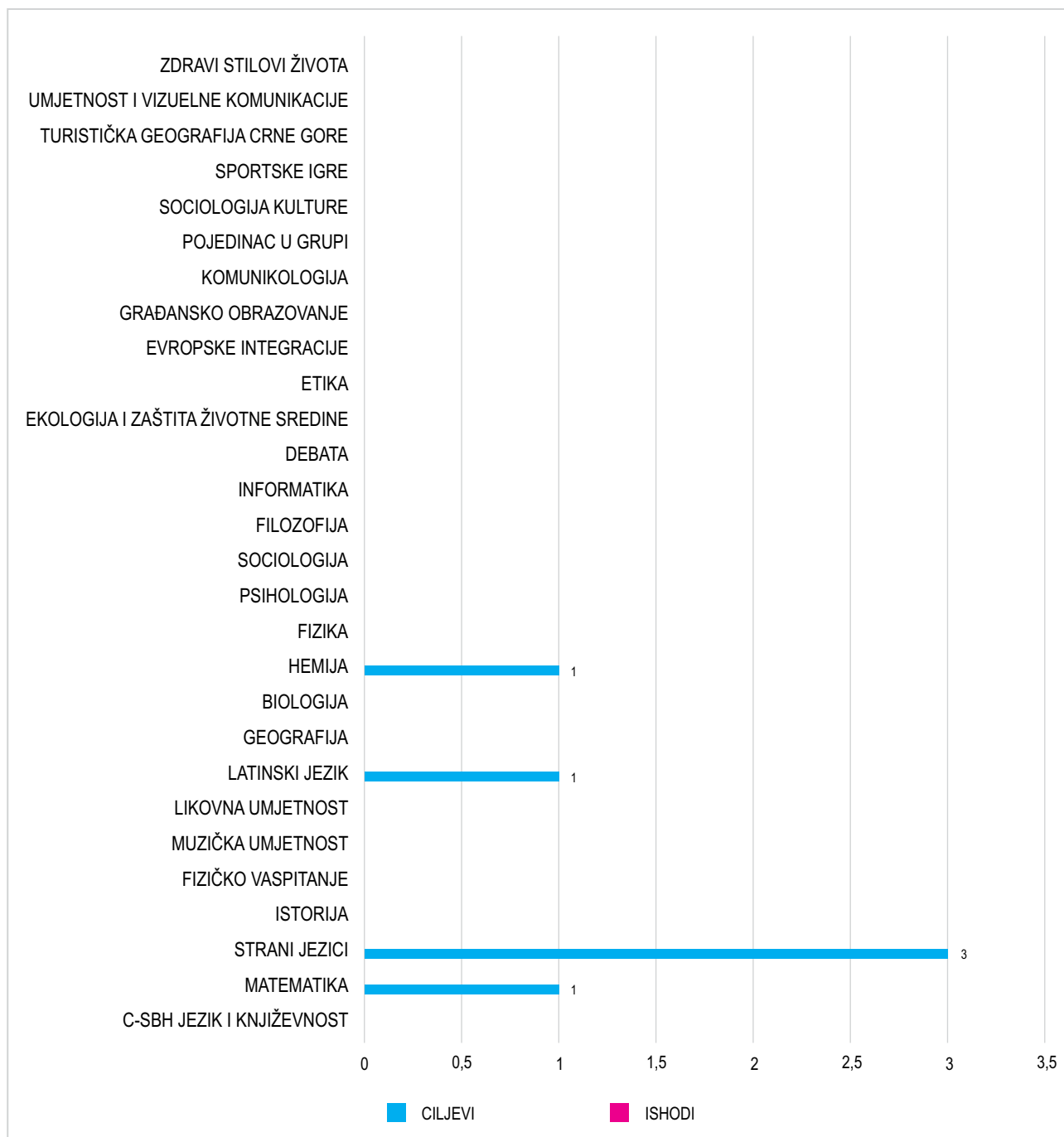
Tabela 47. Učenje učenja u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenici/učenice razvijaju strategije samostalnoga rada, čime se osposobljavaju za permanentno učenje	<p>Učenik/učenica sposoban/sposobna je da pripremi i kazuje ono što je pripremio/pripremila (o svojem doživljaju, o pročitanoj djelu, da komentariše djelo, da načini književnu paralelu, da vrednuje djela prema kvalitetima)</p> <p>Učenik/učenica u stanju je da napiše pismeni sastav o pročitanoj djelu, da tekst parafrazira, prepriča, prikaže, analizira i vrednuje</p> <p>Učenik/učenica zna da napiše tekst o pročitanoj djelu: opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu</p>
STRANI JEZICI	<p>Osposobiti učenike/ce da počnu da preuzimaju odgovornost za vlastito učenje i znanje, odnosno da počnu da izgrađuju svoje zahtjeve kao korisnici jezika i oblikuju lične ciljeve učenja, vrednuju svoja dostignuća i trude se da ih poprave, pripremajući ih tako za samostalno i permanentno učenje</p> <p>Upoznaju i razvijaju strategije samostalnog učenja (aktivnosti koje koriste pri sticanju, čuvanju i upotrebi znanja), čime se osposobljavaju za permanentno učenje</p> <p>Razvijanje tehnika samostalnog učenja</p> <p>Podsticanje i motivisanje za samostalan rad, dalje usavršavanje i uključivanje u studije i u druge oblike formalnog i neformalnog obrazovanja</p> <p>Ovladavanje metodama za dalji samostalan rad na bogaćenju i usavršavanju stečenog jezičkog znanja i jezičkih vještina</p>	Učenik/učenica napiše esej ili izvještaj, metodično gradeći argumentaciju uz odgovarajuće naglašavanje bitnih detalja

8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo

Identifikovali smo 6 pojavljivanja odgovornog odnosa prema radu i obavezama u ciljevima 4 programa, no, ove kompetencije nema ni u jednom ishodu gimnazijskih programa.

Grafikon 47. Odgovoran odnos prema radu i obavezama – gimnazija

9. Odgovoran odnos prema sebi, drugima i životnoj sredini

9.1. Razvijanje brige za vlastito zdravlje i zdravlje drugih i zdravih stilova života

Razvijanje brige za vlastito zdravlje i zdravlje drugih i zdravih stilova života pojavljuje se 10 puta u ciljevima 5 programa, a 13 puta u ishodima 3 programa. Jedino u programu predmeta Zdravi stilovi života može se govoriti o unutrašnjoj koherentnosti.

Grafikon 48. Razvijanje brige za vlastito zdravlje i zdravlje drugih – gimnazija

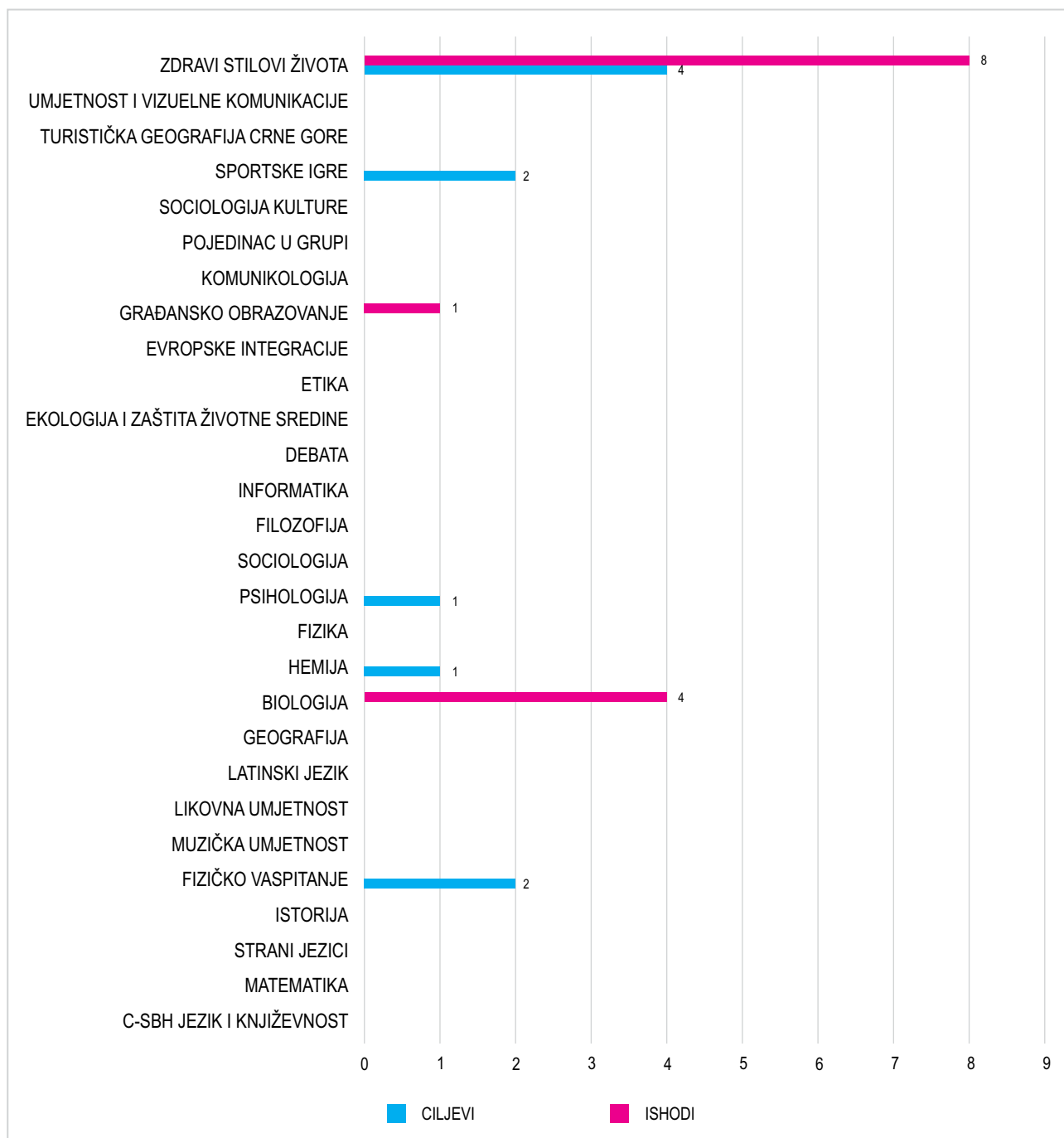

Tabela 48. Odgovoran odnos prema zdravlju u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	<p>Razvijaju, usavršavaju postojeće i praktikuju nove vještine, koje su dio neophodnog repertoara životnih vještina i vještina za održavanje cjelokupnog zdravlja</p> <p>Razvijaju pozitivne stavove prema zdravim stilovima života i prema sopstvenoj odgovornosti za svoje zdravlje</p> <p>Izgrađuju osnovne kompetencije koje doprinose očuvanju i unapređenju zdravlja</p> <p>Osposobljavaju se da pronalaze i koriste relevantne i pouzdane informacije o zdravlju, da znaju da ih kritički procjenjuju i koriste kada odlučuju o svom zdravlju</p>	<p>Učenik/učenica treba da zna da pravilno drži tijelo i kako se rade vježbe za oblikovanje tijela</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine prevencije i liječenje poremećaja u ishrani</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine redovnog održavanja higijene i zdravstvene, estetske, kulturne, psihološke, ekonomske razloge održavanja lične higijene i načina odijevanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna da pravilno odabere i primijenjuje fizičke aktivnosti</p> <p>Učenik/učenica treba da zna osnovne vrste i načine upotrebe kontraceptivnih sredstava, kako može da se obavi samopregled (dojki ili testisa), kako se koristi kondom</p> <p>Učenik/učenica treba da zna kako da zaštiti sebe i druge osobe od infekcije virusom i obolijevanja od AIDS-a</p>

9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini

Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini nalazi se 11 puta u ciljevima 8 programa i 12 puta u ishodima 4 programa. U 3 (od 9) programa pojavljuje se i u ciljevima i u ishodima (Ekologija i zaštita životne sredine, Biologija i Geografija).

Grafikon 49. Razvijanje ekološke svijesti – gimnazija

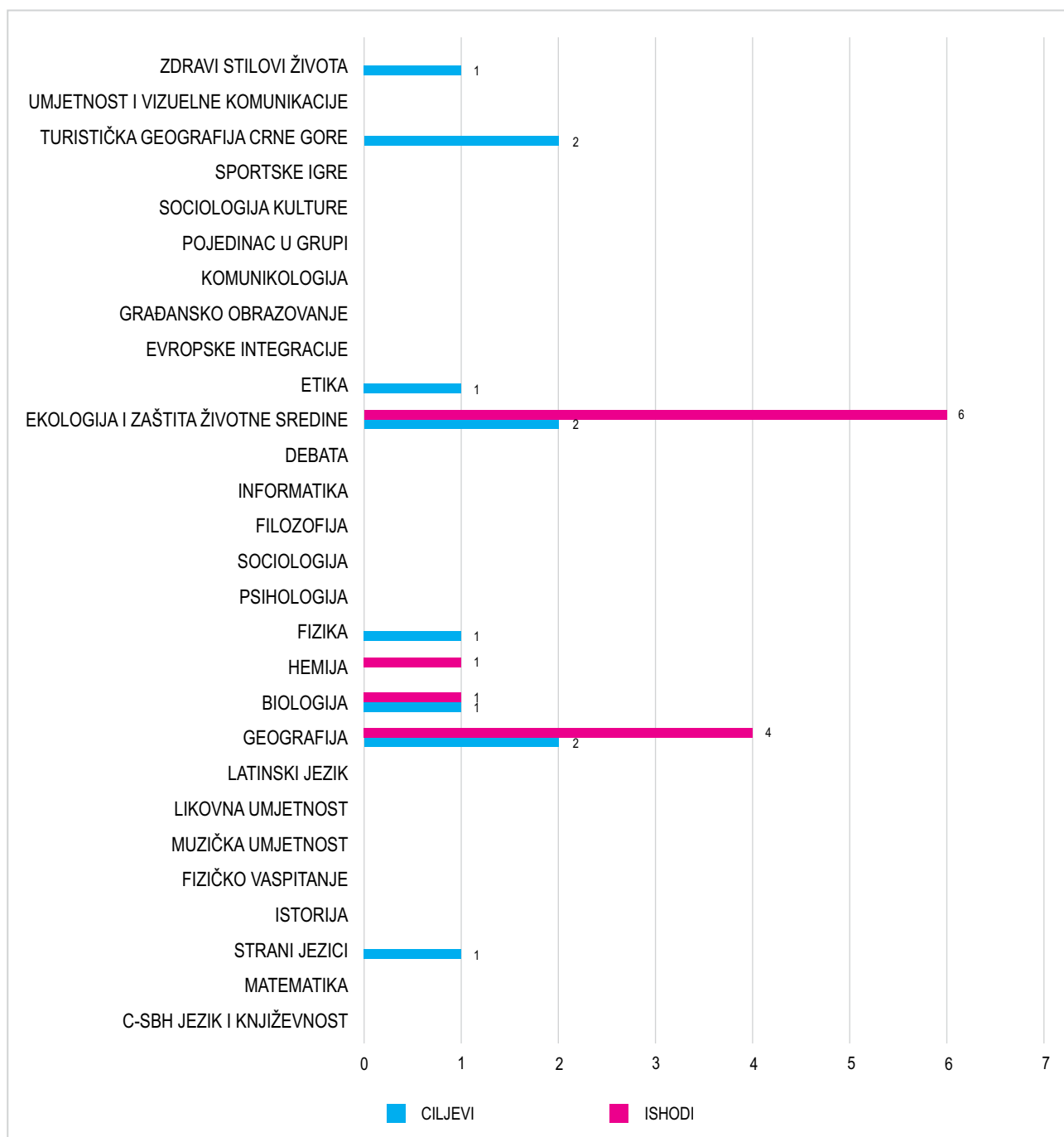

Tabela 49. Razvoj ekološke svijesti u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Obavezni predmeti	Ciljevi	Ishodi
GEOGRAFIJA	<p>Razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređenju životne sredine</p> <p>Razvijaju odgovoran odnos prema sebi, drugim ljudima i okruženju (shvate da sve što činimo ima uticaja na druge ljude i našu zajedničku planetu Zemlju)</p>	<p>Učenici/učenice treba da znaju posljedice tehnološkoga razvoja, razvijaju kritički odnos</p> <p>Učenici/učenice treba da razumiju potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite životne sredine i učestvuju u akcijama na lokalnome nivou.</p> <p>Učenici/učenice treba da shvate potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite biljnoga i životinjskoga svijeta.</p> <p>Učenici/učenice treba da razumiju potrebu očuvanja i zaštite voda i učestvuju u ekološkim akcijama na lokalnome nivou</p>
BIOLOGIJA	Razvijaju ekološku svijest i ekološku kulturu	Učenici/učenice zaključuju koji faktori dovode ili mogu dovesti do ugroženosti nekog ekosistema; koji su glavni zagađivači životne sredine; koje su negativne posljedice na živi svijet usljed zagađenosti vode i zemljišta; kako nastaju kisele kiše; o efektu staklene bašte
Izborni predmeti	Ciljevi	Ishodi
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	Formiraju stav o razumnom i racionalnom korišćenju prirodnih resursa i značaju očuvanja životne sredine	<p>Zna šta su genetski modifikovani organizmi i koje su moguće neželjene posljedice izazvane njihovim korišćenjem</p> <p>Zna koje su mjere zaštite od buke</p> <p>Zna izvore zagađivanja namirnica; objašnjava koje su preventivne mjere zaštite i kontrole namirnica</p> <p>Zna kojim se mjerama može smanjiti i spriječiti zagađivanje vazduha</p> <p>Zna mjere koje treba preduzeti da bi se ublažila degradacija šuma</p> <p>Izvodi odgovarajuće zaključke o djelovanju zagađene vode na žive organizme samostalno izvodeći vježbu – ispitivanje otpadnih voda testom klijanja</p>

Kada se preklope ishodi preko ciljeva u programima gimnazijskih predmeta, vidimo da je od početnih namjera o realizaciji KC21 svega 15% realizovano (Tabela 50). Bijela polja na ovoj slici ukazuju na to da se veliki broj kompetencija uopšte ne realizuje u gimnaziji.

Tabela 50. Pregled KC21 koje se javljaju usklađeno i u ciljevima i u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

Analiza ciljeva predmeta u gimnaziji	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)																	UKUPNO	
	1.1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	3. Kriitičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Preduzetništvo	9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju	9.2. Razvijanje ekološke svijesti		
C-SHB JEZIK I KNJIŽEVNOST																		4	
MATEMATIKA																		1	
STRANI JEZICI																		3	
ISTORIJA																		0	
FIZIČKO VASPITANJE																		0	
MUZIČKA UMJETNOST																		1	
LIKOVNA UMJETNOST																		0	
LATINSKI JEZIK																		1	
GEOGRAFIJA																		2	
BIOLOGIJA																		1	
HEMIJA																		1	
FIZIKA																		0	
PSIHOLOGIJA																		2	
SOCIOLOGIJA																		0	
FILOZOFIJA																		1	
INFORMATIKA																		2	
DEBATA																		1	
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE																		1	
ETIKA																		2	
EVROPSKE INTEGRACIJE																		0	
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE																		3	
KOMUNIKOLOGIJA																		1	
POJEDINAC U GRUPI																		2	
SOCIOLOGIJA KULTURE																		0	
SPORTSKE IGRE																		0	
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE																		1	
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE																		0	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA																		2	
UKUPNO	0	0	5	9	0	0	0	0	0	1	4	2	4	1	2	0	1	3	

1.9. SUMARNI PREGLED USKLAĐENOSTI CILJEVA I ISHODA U PROGRAMIMA ZA OSNOVNU ŠKOLU I ZA GIMNAZIJU

Kompetencije	Osnovna škola			Gimnazija		
	<i>f</i> u ciljevima	<i>f</i> u ishodima	<i>f</i> usklađeno	<i>f</i> u ciljevima	<i>f</i> u ishodima	<i>f</i> usklađeno
Samosvijest	12	3	3	16	11	-
Upravljanje sobom	3	-	-	1	4	-
Socijalna svijest	40	19	6	42	14	5
Socijalne vještine	33	31	5	32	27	9
Saradnja	18	3	2	13	1	-
Građanski aktivizam	1	2	1	4	2	-
Donošenje odluka	5	1	1	2	1	-
Rješavanje problema	3	3	1	3	1	-
Sposobnost za mala istraživanja	8	7	2	6	6	1
Kritičko mišljenje	13	21	3	20	23	4
Kreativnost	14	14	5	10	3	2
Informaciona pismenost	5	27	2	12	21	3
IKT pismenost	4	8	2	3	6	1
Učenje učenja	16	2	1	11	5	2
Odgovoran odnos prema radu i obavezama	11	3	-	6	-	-
Odgovoran odnos prema zdravlju	7	20	2	10	13	1
Razvoj ekološke svijesti	13	9	7	11	12	3

Iz gornjeg pregleda lako se vidi da *negdje uopšte nema usklađenosti* (kompetencija koja se javlja u ciljevima ne javlja se u ishodima programa), a *na svim mjestima postoji veliki raskorak* između broja KC21 u ciljevima i/ili ishodima i broja usklađenih programa (posebno kod: socijalne svijesti, socijalnih vještina, saradnje, sposobnosti za mala istraživanja, kreativnosti, informacione pismenosti, odgovornog odnosa prema zdravlju, učenja učenja i razvoja ekološke svijesti). U osnovnoj školi uopšte nema usklađenosti kod dvije kompetencije, a u gimnaziji čak kod 7 od 17 kompetencija (41%). Ovoj slici treba

dodati još jedan nalaz, koji se dobro vidi iz grafikona 16–49, da i tamo gdje smo zabilježili usklađenost često postoji priličan raskorak u zastupljenosti kompetencije u ciljevima i ishodima.

1.10. KOMPARATIVNA ANALIZA ZASTUPLJENOSTI KC21 U OSNOVNOJ ŠKOLI I U GIMNAZIJI

Prethodno smo analizirali dosljednost javljanja KC21 u ciljevima i ishodima svakog od predmeta unutar osnovne škole

i unutar gimnazije. Kao što bi trebalo da postoji dosljedno pojavljivanje kompetencija u ciljevima i ishodima određenog predmeta, nesumnjivo da bi trebalo da postoji i kontinuitet u razvoju određenih kompetencija između različitih nivoa školovanja, od osnovne škole do visokog obrazovanja. Zato smo u narednim analizama nastojali da utvrdimo da li postoji kontinuitet u razvijanju KC21 između osnovne škole i gimnazije. Za tu svrhu uporedili smo ukupnu zastupljenost KC21 u ciljevima i ukupnu zastupljenost KC21 u ishodima predmeta u osnovnoj školi i u gimnaziji.

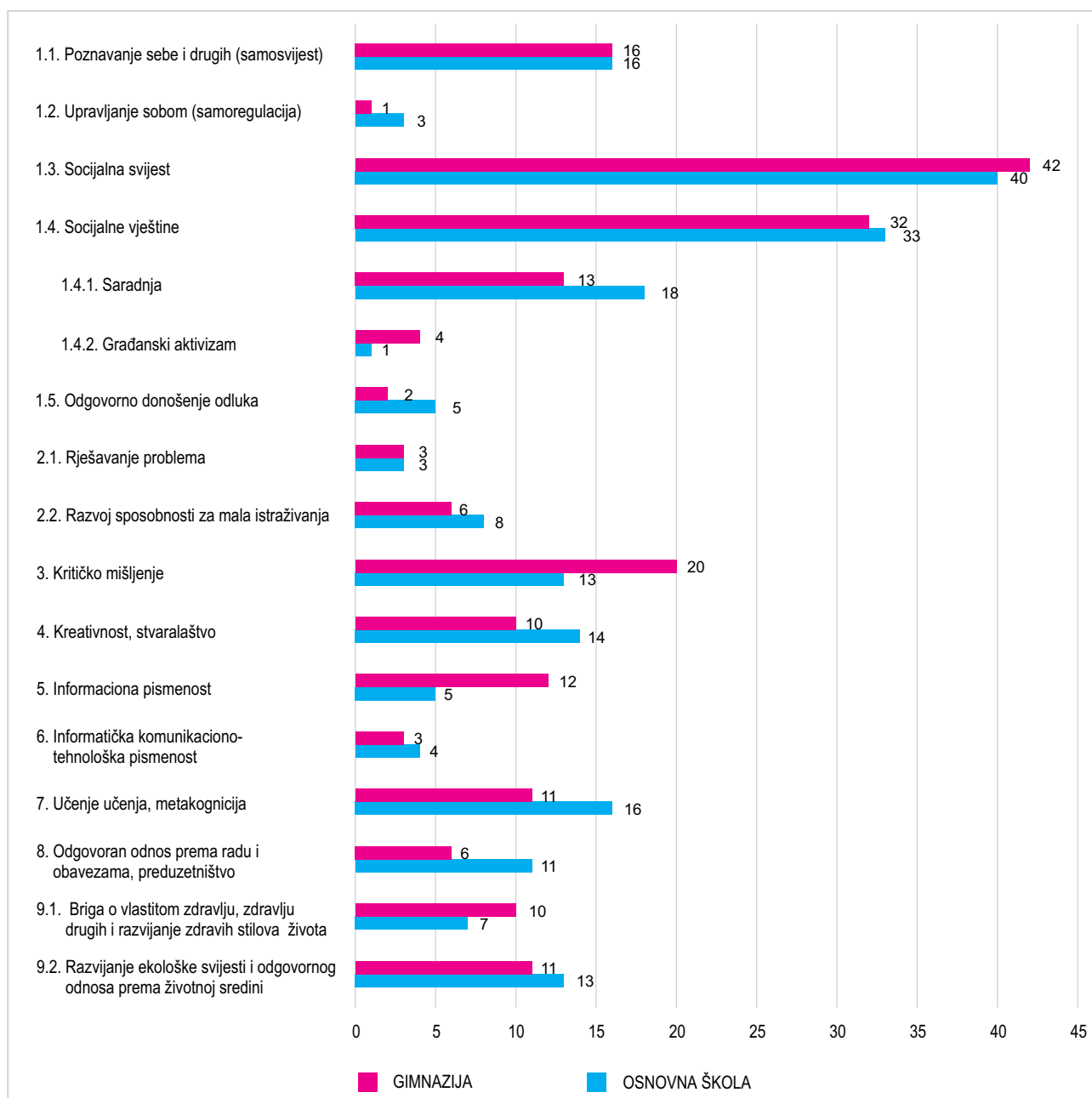
1. Komparativna analiza zastupljenosti KC21 u ciljevima programa u osnovnoj školi i gimnaziji

Rezultati analize zastupljenosti KC21 u ciljevima programa u osnovnoj školi i gimnaziji pokazuju (Tabela 51 i Grafikon 50) da je veoma slična situacija na oba obrazovna nivoa – i po vrsti i stepenu zastupljenosti pojedinih KC21 i po njihovom rang u ciljevima.

Tabela 51. Poređenje zastupljenosti KC21 u ciljevima predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji

CILJEVI		OŠ	GIM.
1.	Socio-emocionalna kompetencija		
1.1.	Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	16	16
1.2.	Upravljanje sobom (samoregulacija)	3	1
1.3.	Socijalna svijest	40	42
1.4.	Socijalne vještine	33	32
1.4.1.	Saradnja	18	13
1.4.2.	Građanski aktivizam	1	4
1.5.	Odgovorno donošenje odluka	5	2
2.	Rješavanje problema		
2.1.	Rješavanje problema	3	3
2.2.	Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	8	6
3.	Kritičko mišljenje	13	20
4.	Kreativnost, stvaralaštvo	14	10
5.	Informaciona pismenost	5	12
6.	IKT pismenost	4	3
7.	Učenje učenja, metakognicija	16	11
8.	Odgovorani odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	11	6
9.	Odgovorani odnos prema sebi, drugima i životnoj sredini		
9.1.	Odgovorani odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih, zdravi stilovi života	7	10
9.2.	Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	13	11

Grafikon 50. Poređenje zastupljenosti KC21 u opštim ciljevima osnovne škole i gimnazije

Od svih KC21, najviše su zastupljene, i u osnovnoj školi i u gimnaziji, socijalna svijest i socijalne vještine, a najmanje: građanski aktivizam, upravljanje sobom, rješavanje problema, IKT pismenost i odgovorno donošenje odluka. U ciljevima gimnazijskih programa veća pažnja se poklanja razvoju kritičkog mišljenja i informacione pismenosti, a u ciljevima osnovnoškolskih programa više se vodi računa o saradnji, učenju učenja, kreativnosti, razvoju ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema radu i obavezama.

2. Komparativna analiza zastupljenosti KC21 u ishodima osnovne škole i gimnazije

U prethodnoj analizi bavili smo se zastupljenošću KC21 u ciljevima, a u ovoj analizi njihovom zastupljenošću u ishodima osnovnoškolskih i gimnazijskih programa, tj. nastojali

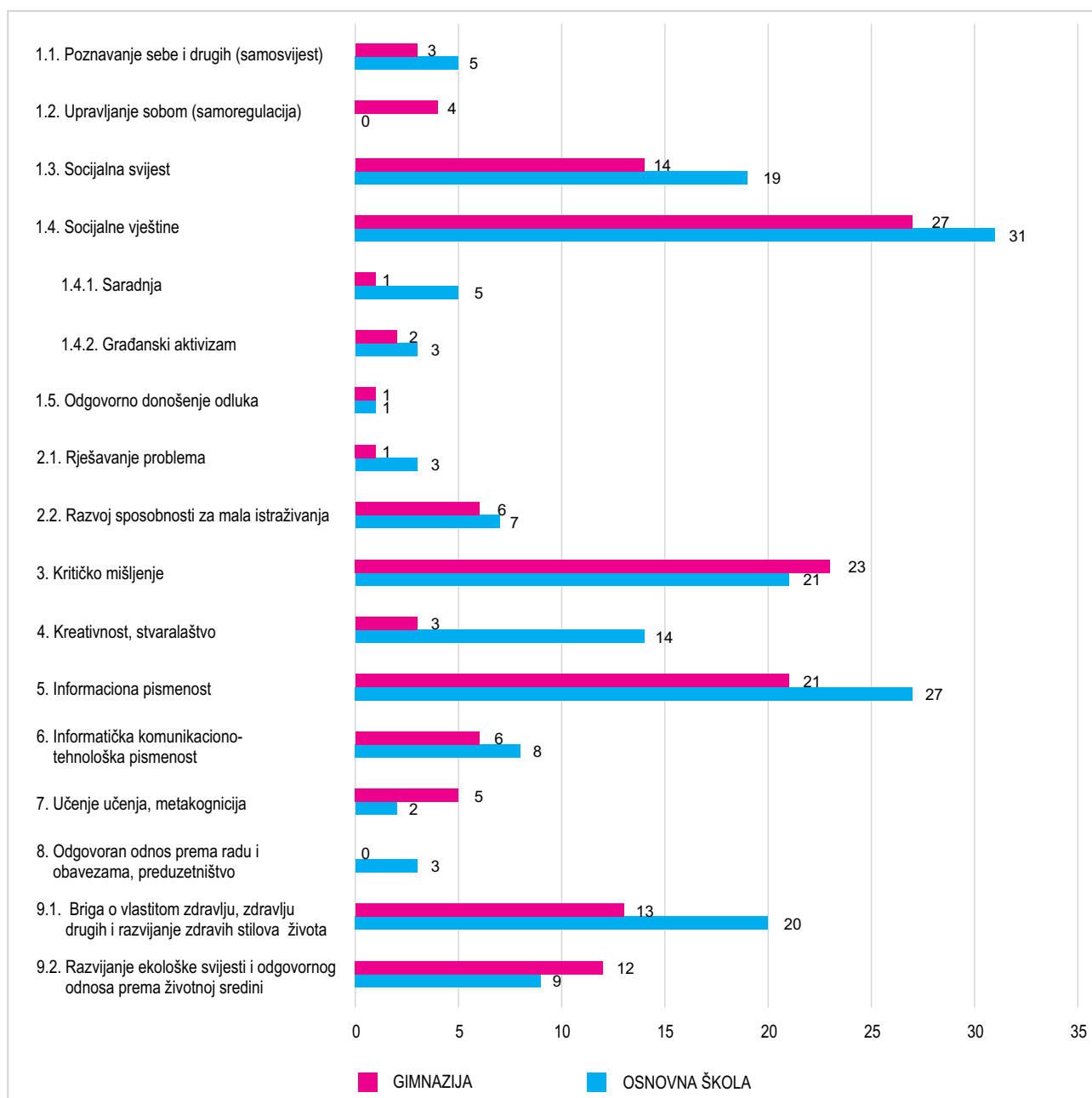
smo da utvrdimo koje KC21 su zastupljene u ishodima u osnovnoj školi i u gimnaziji i u kom stepenu (Tabela 52 i Grafikon 52).

Tabela 52. Poređenje zastupljenosti KC21 u ishodima osnovne škole i gimnazije

ISHODI		OŠ	GIM.
1.	Socio-emocionalna kompetencija		
1.1.	Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	3	5
1.2.	Upravljanje sobom (samoregulacija)	0	4
1.3.	Socijalna svijest	19	14
1.4.	Socijalne vještine	31	27
1.4.1.	Saradnja	5	1
1.4.2.	Građanski aktivizam	3	2
1.5.	Odgovorno donošenje odluka	1	1
2.	Rješavanje problema		
2.1.	Rješavanje problema	3	1
2.2.	Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	7	6
3.	Kritičko mišljenje	21	23
4.	Kreativnost, stvaralaštvo	14	3
5.	Informaciona pismenost	27	21
6.	IKT pismenost	8	6
7.	Učenje učenja, metakognicija	2	5
8.	Odgovorani odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	3	0
9.	Odgovorani odnos prema sebi, drugima i životnoj sredini		
9.1.	Odgovorani odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih, zdravi stilovi života	20	13
9.2.	Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	9	12

Rezultati analize pokazuju da je veoma slična situacija s vrstom, zastupljenošću i rangom KC21 u ishodima u osnovnoj školi i u gimnaziji. U ishodima programa i osnovne škole i gimnazije dominiraju socijalne vještine, informaciona pismenost i kritičko mišljenje, a najmanje su zastupljene, bez obzira na obrazovni nivo, upravljanje sobom, odgovorno donošenje odluka, učenje učenja, poznavanje sebe, građanski aktivizam, rješavanje problema i saradnja. U ishodima gimnazijskih programa nešto veća pažnja poklanja se kritičkom mišljenju, razvijanju ekološke svijesti, kao i samoregulaciji, učenju učenja i upravljanju sobom. U ishodima programa za osnovnu školu u većem stepenu su zastupljeni kreativnost, informaciona pismenost, odgovorani odnos prema vlastitom zdravlju i socijalna svijest.

Grafikon 51. Poređenje zastupljenosti RC21 u ishodima osnovne škole i gimnazije

KURIKULARNA USKLAĐENOST ⁴

STUDIJE SLUČAJA

Pošto su dosadašnje analize ukazale da postoji neusklađenost ciljeva i ishoda programa, odlučili smo da uradimo još jednu dodatnu analizu i da na primjeru programa dva predmeta provjerimo kako izgleda međusobna usklađenost svih elemenata kurikuluma: opštih ciljeva programa, operativnih ciljeva, ponuđenih aktivnosti i ishoda. Uradili smo dvije studije slučaja: analizu programa C-SBH jezika i književnosti i Istorije za gimnaziju.

A. Komparativna analiza KC21 u ciljevima, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima u programu C-SBH jezik i književnost u gimnaziji

Cilj ove analize bio je da se utvrdi da li u programu predmeta C-SBH jezik i književnost u gimnaziji postoji osmišljen pristup u realizaciji KC21, što bi značilo sljedeće: ukoliko se pojavljuju u opštim ciljevima programa, ima ih i u operacionalizaciji tih opštih ciljeva, zatim, da su predložene adekvatne aktivnosti za njihovu realizaciju i, konačno, da se nalaze i u ishodima programa.

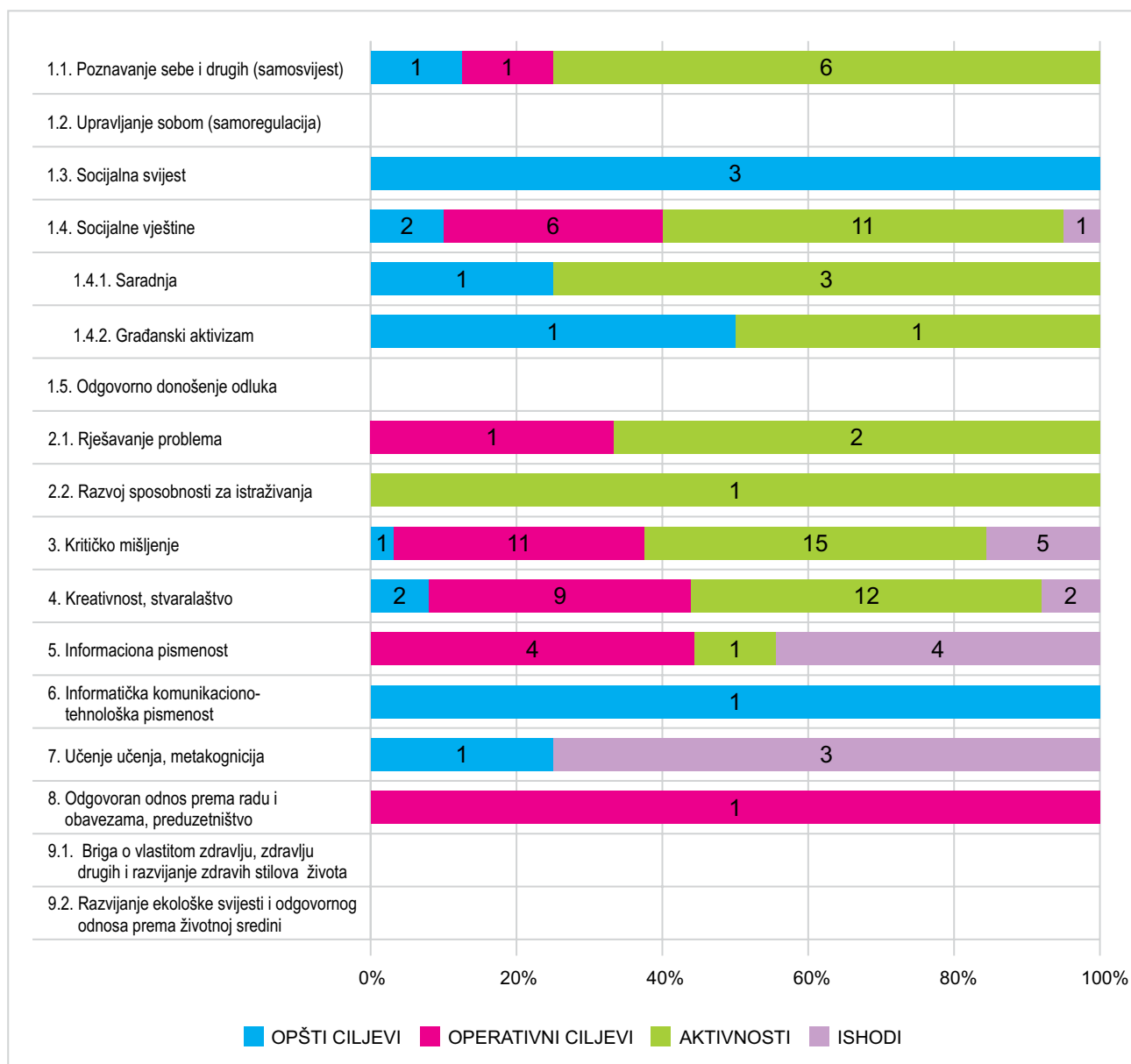
Tabela 53. Zastupljenost KC21 u pojedinim djelovima programa C-SBH u gimnaziji

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnoška pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini
OPŠTI CILJEVI	1	0	3	2	1	1	0	0	0	1	2	0	1	1	0	0	0
OPERATIVNI CILJEVI	1	0	0	6	0	0	0	1	0	11	9	4	0	0	1	0	0
AKTIVNOSTI	6	0	0	11	3	1	0	2	1	15	12	1	0	0	0	0	0
ISHODI	0	0	0	1	0	0	0	0	0	5	2	4	0	3	0	0	0

Uvidom u Tabelu moguće je zaključiti da je veliki dio KC21 zastupljen u programu C-SBH bilo u opštim, operativnim ciljevima, aktivnostima ili u ishodima programa. Upravljanje sobom (samoregulacija), odgovorno donošenje odluka, odgovoran odnos prema zdravlju i razvoj zdravih stilova života, razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini kompetencije su koje nijesu zastupljene ni u jednom od segmenata programa C-SBH jezik i književnost u gimnaziji.

⁴ Kurikularna usklađenost, engl. *Alignment* stručni je pojam koji se kod nas i u regionu skoro ne pominje niti izučava na studijama relevantnim za obrazovanje, detaljnije o tome v. Anderson, L.W. (ur.). (2013). *Nastava orijentisana na učenje*. CDRSEE. Solun. str. 189–209. http://cdrsee.org/pdf/teaching_for_learning_srb.pdf

Grafikon 52. Pregled zastupljenosti pojedinih KC21 u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

Najveći broj KC21 zastupljen je u jednom ili u više segmenata programa C-SBH jezik i književnost. Na primjer, *razvoj socijalne svijesti* zastupljen je u tri opšta cilja, ali se ova kompetencija dalje u programu ne razrađuje, to jest, ne može se prepoznati u operativnim ciljevima, u predloženim aktivnostima, niti u ishodima programa (v. Tabela 54).

Tabela 54. Razvoj socijalne svijesti u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

1.3. Socijalna svijest			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
<p>Kroz nastavu književnosti ojačava se samosvijest učenika/učenice, njegov/njen nacionalni i evropski kulturni identitet i svijest o civilizacijskom zajedništvu s drugima</p> <p>Učenici/učenice shvataju osobenost svojega jezika, uočavajući sličnosti i razlike sa srodnim jezicima koje govori više različitih nacija, obilježavajući lični, nacionalni i državni identitet svake od njih</p> <p>Učenici/učenice se vaspitavaju u pravcu jezičke tolerancije, uvažavanja drugih jezika i jezika manjina</p>			

Isti je slučaj s *IKT pismenošću*, koja se, takođe, navodi među opštim ciljevima, ali se ne razrađuje u drugim segmentima programa (Tabela 55).

Tabela 55. IKT pismenost u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

6. IKT pismenost			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
<p>Učenici/učenice se osposobljavaju da koriste i tehničko-informatičku pomoć prilikom prikupljanja, organizovanja i saopštavanja informacija</p>			

Razvoj odgovornog odnosa prema radu i obavezama, preduzetništvo u programu C-SBH jezik i književnost pojavljuje se samo među operativnim ciljevima, iako nije definisana među opštim ciljevima. Dalje se ne razrađuje, tj. ne pojavljuje se u aktivnostima ili ishodima ovog programa (Tabela 56).

Tabela 56. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
	Osposobljava se da racionalno koristi vrijeme		

Razvoj sposobnosti za izvođenje malih istraživanja može se identifikovati među aktivnostima programa C-SBH, ali ga nema u opštim i operativnim ciljevima ni u ishodima programa (Tabela 57).

Tabela 57. Razvoj sposobnosti za izvođenje malih istraživanja u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

2.1. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
		Pripremaju, izrađuju i realizuju projektne i istraživačke zadatke vezane za baladu, poemu, romansu	

Razvoj saradnje i građanskog aktivizma utvrđeni su kao opšti ciljevi programa, nijesu dalje razrađivani kroz operativne ciljeve, već samo kroz aktivnosti programa i nema ih u očekivanim ishodima programa (tabele 58 i 59).

Tabela 58. Razvoj saradnje u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

1.4.1. Saradnja			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Razvijanje saradnje i rada u grupama		Analiziraju djelo samostalno, u paru ili grupi Svoj tekst upoređuju s radovima drugova/ drugarica iz odjeljenja i procjenjuju ga U paru ili manjim grupama istražuju značenja književnoga teksta	

Tabela 59. Razvoj građanskog aktivizma u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

1.4.2. Građanski aktivizam			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Nastava jezika i književnosti direktno utiče i na formiranje građanske svijesti učenika/učenica		Izrađuju školski „oglasnik“	

Razvoj učenja učenja predviđen je kao jedan od opštih ciljeva u programu C-SBH jezik i književnost i prepoznat je kao očekivani ishod, ali ga nema u operativnim ciljevima niti su predložene aktivnosti koje bi mogle doprinijeti razvoju ove kompetencije kod učenika (Tabela 60).

Tabela 60. Razvoj učenja učenja u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

7. Učenje učenja, metakognicija			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Učenici/učenice razvijaju strategije samostalnoga rada, čime se osposobljavaju za permanentno učenje			<p>Učenik/učenica sposoban/sposobna je da pripremi i kazuje ono što je pripremio/pripremila (o svojem doživljaju, o pročitanoj djelu, da komentariše djelo, da načini književnu paralelu, da vrednuje djela prema kvalitetima)</p> <p>Učenik/učenica u stanju je da napiše pismeni sastav o pročitanoj djelu, da tekst parafrazira, prepriča, prikaže, analizira i vrednuje</p> <p>Učenik/učenica zna da napiše tekst o pročitanoj djelu: opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu</p>

Razvijanje sposobnosti rješavanja problema nalazimo među operativnim ciljevima i predloženim aktivnostima, ali se ne pojavljuje kao cilj programa niti se planira kao jedan od njegovih ishoda (Tabela 61). Kada se ovdje analizira odnos između operativnih ciljeva i ponuđenih aktivnosti, primjećuje se njihova međusobna neusklađenost.

Tabela 61. Razvoj sposobnosti rješavanja problema u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

2.1. Rješavanje problema			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
	Osposobljava se da na primjeru određenoga teksta odredi književni rod (lirika, epika, drama) i književnu vrstu	Ispravljaju tekstove s greškama Pročitaju tekst i ispravljaju sadržajne, gramatičke i pravopisne greške	

Razvoj informacione pismenosti javlja se u tri segmenta programa C-SBH: u operativnim ciljevima, predloženim aktivnostima i u ishodima programa, ali je nema u opštim ciljevima programa (Tabela 63).

Tabela 63. Razvoj informacione pismenosti u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

5. Informaciona pismenost			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
	Osposobljava se da tumači netekstualne djelove teksta (sheme, grafikone)	Sami/same dolaze do tražene informacije (u rječniku književnih termina, priručniku iz teorije književnosti, na internetu)	Učenik/učenica zna da upotrebljava rječnike, gramatiku i druge priručnike, tj. da pronađe informaciju
	Osposobljava se da u tekstu pronađe stručne riječi i objasni ih pomoću rječnika		Učenik/učenica zna samostalno da napiše sastav; esej; rezime; zna da piše bilješke, podsjetnik, zapisnik
	Osposobljava se da koristi internetske sadržaje		Učenik/učenica umije samostalno da pripremi govorni nastup i da govorno nastupa; umije da koristi podsjetnik i da improvizuje; umije izražajno da govori; umije da rezimira
	Osposobljava se da shvata internet kao jednu od mogućnosti čitanja književnoga djela, odnosno drugačiji vid prezentovanja književnoga djela		Učenik/učenica prepoznaje i piše različitim funkcionalnim stilovima i koristi njihove oblike: kraći tekst naučnog stila (stručni); publicističke vrste: vijest, informaciju, intervju, reportažu; molbu, žalbu, čestitku, konkurs, oglas, zahvalnicu; putopis, biografiju kao umjetnički i neumjetnički tekst

Razvoj samosvijesti kod učenika javlja se u opštim ciljevima programa, razrađuje kroz operativne ciljeve i aktivnosti, ali je nema u ishodima programa C-SBH (Tabela 64).

Tabela 64. Razvoj samosvijesti u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Nastava književnosti osobito utiče na razvoj boljeg poznavanja sebe i drugih	Osposobljava se da odredi pošiljaoca i primaoca, kao i emotivne i društvene odnose među njima	<p>Učenici kazuju kakvo je emotivno stanje sagovornika/sagovornica (na primjer naklonjenost/nenaklonjenost, prijatnost/neprijatnost)</p> <p>Kazuju koji/koja je od sagovornika/sagovornica vodio/vodila ili usmjeravao/usmjeravala razgovor</p> <p>Objašnjavaju kakav je društveni i emotivni odnos između onoga kome je tekst namijenjen i onoga ko je pisao</p> <p>Objašnjavaju postupke likova i njihove crte, sagledavajući ih iz različitih uglova i argumentuju svoje stavove</p> <p>Nalaze primjere humanističkoga postupanja...</p> <p>Pronalaze primjere etičke sličnosti s antičkim junacima</p>	

Kada su u pitanju kompetencije *razvoj kritičkog mišljenja*, *razvoj kreativnosti* i *razvoj samosvijesti* kod učenika, one se pojavjuju u svim segmentima programa, u opštim ciljevima, operativnim ciljevima, aktivnostima i očekivanim ishodima (tabele 65, 66 i 67).

Tabela 65. Razvoj kritičkog mišljenja u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

3. Kritičko mišljenje			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Učenik/učenica razvija kritički odnos prema različitim oblicima pisanih, štampanih, izgovorenih poruka/informacija	Osposobljava se da prepozna tip poruke/informacije koji može naći u pojedinoj vrsti medija	Učenici određuju da li je tekst objektivan ili subjektivan i formiraju svoje mišljenje	Učenik/učenica umije da kritički procijeni tekstove
	Osposobljava se da razlikuje vrste i žanrove medijskih tekstova (informacija, vijest, reklama, politička poruka, zabavni žanrovi...)	Argumentovano komentarišu tekst/knjigu/film i sl., koji su sami/same odabrali/odabrale	Učenik/učenica zna da prepoza i uporedi tip poruke/informacije koji može naći u pojedinoj vrsti medija
	Osposobljava se da uoči razliku između zbivanja u empirijskom svijetu i načina kako su ta zbivanja predstavljena u medijima (ne odražavaju empirijsku stvarnost već stvaraju medijsku stvarnost)	Kazuju kakav je odnos među sagovornicima/sagovornicama (na primjer, ravnopravan ili hijerarhijski)	Učenik/učenica može da prepozna namjenu, stil, razumljivost, jezičku pravilnost, stav autora teksta
	Osposobljava se da prepozna namjenu i temu teksta	Tokom čitanja podvlače značajne podatke i upisuju ih u pojmovnu mapu.	Učenik/učenica umije da argumentuje stavove
	Osposobljava se da uoči i izdvoji ključne pojmove i važne podatke iz teksta i obradi ih u okviru pojmovne mape	U tekstu traže zahtijevani podatak, kao i u netekstualnome dijelu (sheme, tabele, grafikoni...) i objašnjavaju ih	Učenik/učenica sposoban/sposobna je da vrednuje estetske, etičke i sazajne domete pročitanoa djela
	Osposobljava se da odredi namjeru pošiljaoca i način na koji se obraća primaocu	Uočavaju i izdvajaju dijalekatska odstupanja, analiziraju, upoređuju, uočavaju razlike u odnosu na jezičku normu	
	Osposobljava se da ocijeni (ne)istinost navedenih podataka	Pronalaze i upoređuju tekstove pisane različitim stilovima	
	Osposobljava se da tekstove kritički procijeni	Analiziraju lirsku pjesmu i ukazuju na njenu strukturu, kompoziciju, motive	
	Osposobljava se da ocijeni etičke i sazajne vrijednosti djela	Raščlanjuju strukturu i kompoziciju dramskoga djela	
	Osposobljava se da formuliše temu djela i razloži ga na manje tematsko-motivske cjeline	Upoređuju književna djela s djelima likovne i muzičke umjetnosti iste epohe i prave paralelu	

	<p>Osposobljava se da u lirskom tekstu uoči i izdvoji najfrekventnije stilske figure, odredi cezuru, vrstu strofe, stiha i rime</p>	<p>Određuju kojoj književnoj vrsti pripada djelo i činjenično obrazlažu</p> <p>Razvrstavaju lirske pjesme po tematskom, istorijskom, vremenskom kriterijumu</p> <p>Prave shematski prikaz književne periodizacije (pano)</p> <p>Govore svoje mišljenje o djelu i argumentuju ga tekstom</p> <p>Procjenjuju razumljivost teksta</p>	
--	---	--	--

Tabela 66. Razvoj kreativnosti u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

4. Kreativnost, stvaralaštvo			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Talentovani učenici/ učenice podstiču se da sami/same stvaraju književnoumjetničke tekstove	Osposobljava se da napiše esej na zadatu temu (vezanu za književno djelo ili za neku drugu sferu društvene djelatnosti); napiše sličan tekst (raspravu, impresiju, paralelu, prikaz)	Učenici/učenice sami/ same dopune tekst (na primjer pripovjednim tekstovima predvide nastavak ili kraj)	Učenik/učenica u stanju je da stvaralački piše
Kroz nastavu književnosti učenici/učenice se razvijaju u slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkoga uma i oplemenjenoga jezika	Osposobljava se da sam/sama izabere temu teksta, pripremi i napiše neku od vrsta publicističkoga stila (vijest, izvještaj, komentar, intervju, reportaža)	Pišu tekstove za odjeljenjske novine, bilten...	Učenik/učenica zna da preoblikuje misao (izrazi misao na više načina)
	Osposobljava se da usmeno i pismeno izrazi svoj doživljaj, emocije, predstave, mišljenja i spoznaje izazvane književnoumjetničkim tekstom	Na osnovu plana smišljaju i kreiraju određenu vrstu teksta	
	Osposobljava se da napiše tekst o pročitanoj djelu (opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu)	Za kraći tekst (zanimljiv muzički/sportski događaj) smišljaju što više naslova i kroz razmjenu ideja i mišljenja dolaze do jednoga naslova	

	Osposobljava se da napiše literarni tekst o svojem doživljaju književnoga djela, dnevnik čitanja ili kraći prikaz pročitana djela	Pišu tekst o pročitane djelu	
	Osposobljava se da samostalno napiše tekst o pročitane djelu (opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu)	Pišu dnevnik čitanja, odnosno kraći prikaz pročitana djela	
	Osposobljava se da samostalno piše tekst publicističkim stilom	Prenose neumjetnički tekst (novinski članak, na primjer) u stihove i uočavaju efekte	
	Osposobljava se da iznese svoj doživljaj (lirske...) pjesme	Dramatizuju poemu, baladu	
	Osposobljava se da napiše literarni tekst o svojem doživljaju književnoga djela, dnevnik čitanja, odnosno kraći prikaz pročitana djela	Pišu mali scenario ili igrokaz, tj. adaptiraju dramski tekst za scenu Dramatizuju novelu Pisano izražavaju svoj doživljaj, emocije, predstave, mišljenja i spoznaje izazvane književnoumjetničkim tekstom Pripovijedaju o životu osobe koju su sami/same odabrali/odabrale	

Tabela 67. Razvoj socijalnih vještina u kurikulumu predmeta C-SBH jezik i književnost

1.4. Socijalne vještine			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Stiču sposobnost da izraze i obrazlože mišljenje, da slušaju, pitaju i odgovore na ono što drugi pitaju, da razumiju značenja neverbalnih poruka	Osposobljava se da kaže da li se razgovor/ pregovor završio sporazumom ili ne; u čiju je korist ili na čiju štetu sporazum bio postignut; obrazloži svoje mišljenje	Učenici/učenice iz različitih izvora traže podatke koji im nedostaju i upisuju ih u plan izlaganja, pretvarajući ga u pismenu osnovu govornoga nastupa (podsjetnik)	Učenik/učenica uvažava sagovornika/sagovornicu
Razvijajući vještine komunikacije, učenik/učenica se socijalizuje, postaje svjestan/svjesna mogućnosti da utiče na svoju sredinu i da učestvuje u društvenome životu	Osposobljava se da presudi o korektnosti sagovornika/sagovornice	Izabranu temu ili pojam pokušavaju da objasne, tj. prikažu gestikulacijom i mimikom, a onda porede s pisanim ili izgovorenim tekstom	
	Osposobljava se da uvažava drugačije mišljenje i sagovornika/sagovornicu	Vježbaju pregovore u manjim grupama	
	Osposobljava se da argumentuje stavove, polemike o sadržini teksta i pri tome uvažava sagovornika/sagovornicu	Vježbaju razgovorni stil, simuliraju razgovor na stanici, ljetovanju, preko telefona	
	Osposobljava se da izradi plan izlaganja, sam/sama govorno nastupi, uz pisanu pripremu	Vježbaju mimiku, pokrete, gestikulaciju	
	Osposobljava se da pripremi i realizuje govorni nastup o književnoumjetničkom tekstu s određenog aspekta	Kazuju kako se pregovor završio (sporazumom ili ne) i utemelje svoje mišljenje Kazuju zašto jeste/nije došlo do sporazuma, tj. ko je odgovoran za to; utemelje svoje mišljenje Prosuđuju o uviđajnosti sagovornika/sagovornica, da li je njihov govor riječima i pokretima odgovarajući i sl. Sagovornici/sagovornice formiraju zajedničko mišljenje, tj. izvještaj o razgovorima i to predstavljaju drugovima/drugaricama u odjeljenju	

		<p>Sami/same govorno nastupaju (s unaprijed pripremljenom temom)</p> <p>Pripremaju i realizuju govorni nastup o književnoumjetničkome tekstu s određenog aspekta</p>	
--	--	--	--

B. Komparativna analiza KC21 u ciljevima, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima u programu predmeta Istorija u gimnaziji

Cilj analize je da se utvrdi da li u programu predmeta Istorija u gimnaziji postoji osmišljen pristup realizaciji odabranih KC21, to jest, da li se one razrađuju kroz sve elemente programa, od opštih ciljeva, operativnih ciljeva, predloženih aktivnosti za njihovu realizaciju do ishoda programa. Rezultati analize dati su u Tabeli 68 i Grafikonu 54.

Uvidom u Tabelu može se zaključiti da veliki broj analiziranih kompetencija uopšte nije uključen u program predmeta Istorija. Neke od KC21 prisutne su u pojedinim elementima programa, ali nijedna nije razrađena kroz sve elemente programa (v. Tabelu 68 i Grafikon 54).

U programu Istorije uopšte nijesu zastupljene sljedeće KC21: poznavanje sebe i drugih (samosvijest); upravljanje sobom (samoregulacija); građanski aktivizam; odgovorno donošenje odluka; rješavanje problema; IKT pismenost; odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo; razvijanje zdravih stilova života; razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini.

Razvoj socijalne svijesti i razvoj socijalnih vještina nalaze se među opštim ciljevima, ali nijesu dalje razrađivane, ne pojavljuju se u ostalim segmentima programa. Razvoj socijalne svijesti pojavljuje se čak u tri opšta cilja programa, ali je nema u operativnim ciljevima, aktivnostima niti ishodima programa (Tabela 69).

Tabela 68. Zastupljenost KC21 u pojedinim elementima kurikuluma predmeta Istorija u gimnaziji

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnološka pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini
OPŠTI CILJEVI	0	0	3	1	0	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0
OPERATIVNI CILJEVI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0
AKTIVNOSTI	0	0	0	0	2	0	0	0	4	9	2	4	0	3	0	0	0
ISHODI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Grafikon 53. Prikaz zastupljenosti KC21 u pojedinim elementima kurikuluma predmeta Istorija u gimnaziji

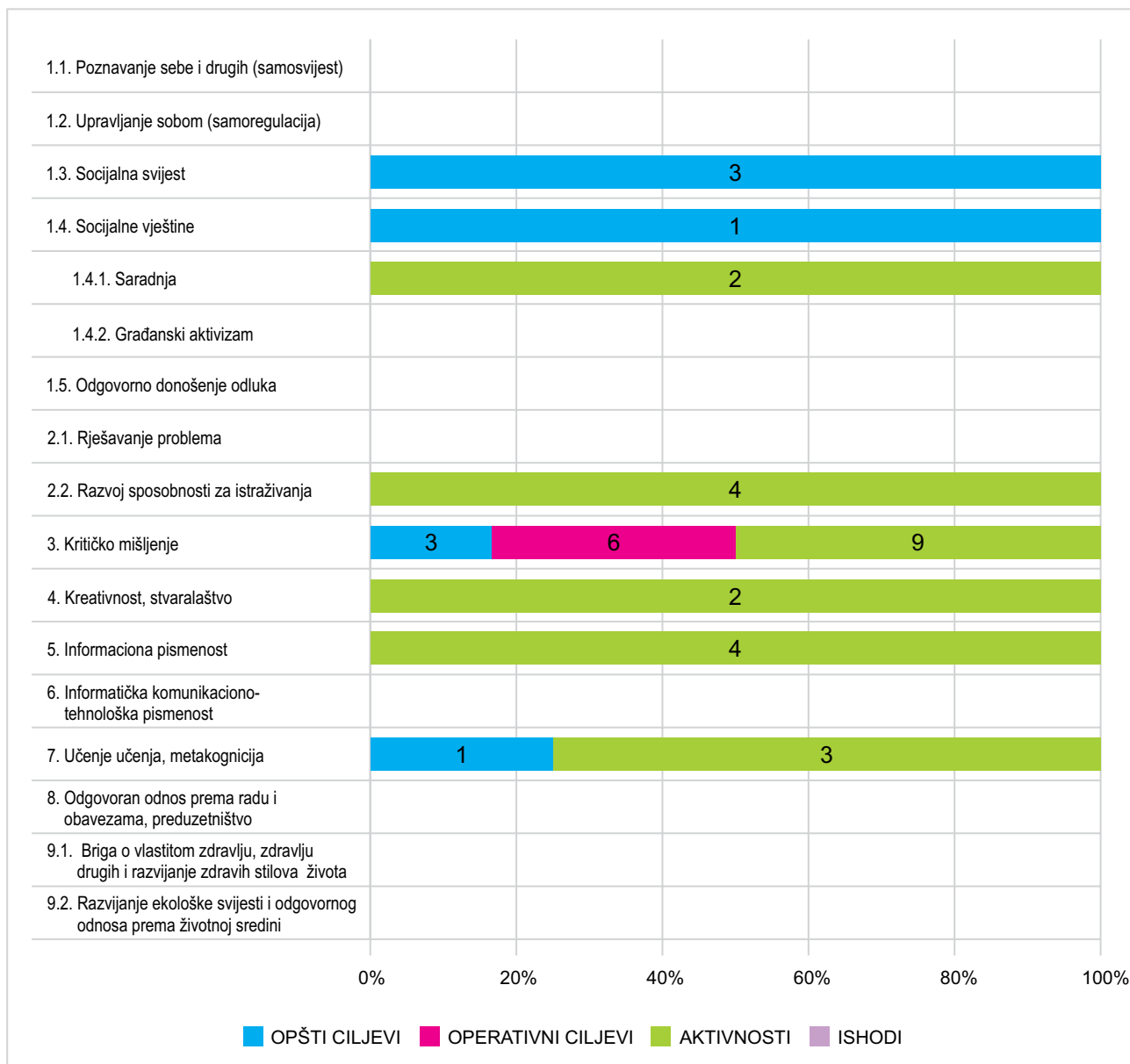

Tabela 69. Razvoj socijalne svijesti u kurikulumu predmeta Istorija u gimnaziji

1.3. Socijalna svijest			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Afirmisanje sadržaja iz nacionalne istorije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnoga identiteta i svijesti o pripadnosti državi Crnoj Gori			
Uticanje na formiranje ličnosti oslobođene od netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala, njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije			
Da se učenik/učenica zainteresuje za proučavanje prošlosti, uči otvorenosti proučavanja drugih kultura, različitih mišljenja i iznošenju argumenata i motiviše se za izučavanje nacionalne istorije			

Slično je i s *razvojem socijalnih vještina* koja se navodi među opštim ciljevima, ali ne i u drugim segmentima programa (Tabela 70).

Tabela 70. Razvoj socijalne svijesti u kurikulumu predmeta Istorija u gimnaziji

1.4. Socijalne vještine			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Afirmacija argumentovanoga dijaloga			

Razvoj saradnje, razvoj sposobnosti za mala istraživanja, razvoj kreativnosti i informacione pismenosti ne navode se među opštim ciljevima, operativnim ciljevima i ishodima, samo su ponuđene aktivnosti koje bi trebalo da doprinesu razvoju ovih kompetencija (Tabela 71, 72, 73 i 74).

Tabela 71. Razvoj saradnje u kurikulumu predmeta Istorija u gimnaziji

1.4.1. Saradnja			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
		Prave grupno istraživanje na temu velikih geografskih otkrića Rade grupni rad na temu kulturnih, naučnih i umjetničkih dostignuća	

Tabela 72. Razvoj sposobnosti za izvođenje malih istraživanja u kurikulumu predmeta Istorija u gimnaziji

2.1. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
		Prave malo istraživanje o specifičnostima gradova na Crnogorskom primorju u kontekstu Duklje Istražuju značaj odvajanja duhovne od svjetovne vlasti u Crnoj Gori Prezentuju istraživanje o prvoj štampariji u Crnoj Gori i kod Južnih Slovena uopšte Prave istraživanje o „porodičnome učešću u Prvome svjetskom ratu“	

Tabela 73. Razvoj kreativnosti u kurikulumu predmeta istorija u gimnaziji

4. Kreativnost, stvaralaštvo			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
		Naprave scenski igrokaz o samom činu krunisanja kralja Nikole Na osnovu medijskih izvještaja prave malu izložbu o procesu obnove nezavisne Crne Gore	

Tabela 74. Razvoj informacione pismenosti u kurikulumu predmeta istorija u gimnaziji

5. Informaciona pismenost			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
		Prikupljaju ilustrovani materijal, zanimljivosti s interneta i prave panoe za kabinet Čitaju različite istorijske izvore vezane za Prvi svjetski rat i međusobno ih upoređuju Sakupljaju podatke o odnosima Duklje/Zete sa susjednim državama Sakupljaju i prezentuju podatke o nastanku Cetinja i izgradnji Cetinjskoga manastira	

Razvoj učenja učenja navodi se među opštim ciljevima programa, nema ga u operativnim ciljevima i ishodima programa, a može se prepoznati u pojedinim aktivnostima (Tabela 75).

Tabela 75. Razvoj učenja učenja u kurikulumu predmeta Istorija u gimnaziji

7. Učenje učenja, metakognicija			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Osposobljavanje učenika/učenica za učenje učenja i proces permanentnoga obrazovanja		Rade prezentacije u kojima opisuju tok 13-julskog ustanka u Crnoj Gori i objašnjavaju njegov značaj Rade i prezentuju grupni rad o bokokotorskim renesansnim piscima Prezentuju istraživanje o prvoj štampariji u Crnoj Gori i kod Južnih Slovena uopšte	

U program Istorije najviše pažnje poklanja se *razvoju kritičkog mišljenja* učenika. Ono se sreće u tri opšta cilja, dalje se razrađuje kroz operativne ciljeve i predložen je značajan broj aktivnosti učenja koje treba da podstiču razvoj ove sposobnosti kod učenika, ali se ova kompetencija ne pominje u ishodima programa (Tabela 76).

Tabela 76. Razvoj kritičkog mišljenja u kurikulumu predmeta Istorija u gimnaziji

3. Kritičko mišljenje			
OPŠTI CILJEVI	OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	ISHODI
Razvijanje sposobnosti kritičkoga i istorijskoga mišljenja i logičkoga zaključivanja	Umije da vrednuje „zlatno Periklovo doba“	Upoređuju sličnosti i razlike u društvenim i političkim djelatnostima među civilizacijskim područjima	
Razvijanje kritičke svijesti o istorijskom kontinuitetu	Umije da vrednuje umjetnička dostignuća srednjega vijeka	Upoređuju uređenje Sparte i Atine i ističu sličnosti i razlike	
Upoznavanje učenika/ učenica sa svim vrstama istorijskih izvora i ukazivanje na neophodnost kritičkoga prilaza informacijama koje su u njima sadržane	Umije da vrednuje značaj obnove zetske države i objasni vladavinu dinastije Balšića	Dovode u vezu grčku i rimsku religiju i kulturu i navode sličnosti i razlike	
	Zna da vrednuje i opiše rad Petra I Petrovića Njegoša	Čitaju tekstove iz Biblije i Kurana, upoređuju, analiziraju istorijski, socio-ekonomski kontekst	
	Umije kritički da procijeni položaj Crne Gore u Kraljevini Jugoslaviji	Prave poređenja između današnjega i srednjovjekovnoga grada	
	Umije da procijeni osnovne elemente pada socijalizma i raspada SFRJ	Vrše i obrazlažu poređenje između načina i stila života u doba humanizma i renesanse u odnosu na prethodno doba Izdvajaju iz štampe neki od feljtona koji se odnosi na Drugi svjetski rat i upoređuju ga s činjenicama koje iznose istorijski izvori Izdvajaju i klasifikuju ključne uzroke za izbijanje Prvoga svjetskog rata i kritički ih analiziraju Navode argumente i kontraargumente za ulazak Crne Gore u Prvi svjetski rat	

SUMARNI PREGLED KC21 U OPŠTEOBRAZOVNIM KURIKULUMIMA

Nakon obavljenih analiza kurikuluma za osnovnu školu i gimnaziju, ukrstili smo sve dobijene nalaze o najčešće i najrjeđe prisutnim KC21 i prikazali ih u Tabeli 77 i Tabeli 78. Prvo što se uočava u ovim pregledima jeste da je bogatiji repertoar manje zastupljenih kompetencija (16 od 17) nego onih koje se najčešće javljaju (11 od ukupno 17) u opšteobrazovnim kurikulumima.

Najčešće zastupljene KC21 (Tabela 77) i u ciljevima i u ishodima su socijalne vještine i kritičko mišljenje. Samo u ciljevima, to su: socijalna svijest, socijalne vještine, učenje učenja; a samo u ishodima, to su: socijalne vještine, kritičko mišljenje i odgovoran odnos prema zdravlju. Socijalna svijest, koja je najzastupljenija od svih KC21 u ciljevima, u ishodima se javlja samo u programima izbornih predmeta u gimnaziji.

Tabela 77. Komparativni pregled najčešće zastupljenih KC21 u obrazovnim dokumentima, kurikulumima za osnovnu školu i za gimnaziju

	Socijalna svijest	Socijalne vještine	Kritičko mišljenje	Informaciona pismenost	Učenje učenja	Odgovoran odnos prema radu	Ekološka svijest	Poznavanje sebe i drugih	Kreativnost	Saradnja	Odgovoran odnos prema zdravlju
CILJEVI											
Dokumenta	✓	✓	✓		✓	✓	✓				
OŠ obavezni	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	
OŠ izborni	✓	✓	✓		✓			✓			
GIM obavez.	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓	
GIM izborni	✓	✓	✓								
ISHODI											
OŠ obavezni		✓	✓	✓							
OŠ izborni		✓	✓								✓
GIM obavez.		✓	✓	✓							
GIM izborni	✓	✓									✓

■ zelenom su obilježene KC21 koje se javljaju i u ciljevima i u ishodima

■ crvenom su obilježene KC21 koje se javljaju samo u ciljevima ili samo u ishodima

Kada pogledamo komparativni pregled najmanje zastupljenih KC21 (Tabela 78), vidi se, prvo, da se kroz dokumenta i kurikulume zanemaruju obrazovno i vaspitno veoma važne KC21, kao što su: informaciona pismenost, saradnja, odgovoran odnos prema radu i obavezama, rješavanje problema, odgovorno donošenje odluka, upravljanje sobom i odgovoran odnos prema zdravlju. Drugo, vidi se raskorak između ciljeva i ishoda, pa je tako razvoj informacione pismenosti veoma prisutna kompetencija kod ciljeva, a nema je ni u jednom ishodu, ili obrnuto, poznavanje sebe i drugih (razvoj samosvijesti) i odgovoran odnos prema radu i obavezama kompetencije su prisutne u ishodima, ali ih nema u ciljevima.

Tabela 78. Komparativni pregled **najrjeđih KC21** u obrazovnim dokumentima, kurikulumima za osnovnu školu i za gimnaziju

	Socijalna svijest	Kritičko mišljenje	Informaciona pismenost	Učenje učenja	Odgovoran odnos prema radu i obavezama	Ekološka svijest	Poznavanje sebe i drugih	Kreativnost	Saradnja	Odgovoran odnos prema zdravlju	Građanski aktivizam	IKT pismenost	Rješavanje problema	Donošenje odluka	Upravljanje sobom	Spособnost izvođenja malih istraživanja
CILJEVI																
Dokumenta			x					x	x	x		x	x	x		
OŠ obavezni			x							x	x	x	x	x	x	
OŠ izborni		x	x	x		x		x	x	x	x		x	x	x	x
GIM obavez.			x							x	x		x	x	x	x
GIM izborni			x	x				x	x		x	x	x	x	x	x
ISHODI																
OŠ obavezni				x			x		x				x		x	
OŠ izborni	x	x		x	x	x	x		x		x	x	x	x	x	x
GIM obavez.					x			x	x	x	x		x		x	
GIM izborni				x	x		x	x	x	x	x	x	x			

ANALIZA KURIKULUMA NASTAVNIČKIH FAKULTETA U CRNOJ GORI

U ovom istraživanju zanimalo nas je kako se mladi u Crnoj Gori pripremaju za zapošljavanje, koliko se osmišljeno, planski i sistematski razvijaju njihove KC21, koje su neophodne za uspješnost na današnjim radnim mjestima. Zbog toga smo uradili analizu opšteobrazovnih kurikuluma za osnovnu školu i gimnaziju i kurikuluma nastavnčkih fakulteta da bismo imali horizontalne presjeke kako se razvijaju KC21 u programima svakog od ovih nivoa školovanja, ali i da bismo provjerili vertikalnu povezanost ovih nivoa obrazovanja.

Na nastavnčkim fakultetima dvostruko je važan razvoj KC21. S jedne strane, potrebno je da kroz nastavu/učenje studenti *dalje razvijaju svoje KC21* koje će im trebati za budući profesionalni, ali i privatni život, za ulogu odgovornog, obaviještenog i inicijativnog građanina koji umije kritički da promišlja, odgovorno donosi odluke i rješava probleme, saradujući i efektivno komunicirajući s drugima. Međutim, pošto je riječ o fakultetima gdje se pripremaju budući nastavnici, onda je, s druge strane, neophodno ne samo da studenti ovladaju datim kompetencijama već da se u toku studija osposobe da ih planski i sistematski razvijaju kod svojih učenika/studenata. Zbog toga smo u analizi kurikuluma nastavnčkih fakulteta analizirali oba ova aspekta: (a) razvoj KC21 kod studenata i (b) osposobljavanje studenata – budućih nastavnika da razvijaju KC21 kod svojih učenika.

Analizom su obuhvaćeni svi nastavnčki fakulteti na Univerzitetu Crne Gore (v. Tabelu 11) koji obrazuju nastavnike ili stručnjake za rad u nastavi, a to su studijski programi na sljedećim fakultetima: Filozofski fakultet, Filološki fakultet, Prirodno-matematički fakultet, Muzička akademija i Fakultet za sport i fizičko vaspitanje. Analizirana su relevantna dokumenta, vodič kroz osnovne studije

(*Informator*), koji sadrži ishode učenja za svaki studijski program na Univerzitetu Crne Gore, i knjige predmeta (tamo gdje postoje), koje sadrže opis predmeta: ciljeve, sadržaj, metode učenja i ocjenjivanja, ishode predmeta i osnovnu literaturu. S prelaskom Univerziteta na bolonjsku reformu, trebalo bi da svi predmeti imaju knjigu predmeta koja služi i studentima da se upoznaju s predmetom, ali i fakultetima u planiranju određenih studijskih programa i za njihovu akreditaciju.

A. ANALIZA ISHODA STUDIJSKIH PROGRAMA KOJI OBRAZUJU BUDUĆE NASTAVNIKE – ANALIZA ISHODA KOJI SE ODOSE NA RAZVOJ KC21 KOD STUDENATA

U *Informatoru* Univerziteta Crne Gore ishodi su definisani kao „znanja, vještine i stavovi koje bi studenti trebalo da steknu nakon završetka nekog od studijskih programa na osnovnim studijama Univerziteta Crne Gore“ (2015, str. 5). Analizirali smo ishode svih studijskih programa koji pripremaju buduće nastavnike (Tabela 79).

Tabela 79. Spisak analiziranih studijskih programa na nastavničkim fakultetima u Crnoj Gori

Studijski programi	
1	Studijski program: Obrazovanje učitelja
2	Studijski program: Istorija – specijalističke studije
3	Studijski program: Geografija – specijalističke studije
4	Studijski program: Sociologija – specijalističke studije
5	Studijski program: Filosofija
6	Studijski program: Crnogorski jezik i južnoslovenske književnost – specijalističke studije
7	Studijski program: Srpski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije
8	Studijski program: Engleski jezik i književnost, smjer Prosvjetno-pedagoški
9	Studijski program: Ruski jezik i književnost – specijalističke studije
10	Studijski program: Italijanski jezik i književnost – specijalističke studije
11	Studijski program: Francuski jezik i književnost – specijalističke studije
12	Studijski program: Njemački jezik i književnost
13	Studijski program: Matematika – specijalističke studije
14	Studijski program: Matematika i računarske nauke – specijalističke studije
15	Studijski program: Fizika – specijalističke studije
16	Studijski program: Računarstvo i informacione tehnologije
17	Opšta muzička pedagogija
18	Studijski program: Fizička kultura

Studijski programi koji obrazuju buduće nastavnike imaju ukupno 130 ishoda, a na razvoj KC21 odnosi se njih 46 (35%). Najviše KC21 ima u studijskim programima Geografija (f=4) i Ruski jezik (f=4). Kod studijskog programa Matematika nije identifikovan nijedan ishod koji se odnosi na razvoj KC21 (Tabela 80 i Prilog 8). U ishodima ovih studijskih programa svega se tri kompetencije (od ukupno 17) učestalije javljaju i to su učenje učenja (f=12), razvijanje saradnje (f=11) i razvoj kritičkog mišljenja (f=8). Među definisanim ishodima nijedan se ne odnosi na razvoj samosvijesti (poznavanje sebe i drugih), upravljanje sobom (samoregulaciju), razvoj građanskog aktivizma, odgovorno donošenje odluka, razvijanje odgovornog odnosa prema radu i obavezama,

odgovoran odnos prema zdravlju i na razvoj ekološke svijesti. A veoma rijetko se javljaju: razvoj socijalne svijesti (f=2), rješavanje problema (f=2), informaciona pismenost (f=2), socijalne vještine (f=1) i kreativnost (f=1).

Ako uporedimo ove dvije grupe KC21, one koje jesu i one koji nijesu predmet interesovanja univezitetskog nastavničkog obrazovanja, pada u uči činjenica da se veća pažnja poklanja ličnom razvoju *studenta*, razvoju njihovih ličnih kompetencija (razvoju sposobnosti saradnje, učenju učenja, razvoju kritičkog mišljenja), *nego profesionalnom razvoju, njihovom pripremanju za posao nastavnika, koji će obavljati*. Tako, na primjer, u potpunosti su zanemareni razvoj

upravljanja sobom (samoregulacija), razvoj samosvijesti (poznavanje sebe i drugih), odgovorno donošenje odluka, ili odgovoran odnos prema radu i obavezama, uprkos činjenici da fakultet priprema za posao i radne obaveze. Dodatne analize sadržaja ishoda studijskih programa u potpunosti potvrđuju ovaj stav.

Tabela 80. Zastupljenost KC21 u ishodima studijskih programa koji obrazuju nastavnike na Univerzitetu Crne Gore

Ishodi koji se odnose na lični razvoj studenata	Ishodi koji se odnose na lični razvoj studenata														UKUPNO			
	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija		8. Preduzetništvo	9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju	9.2. Razvijanje ekološke svijesti
Filosofija									2									2
Sociologija					1													1
Istorija					1									1				2
Pedagogija								1						1				2
Obrazovanje učitelja					1			1						1				3
Obrazovanje učitelja na albanskom jeziku					1									1				2
Geografija					1			1	1					1				4
Psihologija			1						1									2
Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti					1				1					1				3
Srpski jezik i južnoslovenske književnosti										1								1
Engleski jezik i književnost					1													1
Ruski jezik i književnost			1		1				1					1				4
Italijanski jezik i književnost					1							1						2
Francuski jezik i književnost												1	1					2
Njemački jezik i književnost									1					1				2
Matematika																		0
Matematika i računarske nauke													1					1
Fizika								1				1		1				3
Biologija									1									1
Računarstvo i informacione tehnologije					1			1					1					3
Studijski program Opšta muzička pedagogija										1				1				2
Studijski program Fizička kultura				1	1									1				3
UKUPNO	0	0	2	1	11	0	0	2	4	8	1	2	3	12	0	0	0	46

B. ANALIZA ISHODA STUDIJSKIH PROGRAMA KOJI OBRAZUJU BUDUĆE NASTAVNIKE – ANALIZA ISHODA KOJI SE ODOSE NA PROFESIONALNI RAZVOJ STUDENATA (OSPOSOBLJAVANJE ZA POSAO)

U sljedećoj analizi pokušali smo da razdvojimo ishode koji se odnose na lični razvoj sudenata (npr., razvoj kritičkog mišljenja) i one koji se odnose na njihov profesionalni razvoj (npr., da budu osposobljeni da u svojoj nastavnoj praksi *kod učenika* razvijaju sposobnost kritičkog mišljenja). Vidjeli smo u prethodnoj analizi da od svih navedenih ishoda, njih 130, na razvoj KC21 kod studenata odnosi se njih 46 (35%). U analizi ishoda koji se odnose na profesionalni razvoj studenata pokazalo se da se svega 6 (ili 4,6%) ishoda odnosi na osposobljavanje studenata da kod učenika razvijaju KC21 (v. Tabelu 81 i Prilog 8). To su sljedeći ishodi:

- Engleski jezik i književnost: *Pokazuje kreativnost kod razvoja projekta u nastavi i van nje, što obuhvata i obučavanje drugih za razvoj sposobnosti za timski rad* (1).
- Filozofija: *Podstiče razvoj komunikativnih sposobnosti i kritičkog mišljenja kod učenika* (2).
- Istorija: *Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje kod sebe i učenika* (1).
- Obrazovanje učitelja: *Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje kod sebe i budućih učenika u mlađim razredima osnovne škole* (1).
- Obrazovanje učitelja na albanskom jeziku: *Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje kod sebe i budućih učenika u mlađim razredima osnovne škole* (1).

Tabela 81. Zastupljenost ishoda koji se odnose na osposobljavanje studenata budućih nastavnika za realizaciju ciljeva vezanih za KC21

Ishodi koji se odnose na profesionalni razvoj studenata	Ishodi koji se odnose na profesionalni razvoj studenata														UKUPNO			
	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	3. Kriičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija		8. Preduzetništvo	9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju	9.2. Razvijanje ekološke svijesti
Filosofija				1						1								2
Sociologija																		0
Istorija														1				1
Pedagogija																		0
Obrazovanje učitelja														1				1
Obrazovanje učitelja na albanskom jeziku														1				1
Geografija																		0
Psihologija																		0
Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti																		0
Srpski jezik i južnoslovenske književnosti																		0
Engleski jezik i književnost					1													1
Ruski jezik i književnost																		0
Italijanski jezik i književnost																		0
Francuski jezik i književnost																		0
Njemački jezik i književnost																		0
Matematika																		0
Matematika i računarske nauke																		0
Fizika																		0
Biologija																		0
Računarstvo i informacione tehnologije																		0
Studijski program Opšta muzička pedagogija																		0
Studijski program Fizička kultura																		0
UKUPNO	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	3	0	0	0	6

C. ANALIZA CILJEVA I ISHODA PREDMETA NA NASTAVNIČKIM FAKULTETIMA KOJI SU NAMIJENJENI PRIPREMI STUDENATA ZA REALIZACIJU NASTAVE

Cilj ove analize bio je da utvrdimo da li se u ciljevima i ishodima predmeta koji su namijenjeni pripremi budućih nastavnika za realizaciju nastave pojavljuju KC21 i njihov razvoj kod učenika. Predmet analize bili su ciljevi i ishodi pojedinačnih predmeta (f = 95), koji su namijenjeni pripremi studenata za buduću realizaciju nastave u školi,

Studijski program: Obrazovanje učitelja	
1	Osnovi pedagogije
2	Opšta psihologija
3	Savremeni obrazovni sistemi
4	Didaktika I – Uvod u didaktiku
5	Razvojna psihologija I
6	Didaktika II – Organizacija nastave
7	Razvojna psihologija II
8	Metodika nastave matematike I
9	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti I
10	Pedagoška psihologija I (učenje)
11	Porodična i školska pedagogija
12	Metodika nastave matematike II
13	Metodika nastave PP i PD I
14	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti II
15	Pedagoška psihologija II
16	Andragogija
17	Metodika nastave fizičkog vaspitanja I
18	Metodika nastave likovne kulture I
19	Metodika nastave matematike III
20	Metodika nastave muzičke kulture I
21	Metodika nastave PP i PPD II
22	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti III
23	Specijalna pedagogija
24	Metodika nastave fizičkog vaspitanja II
25	Metodika nastave likovne kulture II
26	Metodika nastave matematike IV
27	Metodika nastave muzičke kulture II

28	Metodika nastave PP i PPD III
29	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti IV
30	Metodika specijalnog rada
31	Savremena obrazovna tehnologija
Studijski program: Istorija – specijalističke studije	
32	Opšta pedagogija – teorija vaspitanja
33	Razvojna psihologija
34	Teorijske osnove metodike istorije
35	Didaktika – teorija obrazovanja i nastave
36	Metodika nastave geografije sa školskim radom
37	Metodika nastave istorije sa školskim radom
38	Pedagoška psihologija
Studijski program: Geografija – specijalističke studije	
39	Opšta pedagogija – teorija vaspitanja
40	Teorijske osnove metodike geografije
41	Metodika nastave geografije sa školskim radom
42	Metodika nastave poznavanja prirode i društva sa školskim radom
43	Pedagoška psihologija
Studijski program: Sociologija – specijalističke studije	
44	Opšta pedagogija – teorija vaspitanja
45	Sociologija obrazovanja
46	Razvojna psihologija
47	Teorijske osnove metodike sociologije
48	Metodika nastave sociologije sa školskim radom
49	Pedagoška psihologija

Studijski program: Filozofija	
50	Opšta psihologija
51	Opšta pedagogija – teorija vaspitanja
52	Teorijske osnove metodike nastave filozofije
53	Didaktika – teorija obrazovanja i nastave
54	Metodika nastave filozofije sa školskim radom
55	Pedagoška psihologija
Studijski program: Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije	
56	Osnove metodike nastave jezika i književnosti
57	Metodika nastave jezika sa školskim radom
Studijski program: Srpski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije	
58	Osnove metodike nastave jezika i književnosti
59	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti sa školskim radom
Studijski program: Engleski jezik i književnost, smjer Prosvjetno-pedagoški	
60	Opšta pedagogija – teorija vaspitanja
61	Osnovi metodike nastave stranih jezika
62	Razvojna psihologija
63	Didaktika – teorija obrazovanja i nastave
64	Metodika nastave engleskog jezika sa školskim radom
65	Pedagoška psihologija
Studijski program: Ruski jezik i književnost – specijalističke studije	
66	Osnove metodike nastave ruskog jezika
67	Metodika nastave ruskog jezika sa školskim radom
Studijski program: Italijanski jezik i književnost – specijalističke studije	
68	Osnovi metodike nastave stranih jezika
69	Metodika nastave italijanskog jezika sa školskim radom
Studijski program: Francuski jezik i književnost – specijalističke studije	
70	Osnovi metodike nastave francuskog jezika
71	Metodika nastave francuskog jezika sa školskim radom
Studijski program: Njemački jezik i književnost	
72	Osnove metodike nastave njemačkog jezika

73	Metodika nastave njemačkog jezika sa školskim radom
Studijski program: Matematika – specijalističke studije	
74	Metodika matematike 1
75	Pedagogija
76	Psihologija
77	Metodika matematike 2
Studijski program: Matematika i računarske nauke – specijalističke studije	
Studijski program: Fizika – specijalističke studije	
78	Metodika fizike 1
79	Pedagogija
80	Psihologija
81	Metodika fizike 2
Studijski program: Nastava biologije	
82	Pedagogija
83	Psihologija
84	Metodika nastave poznavanja prirode i biologije
Studijski program: Računarstvo i informacione tehnologije	
Opšta muzička pedagogija	
85	Metodika opšteg muzičkog obrazovanja s pedagoškom praksom
86	Metodika nastave solfeđa s pedagoškom praksom
87	Pedagogija
88	Psihologija
Studijski program: Fizička kultura	
89	Psihologija sporta
90	Pedagogija sporta
91	Teorijske osnove metodike fizičkog vaspitanja
92	Teorija fizičkog vaspitanja i osnove školskog sporta
93	Didaktika – teorija obrazovanja i nastave
94	Metodika nastave fizičkog vaspitanja sa školskim časom

C1. Analiza ciljeva predmeta koji su namijenjeni pripremi studenata za realizaciju nastave

Analiza ciljeva u knjigama predmeta namijenjenih profesionalnoj pripremi studenata za realizaciju nastave (95 predmeta na 18 studijskih programa) pokazala je da se u njihovim ciljevima ne pojavljuje nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika. Dakle, u ciljevima predmeta koji su namijenjeni pripremanju budućih nastavnika za izvođenje nastave ne postoji *nijedan cilj u kome je jasno izražena namjera da se budući nastavnici osposobe da kod svojih učenika razviju neku od KC21* koje su im potrebne za dalje školovanje i zapošljavanje.

C2. Analiza ishoda predmeta koji su namijenjeni pripremi studenata za realizaciju nastave

U analiziranim knjigama predmeta koji su namijenjeni profesionalnoj pripremi studenata (f = 95) svaki predmet ima definisano u prosjeku desetak ishoda. Među svim tim ishodima identifikovali smo svega 15 (1,5%) ishoda koji se odnose na osposobljavanje nastavnika za razvoj KC21 kod učenika, što je skoro zanemarljivo. Podvlačimo da se ovdje ne radi o predmetima koji se odnose na specifične, stručne sadržaje pojedine discipline već o programima koji su namijenjeni profesionalnom osposobljavanju budućih nastavnika, njihovoj stručnoj pripremi za posao koji treba da obavljaju u školi.

Nalazi ove analize pokazuju da najveći broj predmeta koji su namijenjeni obrazovanju budućih nastavnika u svojim programima nema nijedan ishod namijenjen razvoju KC21 kod učenika. Najviše KC21 je u studijskim programima: *Obrazovanje*

učitelja (4), *Sociologija* (4) i *Filosofija* (f = 2); a u programima: *Istorija, Crnogorski jezik i južnoslovenska književnost, Srpski jezik i južnoslovenska književnost, Ruski jezik i književnost* i *Francuski jezik i književnost* identifikovali smo samo po jedan ishod namijenjen razvoju KC21 kod učenika (Tabela 82). Potrebno je naglasiti činjenicu da studijski program *Obrazovanje učitelja* ima 31 predmet koji je namijenjen osposobljavanju budućih učitelja za realizaciju nastave, a samo četiri ishoda u kojima je izraženo očekivanje da budući učitelj bude osposobljen da kod učenika podstiče i razvija neku od KC21.

Tabela 82. Zastupljenost KC21 u ishodima studijskih programa koji su direktno namijenjeni pripremi studenata za realizaciju nastavnih programa u školi

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnoška pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Obrazovanje učitelja											2		2					4
Studijski program: Istorija – specijalističke studije										1								1
Studijski program: Geografija – specijalističke studije																		0
Studijski program: Sociologija – specijalističke studije	1									1				2				4
Studijski program: Filozofija										1				1				2
Studijski program: Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije														1				1
Studijski program: Srpski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije														1				1
Studijski program: Engleski jezik i književnost, smjer prosvjetno-pedagoški																		0
Studijski program: Ruski jezik i književnost – specijalističke studije											1							1
Studijski program: Italijanski jezik i književnost – specijalističke studije																		0
Studijski program: Francuski jezik i književnost – specijalističke studije											1							1
Studijski program: Njemački jezik i književnost																		0
Studijski program: Matematika – specijalističke studije																		0
Studijski program: Matematika i računarske nauke – specijalističke studije																		0
Studijski program: Fizika – specijalističke studije																		0
Studijski program: Računarstvo i informacione tehnologije																		0
Opšta muzička pedagogija																		0
Studijski program: Fizička kultura																		0
UKUPNO	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	4	0	0	7	0	0	0	15

C3. Pregled zastupljenosti ishoda u predmetima koji su namijenjeni pripremi studenata na nastavničkim fakultetima za realizaciju nastave

Studijski program: Obrazovanje učitelja

Tokom studiranja, budući učitelji imaju zaista veliki broj predmeta (31) koji su namijenjeni njihovom pripremanju za rad u školi, počev od opštih stručnih, kakvi su pedagogija, didaktika, psihologija, koja je zastupljena kroz različite discipline, pa do usko stručnih, kakve su metodike pojedinih predmeta. Za svaki od ovih programa definisani su ishodi učenja, ali se samo 4 ishoda u 3 predmeta odnose na osposobljavanje budućih učitelja da kroz nastavu kod svojih učenika podstiču razvoj odabranih KC21.

Kreativnost, stvaralaštvo:

- *Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: 2. primijeni postupke koji podstiču kreativnost i fizičku aktivnost učenika na času fizičkog vaspitanja (Metodika nastave fizičkog vaspitanja I).*
- *Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: 5. razvija jezičko stvaralaštvo kod učenika (Metodika nastave srpskog jezika i književnosti II).*

Učenje učenja, metakognicija:

- *Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: 3. razvija čitalačka interesovanja i kompetencije učenja kod učenika (Metodika nastave srpskog jezika i književnosti III).*
- *Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: 4. planira podsticajne nastavne situacije za funkcionalno opismenjavanje učenika (Metodika nastave srpskog jezika i književnosti II).*

Tabela 83. Zastupljenost KC21 u ishodima pojedinih predmeta na studijskom programu *Obrazovanje učitelja*

		1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnoška pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
1	Osnovi pedagogije																		0
2	Osnovi psihologije																		0
3	Savremeni obrazovni sistemi																		0
4	Didaktika i uvod u didaktiku																		0
5	Razvojna psihologija I																		0
6	Didaktika II – Organizacija nastave																		0
7	Razvojna psihologija II																		0
8	Metodika nastave matematike I																		0
9	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti I																		0
10	Pedagoška psihologija I (učenje)																		0
11	Porodična i školska pedagogija																		0
12	Metodika nastave matematike II																		0
13	Metodika nastave PP i PD I																		0
14	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti II										1			1					2
15	Pedagoška psihologija II																		0
16	Andragogija																		0
17	Metodika nastave fizičkog vaspitanja I										1								0
18	Metodika nastave likovne kulture I																		0
19	Metodika nastave matematike III																		0
20	Metodika nastave muzičke kulture I																		0
21	Metodika nastave PP i PD II																		0
22	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti III													1					0
23	Specijalna pedagogija																		0
24	Metodika nastave fizičkog vaspitanja II																		0
25	Metodika nastave likovne kulture II																		0
26	Metodika nastave matematike IV																		0
27	Metodika nastave muzičke kulture II																		0
28	Metodika nastave PP i PD III																		0
29	Metodika nastave srpskog jezika i književnosti IV																		0
30	Metodika specijalnog rada																		0
31	Savremena obrazovna tehnologija																		0
	UKUPNO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0	0	4

Studijski program: Istorija – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici istorije u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 7 predmeta koji ih direktno pripremaju za rad u školi. Analizom ishoda ovih predmeta identifikovali smo 1 koji se odnosi na razvoj kritičkog mišljenja kod učenika: *Razvija kod učenika interesovanje za istoriju i kritičko mišljenje o istorijskim ličnostima, događajima, pojavama i procesima* (Metodika nastave istorije sa školskim radom).

Tabela 84. Zastupljenost KC21 u ishodima predmeta na studijskom programu Istorija – specijalističke studije

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samospoznava)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanje	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnološka pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Istorija – specijalističke studije	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Opšta pedagogija – teorija vaspitanja																		0
Razvojna psihologija																		0
Teorijske osnove metodike istorije																		0
Didaktika – teorija obrazovanja i nastave																		0
Metodika nastave geografije sa školskim radom																		0
Metodika nastave istorije sa školskim radom													1					1
Pedagoška psihologija																		0

Studijski program: Geografija – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici geografije u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 5 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi geografije. Analizom ishoda ovih predmeta nijesmo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Studijski program: Sociologija – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici sociologije u srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 6 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi. Analizom ishoda ovih predmeta identifikovali smo 4 ishoda u okviru dva predmeta koji se odnose na razvoj KC21 kod učenika.

Tabela 85. Zastupljenost KC21 u ishodima predmeta na studijskom programu Sociologija – specijalističke studije

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samovijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kriičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnološka pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Sociologija – specijalističke studije	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	4
Opšta pedagogija – teorija vaspitanja																		0
Sociologija obrazovanja		1												1				2
Razvojna psihologija																		0
Teorijske osnove metodike sociologije										1				1				2
Metodika nastave sociologije sa školskim radom																		0
Pedagoška psihologija																		0

Upravljanje sobom (samoregulacija)

- *Primjenjuje stečena znanja o obrazovanju za dijalog i toleranciju u profesionalnom kontekstu i široj socijalnoj sredini (Sociologija obrazovanja).*

Kriičko mišljenje

- *Po završetku ovog predmeta student će moći da: 6. podstiče učenike na aktivno učešće u radu na času (razvijanje sposobnosti samostalnog i kriičkog mišljenja, interdisciplinarno povezivanje znanja i interaktivno učenje) (Teorijske osnove metodike sociologije).*

Učenje učenja

- *Po završetku ovog predmeta student će moći da: 4. pripremi verbalne i pisane materijale o kojima se raspravlja, sa temama problemskog karaktera (Teorijske osnove metodike sociologije).*
- *Razvija profesionalne i socijalne kompetencije potrebne za kontinuirano obrazovanje i doživotno učenje (Sociologija obrazovanja).*

Studijski program: Filozofija

Studenti – budući nastavnici filozofije u srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 6 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi filozofije. Analizom ishoda svih ovih predmeta identifikovali smo dva ishoda u okviru dva predmeta koji se odnose na razvoj KC21 kod učenika:

Učenje učenja

- *Po završetku ovog predmeta student će moći da: 4. pripremi verbalne i pisane materijale o kojima se raspravlja, s temama problemskog karaktera (Teorijske osnove metodike nastave filozofije).*

Kritičko mišljenje

- *Po završetku ovog predmeta student će moći da: 6. podstiče učenike na aktivno učešće u radu na času (razvijanje sposobnosti samostalnog i kritičkog mišljenja, interdisciplinarno povezivanje znanja i interaktivno učenje) (Metodika nastave filozofije sa školskim radom).*

Tabela 86. Zastupljenost KC21 u ishodima predmeta na studijskom programu Filozofija

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kritičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informaciona komunikaciono-tehnološka pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Filozofija	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
Opšta psihologija																		0
Opšta pedagogija – teorija vaspitanja																		0
Teorijske osnove metodike nastave filozofije														1				1
Didaktika - teorija obrazovanja i nastave																		0
Metodika nastave filozofije sa školskim radom										1								1
Pedagoška psihologija																		0

Studijski program: Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici crnogorskog jezika i južnoslovenske književnost u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 2 predmeta koji ih pripremaju za rad i realizaciju ciljeva nastave jezika. Analizom ishoda svih ovih predmeta, identifikovali smo jedan ishod u jednom predmetu koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika:

Učenje učenja

- *Po završetku ovog predmeta student će moći da: 5. primijeni različite strategije čitanja i pisanja sa ciljem razvoja ovih vještina i unapređenja čitalačke pismenosti učenika (Metodika nastave jezika sa školskim radom).*

Tabela 87. Zastupljenost KC21 u ishodima predmeta na studijskom programu Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samospoznaja)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kriatičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnoška pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Osnove metodike nastave jezika i književnosti																		0
Metodika nastave jezika sa školskim radom														1				1

Studijski program: Srpski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici srpskog jezika i južnoslovenske književnost u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 2 predmeta koji ih pripremaju za nastavu jezika. Analizom ishoda svih ovih predmeta identifikovali smo jedan ishod u okviru jednog predmeta koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika:

Učenje učenja

- *Po završetku ovog predmeta student će moći da: 5. primijeni različite strategije čitanja i pisanja sa ciljem razvoja ovih vještina i unapređenja čitalačke pismenosti učenika (Osnove metodike nastave jezika i književnosti).*

Tabela 88. Zastupljenost KC21 u ishodima predmeta na studijskom programu Srpski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kriičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnološka pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Srpski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Osnove metodike nastave jezika i književnosti																		0
Metodika nastave jezika sa školskim radom													1					1

Studijski program: Engleski jezik i književnost, smjer Prosvjetno-pedagoški

Studenti – budući nastavnici engleskog jezika i književnost u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 6 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi jezika. Analizom ishoda ovih predmeta nijesmo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Studijski program: Ruski jezik i književnost – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici ruskog jezika i književnost u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 6 predmeta koji ih pripremaju za rad i realizaciju ciljeva nastave jezika. Analizom ishoda ovih predmeta identifikovali smo jedan ishod koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika:

Kreativnost, stvaralaštvo

- *Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: 2. primijeni postupke koji podstiču aktivizaciju i razvijaju jezičku kompetenciju i kreativnost učenika na času (Osnove metodike nastave ruskog jezika).*

Tabela 89. Zastupljenost KC21 u ishodima predmeta na studijskom programu Ruski jezik i književnost – specijalističke studije

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanje	3. Kriitičko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnološka pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Ruski jezik i književnost – specijalističke studije	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Osnove metodike nastave ruskog jezika											1							1
Metodika nastave ruskog jezika sa školskim radom																		0

Studijski program: Italijanski jezik i književnost – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici italijanskog jezika i književnosti u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 2 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi jezika. Analizom ishoda ovih predmeta nismo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Studijski program: Francuski jezik i književnost – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici francuskog jezika i književnost u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 2 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi jezika. Analizom ishoda ovih predmeta identifikovali smo jedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika:

Kreativnost, stvaralaštvo

- Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: 4. planira podsticajnu i kreativnu atmosferu didaktičke situacije znajući ulogu afektivnog potencijala za nesmetan razvoj kreativnih sposobnosti i učenja francuskog jezika (Metodika nastave francuskog jezika sa školskim radom)

Tabela 90. Zastupljenost KC21 u ishodima predmeta na studijskom programu Francuski jezik i književnost – specijalističke studije

	1.1. Poznavanje sebe i drugih (samospoznati)	1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	1.3. Socijalna svijest	1.4. Socijalne vještine	1.4.1. Saradnja	1.4.2. Građanski aktivizam	1.5. Odgovorno donošenje odluka	2.1. Rješavanje problema	2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	3. Kričko mišljenje	4. Kreativnost, stvaralaštvo	5. Informaciona pismenost	6. Informatička komunikaciono-tehnoška pismenost	7. Učenje učenja, metakognicija	8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	UKUPNO
Studijski program: Francuski jezik i književnost – specijalističke studije	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Osnove metodike nastave francuskog jezika																		0
Metodika nastave francuskog jezika sa školskim radom										1								1

Studijski program: Njemački jezik i književnost

Studenti – budući nastavnici njemačkog jezika i književnosti u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 2 predmeta koji ih pripremaju za rad u školi i realizaciju nastave jezika. Analizom ishoda ovih predmeta nijesmo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Studijski program: Matematika – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici matematike u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 4 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi matematike. Analizom ishoda svih ovih predmeta nijesmo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Studijski program: Fizika – specijalističke studije

Studenti – budući nastavnici fizike u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 8 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi fizike. Analizom ishoda ovih predmeta nijesmo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Studijski program: Računarstvo i informacione tehnologije

Studenti – budući nastavnici informatike u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija ne izučavaju predmete koji ih pripremaju za rad u nastavi informatike.

Opšta muzička pedagogija

Studenti – budući nastavnici muzičke kulture u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 4 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi. Analizom ishoda ovih predmeta nijesmo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

Studijski program: Fizička kultura

Studenti – budući nastavnici fizičke kulture u osnovnoj i srednjoj školi tokom specijalističkih studija izučavaju 6 predmeta koji ih pripremaju za rad u nastavi. Analizom ishoda ovih predmeta nijesmo identifikovali nijedan koji se odnosi na razvoj KC21 kod učenika.

C4. Zaključci o zastupljenosti KC21 u kurikulumima nastavničkih fakulteta u Crnoj Gori

Nastavnički fakulteti imaju dvostruku ulogu kada su u pitanju studentske kompetencije. S jedne strane, potrebno je da kroz nastavu/učenje studenti *razvijaju svoje KC21*, koje će im biti potrebne za budući profesionalni i privatni život. Međutim, pošto je riječ o fakultetima gdje se pripremaju budući nastavnici, onda je neophodno ne samo da studenti sami ovladaju datim kompetencijama već da se u toku studija *osposobe da ih planski i sistematski razvijaju kod svojih učenika*. Zbog toga smo prvo izdvojili ova dva nivoa analize kurikuluma nastavničkih fakulteta: (a) razvoj KC21 kod studenata i (b) osposobljavanje studenata – budućih nastavnika da razvijaju KC21 kod svojih učenika.

U analizi kurikuluma nastavničkih fakulteta u Crnoj Gori prvo smo uočili da su dati samo ishodi studijskih programa koji

pripremaju buduće nastavnike (Tabela 79), a da *studijski programi nemaju definisane ciljeve*, što je evidentan problem kojim ćemo se posebno pozabaviti u zaključcima i preporukama ovoga rada. Pored toga, kada smo analizirali predmete na tim studijskim programima, vidjeli smo da nemaju svi predmeti svoju knjigu predmeta (što bi bilo potrebno, s obzirom na bolonjsku reformu), koja služi i studentima da se upoznaju s predmetom (posebno kod izbornih predmeta), ali i fakultetima u planiranju određenih studijskih programa i za njihovu akreditaciju.

Kada gledamo prvi nivo analize ishoda studijskih programa – razvoj KC21 kod studenata, vidimo da se samo trećina ishoda odnosi na razvoj KC21 kod studenata (35%). Najviše ih ima u studijskim programima Geografija i Ruski jezik, dok se u studijskom programu Matematika ni u jednom ishodu ne pominje razvoj KC21. Od ukupno 17 kompetencija, u ishodima su nešto učestalije svega tri kompetencije: učenje učenja, razvijanje saradnje i razvoj kritičkog mišljenja. Nijedan od ishoda se ne odnosi na razvoj

samosvijesti (poznavanje sebe i drugih), upravljanje sobom (samoregulaciju), razvoj građanskog aktivizma, odgovorno donošenje odluka, razvijanje odgovornog odnosa prema radu i obavezama, odgovoran odnos prema zdravlju i na razvoj ekološke svijesti. A u svim ishodima zanemarljivo se javljaju (tek jednom ili dva puta): razvoj socijalne svijesti, rješavanje problema, informaciona pismenost, socijalne vještine i kreativnost.

Kada pogledamo drugi nivo analize, još manje ishoda, svega 4,6% posvećeno je osposobljavanju studenata – budućih nastavnika za razvoj KC21 kod učenika (v. Tabelu 81). Dakle, u kurikulumima studijskih programa namijenjenih za obrazovanje nastavnika veoma malo pažnje se poklanja razvoju KC21 studenata. Nešto veća pažnja poklanja se razvoju ličnih kompetencija *studenata* (u trećini ishoda pominje se neka od ključnih kompetencija), dok je njihovo osposobljavanje za razvoj KC21 kod učenika potpuno zanemareno.

Kada smo u okviru studijskih programa analizirali ciljeve i ishode svih onih predmeta koji su direktno namijenjeni pripremi studenata za rad u školi (f = 95), otkrili smo da se nijedan od ciljeva ovih stotinjak predmeta ne odnosi na osposobljavanje studenata – budućih nastavnika za razvoj KC21 kod učenika, kao i da najveći broj predmeta namijenjenih obrazovanju budućih nastavnika u svojim programima nema nijedan ishod namijenjen razvoju KC21 kod učenika, da se svega 1,5% ishoda odnosi na osposobljavanje nastavnika za razvoj KC21 kod učenika (Tabela 82). Čak u studijskom programu *Obrazovanje učitelja*, koji ima najviše predmeta namijenjenih osposobljavanju budućih učitelja za realizaciju nastave (f = 31), samo četiri ishoda govore o osposobljavanju budućih učitelja da kod učenika podstiču i razvijaju neku od KC21.

Dobijeni nalazi ukazuju na podvojenost između obrazovne politike i obrazovanja nastavnika, koji tu politiku sutra treba da sprovede u praksi, što je dobijeno i u EU analizi obrazovanja nastavnika u regionu Zapadnog Balkana (European Commission, 2013). S jedne strane, programi nastavničkih fakulteta ne usklađuju se prema promjenama u obrazovnoj politici zemlje, a s druge, nema dovoljno istraživanja i ona ne utiču na oblikovanje obrazovne politike u zemlji. Orijentacija na studente još uvijek nije integrisana u kurikulume nastavničkih fakulteta (veoma rijetko se sreće u ciljevima i ishodima) i u praksi dominira tradicionalni pristup umjesto deklarisanog aktivnog učenja. Naši nalazi potpuno se poklapaju s nalazima eksterne evaluacije visokog obrazovanja u Crnoj Gori (*Izveštaj o eksternoj evaluaciji ustanova visokog obrazovanja u Crnoj Gori*, 2014) u kojoj se, između ostalog, ističe:

„Sprovođenje tri ciklusa nije dovelo do sveobuhvatnog ponovnog razmatranja nastavnih planova i programa” (str. 14).

Nije razvijena nastava niti programi koji su usmjereni na studente, kao ni aktivno učenje: „Važan aspekt bolonjske reforme predstavlja prelazak na učenje usmjereno na studente i pristup u čijem fokusu je očekivani rezultat učenja. Oba koncepta postoje u Crnoj Gori, mada su tek u začetku. Prema tome, rukovodstvo u mnogim ustanovama svjesno je potrebe prelaska na aktivnije načine učenja...” (str. 14).

Poslodavci bi „možda bili zadovoljni diplomcima trogodišnjih bačelor studija pod uslovom da njihovo obrazovanje obuhvata određeno praktično iskustvo i razvijanje 'mekih' vještina” (str. 13).

„Ne čini se da su bolonjski principi u potpunosti uvaženi i inkorporirani u oblastima poput izrade studijskog programa i pristupa u čijem fokusu

je očekivani rezultat učenja.” Većina crnogorskih studenata učiće bez jasno utvrđenih očekivanih rezultata učenja. Štaviše, studenti ne razumiju uvijek dobro očekivane rezultate učenja, a fleksibilnost metoda učenja kroz izbor izbornih predmeta je ograničena (str. 14).

U preporukama se zahtijeva: „Da svi programi navedu ciljeve učenja tog kursa” (str.15).

Malo je empirijskih istraživanja kvaliteta nastave na Univerzitetu Crne Gore, a

ona dostupna potvrđuju nalaze evaluacija kvaliteta visokog obrazovanja i ukazuju da je nastava u visokom obrazovanju i dalje orijentisana prevashodno na sadržaje, a ne na one koji uče, to jest na učenje predviđenih sadržaja, što je suprotno duhu modernih koncepcija nastave/učenja u visokom obrazovanju i duhu Bolonjske deklaracije, u koju su te moderne koncepcije uzidane (v. Joksimović i Pešikan, u štampi).

ZAKLJUČCI

U ovom istraživanju zanimalo nas je koliko se mladi u toku obrazovanja pripremaju za zapošljavanje, to jest, koliko se osmišljeno, planski i sistematski razvijaju generičke, ključne kompetencije za 21. vijek (KC21), koje su im neophodne za zapošljavanje i uspješnost u profesionalnom angažmanu. Zbog toga smo uradili analize opšteobrazovnih kurikuluma, kurikuluma za osnovnu školu i kurikuluma za gimnaziju, kao i kurikuluma nastavnih fakulteta da bismo imali *horizontalne presjeke* kako se razvijaju KC21 u programima svakog od ovih nivoa školovanja, ali i da bismo provjerili *vertikalnu povezanost* ovih nivoa obrazovanja i njihovo zajedničko plansko djelovanje na pripremi djece i mladih za dalje školovanje i za rad. U dijelu *Rezultati i diskusija* (str. 23–171) opisali smo analize koje smo uradili, prezentovali i prodiskutovali nalaze koje smo dobili i na kraju svake tematske cjeline dali smo zaključke tog dijela, tako da ćemo ovdje kratko sumirati glavne zaključke naše studije.

1. Rezultati analiza ukazali su na **ozbiljan nedostatak KC21 i njihovu neravnomjernu distribuciju u ključnim obrazovnim dokumentima** (zakonima, osnovama, strategijama). KC21 koje su bile predmet naše analize pojavljuju se kao cilj bar u nekom od analiziranih dokumenata. Iako nije velika učestalost javljanja KC21 u ovim dokumentima, posebno nekih važnih, ovaj nalaz ukazuje na postojanje svijesti kod kreatora obrazovne politike i kod zakonodavaca, kao i na potrebu i važnosti razvoja KC21 kod učenika/studenata. Kako se radi o primarnim obrazovnim dokumentima, koja utiču na oblikovanje kurikuluma, možemo

reći da postoji elementarna osnova za uključivanje KC21 u opšteobrazovne kurikulume u Crnoj Gori, ali da ona nije dovoljno elaborirana, da KC21 nijesu dovoljno planski i sistematski unijete u relevantna dokumenta koja se odnose na područje obrazovanja. U dokumentima se jedva pominju danas tako važne kompetencije, kakve su: informaciona pismenost, IKT pismenost, rješavanje problema, odgovorno donošenje odluka, saradnja, kreativnost i odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i njegovanje zdravih stilova života.

Potpuno je neravnomjerna distribucija KC21 u ciljevima analiziranih dokumenata, tri četvrtine svih KC21 nalaze se u dva dokumenta, *Osnovama za obnovu nastavnih planova i programa* i *Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Međutim, rezultati analiza pokazali su da se ovo nije reflektovalo na kurikulume osnovne škole i gimnazije, to jest, postoji raskorak između zacrtanih namjera i njihove realizacije u ovim kurikulumima. U dokumentima koji se odnose na djecu s posebnim obrazovnim potrebama (zakon i strategija) i onima koji se odnose na visoko obrazovanje evidentan je potpuni izostanak KC21. Interesantan je nalaz da se u dokumentima kojima se projektuje obrazovanje u budućnosti (strategije) značajno rjeđe pojavljuju KC21 u ciljevima obrazovanja nego u dokumentima koja su oblikovala postojeće programe u školama (osnove za programe, zakoni).

U obrazovnim zakonima i dokumentima Crne Gore proklamovani su orijentacija

kurikuluma na učenike/studente, obrazovanje usmjereno na ciljeve i ishode učenja, na one koji uče, a ne na sadržaje učenja. Međutim, mnogo je pokazatelja u našim analizama koji ukazuju da je u osnovnoj školi, gimnaziji i na nastavničkim fakultetima u Crnoj Gori **nastava još uvijek više orijentisana na sadržaje programa, a mnogo manje na učenje tih sadržaja**, to jest, na učenike/studente koji treba da uče taj sadržaj. U kurikulumima se ne vidi povezanost KC21 s akademskim postignućem učenika/studenata i ne vidi se važna obrazovna uloga KC21 u školovanju. Glavni pokazatelji ovog zaključka su: mala zastupljenost kompetencija učenika/studenata u obrazovnim dokumentima (posebno onim koji se odnose na učenike s posebnim obrazovnim potrebama i koji se odnose na visoko obrazovanje); mala zastupljenost KC21 u ciljevima i ishodima kurikuluma osnovne škole, gimnazije i nastavničkih fakulteta; zanemarenost KC21 u predmetima iz prirodnih nauka i matematike (s izuzetkom programa Hemije); problemi u formulisanju ciljeva i ishoda (neprecizno i nedovoljno jasne formulacije); i nepovezanost međupredmetnih tema u školi s ciljevima i ishodima pojedinih predmeta. Ovi naši nalazi su u saglasnosti s rezultatima ispitivanja stavova o reformi obrazovanja u Crnoj Gori (Reškovac i Bešić, 2012). Ciljevi reforme koji su ocjenjivani (aktivno učenje, kritičko mišljenje, komunikacijske vještine i timski rad) poklapaju se sa KC21 u ovom istraživanju i potvrđuju njihovu važnost, a dobijeni nalazi slični su nalazima našeg istraživanja, iako su pozitivniji. Realizacija aktivnog učenja ocijenjena je sa 0,47, kritičko mišljenje 0,41, komunikacijske vještine i timski rad 0,38 (Reškovac i Bešić, 2012, str. 7). Ocjena stanja u nastavi/učenju

uvijek će biti pozitivnija kada se radi o ispitivanju *mišljenja i stavova* učesnika u ovom procesu, a ne o određenoj objektivnoj mjeri promjena koje su se desile u odnosu na postavljene ciljeve. I pored toga, jedan od zaključaka procjene evaluacije reforme jeste da se aktivno učenje, kritičko mišljenje, komunikacijske vještine i sposobnost za timski rad u operativnim ciljevima i standardima nastavnih programa sreću osjetno rjeđe nego što je moguće i poželjno (Reškovac i Bešić, 2012, str. 7).

Posebno upečatljiv indikator orijentacije na sadržaje jeste to što se na nastavničkim fakultetima nijedan od ciljeva stotinjak predmeta namijenjenih osposobljavanju studenata za praksu (rad u nastavi) ne odnosi na osposobljavanje studenata – budućih nastavnika za razvoj KC21 kod učenika, kao i da najveći broj studijskih programa namijenjenih obrazovanju budućih nastavnika nema nijedan ishod namijenjen razvoju KC21 kod učenika (svega 1,5% ishoda se odnosi na osposobljavanje nastavnika za razvoj KC21 kod učenika).

Pošto se sve kompetencije javljaju bar u nekom od dokumenata, možemo reći da na nivou obrazovne politike postoji svijest o potrebi da KC21 budu uključene u programe, što je važan, ali tek prvi korak u njihovoj integraciji u obrazovni proces. Rezultate analize KC21 u kurikulumima možemo shvatiti i kao znak da – iako je na nivou obrazovne politike prihvaćen koncept aktivnog učenja i usmjerenosti nastave na učenike/studente – u praksi, čak ni na nivou dokumenata, ovaj koncept još uvijek nije do kraja sproveden.

2. Uočili smo da su u kurikulumima **formulacije ciljeva i ishoda nedovoljno precizne i jasne**. Dobro

formulisanje ciljeva i ishoda nije lak posao, traži i da se o predmetu promisli iz ugla onoga ko ga uči (učenika, studenta), što je radikalno drugačije nego kada se predmet opisuje na osnovu lista tema/sadržaja koji se u okviru njega obrađuju. Analiza diskursa ciljeva i ishoda ukazuje i na to da nam je nastava još uvijek više fokusirana na sadržaj koji se izučava nego na njegovo učenje. Formulacije nijesu dovoljno artikulirane i elaborirane, djelovi koji se odnose na KC21 više su „nabacani“ ili „pridodati“, ne predstavljaju integrativni i prirodni dio formulacija ciljeva/ishoda određenog predmeta. Formulacije ciljeva i ishoda moraju biti jasno i precizno elaborirane, da bi mogle biti pretočene u operativne ciljeve i aktivnosti za njihovu realizaciju, pogotovo što je riječ o umijenjima koja se mogu podsticati i razvijati na različite načine unutar nastave jednog predmeta.

3. Sumarno gledano, u obrazovnim dokumentima i u ciljevima i ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi i gimnaziji, od svih KC21 **najčešće se javljaju socijalne vještine i kritičko mišljenje**. Kada gledamo samo ciljeve, najčešće su zastupljene: socijalna svijest, učenje učenja i poznavanje sebe i drugih (samosvijest). Socijalna svijest je najzastupljenija od svih KC21 u ciljevima, a u ishodima se javlja samo u programima izbornih predmeta u gimnaziji.

Značajnoj prevagi socijalnih kompetencija (socijalna svijest i socijalne vještine) doprinijeli su programi stranih jezika, koji insistiraju na uvažavanju drugih kultura, na razvoju sposobnosti komunikacije s drugima i na razvoju tolerancije na različitost. I pored toga, otvorilo nam se pitanje velike zastupljenosti

socijalnih kompetencija u kurikulumima. Ima indicija da je više riječ o razvoju socijalne svijesti i deklarativnom iskazu nego o osmišljenom razvoju socijalnih kompetencija, koje su potrebne za efikasnu saradnju u timu. Tako, socijalne kompetencije jedva se pominju kod predmeta koji bi trebalo da po svojoj prirodi rade na njihovom razvoju, kao, na primjer, Istorija, Priroda i društvo, Poznavanje društva, Priroda, Informatika, Fizičko vaspitanje, Likovna kultura, Muzička kultura, Biologija s ekologijom, Sport za sportiste, Literarna i novinarska radionica, Zdravi stilovi života i Preduzetništvo. Dalje, u ciljevima predmeta u gimnaziji s jedne strane su veoma zastupljene socijalne kompetencije, a s druge su zanemarljivo prisutni: upravljanje sobom, rješavanje problema i odgovorno donošenje odluka. Ako nema samoregulacije, rješavanja problema i odgovornog donošenja odluka, onda je veliko pitanje koje socijalne vještine se promovisu u ciljevima programa. Očito je da nije akcenat na razvoju socijalnih kompetencija koje su potrebne za zajednički rad na rješavanju problema i konstruktivan i efikasan rad u timu, pa ostaje pitanje da li je riječ o deklarativnom promovisanju socijalnih kompetencija ili o nedovoljno osviješćenju ulozi svake od kompetencija i njihovoj međusobnoj povezanosti.

4. Kada sumarno pogledamo koje su KC21 **najmanje zastupljene** u obrazovnim dokumentima i kurikulumima osnovne škole i gimnazije, vidi se da su zanemarene obrazovno i vaspitno veoma važne KC21: **rješavanje problema, informaciona pismenost, saradnja, odgovorno donošenje odluka, upravljanje sobom (samoregulacija), građanski aktivizam i odgovoran**

odnos prema vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvoj zdravih stilova života.

5. Analize su pokazale da postoji **veoma neravnomjerna distribucija KC21 u obaveznim i izbornim predmetima u osnovnoj školi i gimnaziji**. Kod *obaveznih* predmeta u osnovnoj školi jedna trećina predmeta (strani jezici, C-SBH jezik i književnost, Građansko vaspitanje, Biologija i Hemija) pokriva $\frac{3}{4}$ KC21, a dvije trećine predmeta (13 predmeta) preostalu $\frac{1}{4}$ KC21 (28%). Upadljivo je odsustvo KC21 u programima Matematike (5), Fizike (0), Prirode (2). Kod *izbornih* predmeta još je veća nesrazmjera u distribuciji kompetencija: skoro dvije trećine nalazi se u programima stranih jezika (62%), 13% u programu Preduzetništva, i po 10% u Zanimljivoj geografiji i Zdravim stilovima života. Preostalih 5% KC21 nalazi se u ciljevima programa sljedećih predmeta: Sport za sportiste, Računarska obrada i dizajn teksta i Literarna i novinarska radionica. Ovaj posljednji nalaz posebno iznenađuje, jer je riječ o predmetima koji su po svom sadržaju izuzetno pogodni za razvoj mnogih od navedenih KC21 (poput kritičkog mišljenja, informacione pismenosti, IKT pismenosti, odgovornog donošenja odluka, rješavanja problema, razvoja brige o zdravlju i razvoja zdravih stilova života, socijalne svijesti ili socijalnih vještina).

Kao i u osnovnoj školi, i u ciljevima *obaveznih predmeta* u gimnaziji najviše KC21 sadrže programi jezika, skoro polovinu svih kompetencija (45%): strani jezici (28%), program C-SBH jezik i književnost (10%) i Latinski jezik (7%). Društvena grupa predmeta – Sociologija, Psihologija i Istorija – sadrže 20,7%; Hemija i Informatika 11%; a preostala četvrtina kompetencija raspoređena je po ostalim

predmetima. Evidentno je odsustvo KC21 u ciljevima sljedećih programa: Fizike (2), Biologije (3) i Matematike (3). Skoro je nevjerovatno da se u ciljevima Matematike ne pominju učenje učenja, informaciona pismenost, IKT pismenost, ili rješavanje problema, koje matematičari navode skoro kao sinonim za rad na zadacima. To posebno brine s obzirom na to da je Matematika, uz C-SBH jezik i književnost, predmet s najvećim brojem časova nedjeljno. Pritom, to je učenicima po pravilu težak predmet, apstraktan, često ne vide njegovu funkciju, niti vezu s realnim životom. U *izbornim* predmetima u gimnaziji Evropske integracije i Ekologija i zaštita životne sredine u svojim ciljevima navode svega dvije, onosno tri KC21, što je iznenađujuće, jer je sadržaj ovih predmeta takav da njegovo učenje s razumijevanjem nužno zahtijeva mnoge od KC21.

Dakle, mnogi pokazatelji ukazuju na neravnomjernu distribuciju KC21: podugačka je lista obaveznih predmeta u osnovnoj školi i u gimnaziji kod kojih u ciljevima i ishodima nema uopšte KC21; mnogo je više KC21 u društveno-humanističkoj grupi predmeta (mada se ne javljaju ni tu u svim predmetima gdje bi trebalo), a mnogo manje ih ima u predmetima iz prirodnih nauka i, posebno, u Matematici; više se vidi njihova vaspitna nego obrazovna uloga, a vaspitanje je generalno zanemareno u školi, posebno u redovnoj nastavi i obaveznim predmetima (Pešikan i Lalović, 2015). Objašnjenje (opravdanje) za ovakvu distribuciju KC21 među predmetima ne može biti priroda niti status predmeta (obavezan ili izborni). Prvo, riječ je o kompetencijama koje su opšte, pripadaju svim predmetima (zato se o njima govori kao o generičkim) i mogu se razvijati kroz sve sadržaje,

samo razlika može biti u tome *na kojim će kompetencijama biti akcenat* u pojedinim predmetima (ili grupi predmeta), zavisno od epistemološke prirode predmeta i njihovih ciljeva, i *koliko su one zastupljene*, da li je neka od njih samo pomenuta kao dodatak formulaciji cilja predmeta, ili je zaista utkana u ciljeve i logički povezana s predmetno specifičnim ciljevima.

6. Postoji **ozbiljna kurikularna neusklađenost**. Brojni nalazi naših analiza govore da ne postoji unutrašnja koherentnost u kurikulumima, da nema usklađenosti između ciljeva i ishoda, kako unutar određenog obrazovnog nivoa, tako i između različitih obrazovnih nivoa (osnovna škola – gimnazija – univerzitet), ali ni među elementima kurikuluma kod pojedinih predmeta (ciljeva – operativnih ciljeva – sugerisanih aktivnosti – ishoda predmeta), što smo pokazali analizom dvije studije slučaja (C-SBH jezik i književnost i Istorija u gimnaziji). Nema dosljednosti u javljanju KC21 u ciljevima i ishodima svakog od predmeta unutar osnovne škole i unutar gimnazije, niti između ciljeva i ishoda u osnovnoj školi i gimnaziji, a još manje prateći po vertikali s visokim obrazovanjem. Na primjer, neke od kompetencija, poput informacione pismenosti, najmanje su zastupljene u ciljevima, a među najčešće zastupljenima su u ishodima tih predmeta; odgovoran odnos prema zdravlju javlja se samo u ishodima izbornih predmeta, ali ga nema u ciljevima, itd. Može biti više kompetencija u ciljevima nego u ishodima, jer ciljevi treba da sadrže i dugoročniju viziju i ono čemu stremimo, što bismo voljeli da ostvarimo, a ishodi su konkretni, mjerljivi, pojedinačni rezultati rada na ostvarenju postavljenih ciljeva. Dakle, ne može da postoji raskorak, koji se ogleda u tome da se u

ciljevima pojavljuju jedne, a u ishodima druge kompetencije, jer nije logično da realizujemo nešto što nismo ni pomenuli u planovima (ciljevima). Ako nekih kompetencija nije bilo u ciljevima, to znači da nijesu planirane ni aktivnosti koje će u nastavi podsticati njihov razvoj i da ih ne možemo očekivati ni da se pojave u ishodima.

7. **U kurikulumima svih nastavničkih fakulteta veoma su zanemarene KC21** i to u oba vida: i kao razvoj KC21 kod studenata (razvoj vlastitih kompetencija) i osposobljavanje studenata – budućih nastavnika da razvijaju KC21 kod svojih učenika (priprema za profesiju). Nešto veća pažnja poklanja se razvoju ličnih kompetencija studenata (u trećini ishoda pominje se neka od ključnih kompetencija), dok je osposobljavanje studenata – budućih nastavnika za razvoj KC21 kod učenika potpuno zanemareno. Dvostruki je problem što se KC21 rijetko sreću u kurikulumima nastavničkih fakulteta: studenti ne razvijaju potrebne kompetencije u profesionalnom školovanju, a drugo, pošto je riječ o nastavničkoj profesiji, studenti – budući nastavnici morali bi u toku studija osvijestiti važnost ovih kompetencija i naučiti da podstiču njihov razvoj kod učenika u nastavi. Ovi nalazi ukazuju na podvojenost između obrazovne politike i obrazovanja nastavnika, koji tu politiku sutra treba da sprovode u praksi. Orijehtacija na studente još uvijek nije integrisana u kurikulume, čak ni na nastavničkim fakultetima (to se veoma rijetko sreće u ciljevima i ishodima), a nastavnički fakulteti svoje programe ne usklađuju prema promjenama u obrazovnoj politici zemlje.
8. Problem je što **u Informatoru sa studijskim programima Univerziteta Crne Gore nema navedenih ciljeva**,

već samo ishoda ovih studijskih programa. Ovo je manjkavo rješenje iz mnogo razloga:

- ◆ **Ne postoji linearna i direktna uzročno-posljedična veza između ciljeva i ishoda** i ova dva pojma ne mogu mijenjati jedan drugoga. Ishodi se izvode iz ciljeva, oni su samo neki mjerljivi aspekti ciljeva. Ciljevi su neophodni, jer definišu okvir, pravac i smjer djelovanja, taj okvir mora biti zajednički svim nastavnicima, ciljevi omogućavaju da se na osnovu njih biraju nastavne strategije, metode rada i aktivnosti učenika/studenata koje će najbolje odgovarati postavljenim ciljevima. Ako bi nastavnici imali definisane samo ishode, međusobno bi se veoma razlikovali po shvatanju svrhe, smisla učenja predmeta, kratkoročnim i dugoročnim efektima tog učenja.
- ◆ Ciljevi sadrže i **važne dugoročne ciljeve** – kakvi su razvoj KC21 kroz različite predmete i nivoe školovanja – koji se ne smiju zaboraviti u obrazovanju, a koje nije moguće realizovati na jednom času ili u jednoj školskoj godini. Riječ je o ciljevima čijoj izgradnji ne doprinosi direktno poučavanje već i sam način obrazovanja, kao što je, na primjer, primjena kritičkog mišljenja u prezentovanju i analiziranju određenih fenomena na času, ili primjena problemskog diskursa u nastavi, nastavnikovo demonstriranje načina na koji se misli ili radi u datoj disciplini, uz uvažavanje profesionalnih standarda i obrazaca ponašanja, itd. Ovi dugoročni ciljevi često su nemjerljivi (Kako precizno izmjeriti sposobnost saradnje ili odgovornosti prema okolini?), dio su šire vizije, predstavljaju težnju koja usmjerava i boji način rada, izbor metoda, način vrednovanja

postignuća, ali i samog procesa nastave/učenja. Ciljevi mogu voditi brojnim ishodima i onima koji se ne mogu lako mjeriti, kao što je razvoj određenih stavova, etičkih normi ili sistema vrijednosti. Mnogi društveno-humanistički predmeti ne mogu prevesti sve svoje ciljeve u operacionalizovane i mjerljive ishode, ali time što smo ih planirali, smatrali da ih treba navesti kao ciljeve naše nastave, oni oblikuju našu nastavu i utiču na oblikovanje naših učenika/studenata. Na primjer, važan dio razvoja naučne pismenosti kod učenika/studenata jeste i čitav set vrijednosti i odgovornosti, kao i etičkih načela (jer nauka nije vrijednosno neutralna), kojima treba da doprinesu predmeti iz prirodnih nauka, ali nijedan od tih vaspitnih aspekata nije direktan ishod realizacije određenog nastavnog programa, niti ga je lako izmjeriti, a jeste izuzetno važan vaspitno-obrazovni cilj o kome bi nastavnici morali voditi računa u toku realizacije nastave.

- ◆ **Kvalitet ishoda ne može se provjeriti bez postavljenih ciljeva.** Ukoliko nemamo definisane ciljeve, ne mogu se doradivati ili korigovati ishodi nastave, ni procijeniti valjanost ishoda. Valjano postavljeni ciljevi i nastava koja je organizovana u saglasnosti s njima mogu voditi različitim ishodima, tako da se može desiti da na osnovu iskustva promijenimo ishode, dodamo neke, neke redefinišemo, neke izmijenimo, izostavimo.
- ◆ **Nastava ne smije biti vođena ishodima**, jer je to drastično sužavanje kurikuluma i dramatično redukovanje svrhe i ciljeva obrazovanja, koje vodi osiromašenom shvatanju nastave,

učenja, kurikuluma i školovanja. Izostavljenje ciljeva i okrenutost samo na mjerljive ishode urušava opštu demokratsku misiju obrazovanja, njegove šire društvene i demokratske ciljeve, procese i konsekvence, njegovu humanističku, etičku i estetsku vrijednost (Biggs, 1996; Cochran-Smith & Lytle, 2006; Spohn, 2008). Takav pristup redukuje mogućnosti za učenje, umjesto obrazovanja učenika/studenata imamo obučavanje za ishode. Izjednačavanje ciljeva i ishoda, kao i svođenje samo na ishode je bihevioristički redukcionizam na ono što se može spolja opaziti i izmjeriti u obrazovanju. U teoriji i praksi evaluacije u obrazovanju jedna od bazičnih postavki jeste da učenje i postignuće nijesu isto – postignuće je samo onaj dio naučenoga koji možemo da opazimo i izmjerimo. Sjetimo se samo učenja po modelu. Da bi učenici/studenti naučili, a ne samo pokazali određeno postignuće, nastava treba da bude agens promjene, a ne uvježbavanje seta umijanja. Svođenje ciljeva na precizno propisane ishode ostavlja malo prostora za uključivanje studenata u razvoj njihovog vlastitog učenja (učenje učenja i metakognicija). Postavljanje ciljeva kursa pred studente i diskusija o njima obezbjeđuje bolje razumijevanje svrhe učenja i mogućnosti boljeg povezivanja i upotrebe znanja. Ciljevi daju usmjerenje studentskom učenju i omogućavaju fleksibilnost u procesu nastave/učenja, dozvoljavaju da se iskoriste u nastavi dobiti od spontanih aktivnosti, neplaniranih ishoda koji se pojavljuju u toku učenja. Orijentacijom samo na ishode, nastavnički rad je limitiran. Poučavanjem određenim ishodima

smanjuje se vjerovatnoća da nastavnik ispunjava svoju socijalnu ulogu, da poučava za obrazovano, dobro informisano, produktivno građanstvo, koje brine o svom okruženju. Orijentacija samo na ishode vodi ka „iskrivljenoj i redukcionističkoj koncepciji nastavne prakse i posla nastavnika i eksplicitnom sužavanju svrhe nastave i školovanja, koja rezultira jednim osiromašenim shvatanjem kurikuluma i šire društvene i demokratske uloge obrazovanja“ (Cochran-Smith & Lytle, 2006, str. 679–680). Jedna od ozbiljnih kritika velikog pokreta *No Child Left Behind* u SAD-u, čiji je glavni cilj bio podizanje kvaliteta školovanja sve djece, jeste da su nastavnici počeli da učenike podučavaju ishodima, pripremaju ih za testove, a ne da ih obrazuju, a fokus na mjerenju ishoda doveo je do distorzije i značajnog sužavanja kurikuluma, čitave discipline, poput društvenih nauka i umjetnosti, postajale su zanemarene zbog nemogućnosti da im se ishodi pretoče u ajteme testova. Suština je da bi obrazovanjem učenici/studenti trebalo da se spremaju „za test života, a ne život za testove“ (Elias, 2001).

- ◆ „Obrazovanje orijentisano na ishode“ ni u kom slučaju nije obrazovanje u kome nema ciljeva. To je koncept koji je nastao pod jakim ekonomskim neoliberalnim uticajem da se prati efikasnost uloženi sredstava u obrazovanje i podigne produktivnost preko unapređivanja kvaliteta radne snage, pritiskom koji je doveo do razvoja teorijskih i praktičnih aspekata evaluacije u obrazovanju i do okretanja ka rezultatima obrazovanja, a ne samo njegovim planovima i plemenitim

ciljevima. Svaka od poznatijih knjiga ili udžbenika iz visokoškolske didaktike, govoreći o dizajnu kursa i kurikulumu, govori o ciljevima kursa (*course aims*), ciljevima učenja (*learning objectives*) i ishodima učenja (*learning outcomes*). Pritom, *ciljevi kursa* odnose se na ono što nastavnik generalno želi postići na svom kursu/predmetu; *ciljevi učenja* su mnogo specifičniji i odnose se na ono što očekujemo da student nauči na datom kursu; a *ishodi učenja* su više ponašajni nivo, opis u terminima onoga što se može spolja opaziti, a šta će studenti biti u stanju da urade kada uspješno završe pohađanje datog kursa (v. npr. Light, Cox and Calkins, 2011, str. 75–104; Fry, Ketteridge, & Marshall, 2008, str. 26–42).

9. Kada se nakon svih analiza pogleda cjelovita slika, gledano horizontalno, možemo reći **da se ključne kompetencije potrebne za zapošljavanje razvijaju u malom stepenu** u programima svakog od nivoa školovanja (u osnovnoj školi, gimnaziji i na nastavničkim fakultetima), a gledano vertikalno – što je viši nivo obrazovanja, **to je manje KC21** (najviše ih je u osnovnoj školi, a najmanje na univerzitetu) **i ne postoji koherentnost i dosljednost u njihovom razvoju.**

PREPORUKE

Ključna preporuka ovog rada jeste **povećanje zastupljenosti KC21 u kurikulumima i uspostavljanje kurikularne usklađenosti, i horizontalne i vertikalne**. Da bi se ovo ostvarilo, potrebno je sljedeće:

1. Razjasniti prirodu KC21 i njihovo mjesto u kurikulumima, od osnovne škole do visokog obrazovanja. Ovo pojašnjenje je neophodno svim poslenicima u obrazovanju, od onih koji kreiraju obrazovnu politiku i donose odluke u obrazovanju i profesionalno pripremaju nastavnike (Ministarstvo, Zavod za školstvo, Zavod za udžbenike, Ispitni centar, nastavnički fakulteti i druge obrazovne institucije, organizacije ili tijela) do onih koji tu politiku realizuju u praksi (prije svega, nastavnici). Veoma malo se govori o ključnim kompetencijama u okviru obrazovne politike i na nastavničkim fakultetima, pa se one često pogrešno shvataju.

KC21 nijesu zamjena za predmetno specifična znanja i umijenja, ali jesu sastavni dio ovladavanja tim predmetno specifičnim znanjima. Dilema znanje ili vještine (koja se često otvara u kontekstu kritike novih shvatanja obrazovanja) predstavlja pseudo-dilemu: između usvajanja znanja i razvoja sposobnosti i vještina postoji složena međuzavisnost, ti ciljevi se suštinski prožimaju. Metodama aktivnog učenja/nastave povezuju se i integrišu stručne i generičke kompetencije. Mada ima uzajamnog preklapanja, razvoj KC21 ne može se izjednačiti s vaspitanjem (iako KC21 šalju jasnu vaspitnu poruku) niti s razvojem ličnosti

(iako se kroz njih razvijaju određene crte ličnosti). Tako, na primjer, koncept cjeloživotnog učenja podrazumijeva, prije svega, osposobljenost da se samostalno prate, kritički procjenjuju i stiču nova znanja, da se stečena znanja povezuju i primjenjuju u novim i različitim kontekstima, da se prati i evaluira vlastito učenje, da se razviju vještine učenja i strategije intelektualnog rada, da se posjeduje odgovoran odnos prema sebi, drugima i okolini, a sve to su KC21. Razvoj profesionalnih obrazaca i standarda ponašanja, neophodan u svakoj profesionalnoj pripremi i obuci, jeste razvoj KC21 i za to je odgovorno visokoškolsko obrazovanje. KC21 ne treba da se razvijaju kroz zaseban predmet (mada može biti i predmeta, posebno izbornih i/ili fakultativnih, čiji je cilj baš razvoj pojedinih KC21), već su one sastavni dio školskog, akademskog potignuća. One su način baratanja stručnim sadržajima, odnos prema specifičnim znanjima, umijenjima i sistemu vrijednosti, koje ima svaka disciplina. Ako nastava nije puko prezentovanje određenih sadržaja i njihova reprodukcija s razumijevanjem, onda smo nužno na zadatku da kreiramo situacije učenja i podsticajnu sredinu za učenje, to jest da promišljamo o ključnim kompetencijama, koje su tijesno srodene sa sadržajem određene discipline.

2. Neophodno je da se dorade i precizno definišu ciljevi u obrazovnim dokumentima i da se u njih ugradi i razvoj KC21, jer su one neophodni dio obrazovno-vaspitnih ciljeva i ishoda

obrazovanja i opreme naših učenika i studenata danas. Sva dokumenta morala bi biti *usaglašena s osnovnim postavkama, principima i strateškim pravcima razvoja obrazovanja u Crnoj Gori* (npr., proklamovana orijentacija nastave na učenike/studente i aktivno učenje) i *sadržati opšte ciljeve koji se odnose na učenike/studente*, u kojima je potrebno da se navedu i kompetencije (znanja, umijanja, stavova, vrijednosti) koje je potrebno podsticati kod njih. To je nužno uraditi, jer su to dokumenta koja oblikuju kurikulume na preduniverzitetskom i univerzitetskom nivou, pa ona moraju biti dobra osnova za implementaciju KC21 u obrazovne programe i druge segmente opšteobrazovnog kurikuluma u Crnoj Gori. U ovim dokumentima morala bi postojati usaglašenost oko ključnih kompetencija koje se razvijaju, posebno po vertikali, od osnovnog do visokog obrazovanja, radi sistematskog, dosljednog i sinergijskog djelovanja na svim obrazovnim nivoima.

3. U nekom pređašnjem trenutku, *Knjiga promjena* bila je osnov i okvir za reformu obrazovnog sistema, a sada bi **trebalo izraditi novi dokument, u kojem bi se definisali pravci razvoja obrazovanja u Crnoj Gori**, vizija obrazovanja, u kom pravcu treba da ide, osnovne pretpostavke i vrijednosti koje zagovara, osnovni ciljevi, kakva mu je uloga u odnosu na druge resore i kako obrazovanje može biti razvojni resurs Crne Gore. U takvom dokumentu jasno bi se navele i KC21 za koje država smatra da ih treba podsticati kroz školovanje, da bi nove generacije, nove snage koje treba da ponesu i unaprijede razvoj Crne Gore imale potrebne kompetencije za tu složenu i odgovornu ulogu bez obzira na nivo školovanja ili buduće radno mjesto. Naravno, izrada

ovakvog dokumenta podrazumijevala bi i osmišljene i koordinisane široke stručne rasprave o ovim pitanjima. Takav dokument bi se mogao osloniti i na rezultate projekata koji su do sada rađeni – jedan od nezaobilaznih nesumnjivo je projekat „Moje vrline i vrijednosti“, jer on izlazi iz uskih programskih okvira i otvara pitanje načina obrazovanja, izgradnje cjelovite ličnosti, izgradnje određenog sistema vrijednosti, gleda na školu/fakultet kao „nišu“ u kojoj učenici/studenti žive i koja ih oblikuje svojom školskom klimom i kulturom. Taj novi dokument poslužio bi kao okvir za doradu svih ostalih dokumenata i kurikuluma, na svim obrazovnim nivoima, i omogućio bi formiranje „obrazovne kičme“ – dosljednog sprovođenja ključnih ciljeva obrazovanja. Ova „kičma“ omogućila bi, s jedne strane, unutrašnju logičku koherentnost i usklađenost obrazovnog sistema, a s druge, ostavila bi puno prostora za autonomno stručno definisanje ciljeva i ishoda učenja svake od disciplina i predmeta koji se proučavaju, jer bi zadatak stručnjaka iz tih disciplina bio da duh dokumenta prelome preko prirode svoje discipline i KC21 integrišu sa specifičnim predmetnim kompetencijama.

4. **Ciljevi iskazani u obrazovnim dokumentima moraju se reflektovati u kurikulumima** osnovne škole, gimnazije i nastavničkih fakulteta, u ciljevima i ishodima predmeta. Ako je razvoj određenih kompetencija predviđen opštim ciljevima strategije ili zakona, to se mora prelomiti u ciljevima i ishodima predmeta na tom obrazovnom nivou. Ovo podrazumijeva da bi se morala organizovati stručna diskusija oko ciljeva određenih grupa predmeta i pojedinačnih predmeta, i transferzalne, generičke kompetencije morale bi se prelomiti preko specifičnih

ciljeva predmeta i s njima integrisati (npr., u nastavi hemije informatička ili IKT pismenost ili rješavanje problema ili odgovoran odnos prema radu i obavezama moraju biti dio razvoja hemijske pismenosti učenika, razvoja njegovih laboratorijskih umijenja, uvođenja malih istraživačkih ili projekatskih radova, uz razvoj odgovornosti za zdravlje i zaštitu i očuvanje zdrave okoline). Dakle, po vertikali se ciljevi dokumenata moraju dosljedno preslikati na kurikulume osnovne škole, gimnazije ili fakulteta i dosljedno u njih treba integrisati KC21. Mora postojati kontinuitet u razvoju KC21 kroz različite nivoe školovanja, od osnovne škole do visokog obrazovanja.

Konstruktivno **kurikularno**

usklađivanje počinje s ciljem da učenik ovlada određenim kompetencijama i shvatanjem da učenik sam konstruiše vlastito znanje kroz relevantne aktivnosti učenja. Posao nastavnika je da kreira sredinu za učenje koja će podržavati aktivnosti učenja, čije praktikovanje vodi do postignuća željenih ishoda učenja. Ključno je *da sve komponente u sistemu nastave* – kurikulum, njegovi ciljevi, planirani ishodi, metode nastave/učenja koje se koriste i zadaci za ocjenjivanje – *budu usklađene jedne s drugima*. Sve ove komponente ukrštaju se u aktivnostima učenja i vode željenim ishodima. Ovakvim pristupom, nastavna situacija je tako „uvezana“ da će se teško desiti da učenik/student izađe iz nje, a da ne uči planirano (Biggs, 2003).

- 5. Mora da postoji ravnomjerna distribucija KC21 između predmeta** različite prirode (prirodni, društveni, umjetnički) i različitog statusa (obaveznih i izbornih). KC21 nemaju samo vaspitnu već i važnu obrazovnu ulogu, dio su opštih kompetencija potrebnih u svim

oblastima (predmetima), a akcenat je na onima koje su u skladu s ciljevima i epistemološkom prirodom predmeta. Ukoliko nastava nije ekspozicija i prenošenje gotovih znanja učenicima/studentima, već je kreiranje uslova za učenje, dizajniranje nastavnih situacija u kojima će se desiti učenje (koncept aktivnog učenja), onda KC21 predstavljaju dio obavezne opreme za učenje i rad i efikasnu primjenu znanja u novim školskim i životnim situacijama (npr., rješavanje problema, odgovorno donošenje odluka, informaciona pismenost, IKT pismenost, učenje učenja, saradnja). Unutar pojedinih disciplina, predmet stručnih diskusija mora biti na kojim kompetencijama će biti akcenat i kako će one biti integrisane s predmetno specifičnim ciljevima i ishodima.

- 6. Mora postojati horizontalna usklađenost svih elemenata kurikuluma: ciljeva, operativnih ciljeva, sugerisanih aktivnosti i ishoda učenja.** Za osmišljen, planski pristup prilikom ugrađivanja KC21 u programe trebalo bi *da se one javljaju u svim elementima kurikuluma*. Svaki od ovih elemenata ne može se pisati nezavisno od ostalih već mora postojati logična veza i koherentnost između svih elemenata. Opšti ciljevi predmeta su ono što bismo željeli da postignemo tim predmetom, operativni ciljevi su ciljevi učenja, šta bi to učenici trebalo da znaju iz datog predmeta, primjenom određenih metoda nastave/učenja učenici će biti uvučeni u aktivnosti koje su relevantne za realizaciju postavljenih ciljeva, a praktikujući takve aktivnosti učenici će biti u prilici da ovladaju određenim znanjima i umijenjima (ishodi učenja). Mora se napraviti *kurikularna matrica* i svaki od elemenata unijeti u nju da se provjeri adekvatnost formulacije svakog od

elemenata i njihova međusobna usaglašenost. Potrebno je nastavnicima dati stvarnu podršku za realizaciju pojedinih KC21 u nastavi. Postojanje kurikularne usklađenosti nastavnicima će znatno olakšati posao, jer će eksplicirati očekivanja i omogućiti fleksibilniji rad u nastavi (nastavnik će znati tačno koje kriterijume moraju ispuniti aktivnosti koje su relevantne i može umjesto ponuđenih odabrati druge relevantne aktivnosti i strategije rada prilagođene uslovima u kojima radi i karakteristikama njegovih učenika, a da i one vode realizaciji postavljenih ciljeva).

- 7. Međupredmetnim temama (MT) mora se definisati jasno mjesto u kurikulumu i one moraju biti dio kurikularne matrice.** Iako su MT nabrojane i detektovane su mjesta u svakom od školskih predmeta na kojima se mogu napraviti kopče sa MT, one se ne pojavljuju u ciljevima i ishodima predmeta, ne pominju se, nego se očekuje da ih nastavnici „uzidaju” u svoju nastavu na osnovu datih preporuka. Pošto bi po svojoj koncepciji MT trebalo manje da budu teme (sadržaji), a više razvoj transferzalnih kompetencija, čijem razvoju doprinose svi predmeti, *nužno bi bilo da se MT pojavljuju i u ciljevima i u ishodima pojedinih predmeta*, da bi se obezbijedila njihova realizacija, jer će u suprotnom ono što je obaveza svih u praksi skliznuti da ne bude ničija obaveza. Dodatno, ako su MT (kao što piše u kurikulumu) više namijenjene razvoju transferzalnih kompetencija, u tom svjetlu *trebalo bi pogledati i revidirati listu odabranih MT* (npr., nedostaje razvoj funkcionalne pismenosti, a upoznavanje s biodiverzitetom je dosta specifična ekološka tema) i njihov fokus sa sadržaja pomjeriti na kompetencije,

koje će se vježbati na tom sadržaju radi ostvarivanja opštijih vaspitno-obrazovnih ciljeva. Da bi se obezbijedilo ovladavanje učenika KC21, potrebno je da se i kod standarda znanja MT, pored nivoa znanja i razumijevanja, uključe i viši kognitivni procesi, posebno kompetencije za koje se sam program za održivi razvoj zalaže – kritičko mišljenje i rješavanje problema. Tako, na primjer, veoma rijetko se u standardima pojavljuju formulacije da je učenik osposobljen da realizuje mali projekat, da se osposobi da samostalno ili u grupi istražuje određeni fenomen, za kritičku analizu teksta ili medijske poruke, da pokaže inicijativu, da organizuje i pokrene određenu akciju, itd. Nesumnjivo da bi u svjetlu nalaza ovog istraživanja trebalo revidirati MT, odrediti im mjesto u kurikulumu, jer postojeća nedovoljno dobra rješenja ugrožavaju dobru koncepciju njene realizacije u praksi.

- 8. Ciljevi i ishodi u svim kurikulumima moraju se bolje, jasnije i preciznije definisati.** Nije lako dobro formulirati ciljeve i ishode učenja, jer to podrazumijeva da se dobro promisli o svrsi svakog predmeta ili studijskog programa, zašto ga učenici/studenti uče, o tome šta će specifično naučiti u okviru jednog predmeta, a da to ne bude lista tema već onoga što će učenici/studenti moći da rade s tim sadržajem. Ciljevi ne smiju biti „ukrasi” programa, da su puke deklaracije, koje se samo navedu, a ne razrade kroz program. Činjenica da su KC21 najviše zastupljene u ciljevima, a da se dalje ne razrađuju kroz ostale elemente programa, govori nam o tome da su dobar dio njih samo „dekoracija”, a ne izraz ozbiljnih vaspitno-obrazovnih namjera oko kojih se dalje organizuje nastava.

Brojni su kriterijumi za dobro napisane ciljeve i ishode. Nekada se govori o četiri domena, koja treba da budu pokrivena: znanje i razumijevanje; ključne kompetencije (npr., komunikacija, informaciona pismenost, IKT pismenost, učenje učenja, rješavanje problema); kognitivne kompetencije (npr., kritičko mišljenje, odgovorno donošenje odluka) i specifične kompetencije za dati predmet (npr., laboratorijska umijanja, izvođenje dokaza). Ima razrađenih materijala, koji mogu biti dobar oslonac u pisanju ciljeva i ishoda (v. npr., Revidirana Blumova taksonomija vaspitno-obrazovnih ciljeva Andersona i Kravola; 2001 ili SOLO taksonomija, Biggs & Collis, 2014; Anderson, 2013; Kennedy, 2007; ili DEVCORE, 2016).

9. Socio-emocionalne kompetencije moraju biti dio redovne nastave i obaveznih predmeta.

Oko kompetencija, poput kritičkog mišljenja, rješavanja problema, IKT pismenosti, učenja kako se uči ili informacione pismenosti, teško da će biti dilema da li ih treba razvijati u školi i gdje im je mjesto u školskim kurikulumima. Međutim, nije isti slučaj sa socio-emocionalnim kompetencijama u školi. Njima se ne posvećuje pažnja u obuci budućih nastavnika (skoro da ih nema u programima nastavničkih fakulteta, o njima se skoro uopšte ne uči, a još manje o načinima kako se one razvijaju kod učenika), a ni u školskim kurikulumima, posebno ne u visokom obrazovanju. Nastavnici i organizatori obrazovne politike uglavnom smatraju da ovakvi programi ne spadaju u domen rada nastavnika i da ometaju „ozbiljan“ kognitivni rad i školsko postignuće. Međutim, brojni su dokazi da razvoj socio-emocionalnih kompetencija učenika doprinosi unapređivanju školske

klime, posebno preko uspostavljanja i održavanja zdravih odnosa s drugima, razvoja socijalne svijesti (mogućnost zauzimanja perspektive drugoga i saosjećanja s drugim), da socio-emocionalne kompetencije poboljšavaju školski uspjeh tako što kod učenika razvijaju vještine slušanja i usmjeravanja pažnje, odgovornost, predanost i istrajnost u radu, upravljanje sobom, to jest načine kontrole i regulacije izražavanja vlastitih impulsa i emocija i nošenja s događajima koji ih uznemiravaju (Munjas, Samarin i Takšić, 2009).

Nalazi mnogobrojnih istraživanja, posebno u par posljednjih decenija, sasvim jasno pokazuju da je *socio-emocionalnim kompetencijama mjesto prvenstveno u obaveznoj redovnoj nastavi*, i to u svim predmetima i da to treba da bude dio profesionalnog djelovanja nastavnika (Elias et al., 1997; Kress, et al., 2004). Učenje kako da čitamo svoje reakcije i reakcije drugih izuzetno je važno umijanje, poput čitanja teksta ili baratanja brojevima (Cohen, 2001), jer socio-emocionalna pismenost ne samo da smanjuje nasilje i jača adaptivne kapacitete osobe, već i obezbjeđuje osnovu za učenje i zdrav razvoj (Cohen, 2001; Elias et al., 1997). Istraživanja ukazuju da bi se istinski unaprijedio socio-emocionalni život učenika i intenzivno iskoristili kapaciteti za učenje, škole moraju postati zajednice gdje su *socio-emocionalne kompetencije integrisane s akademskim učenjem* (Elias i sar., 1997; CASEL, 2003). Programi ne bi smjeli biti učeni kao „dodaci“ redovnom kurikulumu, već moraju *biti potpuno integrisani u sveukupni akademski program škole* (Munjas, Samarin i Takšić, 2009:367). Naravno, neophodno je da socio-emocionalne kompetencije *budu dio*

i kurikuluma u visokom obrazovanju (npr., neophodne su za razvoj profesionalnih obrazaca i standarda ponašanja, poslovne etike, uspješne saradnje u timskom radu), kao i dio obuke budućih nastavnika, da bi oni podržali integraciju socio-emocionalnog učenja u školski sistem i razvoj socio-emocionalnih kompetencija kod njihovih učenika.

10. Kurikulumi studijskih programa na fakultetima moraju imati definisane ciljeve, a ne samo ishode, kao što je trenutno slučaj s *Informatorom* o studijskim programima Univerziteta Crne Gore (argumente za ovaj stav naveli smo kod Zaključaka, tačka 9).

11. KC21 moraju biti dio kurikuluma na nastavničkim fakultetima. Prvo, KC21 moraju *biti dio sadržaja* koji se uči. Studenti se moraju sresti s temom KC21 i osvijestiti njihov značaj u današnjim uslovima života i rada, kao i uticaj socio-kulturnih i ekonomskih faktora na obrazovanje. Drugo, kroz školovanje na nastavničkim fakultetima studenti moraju biti u prilici *da razvijaju vlastite KC21*, one moraju biti utkane u učenje predmetno specifičnih sadržaja. Treće, izuzetno važno, u predmetima koji su namijenjeni profesionalnom osposobljavanju studenata – budućih nastavnika nužno se mora raditi na pripremi i obučavanju studenata *da razvijaju KC21 kod svojih budućih učenika*.

LITERATURA

- Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). *21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries*. OECD Education Working Papers, No. 41, OECD publishing. doi: [dx.doi.org/10.1787/218525261154](https://doi.org/10.1787/218525261154)
- Anderson, W.L. (Ur.) (2013). *Nastava orijentisana na učenje*. Solun: CDRSEE. Dostupno na http://cdrsee.org/pdf/teaching_for_learning_srb.pdf
- ATC21S – Assessment & Teaching of 21st century skills. (2009). Transforming education: assessing and teaching 21st century skills[Assessment Call to Action]. Retrieve from <http://atc21s.org/wp-content/uploads/2011/04/Cisco-Intel-Microsoft-Assessment-Call-to-Action.pdf>.
- Banks, J. A., Au, K. A., Ball, A. F., Bell, P., Gordon, E., Gutierrez, K. D., Brice Heath, S., Lee, C. D., Lee, Y., Mahiri, J., Suad Nasir, N., Valdes, G., & Zhou, M. (2007). *Learning in and out of school in diverse environments: Life-long, life-wide, and life-deep*. Retrieved on May 3, 2016 from: http://www.life-slc.org/docs/Banks_et al-LIFE-Diversity-Report.pdf
- Barnett, R. (1999). Learning to work and working to learn. I D. Boud & J. Garrick (red): *Understanding learning at work* (pp. 29-44). London: Routledge.
- Barrie, S.C. (2006). Understanding what we mean by the generic attributes of graduates. *Higher Education* 51, 215–241.
- Biggs, J. (1996). Enhancing teaching through constructive alignment. *Higher education*, 32(3), 347-364.
- Biggs, J. (1999). What the Student Does: teaching for enhanced learning. *Higher Education Research & Development*, 18:1, 57-75
- Biggs, J. (2003). Aligning teaching and assessing to course objectives. *Teaching and Learning in Higher Education: New Trends and Innovations*, 2, 13-17.
- Biggs, J. B., & Collis, K. F. (2014). *Evaluating the quality of learning: The SOLO taxonomy (Structure of the Observed Learning Outcome)*. Academic Press.
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17-66). Springer Netherlands.
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., & Rumble, M. (2010). Draft White Paper 1: Defining 21st Century Skills. Assessment and Teaching of 21st Century Skills (ATCS). Retrieved from <http://atc21s.org/wp-content/uploads/2011/11/1-Defining-21st-Century-Skills.pdf>
- Boud, D., Garrick, J. (1999). Understanding of workplace learning. In D. Boud and J. Garrick, *Understanding Learning at Work* (pp. 1-11). London: Routledge.
- Boyce, G., Williams, S., Kelly, A., Yee, H. (2001). Fostering deep and elaborative learning and generic (soft) skill development: the strategic use of case studies in accounting education. *Accounting Education* 10 (1), 37–60.

- Bridges, D. (2006). Transferable skills: a philosophical perspective. *Studies in Higher Education* 18 (1), 43–51.
- Brown, B. L. (1998). *Career Mobility: a choice or Necessity?*. ERIC Clearinghouse.
- Casey, C. (1999). The changing contexts of work. In D. Boud and J. Garrick, *Understanding Learning at Work* (pp. 15-28). London: Routledge.
- Cochran-Smith, M., & Lytle, S. (2006). Troubling images of teaching in no child left behind. *Harvard Educational Review*, 76(4), 668-697.
- Cohen, J. (2001). Social and emotional education: Core concepts and practices. *Caring classrooms/intelligent schools*, 3-29.
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. 2003. Safe and sound: An educational reader's guide to evidence-based social and emotional learning programs. Chicago, IL: CASEL.
- Crebert, G., Bates, M., Bell, B., Patrick, C.-J., Cragolini, V. (2004). Developing generic skills at university, during work placement and in employment: graduates' perceptions. *Higher Education Research and Development* 23 (2), 147–165.
- Curry, P., and Sherry, R. (2004). The hidden value of higher education learning: transferable skills and their importance for graduates of modern language programmes. Dublin: Trinity College, Dublin City University, Waterford Institute of Technology.
- Curtis, D. D. (2004). International perspectives on generic skills. *Generic skills in vocational education and training: research readings*, 19-37.
- Curtis, D., & McKenzie, P. (2001). *Employability skills for Australian industry: Literature review and framework development*. Melbourne: Australian Council for Educational Research.
- Darling-Hammond, L. (2005). Teaching as a profession: Lessons in teacher preparation and professional development. *Phi delta kappan*, 87(3), 237.
- Darling-Hammond, L. (2007). Race, inequality and educational accountability: The irony of 'No Child Left Behind'. *Race Ethnicity and Education*, 10(3), 245-260.
- Dede, C. (2010). Comparing frameworks for 21st Century Skills. In J. Bellanca & R. Brandt Eds.), *21st Century Skills* (pp. 51–75). Bloomington, IN: Solution Tree Press.
- Delors, J. (1996). *Learning: The treasure within*. Paris: UNESCO.
- Denham, S. A., & Brown, C. (2010). "Plays nice with others": Social–emotional learning and academic success. *Early Education and Development*, 21(5), 652-680.
- DeSeCo, O. E. C. D. (2005). The Definition and Selection of Key Competencies: Executive Summary.
- Dunkelblau, E. (2009). *Social, Emotional & Character Development (SECD): For Teachers, for Students, for Parents*. National Professional Resources, Incorporated.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child development*, 82(1), 405-432.
- Elias, M. J. (2001). Prepare children for the tests of life, not a life of tests. *Education Week*, 21(4), 40.

- Elias, M. J. et al. (1997). *Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators*. Ascd.
- Elias, M. J., Tobias, S. E., & Friedlander, B. S. (2000). *Raising Emotionally Intelligent Teenagers: Parenting with Love, Laughter, and Limits*. Harmony books, Random House, Inc., 1540 Broadway, New York, NY 10036.
- Elias, M. J., Zins, J. E., Graczyk, P. A., & Weissberg, R. P. (2003). Implementation, sustainability, and scaling up of social-emotional and academic innovations in public schools. *School Psychology Review*, 32(3), 303-319.
- European Commission(2013). *Teacher Education and Training in the Western Balkans - Final synthesis report*. ICF GHK for European Commission.
- European Communities (2007). *The Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Finegold, D., & Notabartolo, A. S. (2010). *21st century competencies and their impact: An interdisciplinary literature review*. Retrieved from http://www.hewlett.org/uploads/21st_Century_Competencies_Impact.pdf
- Fry, H., Ketteridge, S., & Marshall, S. (2008). *A handbook for teaching and learning in higher education: Enhancing academic practice*. Routledge.
- Gardner, H. (1999). Forward. In J. Cohen (Ed.), *In Educating minds and hearts: Social emotional learning and the passage into adolescence*. New York: Teachers College Press.
- Gardner, H. (2006). *Five minds for the future*. Boston: Harvard Business School Press.
- Gibb, J. (2004). *Generic Skills in Vocational Education and Training: Research Readings*. *National Centre for Vocational Education Research (NCVER)*.
- Griffin, P., McGaw, B., & Care, E. (2012). *Assessment and teaching of 21st century skills*. Dordrecht: Springer.
- Hargreaves, D. (2007). Teaching as a research-based profession: possibilities and prospects (The Teacher Training Agency Lecture 1996). *Educational research and evidence-based practice*, 3-17.
- Hattie, J., Biggs, J., & Purdie, N. (1996). Effects of learning skills interventions on student learning: A meta-analysis. *Review of educational research*, 66(2), 99-136.
- Hrnjica, S. (1997). *Dete sa razvojnim smetnjama u osnovnoj školi: deca sa posebnim potrebama*. Učiteljski fakultet.
- Ingersoll, R. M., & Perda, D. (2008). The status of teaching as a profession. *Schools and society: A sociological approach to education*, 107-118.
- ISTE/International Society for Technology in Education. (2007). *National educational technology standards and erformance indicators for students*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education.
- ISTE/International Society for Technology in Education. (2000). *National educational technology standards for tudents: Connecting curriculum and technology*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education.

- *Istraživanje o mladima i preprekama pri zapošljavanju – fokus na prepoznavanju značaja i razvoju socio-emocionalnih vještina i ključnih kompetencija*, Ipsos Strategic Marketing, 2016.
- *Izveštaj o eksternoj evaluaciji ustanova visokog obrazovanja u Crnoj Gori*, IEP EUA - Institutional Evaluation Programme, 2014. Dostupno na
file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Eksterna%20evaluacija%20VSS%20CG.pdf
- Joksimović, J., Pešikan, A. (u štampi). *Orijentacija na studente u nastavi na Univerzitetu Crne Gore*.
- Kennedy, D. (2007). *Pisanje i upotreba ishoda učenja*. Beograd: Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu
- Kirsch, I., Braun, H., Yamamoto, K., & Sum, A. (2007). America's Perfect Storm: Three Forces Changing Our Nation's Future. *Educational Testing Service*. Available at: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496620.pdf>
- Kress, J. S., Norris, J. A., Schoenholz, D. A., Elias, M. J., & Seigle, P. (2004). Bringing together educational standards and social and emotional learning: Making the case for educators. *American journal of Education*, 111(1), 68-89.
- Lalović, Z. (2008). Metodološki okvir za analizu i unapređenje kvaliteta programa. Biblioteka *Naša škola*. Podgorica: Zavod za školstvo. Dostupno na: <http://www.zavodzaskolstvo.gov.me/biblioteka/nasaskola>
- Light, G., Calkins, S., & Cox, R. (2011). *Learning and teaching in higher education: The reflective professional*. Sage.
- Lundgren, S.M., and Robertsson, B., (2012). Writing a bachelor thesis generates transferable knowledge and skills useable in nursing practice, *Nurse Education Today* <http://dx.doi.org/10.1016/j.nedt.2012.10.019>
- McLaughlin, M. (1995). *Employability skills profile: What are employers looking for?*. ERIC Digest. Available at: <http://www.ericdigests.org/1997-2/skills.htm>
- Ministry of Education -Singapore (2010a). MOE to enhance learning of 21st century competencies and strengthen art, music and physical education. Press releases. Retrieved from: <http://www.moe.gov.sg/media/press/2010/03/moe-to-enhance-learning-of-21s.php>
- Ministry of Education -Singapore (2010b). Elaboration of the MOE 21st century competencies. Retrieved from <http://www.moe.gov.sg/media/press/files/2010/03/21st-century-competencies-annex-a-to-c.pdf>
- Munjas Samarin, R., & Takšić, V. (2009). Programi za poticanje emocionalne i socijalne kompetentnosti kod djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 12(2), 355-370.
- National educational technology standards for students (NETS•S/ISTE), 2 edition. 2007
- NCREL & Metiri Group. (2003). enGauge 21st century skills: Literacy in the digital age. Chicago, IL: NCREL. Retrieved from <http://pict.sdsu.edu/engauge21st.pdf>.
- OECD. (2005). The definition and selection of key competencies: Executive summary. Paris, France: OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf>.
- Oliva, A. (2003). Key competencies in and across social fields: The employers' perspective. In *Contributions to the Second DeSeCo Symposium* (p. 97).

- Partnership for 21st century Skills (P21). (2009). P21 framework definitions. Retrieved from http://p21.org/storage/documents/P21_Framework_Definitions.pdf
- Pellegrino, J. W., & Hilton, M. L. (Eds.). (2013). *Education for life and work: Developing transferable knowledge and skills in the 21st century*. National Academies Press.
- Pešikan, A. (2005). Profilisanje budućih diplomiranih stručnjaka. *Psihologija*, Vol. 38, br. 3, 239-253.
- Pešikan, A., Lalović, Z. (2015). *Izveštaj o rezultatima istraživanja uloge škole u razvoju vrlina, vrijednosti i vještina učenika/ca*. Izveštaj o rezultatima istraživanja u okviru projekta „Moje vrijednosti i vrline“. Podgorica: Unicef Crna Gora i Zavod za školstvo.
- Pešikan, A., Lalović, Z. (2016). *Može li današnja škola uticati na vrijednosti i vrline učenika?*. Izveštaj istraživanja u okviru projekta „Moje vrijednosti i vrline“. Podgorica: Unicef Crna Gora i Zavod za školstvo.
- Reškovac, T., Bešić, M. (2012). *Evaluacija reforme obrazovanja u Crnoj Gori*. Mreža fondacija za otvoreno društvo.
- Rotherham, A. J., & Willingham, D. T. (2010, Spring). “21st-Century” Skills. *American Educator*, 17-20. Retrieved on August 1, 2016, from
- <http://www.aft.org/sites/default/files/periodicals/RotherhamWillingham.pdf>
- Rychen, D. S., & Salganik, S. L. (2003). *Key competencies for a successful life and a well-functioning society*. Gottingen, Germany: Hogrefe & Huber.
- Salas, E., Bedwell, W.L., and Fiore, S.M. (2011). *Developing the 21st Century (and beyond) Workforce: A Review of Interpersonal Skills and Measurement Strategies*. Paper prepared for the NRC Workshop on Assessing 21st Century Skills. Available at: http://www7.nationalacademies.org/bota/21st_Century_Workshop_alas_Fiore_Paper.pdf [Accessed May, 2016].
- Salas-Pilco, S. Z. (2013). Evolution of the framework for 21st century competencies. *Knowledge Management & e-Learning: An International Journal (KM&EL)*, 5(1), 10-24.
- Scardamalia, M., Bransford, J., Kozma, B., & Quellmalz, E. (2012). New assessments and environments for knowledge building. In *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 231-300). Springer Netherlands.
- Simonson, M. R., Maurer, M., Montag-Torardi, M., & Whitaker, M. (1987). Development of a standardized test of computer literacy and a computer anxiety index. *Journal of educational computing research*, 3(2), 231-247.
- Tempus projekat Razvoj ishoda učenja, DEVCORE, 2016. Dostupno na: <http://www.ucg.ac.me/fajlovi/Tempus%20projekat%20web.pdf>
- Tennant, M. (1999). Is learning transferable? In: Boud, D., Garrick, J. (Eds.), *Understanding Learning at Work* (pp. 165-180). London: Routledge.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: learning for life in our times*. San Francisco, CA: Jossey-Bass
- UNESCO. (2012). *Competencies*. Education. Retrieved from: <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/quality-framework/desired-outcomes/competencies>

- United States Department of Labor. (2005). *Occupational outlook handbook, 2006-07*. Washington, DC: Government Printing Office.
- United States. Department of Labor. SCANS (1991). *What work requires of schools: a SCANS report for America 2000*. Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills, US Department of Labor.
- Voogt, J., & Roblin, N. P. (2010). 21st century skills–Discussion paper. Enschede, The Netherlands: University of Twente. Retrieved from:
- <http://www.internationalSYMPOSIUMONEDUCATIONALREFORM.COM/storage/21st%20Century%20Skills.pdf>
- Wheeler, M., Renschler, R., Conley, K., & Summerlight, S. (2000). *National Educational Technology Standards for Students: Connecting Curriculum and Technology*. International Society for Technology in Education (ISTE)

PRILOZI

SPIŠAK PRILOGA

- PRILOG 1.** Pregled zastupljenosti KC21 u zakonima i drugim relevantnim zakonskim dokumentima
- PRILOG 2.** Pregled zastupljenosti KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi
- PRILOG 3.** Pregled zastupljenosti KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji
- PRILOG 4.** Pregled zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi
- PRILOG 5.** Pregled zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji
- PRILOG 6.** Zastupljenost KC21 u opšim, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima programa Istorije u gimnaziji
- PRILOG 7.** Zastupljenost KC21 u opšim, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima programa C-SBH jezik i književnost u gimnaziji
- PRILOG 8.** Analiza KC21 u ishodima studijskih programa koji su namijenjeni obrazovanju nastavnika na Univerzitetu Crne Gore
- PRILOG 9.** Pregled ishoda predmeta koji su usmjereni na osposobljavanje nastavnika za realizaciju ciljeva KC21 na nastavničkim fakultetima Univerziteta Crna Gora

PRILOG 1. Pregled zastupljenosti KC21 u zakonima i drugim relevantnim zakonskim dokumentima

1. Socio-emocionalna kompetencija	
1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Reafirmisati tradicionalne vrijednosti samopoštovanja (str. 21)
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	Razvijanje samopuzdanja i ličnog integriteta (str. 37) 7) Omogućavanje razvoja ličnosti učenika, u skladu sa njegovim sposobnostima i zakonitostima razvoja
Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja s Akcionim planom (2012–2017) - Prijedlog	Sva djeca žive kvalitetnim životom, ostvaruju svoje pune potencijale i razvijaju se kao jedinstvene ličnosti
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Reafirmisati tradicionalne vrijednosti... poštenja, pravednosti, pouzdanosti (str. 21) Dostizanje samodiscipline i odgovornosti za vlastite postupke (str. 37) Postavljanje realnih ličnih ciljeva (str. 36) Razvijanje odgovornosti za vlastiti rad i učenje (str. 37)
1.3. Socijalna svijest	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Razvijanje međusobnog uvažavanja, tolerancije i poštovanja različitosti (str. 21) Omogućiti skladan razvoj ličnosti odgovorne prema društvenom okruženju (str. 21) Razvijati vrijednosti savremenog građanskog i demokratskog društva (str. 21) Omogućiti upoznavanje i poštovanje sopstvene kulture, ali i kulture ostalih naroda, što je preduslov za interkulturalno prožimanje, međunacionalno i međuetničko uvažavanje i izgradnju društva bez diskriminacije u odnosu na pol, vjeru, rasu, socijalni status, sposobnosti itd. (str. 21) Prepoznavanje diskriminativnog ponašanja i prakse; razumijevanje drugih kroz toleranciju, korektan odnos, uvažavanje njihovog integriteta (str. 37) Razvijanje osjećaja odgovornosti za dobro drugih (str. 37)
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	4. Razvija svijest, potrebu i sposobnost za očuvanje i unapređenje ljudskih prava, pravne države, prirodne i društvene sredine, multietičnosti i različitosti

	<p>5. Razvija svijest o državnoj pripadnosti Crnoj Gori i njenoj kulturi, tradiciji i istoriji</p> <p>7. Razvija svijest o nacionalnoj pripadnosti, kulturi, istoriji i tradiciji</p> <p>8. Vaspitavanje za poštovanje nacionalnih vrijednosti istorije i kulture, kao i za uvažavanje kulturnih i ostalih osobenosti drugih naroda</p> <p>9. Vaspitavanje za međusobnu toleranciju, poštovanje različitosti</p> <p>11. Razvijanje demokratskih stavova, tolerancije i kooperacije (u školi i izvan nje) i poštovanja prava drugih</p>
Zakon o gimnaziji	7. Podsticanje razumijevanja, tolerancije i solidarnosti
Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020)	Podsticanje razumijevanja, tolerancije i solidarnosti
Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja s Akcionim planom (2012–2017) – Prijedlog	Sva djeca posjeduju razvijenu svijest o pripadnosti Crnoj Gori i njenim vrijednostima
1.4. Socijalne vještine	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	<p>Razvijanje kulture dijaloga, kao i mirnog rješavanja konflikata (str. 21)</p> <p>Preuzimanje odgovornosti (kao član grupe) za zajedničke odluke i akcije (str. 37)</p> <p>Razvijanje sposobnosti pregovaranja i postizanja konsenzusa (str. 37)</p>
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	9) Vaspitavanje za saradnju s drugima, poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, a time i razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu
Zakon o gimnaziji	<p>4) Razvijanje sposobnosti komunikacije</p> <p>6) Razvijanje sposobnosti za život u pluralističkom i demokratskom društvu</p>
Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020)	<p>Razvijanje sposobnosti komunikacije i nenasilnog rješavanja konflikata</p> <p>Razvijanje sposobnosti za život u pluralističkom i demokratskom društvu</p>
Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja s Akcionim planom (2012–2017) – Prijedlog	Sva djeca da budu osposobljena za suživot i rad s drugima i drugačijima, doprinoseći izgradnji sigurnijeg i pravednijeg društva
1.4.1. Saradnja	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	<p>Razvijanje sposobnosti saradnje i timskog rada (str. 21)</p> <p>Razvijanje dobrih odnosa s drugima, saradnje za postizanje zajedničkog cilja (str. 37)</p>

1.4.2. Građanski aktivizam	
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	6. Omogućiti pojedincu, u skladu sa sopstvenim mogućnostima, uključivanje i participaciju na svim nivoima rada i djelovanja 8. Doprinosi ostvarivanju strateških ciljeva Crne Gore 5. Osposobljavanje za samostalno rasuđivanje i učešće u društvenom životu
1.5. Odgovorno donošenje odluka	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Osposobljavanje za donošenje odluka na bazi iskustva i činjenica (str. 36)
2.1. Rješavanje problema	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Razvijanje sposobnosti rješavanja problema (str. 36)
2.2. Razvoj sposobnosti za istraživanja	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Osposobljavanje za testiranje ideja i rješenja (str. 36)
Zakon o gimnaziji	
Zakon o visokom obrazovanju	3. Razvoj istraživački orijentisanog visokog obrazovanja
Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori	Istraživački orijentisano visoko obrazovanje
3. Kritičko mišljenje	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Osposobljavanje učenika za kritičko promišljanje pojava u radnom, društvenom i privatnom okruženju (str. 17) Osposobljavanje za kritičko prosuđivanje (str. 21) Razvijanje kritičkog mišljenja (str. 36)
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	4. Razvijanje kritičkog mišljenja
Zakon o gimnaziji	3. Razvijanje kritičkog mišljenja i prosuđivanja
Zakon o visokom obrazovanju	
Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020)	Razvijanje kritičkog mišljenja i prosuđivanja
4. Kreativnost, stvaralaštvo	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Podsticati slobodu izražavanje i kreativnost (str. 21) Razvijanje logičkog i kreativnog mišljenja (str. 36)
Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja	2. Razvoj kreativnih ličnosti

5. Informaciona pismenost	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Razvijanje sposobnosti organizovanja, analize, sinteze, ocjenjivanja i korišćenja informacija (str. 36)
6. IKT pismenost	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Razvijanje sposobnosti upotrebe i korišćenja informacione tehnologije (str. 36)
7. Učenje učenja, metakognicija	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Razvijanje motivacije za učenje i permanentno intelektualno usavršavanje (str. 16) Osposobljavanje učenika za doživotno učenje (str. 17) Osposobljavanje za planiranje i djelovanje (str. 36)
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	2. Zadovoljavanje potrebe, interesovanja, želje i ambicije pojedinca za cjeloživotnim učenjem 4. Razvijanje samostalnosti i zainteresovanosti za nova znanja
Zakon o visokom obrazovanju	4. Obezbeđivanje mogućnosti za sticanje visokog obrazovanja tokom cijelog života
Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja s Akcionim planom (2012–2017) – Prijedlog	Sva djeca da budu pripremljena da nastave obrazovanje i cjeloživotno učenje
Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori	Uspostavljanje modela cjeloživotnog učenja utemeljenog na dobroj međunarodnoj praksi
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Efikasno upravljanje vremenom; pokazivanje inicijative, istrajnosti, hrabrosti i preduzimljivosti (str. 36) Razvijanje radnih navika (str. 37)
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	13. Razvijanje radnih sposobnosti učenika: marljivost, strpljenje, red, rad i disciplina 14. Razvijanje profesionalne orijentacije kod učenika
Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori	Povezivanje visokog obrazovanja i tržišta rada i podizanje preduzetničko-inovativnog karaktera obrazovanja
9.1. Briga o vlastitom zdravlju, zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Omogućiti skladan razvoj ličnosti odgovorne prema sebi i drugima (str. 21)

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	12. Formiranje i podsticanje zdravog načina života
Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020)	Razvijanje odgovornog odnosa prema sopstvenom zdravlju
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	
Osnove za obnovu nastavnih planova i programa, Savjet za nastavne planove i programe Crne Gore, Podgorica: FOSI, UNICEF, OSEP SEE, 2002.	Omogućiti skladan razvoj ličnosti odgovorne prema prirodnom okruženju (str. 21)
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	4. Razvija svijest, potrebu i sposobnost za očuvanje i unapređenje prirodne i društvene sredine 12. Formiranje i podsticanje odgovornog odnosa prema životnoj sredini
Zakon o gimnaziji	5. Razvijanje odgovornog odnosa prema radnoj i životnoj sredini
Zakon o visokom obrazovanju	
Strategija razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020)	Razvijanje odgovornog odnosa prema radnoj i životnoj sredini

PRILOG 2. Pregled zastupljenosti KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

1. Socio-emocionalna kompetencija	
1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Razvijanje sigurnosti i samopouzdanja
MATEMATIKA (I –IX)	Podstiče i razvija inicijativu i samostalno rasuđivanje učenika/učenica
STRANI JEZICI	Doprinosi formiranju autonomne ličnosti Razvoj samopouzdanja i pozitivne predstave o sebi Razvijanje harmonične ličnosti učenika/učenice i svijesti o sopstvenom identitetu
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Razvijanje svijest o individualnosti i autonomnosti
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	Razvijanje samopouzdanja kroz pjevanje, igru i učešće u stvaranju umjetničkih sadržaja
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Izgrađivati samopoštovanje i samopovjerenje i pomagati drugima u izgradnji sopstvene ličnosti i samopoštovanja
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Razvijanje samospoznaja
BIOLOGIJA VIII i IX	Učenici/učenice razvijaju vještine samospoznaje
IZBORNI PREDMETI	
SPORT ZA SPORTISTE VIII, VIII i IX	Jačanje povjerenja u sebe
STRANI JEZICI	Razvoj samopouzdanja i pozitivne predstave o sebi Razvijaju pozitivnu predstavu o sebi
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Razvijaju vještine samospoznaje Razvijaju vještine za analizu i izbor sopstvenih životnih vrijednosti
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju samopouzdanje
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razumiju svoja i osjećanja drugih i reaguju na njih
HEMIJA VIII i IX	Razvijaju kritičan odnos prema svom ponašanju u sredini
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razumiju svoja i osjećanja drugih i reaguju na njih

1.3. Socijalna svijest

OBAVEZNI PREDMETI

C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Čitajući književnost svog naroda, odnosno nacionalne ili etničke grupe, i upoznavajući se sa stranom književnošću, učenici/učenice šire vidike i uvažavaju različitosti drugih kultura</p> <p>Tokom nastave u okviru predmeta Crnogorskog – srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti učenici/učenice formiraju svijest o svom narodu, odnosno nacionalnoj ili etničkoj grupi kojoj pripadaju, istovremeno razvijajući tolerantan odnos prema drugim jezicima i narodima i njihovo uvažavanje</p> <p>Razvijanje empatije, uzimati u obzir „njegovu” situaciju</p>
STRANI JEZICI	<p>Doprinosi formiranju autonomne, demokratične, empatične ličnosti, koja će, šireći svoja znanja o drugim narodima i kulturama i istovremeno razvijajući svijest o vlastitim kulturnim vrijednostima, biti sposobna da na primjeren način djeluje u interkulturalnom i plurilingvalnom okruženju</p> <p>Poštovanje i razumijevanje druge kulture, što je preduslov za bolje razumijevanje sopstvene kulture i učvršćivanje vlastitog nacionalnog identiteta</p> <p>Razvija sposobnost za razumijevanje i poštovanje drugih kultura i civilizacija</p> <p>Jedan od osnovnih ciljeva učenja stranog jezika je vaspitanje za toleranciju, za poštovanje različitosti i saradnje sa drugima, poštovanje dječjih i ljudskih prava i razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu</p> <p>Građenje humanističkog i tolerantnog odnosa prema društvu i različitim jezicima i kulturama</p> <p>Upoređivanjem svoje i druge kulture razvijaju senzibilitet i razumijevanje za različito</p> <p>Podsticanje interesovanja za ono što je drugačije, tako da će učenici/učenice saznati o načinu života, običajima i društvenim odnosima ljudi u državama njemačkog govornog područja</p>
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	<p>Izgrađuje odnos poštovanja prema likovnoumjetničkim ostvarenjima nacionalne provenijencije, i odnos poštovanja i vrednovanja djela likovnih umjetnosti drugih naroda i kultura</p>
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	<p>Razvijati želju za pripadnošću kolektivu kroz podsticanje prijateljstva i strpljivoga ponašanja u grupi</p>
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	<p>Razvijati toleranciju prema drugima i drugačijem te uvažavanje principa jednakosti među polovima</p>
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	<p>Razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti</p> <p>Doprinositi razvijanju duha tolerancije</p> <p>Poštovanje kulturnoga nasljeđa, aktivan odnos prema tradiciji, briga za druge, tolerancija i humanost</p>

GRADANSKO VASPITANJE VI VII	<p>Empatija i solidarnost, posvećenost i podrška onima kojima su ljudska prava uskraćena</p> <p>Poštovanje socijalnih, kulturnih, jezičkih, religioznih i drugih razlika</p> <p>Razvija osjećaj odgovornosti za svaku svoju aktivnost</p>
ISTORIJA VI, VII, VIII, IX	<p>Utiče na formiranje ličnosti učenika/učenice, oslobođene od netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala te da učenike/učenice usmjeri ka njegovanju demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije</p> <p>Da zainteresuje učenika/učenicu za proučavanje prošlosti, da ga/je uči otvorenosti proučavanja drugih kultura, različitih mišljenja</p>
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	<p>Uče da razumiju i cijene narode i njihovu kulturu u svojoj i drugim zemljama</p>
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	<p>Razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti</p> <p>Razvijanje društvenih sposobnosti i vještina (razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti, poštovanje prirodnoga i kulturnoga nasljeđa, aktivan odnos prema tradiciji, briga za druge, tolerancija i humanost)</p>
BIOLOGIJA VIII i IX	<p>Razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti</p> <p>Razvija pozitivne orijentacije prema razlikama u boji kože</p> <p>Razvija svijest o jednakosti među polovima</p> <p>Prihvatanje i poštovanje različitosti, poštovanje prirodnog i kulturnog nasljeđa, aktivan odnos prema tradiciji, briga za druge, tolerancija i humanost</p>
OSNOVI TEHNIKE V i VII	<p>Razvija svijest o socijalnim vrijednostima</p> <p>Razvija smisao za toleranciju i odgovornost</p>
IZBORNI PREDMETI	
SPORT ZA SPORTISTE VIII, VIII i IX	<p>Razumijevanje i poštovanje različitosti</p>
STRANI JEZICI	<p>Doprinosi formiranju autonomne, demokratske, empatične ličnosti, šireći svoja znanja o drugim narodima i kulturama i istovremeno razvijajući svijest o vlastitim kulturnim vrijednostima</p> <p>Razvijanje harmonične ličnosti učenika/učenice i svijesti o sopstvenom identitetu kroz građenje humanističkog i tolerantnog odnosa prema društvu i različitim jezicima i kulturama</p> <p>Glavni cilj izučavanja stranog jezika usmjeren je na vaspitanje za toleranciju, za poštovanje različitosti i saradnju s drugima, na poštovanje dječjih i čovjekovih prava, na razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu</p> <p>Poštovanje i razumijevanje druge kulture, što je preduslov za bolje razumijevanje sopstvene kulture i učvršćivanje vlastitog nacionalnog identiteta</p>

	<p>Podsticanje interesovanja za ono što je drugačije, tako da će učenici/učenice saznati o načinu života, običajima i društvenim odnosima ljudi u državama njemačkog govornog područja</p> <p>Razvija sposobnost za razumijevanje i poštovanje drugih kultura i civilizacija</p> <p>Razvijanje humanih odnosa među polovima</p>
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Razvijaju toleranciju, poštovanje, pripadnost multietničkom, multijezičkom, multikulturnom svijetu
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju toleranciju
1.4. Socijalne vještine	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Osposobljavaju se da u različitim životnim situacijama saopšte svoje i uvažavaju suprotno mišljenje, da strpljivo saslušaju sagovornika/sagovornicu, da miroljubivo rješavaju probleme i sporne situacije</p> <p>Razvijaju svijest o poštovanju sagovornika/sagovornice i kad iznosi drugačije stavove, uzimajući u obzir načela lijepog ophođenja</p> <p>Razvijanje tolerancije, kulture dijaloga, uvažavanja sagovornika/sagovornice i različitih stanovišta i mišljenja</p> <p>Stiču kulturu dijaloga, uvažavanja sagovornika/sagovornice i različitih stanovišta i mišljenja</p>
STRANI JEZICI	<p>Razvijaju strategije rješavanja nesporazuma i savladavanja prepreka u sporazumijevanju</p> <p>Ovladavaju primjerenim načinima usmenog sporazumijevanja i neverbalnog reagovanja</p> <p>Sposobni su da na primjeren način djeluju u interkulturalnom i plurilingvalnom okruženju</p> <p>Razvijaju sposobnost za kvalitetne međusobne komunikacije i rješavanja nesuglasica</p> <p>Razvijaju sposobnost za uravnotežene izjave prilikom nesporazuma</p> <p>Razvijaju sposobnost savladavanja prepreka razumijevanju i prevazilaženju nesporazuma</p> <p>Razvijaju sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugog</p> <p>Razvijanje humanih odnosa među polovima</p> <p>Razvijaju sposobnost uvažavanja sagovornika</p>
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	Razvijaju komunikativnost
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	Razvijaju se moralno-etički (norme u ponašanju, rješavanje etičkih suprotnosti)
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Socijalni ciljevi (komunikacija, odnos učenik/učenica – nastavnik/nastavnica)

GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Razvijati vještinu aktivnoga slušanja, dobre komunikacije, osposobiti se da saslušaju mišljenje drugih, izraziti sopstveno mišljenje i biti sposoban procijeniti oba Razvija radoznalost, otvoren duh i poštovanje različitosti Razvija osjećaj za pravdu i društvenu odgovornost
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Razvijanje komunikacijskih vještina (izražavanje mišljenja, vođenje dijaloga)
BIOLOGIJA VIII i IX	Razvija odgovornost za traženje rješenja u konfliktnim situacijama Razvijanje komunikacijskih vještina (izražavanje mišljenja, vođenje dijaloga)
HEMIJA VIII i IX	Razvija spremnost i sposobnost za saradnju, komunikativnost, tolerantnost, timski rad, spremnost na pomoć
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijaju strategije rješavanja nesporazuma i savladavanja prepreka u sporazumijevanju Ovladavaju primjerenim načinima usmenog sporazumijevanja i neverbalnog reagovanja Sposobnost da na primjeren način djeluje u interkulturalnom i plurilingvalnom okruženju Razvijanje sposobnosti za kvalitetne međusobne komunikacije i saradnje Razvoj sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugog Ovladavanju vještinama u kontekstu multikulturalnog i multikonfesionalnog društvenog miljea Kultura lijepog ponašanja u školi, porodici i na javnom mjestu Razvijaju sposobnost za uravnotežene izjave prilikom nesporazuma Izgrađivanje fer-pleja
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvoj komunikacionih vještina
1.4.1. Saradnja	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Kroz različite oblike rada u nastavi Crnogorskog – srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti učenici/učenice podstiču se na timski rad, kooperativnost i međusobno uvažavanje Kroz grupni istraživački rad učenici/učenice podstiču se na timski rad, kooperativnost i međusobno uvažavanje
MATEMATIKA (I –IX)	Razvija osjećaj za timski rad
STRANI JEZICI	Razvijaju sposobnost za rad u grupi, međusobnu saradnju i podršku Razvijanje sposobnosti za kvalitetne međusobne komunikacije i saradnju u grupi Razvijanje spremnosti na saradnju, timski rad i prihvatanje drugih kao ravnopravnih učesnika u društvenoj grupi
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	Razvija spremnost i sposobnost za saradnju kroz timski rad

POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Preuzimanje odgovornosti za rad u grupama Doprinosi razvijanju saradnje u grupi
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Nauče saradivati u grupi i imati pozitivan odnos prema drugima
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Razvijanje sposobnosti i vještina preuzimanje odgovornosti za rad u grupama
BIOLOGIJA VIII i IX	Preuzimanje odgovornosti za rad u grupama
HEMIJA VIII i IX	Konstruktivno sporazumijevanje tokom rada u grupi
OSNOVI TEHNIKE V i VII	Stiče naviku za timski rad
INFORMATIKA VI	Stiče naviku za timski rad i odgovornost u timskome radu
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Prihvatanje drugih kao ravnopravnih učesnika u društvenoj grupi Razvijanje sposobnosti za rad u grupi, za međusobnu saradnju i podršku Razvijanje spremnosti na saradnju, timski rad
1.4.2. Građanski aktivizam	
OBAVEZNI PREDMETI	
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Posvećenost promociji ljudskih prava lokalno i globalno
1.5. Odgovorno donošenje odluka	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Osposobljavaju se da odlučuju
STRANI JEZICI	Razvijaju sposobnost za informisano odlučivanje o nekim područjima svoga života, kao i preuzimanje odgovornosti za vlastite odluke
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Razvijanje vještina analize, donošenja odluka
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijaju sposobnost za informisano odlučivanje o nekim područjima svoga života, kao i preuzimanje odgovornosti za vlastite odluke
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Vještina i tehnika za donošenje odgovornih odluka
2. Rješavanje problema	
2.1. Rješavanje problema	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Razvijanje sposobnosti rješavanja problemskih situacija
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Učenje optimalnih strategija rješavanja problema
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Kod učenika/učenica razvija sposobnost za uočavanje, razumijevanje i rješavanje ekoloških problema
IZBORNI PREDMETI	

2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	
OBAVEZNI PREDMETI	
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Razvijanje tehnika istraživanja (planiranje, opažanje, razvrstavanje, anketiranje, izrada izvještaja, izrada jednostavnijih tematskih projekata)
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Primijeniti metode istraživanja u uočavanju i rješavanju problema
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Razvijaju sposobnost upotrebe jednostavnih metoda geografskoga istraživanja: opažanje, mjerenje, jednostavna analiza, intervju, kartiranje, upotreba tekstova, dijagrama, statističkih i drugih izvora i literature u školi i na terenu
PRIRODA V i VI	Razvijanje sposobnosti za istraživački rad i usvajanje postupaka, posmatranje i razvrstavanje, mjerenje, eksperimentisanje, istraživanje, izvještavanje
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Razvijanje sposobnosti istraživanja (opažanje, planiranje, spoznaja, razvrstavanje, mjerenje, eksperimentisanje, izrada izvještaja, izvještavanje, izrada jednostavnijih tematskih projekata)
BIOLOGIJA VIII i IX	Razvijanje sposobnosti istraživanja (opažanje, planiranje, spoznaja, razvrstavanje, mjerenje, eksperimentisanje, izrada izvještaja, izvještavanje, izrada jednostavnijih tematskih projekata)
IZBORNI PREDMETI	
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Razvijaju sposobnost za izvođenje jednostavnih istraživanja
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju sposobnost za izvođenje jednostavnih istraživanja
3. Kritičko mišljenje	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, kritičkog sagledavanja pročitanog, izgovorenog i sl.</p> <p>Kritički se odnose prema pročitanim tekstovima, uočavaju njihovu namjenu i oblikuju svoj stav prema njima</p> <p>Osposobljavaju se za kritički pristup lirskom, epskom, dramskom tekstu, pripovijedanja fiktivnih tekstova tj. dubljeg shvatanja estetskoga nivoa umjetničkog teksta</p> <p>Buđenje istraživačke radoznalosti i osposobljavanje učenika/učenica da posmatraju, uočavaju i izdvajaju značajne djelove</p> <p>Uočavaju razlike između opisa i reklame, shvataju uticaj reklama na one kojima su namijenjene</p> <p>U okviru medijskoga vaspitanja, učenici/učenice postaju svjesni/svjesne svakodnevne izloženosti uticaju medija i osposobljavaju se za kritičko prosuđivanje i vrednovanje sadržaja koje oni nude</p>
MATEMATIKA (I –IX)	Podstiče i razvija sposobnosti kritičkog mišljenja učenika/učenica

LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Izgrađuju mjerila za kritičko vrednovanje sopstvenoga rada i djela, a za dječji svijet mjerila za kritičko vrednovanje rada i djela njihovih vršnjaka
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Znaju kritički razmišljati, razlikovati činjenice i mišljenja, argumentovano vrednovati znanje, informacije i stavove
ISTORIJA VI, VII, VIII, IX	Učenik/učenica razvija sposobnost kritičkoga i historijskoga mišljenja i logičkoga zaključivanja
HEMIJA VIII i IX	Sposobnost izražavanja i razumijevanja pojmova, djelovanja, razmišljanja u pisanom i usmenom obliku, oblikovanje i izražavanje svojih usmenih i pisanih argumenata na ubjedljiv način u zavisnosti od okolnosti
IZBORNI PREDMETI	
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Razvijaju logičko i apstraktno mišljenje, kritički stav u mišljenju
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju kritički stav u mišljenju
4. Kreativnost, stvaralaštvo	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Ohrabruje se njihovo stvaralačko mišljenje
MATEMATIKA (I –IX)	Da se kod učenika/učenica razvije i njeguje kreativnost
STRANI JEZICI	Razvijaju kreativnost, potrebu za izražavanjem i osjećaj za estetske vrijednosti
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Razvija sposobnost za stvaralačko istraživanje
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	Razvija kreativnost kroz pjevanje, igru i učešće u stvaranju umjetničkih sadržaja Razvija sposobnost da stvara muziku, shodno uzrasnim mogućnostima i individualnim sklonostima Razvija sposobnost da izražava muzičke doživljaje i predstave kroz igru (ples), likovno, verbalno i tekstualno
PRIRODA I TEHNIKA IV	Razvija smisao i sposobnost za tehničko stvaralaštvo
OSNOVI TEHNIKE V i VII	Razvija sposobnost otkrivanja novih rješenja i afirmiše sopstvenu kreativnost i originalnost Razvija sposobnost praktičnoga stvaranja, odnosno da realizuje sopstvene ideje prema sopstvenome planu rada
INFORMATIKA VI	Razvija sposobnost otkrivanja novih rješenja i afirmiše sopstvenu kreativnost i originalnost
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijaju kreativnost, potrebu za izražavanjem i osjećaj za estetske vrijednosti Razvijaju sposobnost posmatranja, predstavljanja likovnog mišljenja, likovnog pamćenja i mašte
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju kreativnost

5. Informaciona pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Upoznaju i razvijaju aktivnosti koje im pomažu pri sticanju, čuvanju i upotrebi informacija i znanja
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Samostalno prikupiti, analizirati i interpretirati znanja i informacije, uključujući i političke informacije
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Razvijanje vještina (pisanje, prezentacija, interpretiranje informacija)
HEMIJA VIII i IX	Osposobljavanje za upotrebu izvora u štampanom i elektronskom obliku
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Upoznaju i razvijaju aktivnosti koje im pomažu pri sticanju, čuvanju i upotrebi informacija i znanja
6. IKT pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Osposobljavaju se da koriste tehničko-informatičku pomoć prilikom prikupljanja, organizovanja i saopštavanja informacija i razumiju moć informatičke pismenosti
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Osposobi se za primjenu modernih kompjuterskih tehnologija u procesima likovno-vizuelnoga stvaranja i proizvodnje
INFORMATIKA VI	Upozna rad s jednim od operativnih sistema i nekoliko najčešće korišćenih korisničkih programa i navikne da ih koristi u svakodnevnim aktivnostima
IZBORNI PREDMETI	
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA	Savladaju korišćenje aplikacije za obradu teksta na računaru
7. Učenje učenja, metakognicija	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	<p>Osposobiti učenike/ce da preuzimaju odgovornost za vlastito učenje i znanje, odnosno da počnu da izgrađuju svoje zahtjeve kao korisnici jezika, oblikuju lične ciljeve učenja, vrednuju svoja dostignuća i trude se da ih poprave, pripremajući ih tako za samostalno i permanentno učenje</p> <p>Upoznaju i razvijaju strategije samostalnog učenja (aktivnosti koje koriste pri sticanju, čuvanju i upotrebi znanja), čime se osposobljavaju za permanentno učenje</p> <p>Veće autonomije učenika/učenice i tehnika samostalnog učenja</p> <p>Formiraju lične ciljeve učenja, upoznaju i kritički ocjenjuju svoje uspjehe i žele da ih poboljšaju; inicijativa u učenju, metakognicija – učenje učenja</p>
ISTORIJA VI, VII, VIII, IX	Osposobiti učenika/učenicu za proces permanentnoga obrazovanja

GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Razvijaju sposobnosti učenja kroz vježbanje u posmatranju, upoređivanju, logičkom zaključivanju i uopštavanju Razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz pomoć različitih izvora znanja
HEMIJA VIII i IX	Učenje učenja (planiranje sopstvenih aktivnosti, odgovornost za sopstveno znanje, nezavisno učenje, razvijanje metakognitivnih znanja, radne navike) Osposobiti učenika/učenicu za proces permanentnoga obrazovanja
FIZIČKO VASPITANJE (I–IX)	Osposobiti učenike/učenicu za samokontrolu i samoocjenjivanje radi praćenja i vrednovanja efekata svoga rada i napretka metakognicija
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Upoznaju i razvijaju strategije samostalnog učenja (aktivnosti koje koriste pri sticanju, čuvanju i upotrebi znanja), čime se osposobljavaju za permanentno učenje Osposobiti učenike/učenicu da preuzimaju odgovornost za vlastito učenje i znanje, odnosno da počnu da izgrađuju svoje zahtjeve kao korisnici jezika, oblikuju lične ciljeve učenja, vrednuju svoja dostignuća i trude se da ih poprave, pripremajući ih tako za samostalno i permanentno učenje Veće autonomije učenika/učenica i tehnika samostalnog učenja Formiraju lične ciljeve učenja, upoznaju i kritički ocjenjuju svoje uspjehe i žele da ih poboljšaju
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz korišćenje različitih izvora znanja
PREDUZETNIŠTVO VIII	Razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz korišćenje različitih izvora znanja
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	
OBAVEZNI PREDMETI	
MATEMATIKA (I –IX)	Da se kod učenika/učenica razviju i njeguju sistematičnost, upornost, konciznost
STRANI JEZICI	Razvijanje radnih navika, marljivosti, odgovornosti i motivisanosti
MUZIČKA KULTURA (I–IX)	Razvija marljivost kroz pjevanje, igru i učešće u stvaranju umjetničkih sadržaja
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	Razvijanje radnih navika
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Razvijaju radne navike, odgovornost prema radu i pozitivan odnos prema ličnoj i društvenoj imovini
PRIRODA I TEHNIKA IV	Razvija svoje sposobnosti, vježba spretnost i tačnost u radu
HEMIJA VIII i IX	Samoinicijativnost i preduzetništvo (kreativnost, inicijativa, planiranje, organizacija, vođenje, ocjena rizika, odlučivanje) Izgraditi odgovornost pri radu sa supstancama i aparaturama

	Zalaganje i efikasnost, marljivost, preciznost i preuzimanje odgovornosti Odgovoran odnos prema dogovorenim zadacima i obavezama
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijanje radnih navika, marljivosti, odgovornosti i motivisanosti
9. Odgovoran odnos prema sebi, drugima i životnoj sredini	
9.1. Odgovoran odnos prema vlastitom zdravlju i zdravlju drugih, razvijanje zdravih stilova života	
OBAVEZNI PREDMETI	
BIOLOGIJA VIII i IX	Razvija kritičan odnos prema bolestima zavisnosti (alkohol, nikotin, droga) Razvija odgovornost za sopstveno zdravlje
INFORMATIKA VI	Spozna opasnosti od neumjerenoga i nepravilnoga korišćenja IKT-a, kao i destruktivnoga i kriminogenoga sadržaja s interneta
FIZIČKO VASPITANJE (I–IX)	Razvijanje zdravstvene kulture učenika/učenica čuvanja i unapređivanja vlastitog zdravlja Stvoriti kod učenika/učenica čvrste navike zdravog načina življenja koristeći se sredstvima fizičke i zdravstvene kulture
IZBORNI PREDMETI	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Podsticanje razvoja pozitivnih stavova prema zdravim životnim stilovima, kao uslovima očuvanja i unapređenja sopstvenog zdravlja, zdravlja drugih osoba Razvijanje vještina i tehnika za suočavanje sa stresnim situacijama i pružanja otpora negativnim pritiscima okoline i vršnjaka
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijanje ekološke svijesti i ljubavi prema prirodi i životinjama
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	Očuvanje prirodne okoline i suživota s prirodom
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Uočava neophodnost odgovornoga korišćenja prirodnih dobara, posebno obnovljivih izvora energije i potrebe očuvanja i unapređivanja životne sredine
PRIRODA I TEHNIKA IV	Razvija ekološku svijest i svijest o važnosti čovjekovog pozitivnog djelovanja na prirodu
PRIRODA V i VI	Razvijanje ekološke svijesti
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Učenici/učenice razvijaju svijest o očuvanju ekološke ravnoteže u prirodi Kod učenika/učenica razvija odgovoran odnos prema prirodi i da oni/one aktivno učestvuju u njenoj zaštiti
BIOLOGIJA VIII i IX	Razvija odgovornost prema prirodi

HEMIJA VIII i IX	Razvijaju kritičan odnos prema svom ponašanju u sredini, odnos prema pažljivoj upotrebi energije te odnos prema pravilnome odlaganju i reciklaži otpadnih materijala
OSNOVI TEHNIKE V i VII	Razvija ekološku svijest i pozitivan odnos prema prirodi i interes za moderne tehnologije Razvijanje čuvanja i unapređivanja zdravlja okoline
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijanje ekološke svijesti i ljubavi prema prirodi i životinjama
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine

PRILOG 3. Pregled zastupljenosti KC21 u opštim ciljevima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

1. Socio-emocionalna kompetencija	
1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Nastava književnosti osobito utiče na razvoj moralnih vrijednosti, boljeg poznavanja sebe i drugih
STRANI JEZICI	Razvoj samopouzdanja, samostalnosti Razvoj pozitivne predstave o sebi Razvijanje autonomije učenika/učenice Tokom nastave stranog jezika učenik/učenica se formira kao samostalna ličnost, razvijajući samopouzdanje, samostalnost, prilagodljivost, radne navike, marljivost, spremnost na saradnju, komunikativnost, tolerantnost, timski rad, spremnost da pruži pomoć
FIZIČKO VASPITANJE	Jačanje povjerenja u sebe
LATINSKI JEZIK	Razvoj samopouzdanja i pozitivne predstave o sebi Razvijanje ličnosti sposobne da osjeti i shvati sve što je lijepo i dobro
SOCIOLOGIJA	Pomogne u razvoju ličnosti, samorazumijevanju, postizanju samosvijesti, svijesti o svome identitetu i odgovornosti
FILOZOFIJA	Razvija sposobnosti za samoispitivanje i integraciju u zajednicu
IZBORNI PREDMETI	
ETIKA	Razvijanje samokritičnosti i samopouzdanja
	Razvijanje sposobnosti kompetentnog procjenjivanja i samoprocjenjivanja
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Stavovi, vrijednosti i osobine ličnosti značajne za nastavu građanskog obrazovanja: samopouzdanje, odgovornost, inicijativnost i sl.
KOMUNIKOLOGIJA	Prepoznaje sopstvene osobine važne za saradnju s okolinom
SOCIOLOGIJA KULTURE	Doprinos cjelovitom razvoju ličnosti, razumijevanju samog sebe, pozitivnoj identifikaciji i razvoju odgovornosti
SPORTSKE IGRE	Jačanje povjerenja u sebe
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	
IZBORNI PREDMETI	
ETIKA	Razvijanje sposobnosti za racionalno, a ne impulsivno, rješavanje etičkih dilema

1.3. Socijalna svijest	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	<p>Kroz nastavu književnosti ojačava se samosvijest učenika/ učenice, njegov/njen nacionalni i evropski kulturni identitet i svijest o civilizacijskom zajedništvu s drugima</p> <p>Učenici/učenice shvataju osobenost svojega jezika, uočavajući sličnosti i razlike sa srodnim jezicima koje govori više različitih nacija, obilježavajući lični, nacionalni i državni identitet svake od njih</p> <p>Učenici/učenice se vaspitavaju u pravcu jezičke tolerancije, uvažavanja drugih jezika i jezika manjina</p>
STRANI JEZICI	<p>Doprinosi formiranju autonomne, demokratične, empatične ličnosti koja će, šireći svoja znanja o drugim narodima i kulturama i istovremeno razvijajući svijest o vlastitim kulturnim vrijednostima, biti sposobna da na primjeren način djeluje u interkulturalnom i plurilingvalnom okruženju</p> <p>Razvoj pozitivnih vrijednosti i ovladavanja vještinama u kontekstu multikulturalnog i multikonfesionalnog društvenog miljea</p> <p>Razvijanje harmonične ličnosti učenika/ce i svijesti o sopstvenom identitetu kroz građenje humanističkog i tolerantnog odnosa prema društvu i različitim jezicima i kulturama</p> <p>Izučavanje stranog jezika upućuje na interkulturalni razvoj ličnosti, toleranciju, saradnju, poštovanje ličnosti i njenih prava, zdravo poimanje života i demokratije, nove oblike samostalnosti, sretanje sa novim kulturama i direktne kontakte sa ljudima van granica svoje zemlje</p> <p>Osposobljavanje za komunikativno djelovanje, širenje vidika mimo svoje zemlje, vaspitanje u duhu otvorenosti prema svijetu i toleranciji, razvijanje interkulturalne i komunikativne kompetencije, razbijanje predrasuda, spremnost za razumijevanje, interesovanje za druge, odlučnost u iznošenju svojih stavova, preuzimanje odgovornosti i kooperativno i odgovorno djelovanje</p> <p>Razvoj gledišta, prihvatanje druge kulture, formiranje civilizacijskih stavova, razvijanje svijesti o značaju italijanskog jezika</p> <p>Razvijanje osjećanja internacionalizma i potrebe saradnje među narodima</p> <p>Razvijanje svijesti o značaju multikulturalizma i plurilingvizma</p>
ISTORIJA	<p>Afirmisanje sadržaja iz nacionalne istorije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnoga identiteta i svijesti o pripadnosti državi Crnoj Gori</p> <p>Uticanje na formiranje ličnosti oslobođene od netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala, njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije</p>

	Da se učenik/učenica zainteresuje za proučavanje prošlosti, uči otvorenosti proučavanja drugih kultura, različitih mišljenja i iznošenju argumenata i motiviše se za izučavanje nacionalne istorije
FIZIČKO VASPITANJE	Razumijevanje i poštovanje različitosti
MUZIČKA UMJETNOST	Spoznaju nacionalno (narodno i umjetničko) muzičko stvaralaštvo i postaju svjesni/svjesne njegovog značaja i potrebe njegovog njegovanja u cilju očuvanja crnogorske kulture, tradicije i identiteta
LATINSKI JEZIK	Razvijanje humanih odnosa među polovima i prema različitim jezicima i kulturama Razvijanje svijesti o značaju multikulturalizma i plurilingvizma
GEOGRAFIJA	Vaspitavaju se u duhu tolerancije i poštovanja drugih ljudi bez obzira na civilizacijske i kulturne različitosti
BIOLOGIJA	Poštuju različitost
PSIHOLOGIJA	Razvijanje tolerancije i argumentovanoga dijaloga
SOCIOLOGIJA	Osposobljavanje za razumijevanje različitih političkih, kulturnih i vjerskih vrijednosti Razvija pozitivni vrijednosni odnos prema demokratiji, društvenoj pravdi, ekologiji, socijalnoj komunikaciji, slobodi i kulturnim razlikama Razvija sposobnost za prepoznavanje društvenih predrasuda, netrpeljivosti, isključivosti, nacionalističkih ideala, ksenofobije, rodne nejednakosti, lokalizma itd.
FILozOFIJA	Razvija sposobnost za otklanjanje predrasuda i usmjerava prema tolerantnome i racionalno argumentovanome dijalogu
IZBORNI PREDMETI	
ETIKA	Razvijanje tolerantnog mišljenja Unapređivanje svijesti o drugim ljudima i njihovim potrebama, stavovima i vrijednostima Podsticanje poštovanja prema onom što je drugačije Razvijanje osjećaja solidarnosti i odgovornosti za druge Razvijanje svijesti o značaju poštovanja moralnih normi Usvajanje univerzalnih etičkih vrijednosti (sloboda, dostojanstvo, pravičnost, tolerancija) Unapređivanje moralnog karaktera
EVROPSKE INTEGRACIJE	Izgraditi svijest o evropskim vrijednostima i potrebi za evropskim integracijama Izgraditi svijest o pravima i obavezama koje nosi sa sobom pristupanje zemlje EU
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Kroz učenje građanskog obrazovanja učenik/učenica treba da razvija sposobnosti i vještine: moralnog rasuđivanja i rješavanja društvenih i interpersonalnih problema

	<p>Očekivanje je da opšte demokratske i građanske vrijednosti, kao što su: sloboda, jednakost, solidarnost među ljudima, dostojanstvo ličnosti, poštovanje različitosti i sl. postanu dio vrijednosnog sistema učenika/učenice i osnova njegovog/njenog budućeg djelovanja u zajednici</p> <p>Da bude human/humana i spreman/spremna da pomogne drugima</p>
POJEDINAC U GRUPI	Razvijanje sposobnosti moralnog rasuđivanja
SOCIOLOGIJA KULTURE	<p>Razvijanje pozitivnog odnosa prema vrijednostima, normama i funkcijama kulture, svijesti o kulturnim razlikama, afirmiše kulturni argumentovani dijalog</p> <p>Razvijanje sposobnosti za otklanjanje predrasuda, dejstvo zdravorazumskog objašnjenja, mnjenja i mitologizacije sopstvenog društva i društvenih posebnosti, oslobođenje od netrpeljivosti, isključivosti, ksenofobije, kulturne narcisoidnosti, etnonacionalizacije, lokalizma itd.</p>
SPORTSKE IGRE	Razumijevanje i poštovanje različitosti
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	Vaspitavaju se u duhu tolerancije i poštovanja drugih ljudi bez obzira na civilizacijske i kulturne različitosti
1.4. Socijalne vještine	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	<p>Stiču sposobnost da izraze i obrazlože mišljenje, da slušaju, pitaju i odgovore na ono što drugi pitaju, da razumiju značenja neverbalnih poruka</p> <p>Razvijajući vještine komunikacije, učenik/učenica se socijalizuje, postaje svjestan/svjesna mogućnosti da utiče na svoju sredinu i da učestvuje u društvenome životu</p>
STRANI JEZICI	<p>Razvijanje radoznalosti, opštih komunikativnih sposobnosti, duhovitosti, tolerantnih oblika ponašanja i kulture dijaloga</p> <p>Poznavanje strategija rješavanja problema u komunikaciji</p> <p>Razvijaju strategije za rješavanje nesporazuma i savladavanje prepreka u sporazumijevanju</p> <p>Ovladavaju primjerenim načinima usmenog sporazumijevanja i neverbalnog reagovanja</p> <p>Razvijanje kulture lijepog ponašanja u školi, porodici i na javnom mjestu, kao i sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugog</p> <p>Sposobnost za uravnotežene izjave u slučaju nesporazuma; poštovanje sagovornika i konvencija</p> <p>Kod učenika/učenica izgrađuje se kultura ophođenja i uvažavanja sagovornika, lijepog ponašanja u školi, porodici, poštovanje školskih obaveza i osjećaj za njegovanje prijateljstva i sl.</p>
ISTORIJA	Afirmacija argumentovanog dijaloga

LIKOVNA UMJETNOST	Na osnovu istorijskih vrijednosti u umjetnosti i savremene likovne prakse da izgradi kulturu dijaloga i tolerantnu kritičnost te da učeniku/učenici pruži podsticaj za to
LATINSKI JEZIK	Razvijanje tolerantnih oblika ponašanja i kulture izražavanja Razvijanje kulture lijepog ponašanja i sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugog Izgrađivanje morala i karaktera i usvajanje normi ponašanja
HEMIJA	Komunikativnost, tolerantnost, timski rad, spremnost na pomoć, sposobnost postizanja kompromisa, traženje konsenzusa, snalaženje u hijerarhiji socijalnih odnosa
PSIHOLOGIJA	Kroz proces učenja ovoga predmeta učenik/učenica treba da razvija socijalne sposobnosti i vještine, kao i prosocijalne stavove i demokratske vrijednosti
SOCIOLOGIJA	Razvija komunikativnost, toleranciju, odgovornost prema drugome, kulturu argumentovanoga dijaloga Razvija smisao za integraciju u socijalni život, radnu, lokalnu sredinu, posebno za aktivni život u građanskome demokratskom društvu
FILOZOFIJA	Razvija komunikativne sposobnosti i konstituiše odgovornost za drugog (za ličnost i zajednicu)
INFORMATIKA	Razvijanje komunikacionih sposobnosti
IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	Razvoj komunikacijskih vještina
ETIKA	Podsticanje spremnosti za nenasilno rješavanje konflikata Razvijanje komunikativnih sposobnosti i vještina Unapređivanje sposobnosti koje omogućavaju lakšu integraciju u društvo
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Kroz učenje građanskog obrazovanja učenik/učenica treba da razvija društveno važne vještine: komunikacije, debatovanja, pregovaranja i nalaženja kompromisa, sprečavanja i rješavanja sukoba, posredovanja, demokratskog vođenja, lobiranja i sl. Stavovi, vrijednosti i osobine ličnosti značajne za nastavu građanskog obrazovanja: jednakost i uvažavanje različitosti, ravnopravnost, povjerenje u druge, solidarnost, humanost, tolerantnost i sl.
KOMUNIKOLOGIJA	Koristi tehniku aktivnog slušanja Poštuje osnove kulture dijaloga pri debatovanju Tumači osnovne neverbalne znakove Koristi pravila lijepog ponašanja u posrednoj i neposrednoj komunikaciji Koristi tehnike nenasilnog govora
POJEDINAC U GRUPI	Razvoj tolerancije i argumentovanog dijaloga

1.4.1. Saradnja	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Razvijanje saradnje i rada u grupama
MATEMATIKA	Radom u grupama kod učenika/učenica se razvijaju potreba i osjećaj za timski rad
STRANI JEZICI	Tokom nastave stranog jezika učenik/učenica formira se kao samostalna ličnost, razvijajući spremnost na saradnju, komunikativnost, tolerantnost, timski rad, spremnost da pruži pomoć Spremnost na saradnju i prihvatanje drugih kao ravnopravnih učesnika u društvenoj grupi Spremnost na saradnju i timski rad Razvoj fer-pleja i timskog rada
MUZIČKA UMJETNOST	Muzikom, kao univerzalnim jezikom komunikacije, učenici/učenice razvijaju sposobnost za saradnju, tj. rad u grupi i učestvovanje u oblikovanju kulture življenja
HEMIJA	Spremnost i sposobnost za saradnju
PSIHOLOGIJA	Razvijanje sposobnosti saradnje i timskoga rada
SOCIOLOGIJA	Razvijanje sposobnosti za saradnju
INFORMATIKA	Razvijanje sposobnosti rada u grupi i razvijanje odgovornosti
IZBORNI PREDMETI	
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Kroz učenje građanskog obrazovanja učenik/učenica treba da razvija društveno važne vještine saradnje, rada u grupi i timu
POJEDINAC U GRUPI	Razvijanje sposobnosti saradnje i timskog rada
1.4.2. Građanski aktivizam	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Nastava jezika i književnosti direktno utiče i na formiranje građanske svijesti učenika/učenica
SOCIOLOGIJA	Razvija sposobnost i spremnost za društveni aktivizam
IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	Podizanje građanske svijesti i definisanje aktivne uloge po pitanju obaveza, dužnosti i odgovornosti u građanskom društvu
ETIKA	Podsticanje inicijative i aktivizma
1.5. Odgovorno donošenje odluka	
OBAVEZNI PREDMETI	
PSIHOLOGIJA	Donošenje racionalnih odluka
IZBORNI PREDMETI	
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Da autonomno odlučuje i samostalno postupa

2. Rješavanje problema	
2.1. Rješavanje problema	
OBAVEZNI PREDMETI	
PSIHOLOGIJA	Razvijanje sposobnosti uočavanja i rješavanja problema u životnim situacijama
INFORMATIKA	Sticanje sposobnosti za sistemsko rješavanje problema
IZBORNI PREDMETI	
POJEDINAC U GRUPI	Uočavanja i rješavanja problema u psihologiji
2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	
OBAVEZNI PREDMETI	
GEOGRAFIJA	Osposobe se da samostalno koriste metode i tehnike u istraživanju određenoga problema
BIOLOGIJA	Osposobe se da samostalno koriste jednostavnije metode i tehnike u istraživanju određenoga problema
IZBORNI PREDMETI	
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	Da budu osposobljeni da mogu vršiti jednostavna biološka istraživanja
SOCIOLOGIJA KULTURE	Osposobljavanje za učestvovanje u sprovođenju istraživanja iz oblasti kulture u lokalnom ambijentu Osposobljavanje za učestvovanje u izradi projekta
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	Osposobe se da samostalno koriste metode i tehnike u istraživanju određenog problema
3. Kritičko mišljenje	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenik/učenica razumije moć medija i stiče kritički odnos prema njima
MATEMATIKA	Podstiče i razvija sposobnost kritičkog mišljenja učenika/učenica
ISTORIJA	Razvijanje sposobnosti kritičkoga i istorijskoga mišljenja i logičkoga zaključivanja Razvijanje kritičke svijesti o istorijskom kontinuitetu Upoznavanje učenika/učenica sa svim vrstama istorijskih izvora i ukazivanje na neophodnost kritičkoga prilaza informacijama koje su u njima sadržane
MUZIČKA UMJETNOST	Učenici/učenice prepoznaju muziku različitih stilskih razdoblja, vrsta i žanrova, razvijaju sposobnost estetskoga doživljavanja, kritičkoga rasuđivanja Uče da kritički analiziraju muzičke programe u medijima

PSIHOLOGIJA	Razvijanje kritičkoga mišljenja
SOCIOLOGIJA	Razvije smisao za kritičko vrednovanje društvenih pojava u privatnom, radnom i društvenom prostoru Osposobi se za kritičko vrednovanje političkih inicijativa, političkih odluka i akcija
FILOZOFIJA	Podstiče i razvija kritičko mišljenje i prosuđivanje o temeljnim pitanjima svijeta, prirode
IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	Profilisanje rezultata kritičkog preispitivanja datog problema Senzibilisanje i osposobljavanje učenika/učenica za temeljan pristup složenim društvenim fenomenima i objektivno sagledavanje i strukturiranu analizu konkretnog činjeničnog stanja Razvoj sposobnosti uočavanja prioriteta za društvenu reakciju i, shodno tome, ovladavanje vještinom izgradnje i artikulisanja argumentacijske podrške
ETIKA	Razvijanje kritičkog mišljenja
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Kritički prosuđuje Kroz učenje građanskog obrazovanja učenik/učenica treba da razvija sposobnosti i vještine: ocjenjivanja i vrednovanja, argumentovanog i kritičkog mišljenja
KOMUNIKOLOGIJA	Formuliše argumente
POJEDINAC U GRUPI	Razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja
SOCIOLOGIJA KULTURE	Razvijanje sposobnosti za kritičko mišljenje i vrednovanje kulturnih pojava, dešavanja, procesa u privatnom i javnom životu
4. Kreativnost, stvaralaštvo	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Kroz nastavu književnosti učenici/učenice razvijaju se u slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkoga uma i oplemenjenoga jezika Talentovani učenici/učenice podstiču se da sami/same stvaraju književno-umjetničke tekstove
STRANI JEZICI	Podstiče njegovu/njenu kreativnost i osjećaj za lijepo Tokom nastave stranog jezika učenik/učenica formira se kao samostalna ličnost, razvijajući kreativnost Razvoj kreativnosti
MUZIČKA UMJETNOST	Kroz različite oblike muzičke aktivnosti, učenici/učenice razvijaju sposobnost vlastite muzičke kreativnosti i produktivnosti
LATINSKI JEZIK	Razvijanje kreativnosti

IZBORNI PREDMETI	
POJEDINAC U GRUPI	Razvijanje stvaralačkog mišljenja
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE	Usavrši svoje sposobnosti stvaralačkih procesa u okviru likovnih područja Koristi standardne i nove materijale i likovne tehnike za istraživanje, eksperimentisanje, kombinovanje u cilju postizanja novih vrijednosti
5. Informaciona pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijaju djelatnosti koje im pomažu u sticanju, očuvanju i korišćenju informacija
GEOGRAFIJA	Osposobe se da koriste geografsku kartu i atlas na papiru, internetu ili CD-u
HEMIJA	Upoznaju načine traženja hemijskih i srodnih informacija iz različitih izvora Sistematsko sakupljanje podataka i informacija Upoznaju upotrebu informacijske tehnologije pri sakupljanju i traženju informacija
FIZIKA	Koristi stručnu literaturu i elektronske medije za prikupljanje podataka
PSIHOLOGIJA	Razvijanje sposobnosti samostalnoga prikupljanja i obrade znanja i informacija u psihologiji
INFORMATIKA	Nalaženje informacija iz različitih izvora i njihovo kritičko vrednovanje Razvijanje sposobnosti kvalitetnoga i preciznoga oblikovanja informacija Usvajanje znanja neophodnih za pretraživanje, čuvanje, obradu i upotrebu podataka
IZBORNI PREDMETI	
POJEDINAC U GRUPI	Razvijanje sposobnosti samostalnog prikupljanja i obrade znanja i informacija u psihologiji
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Da se učenici/učenice osposobe da pronalaze i koriste relevantne i pouzdane informacije o zdravlju
6. IKT pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenici/učenice se osposobljavaju da koriste i tehničko-informatičku pomoć prilikom prikupljanja, organizovanja i saopštavanja informacija
INFORMATIKA	Usvajanje temeljnih znanja i spretnosti u korišćenju savremenih informacionih tehnologija za zadovoljavanje ličnih i društvenih informacionih potreba

IZBORNI PREDMETI	
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE	Prepoznaje i koristi vizuelno-likovne vrijednosti i mogućnosti kompjuterske tehnologije i kreira idejna rješenja za slobodno likovno stvaralaštvo i dizajn
7. Učenje učenja, metakognicija	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenici/učenice razvijaju strategije samostalnoga rada, čime se osposobljavaju za permanentno učenje
STRANI JEZICI	Osposobiti učenike/ce da počnu da preuzimaju odgovornost za vlastito učenje i znanje, odnosno da počnu da izgrađuju svoje zahtjeve kao korisnici jezika i oblikuju lične ciljeve učenja, vrednuju svoja dostignuća i trude se da ih poprave, pripremajući ih tako za samostalno i permanentno učenje Upoznaju i razvijaju strategije samostalnog učenja (aktivnosti koje koriste pri sticanju, čuvanju i upotrebi znanja), čime se osposobljavaju za permanentno učenje Razvijanje tehnika samostalnog učenja Podsticanje i motivisanje za samostalan rad, dalje usavršavanje i uključivanje u studije i u druge oblike formalnog i neformalnog obrazovanja Ovladavanje metodama za dalji samostalan rad na bogaćenju i usavršavanju stečenog jezičkog znanja i jezičkih vještina
ISTORIJA	Osposobljavanje učenika/učenica za proces permanentnoga obrazovanja
GEOGRAFIJA	Osposobe se za samostalno učenje i pronalaženje informacija
SOCIOLOGIJA	Osposobi se za samostalan rad i permanentno obrazovanje
IZBORNI PREDMETI	
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	Osposobe se za samostalno učenje i pronalaženje informacija
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE	Učestvuje u organizovanju individualne i kolektivne izložbe likovnih eksponata u školi ili u drugom prostoru
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	
OBAVEZNI PREDMETI	
MATEMATIKA	Da se kod učenika/učenica podstiču i razvijaju sistematičnost, upornost, konciznost u ispisivanju i usmenom tumačenju rješenja zadatka
STRANI JEZICI	Kod učenika/učenica treba razvijati radne navike, posebno sistematičnost i pozitivan odnos između znanja i učenja Tokom nastave stranog jezika učenik/učenica se formira kao samostalna ličnost, razvijajući radne navike, marljivost, spremnost na saradnju, spremnost za pomoć Izgrađivanje radnih navika, marljivosti, odgovornosti i motivisanosti

LATINSKI JEZIK	Izgrađivanje radnih navika, marljivosti, odgovornosti
HEMIJA	Zalaganje i efikasnost, ekonomičnost, produktivnost, preuzimanje odgovornosti, marljivost pri radu, preciznost, odnos kvaliteta rada i ispunjavanja radnih obaveza i pozitivna orijentacija prema školi
9. Odgovoran odnos prema sebi, drugima i životnoj sredini	
9.1. Razvijanje brige za vlastito zdravlje i zdravlje drugih i zdravih stilova života	
OBAVEZNI PREDMETI	
FIZIČKO VASPITANJE	Razvijanje zdravstvene kulture Stvaranje trajne navike da se fizičko vježbanje ugradi u svakodnevni život
HEMIJA	Razumiju povezanost sadržaja hemije s brigom za zdravlje
PSIHOLOGIJA	Psihičko zdravlje i odstupanje u funkcionisanju osobe od očekivanog
IZBORNI PREDMETI	
SPORTSKE IGRE	Razvijanje zdravstvene kulture Stvaranje trajne navike da se fizičko vježbanje ugradi u svakodnevni život
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Razvijaju, usavršavaju postojeće i praktikuju nove vještine, koje su dio neophodnog repertoara životnih vještina i vještina za održavanje cjelokupnog zdravlja Razvija pozitivne stavove prema zdravim stilovima života i prema sopstvenoj odgovornosti za svoje zdravlje Da izgrade osnovne kompetencije koje doprinose očuvanju i unapređenju zdravlja Da se učenici/učenice osposobe da pronalaze i koriste relevantne i pouzdane informacije o zdravlju, da znaju da ih kritički procjenjuju i koriste kada odlučuju o svom zdravlju
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Razvijanje ekološke svijesti i ljubavi prema prirodi i životinjama
GEOGRAFIJA	Razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređenju životne sredine Razvijaju odgovoran odnos prema sebi, drugim ljudima i okruženju (shvate da sve što činimo ima uticaja na druge ljude i našu zajedničku planetu Zemlju)
BIOLOGIJA	Razvijaju ekološku svijest i ekološku kulturu
FIZIKA	Utvrđi pozitivan odnos prema prirodi i zavisnost od prirode te odgovornost za opstanak života na Zemlji

IZBORNI PREDMETI	
EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	<p>Formiraju stav o razumnom i racionalnom korišćenju prirodnih resursa i značaju očuvanja životne sredine</p> <p>Razvijaju svijest o odnosu čovjeka prema okolnoj životnoj sredini i prirodi u cjelini</p>
ETIKA	Razvijanje odgovornog odnosa prema prirodnim i kulturnim pojavama
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	<p>Razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine</p> <p>Razvijaju odgovoran odnos prema sebi, drugim ljudima i okruženju (shvataju da sve što činimo ima uticaja na druge ljude i našu zajednicu)</p>
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Razumiju svoju ulogu i odgovornost u stvaranju i održavanju zdrave sredine, kao i da pokažu inicijativu i preduzimljivost u tome

PRILOG 4. Pregled zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u osnovnoj školi

1. Socio-emocionalna kompetencija	
1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Prepoznaju raspoloženje govornika
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Učenik/učenica treba da posjeduje samopouzdanje za individualno izvođenje likovnog zadatka
IZBORNI PREDMETI	
PREDUZETNIŠTVO VIII	Učenik/učenica treba da bude svjestan/na svojih prednosti i nedostataka
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	
IZBORNI PREDMETI	
1.3. Socijalna svijest	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Učenik/učenica zna da odredi namjeru poručioaca/pošiljaoca Učenik/učenica zna da odredi poručioaca/pošiljaoca i primaoca, kao i emotivne i društvene odnose među njima
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Učenik/učenica treba da razvija pravilan odnos prema kulturnim spomenicima u Crnoj Gori
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	Učenik/učenica zna da je potrebno poštovati i uvažavati druge
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Učenik/učenica treba da odredi i obrazloži svoju odgovornost prema lokalnoj zajednici Učenik/učenica treba da objasni ulogu autoriteta i uzora i načine kojima im se suprotstavljaju Učenik/učenica treba da prepozna zanemarene potrebe pojedinca i grupe Učenik/učenica treba da obrazloži važnost međusobnoga razumijevanja i tolerancije Učenik/učenica treba da objasni svoju odgovornost za očuvanje međunacionalnog sklada i nacionalnog identiteta Učenik/učenica treba da uviđa vrijednosti države Crne Gore kao multikulturalne, demokratske i građanske države Učenik/učenica treba da objasni zašto su razlike sredstva povezivanja, a ne razdvajanja ljudi Učenik/učenica treba da objasni pojmove multikulturalnost, interkulturalnost, dijalog

	<p>Učenik/učenica treba da naznači kako ljudska prava mogu postati štiti od osnovnih oblika nepravde: nasilje, zlostavljanje, eksploatacija, kao i onih manje vidljivih: siromaštva, gladi, nedostatka zdravstvene zaštite, obrazovanja</p> <p>Učenik/učenica treba da razlikuje ravnopravnost od neravnopravnosti u porodici</p> <p>Učenik/učenica treba da objasne i ilustruju konkretnim primjerima da onaj koji koristi zdravstvenu zaštitu nema pravo da svoje zdravlje uništava: alkoholom, drogom i na druge načine</p> <p>Učenik/učenica treba da poznaje prava i obaveza učenika/učenica u školi i obrazloži neka od njih (slučaj kršenja prava učenika/učenica ili slučaj kršenja školske discipline)</p> <p>Učenik/učenica treba da nabroji i obrazloži neka osnovna dječja prava; da ih identifikuje na primjerima ugroženih prava djeteta</p>
ISTORIJA VI, VII, VIII, IX	Učenici/učenice treba da uoče vrijednost nezavisnosti Crne Gore
IZBORNJI PREDMETI	
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Učenici/učenice treba da uvažavaju razlike među stanovništvom, razvijaju toleranciju, poštovanje i pripadnost multietničkom, multijezičkom, multikulturnom svijetu
1.4. Socijalne vještine	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Učenik/učenica zna da govori jasno, prirodno i što razumljivije</p> <p>Učenik/učenica zna da posebno oblikovanim govorom dočara atmosferu teksta</p> <p>Učenik/učenica zna da izražajnim čitanjem dočara osnovno raspoloženje</p> <p>Učenik/učenica zna da na uljudan način izrazi zahtjev, da (se) zahvali, opravda, poziva, čestita</p> <p>Učenik/učenica piše realističku priču u kojoj glavni junaci – djeca rješavaju probleme koje odrasli nijesu uspješno riješili</p> <p>Učenik/učenica percipira snimljeni razgovor i zna da kaže da li se razgovor završio sporazumom ili ne i u čiju korist/štetu je bio postignut sporazum; zna da obrazloži svoje mišljenje</p> <p>Učenik/učenica zna da presudi o korektnosti sagovornika/sagovornica</p> <p>Učenik/učenica zna da govorno nastupi (s unaprijed pripremljenom temom) i, obično uz pisanu pripremu (koja je na osnovu radnoga koncepta pretvorena u tekst), govori razložno (jasno), prirodno i što koncentrisanije</p> <p>Učenik/učenica zna da, ako je pošiljalac koristio neuljudne izraze, zamijeni ih uljudnima</p> <p>Učenik/učenica percipira razgovor i zna da ocijeni kulturu sagovornika/sagovornica</p>

STRANI JEZICI	<p>Učenici/učenice izražavaju stavove i mišljenje, tj. slaganje/ neslaganje, odobravanje/neodobravanje, izražavaju modalnost, tj. mogućnost/nemogućnost, želju, sposobnost, izražavaju emocije (zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, zahvalnost, bol)</p> <p>Učenici/učenice predlažu zajedničke aktivnosti, prihvataju/ odbijaju prijedloge, daju i prihvataju uputstva, izražavaju molbu, sugestiju, traže i nude pomoć, prihvataju/odbijaju poziv, preporučuju</p> <p>Mogu da uoče neke izvantekstualne okolnosti sporazumijevanja (npr. raspoloženje i odnos među sagovornicima)</p> <p>Učenici/učenice znaju da predlažu, da prijedloge prihvataju ili odbijaju, da se dogovaraju i reaguju na dogovor, da izraze želje, mišljenje, namjere i potrebe, da izraze čulna stanja (veselje, strah), da pokažu neznanje, sumnju, nesigurnost i uvjerenost, da izvještavaju, objašnjavaju, savjetuju, preporučuju, pretpostavljaju, da pitaju o izgledu, raspoloženju, značaju nečega i da odgovaraju na pitanja</p> <p>Učenici/učenice verbalno i neverbalno signaliziraju nerazumijevanje, traže da se iskaz ponovi, traže objašnjenje</p> <p>Učenici/učenice umiju da učestvuju u vođenim diskusijama o bliskim temama</p> <p>Učenici/učenice umiju da izraze mišljenje, potrebe, želje, stavove, namjere, emocije</p> <p>Iznesu vrijednosni sud</p>
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	<p>Učenik/učenica primjenjuje osnovna pravila ponašanja u školi</p> <p>Učenik/učenica zna svoja prava i obaveze u školi</p> <p>Učenik/učenica umije da se pravilno ponaša na putu od kuće do škole</p>
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	<p>Učenici/učenice izražavaju svoje mišljenje, traže mišljenje, nabrajaju, navode primjere, porede</p> <p>Učenici/učenice umiju da učestvuju u vođenim diskusijama o bliskim temama</p> <p>Učenici/učenice znaju da predlažu, da prijedloge prihvataju ili odbijaju, da se dogovaraju i reaguju na dogovor, da izraze želje, mišljenje, namjere i potrebe, da izraze čulna stanja (veselje, strah), da pokažu neznanje, sumnju, nesigurnost i uvjerenost, da izvještavaju, objašnjavaju, savjetuju, preporučuju, pretpostavljaju, da pitaju o izgledu, raspoloženju, značaju nečega i da odgovaraju na pitanja</p> <p>Učenici/učenice izražavaju stavove i mišljenje, tj. slaganje/ neslaganje, odobravanje/neodobravanje, izražavaju modalnost, tj. mogućnost/nemogućnost, želju, sposobnost, izražavaju emocije (zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, zahvalnost, bol)</p> <p>Učenici/učenice predlažu zajedničke aktivnosti, prihvataju/ odbijaju prijedloge, daju i prihvataju uputstva, izražavaju molbu, sugestiju, traže i nude pomoć, prihvataju/odbijaju poziv, preporučuju</p>

ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Učenik/učenica treba da zna da primijeni neku od tehnika odolijevanja pritisku vršnjaka Učenik/učenica treba da zna načine odupiranja fizičkim i psihičkim oblicima nasilja
PREDUZETNIŠTVO VIII	Učenik/učenica treba da se osposobi da slobodno uspostavi komunikaciju Učenik/učenica treba da se osposobi da pregovara Učenik/učenica treba da se osposobi za javni nastup
1.4.1. Saradnja	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Učenik/učenica umije da sarađuje u okviru grupne dramatizacije i izvođenja proznog, pjesničkog, odnosno dramskog teksta Učenik/učenica odigra ulogu u kraćoj dramskoj predstavi ili fragmentu Učenik/učenica učestvuje u igri uloga
HEMIJA VIII i IX	Učenik/učenica treba da zna, uz pomoć nastavnika/ nastavnice, voditi grupu
1.4.2. Građanski aktivizam	
OBAVEZNI PREDMETI	
GRAĐANSKO VASPITANJE VI, VII	Učenik/učenica treba da objasni koji su to vidovi odlučivanja u kojima oni/one mogu učestvovati i koji su od značaja za razvoj demokratije Učenik/učenica treba da naznači što može uraditi pojedinac, grupa, firma, lokalna zajednica, država, organizacije građana na zaštiti i razvoju sebe, drugih i okoline
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Učenici/učenice treba da učestvuju u akcijama na lokalnom nivou
1.5. Odgovorno donošenje odluka	
IZBORNI PREDMETI	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Učenik/učenica treba da zna da primijeni metode donošenja mudrih odluka
2. Rješavanje problema	
2.1. Rješavanje problema	
OBAVEZNI PREDMETI	
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Učenik/učenica umije da rješava probleme prilikom planiranja prostornih oblika prema vlastitoj zamisli
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Učenik/učenica umije da izdvoji relevantne podatke za rješavanje obrađenoga problema

IZBORNİ PREDMETI	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Učenik/učenica treba da zna da primijeni metode kreativnog rješavanja problema
2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	
OBAVEZNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Učenici/učenice umiju da zajedno s nastavnikom/nastavnicom pripreme i izrade jednostavne projektne i istraživačke zadatke uz upotrebu medija Učenici/učenice znaju da realizuju lakše istraživačke zadatke uz upotrebu medija
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Učenik/učenica upotrebljava jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka (upitnik, radni list, tabelu)
HEMIJA VIII i IX	Učenik/učenica treba da na osnovu eksperimentalnih saznanja izvodi zaključke i provjerava ih upotrebom literature
OSNOVI TEHNIKE V i VII	Učenik/učenica treba da zna da izradi plan rada (algoritam) za realizaciju sopstvenoga projekta (ideje) ili projekta predloženoga modela
IZBORNİ PREDMETI	
STRANI JEZICI	Učenici/učenice umiju da zajedno s nastavnikom/nastavnicom pripreme i izrade jednostavne projektne i istraživačke zadatke uz upotrebu medija
PREDUZETNIŠTVO VIII	Učenik/učenica treba da se osposobi da napravi upitnik za provjeru preduzetničke ideje
3. Kritičko mišljenje	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	Učenik/učenica percipira naučno-popularne tekstove, radijske/TV-poruke i reklame i zna da ocijeni (ne)istinitost navedenih podataka u tekstu Učenik/učenica čita i razumije stručne i publicističke tekstove i zna da ocijeni (ne)istinitost navedenih podataka Učenik/učenica zna da prepozna namjeru i sadržaj reklame Učenik/učenica zna da odredi osnovno i preneseno značenje fraze
STRANI JEZICI	Razlikuju činjenice i mišljenja
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Učenik/učenica treba da razvija smisao za vrednovanje likovno obrađene poruke Učenik/učenica treba da umije da estetski vrednuje arhitektonske prostore Učenik/učenica treba da umije da ocjenjuje i estetski vrednuje skulpturu Učenik/učenica treba da umije da analizira i vrednuje koloristički način slikanja.

POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	<p>Učenik/učenica utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima</p> <p>Učenik/učenica pravi zaključke o podacima i argumentuje svoje podatke</p> <p>Učenik/učenica umije da razlikuje činjenice, stavove i fantaziju</p>
ISTORIJA VI, VII, VIII, IX	<p>Učenici/učenice treba da kritički procjenju suštinu staleške monarhije</p> <p>Učenici/učenice treba da razvrstaju po značaju argumente vezane za ujedinjenje Južnih Slovena</p> <p>Učenici/učenice treba da kritički procijene istorijske činjenice koje su dovele do ujedinjenja Južnih Slovena i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca</p> <p>Učenici/učenice treba kritički da se odrede prema glavnim posljedicama Drugog svjetskog rata</p> <p>Učenici/učenice treba da zaključuju o pozitivnim i negativnim stranama globalizacije</p>
PRIRODA V i VI	Učenici/učenice vrednuju prednosti i nedostatke prirodnih datosti određenih geografskih cjelina s aspekta kvalitetnijega života ljudi
OSNOVI TEHNIKE V i VII	Učenik/učenica zna da procjenjuje vrijednost urađenoga modela
IZBORNI PREDMETI	
LITERARNA I NOVINARSKA RADIONICA	Učenik/učenica treba da procjenjuje sadržaj publicističkog teksta
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	Učenik/učenica treba da zna da prepozna taktike koje se koriste u reklamiranju duvanskih proizvoda i alkohola
4. Kreativnost, stvaralaštvo	
OBAVEZNI PREDMETI	
C-SBH JEZIK I KNJIŽEVNOST (I–IX)	<p>Po ugledu na slušani/čitani tekst, ili uz neki drugi podsticaj (npr. priča u slikama), učenik umije da napiše svoj tekst</p> <p>Učenik/učenica prepoznaje mjesto događanja radnje u proznome tekstu i umije da nacrti ili oblikuje svoju predstavu mjesta događanja radnje</p> <p>Učenik/učenica prepoznaje i doživljava bajku i umije da pripovijeda/piše bajku, uzimajući pritom u obzir njene osobine</p> <p>Učenik/učenica prepoznaje i doživljava bajku i umije da piše/ pripovijeda nastavak bajke</p> <p>Učenik/učenica tiho pročita nepoznati umjetnički tekst i umije da kaže / napiše nastavak priče</p> <p>Učenik/učenica zna da piše maštovite tekstove čija se radnja događa između realnoga i izmaštanoga svijeta (prilikom toga posebno vodi računa o razlogu neophodnosti mašte u priči)</p>
STRANI JEZICI	Samostalno stvaraju kraće tekstove (kreativno pisanje) primjenjujući osnovna pravila interpunkcije i pravopisa i usvojena gramatička pravila i leksiku

LIKOVNA KULTURA (I–IX)	<p>Učenik/učenica treba da razvija maštu i sposobnost kombinovanja i povezivanja različitih materijala</p> <p>Učenik/učenica treba da umije da pronade različita rješenja za ravnotežu kompozicije</p>
OSNOVI TEHNIKE V I VII	Učenik/učenica zna da izradi skicu na osnovu sopstvene zamisli
IZBORNI PREDMETI	
STRANI JEZICI	Učenici/učenice znaju da izrade planirane zadatke (plakat, poster, raster), koji su u tijesnoj vezi s izučavanim temama i tekstovima
LITERARNA I NOVINSKA RADIONICA	<p>Učenik/učenica treba da napiše bajku, kratku priču, fantastičnu priču, dnevnik, anegdota</p> <p>Učenik/učenica treba da napiše ljubavnu, misaonu i opisnu pjesmu</p> <p>Učenik/učenica treba da piše pjesme vezanim i slobodnim stihom</p>
5. Informaciona pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
MATEMATIKA (I–IX)	<p>Učenici/učenice unose podatke u dijagram sa stupcima ili tabelu i znaju da pročitaju podatke</p> <p>Učenici/učenice razumiju, analiziraju matematičke tekstove i oblikuju pitanja iz tekstova</p> <p>Znaju da formiraju jednostavne tabele i da protumače podatke iz već pripremljenih tabela</p> <p>Učenici/učenice učestvuju u aktivnostima skupljanja, razvrstavanja i prikazivanja podataka vezanih za situacije iz praktičnoga života</p> <p>Umiju da sastavljaju i koriste (čitaju i tumače) razne tabele, prikaze podataka dijagramom sa stupcima, linijskim dijagramom, kružnim dijagramom i tačkastim dijagramom</p>
STRANI JEZICI	Učenici/učenice znaju da izrade planirane zadatke (plakat, poster, raster), koji su u tijesnoj vezi s izučavanim temama i tekstovima
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	<p>Učenik/učenica može da izrađuje i primjenjuje tabele</p> <p>Učenik/učenica umije da unosi podatke u tabele</p>
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	<p>Učenik/učenica umije da predloži izvore za sakupljanje podataka (knjige, fotografije, ljudi).</p> <p>Učenik/učenica uz pisane (i elektronske izvore, ako postoje u školi) umije da koristi različita uputstva, da se snađe u leksikonima, rječnicima, enciklopedijama, atlasima, umije da potraži u biblioteci odgovarajuću knjigu, leksikon</p> <p>Učenik/učenica sređuje sakupljene podatke na različite načine (plakat, dijagram, grafički zapis)</p>

	<p>Učenik/učenica umije da napiše izvještaj o radu</p> <p>Učenik/učenica umije da prikaže svoj rad samostalno u grupi, timu (usmeno, pismeno, slikovno, grafički, npr. plakatom, izložbom, dramatizacijom, da igranjem uloga predstavi neku situaciju, svoj pogled, stav)</p> <p>Učenik/učenica umije da sakuplja podatke o zavičaju (opštini), Crnoj Gori, prošlosti i društvenim događajima iz različitih izvora (neposrednim i posrednim opažanjem), uz upotrebu pisanih, materijalnih i grafičkih izvora. Podatke umije da sačuva, sredi, predstavi i da na osnovu njih predviđa i zaključuje. Tom prilikom umije da upotrebljava navedene audio i video naprave, kompjuter, grafoskop</p>
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Učenici/učenice treba da znaju da koriste geografsku kartu kao izvor geografskih znanja i informacija
PRIRODA I TEHNIKA IV	Učenici/učenice umiju da koriste plan učionice, škole
HEMIJA VIII i IX	<p>Učenik/učenica treba da uređuje podatke u tabelama uz pomoć nastavnika/nastavnice</p> <p>Učenik/učenica treba da samostalno bilježi rezultate, predstavlja ih u odgovarajućem obliku i donosi zaključke</p> <p>Učenik/učenica treba da zna predstaviti simbolima i formulama zahtjevnije hemijske promjene i zaključiti kako se s promjenom uslova reakcije mijenja brzina hemijske reakcije</p>
OSNOVI TEHNIKE V i VII	<p>Učenik/učenica prepoznaje i razlikuje pojedine elemente projektne dokumentacije</p> <p>Učenik/učenica zna da čita građevinski tehnički crtež prepoznajući specifičnosti građevinskoga tehničkog crteža</p> <p>Učenik/učenica zna da uradi sopstvenu projektnu dokumentaciju za izradu modela nekog uređaja ili sistema</p> <p>Učenik/učenica zna da uradi plan radnih postupaka</p>
IZBORNI PREDMETI	
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Učenici/učenice treba kritički da koriste informacije
PREDUZETNIŠTVO VIII	<p>Učenik/učenica treba da se osposobi da razlikuje bitno od nebitnog</p> <p>Učenik/učenica treba da umije da izradi poslovni plan</p> <p>Učenik/učenica treba da prezentuje projekat kao član grupe</p>
6. IKT pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
PRIRODA I TEHNIKA IV	Učenici/učenice znaju da koriste nova sredstva komunikacije
INFORMATIKA VI	Učenik/učenica poznaje osnovne vještine u radu s kompjuterom (korišćenje miša, tastature, rad s prozorima, štampa itd.)

	<p>Učenik/učenica zna osnove korišćenja tekst procesora: da kreira, otvara, snima, briše i štampa dokumente; zna da podešava stranicu (veličina, margine itd.); zna razne manipulacije s tekstem (selektovanje dijela teksta, kopiranje, brisanje, premještanje, formatiranje); zna da kreira tabele i kopira slike u tekstualnome dokumentu</p> <p>Učenik/učenica zna da pregleda i pretražuje internetske sajtove i zna da primijeni pronađene objekte (slike, tekst) preko interneta u raznim dokumentima, kao i da pronalazi drajvere i nadgradnje (update) programa te besplatne softvere na internetu</p> <p>Učenik/učenica zna da koristi e-mail i poznaje paket dodatnih servisa za komunikaciju (chat, blog, društvena mreža itd.)</p> <p>Učenik/učenica poznaje osnove u radu s aplikacijom za prezentacije: zna da kreira nove prezentacije, otvara postojeće prezentacije, zatvara i snima prezentacije; zna razne manipulacije sa slajdovima (kopiranje i brisanje teksta, slika, video-klipova i slajdova unutar jedne ili više otvorenih prezentacija); zna da podešava i ugrađuje razne animacije u slajdovima</p> <p>Učenik/učenica poznaje osnovne procedure u radu s tabelarnim proračunima, kao što su kreiranje nove, otvaranje postojeće i snimanje radne knjige; zna da radi s vrstama, kolonama i ćelijama (selektuje, formatira itd.); zna da kreira osnovne aritmetičke formule i koristi jednostavnije ugrađene funkcije i njihove kompozicije, zna da kreira grafikone itd</p>
IZBORNI PREDMETI	
RAČUNARSKA OBRADA I DIZAJN TEKSTA	Učenik/učenica treba da je u stanju da kreira dokumente; podešava glavna svojstva dokumenata; formatira i prepravljiva tekst; podešava fontove i pasuse; pripremi dokument za distribuciju i štampanje; vlada tehnikama kopiranja sadržaja unutar jednog dokumenta ili između različitih dokumenata; kreira tabele i manipuliše njima; radi s osnovnim grafičkim elementima u dokumentu
7. Učenje učenja, metakognicija	
OBAVEZNI PREDMETI	
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	Učenik/učenica treba da umije da isplanira i izvede samostalan rad
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	
OBAVEZNI PREDMETI	
LIKOVNA KULTURA (I–IX)	<p>Učenik/učenica treba da se navikava na aktivan rad i samostalnost</p> <p>Učenik/učenica treba da se navikava na istrajnost i upornost pri ispunjavanju površina crtama</p> <p>Učenik/učenica treba da razvija upornost i tačnost</p>

9. Odgovoran odnos prema sebi i drugima i prema životnoj sredini	
9.1. Briga o vlastitom zdravlju i zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	
OBAVEZNI PREDMETI	
PRIRODA I DRUŠTVO I, II i III	<p>Učenik/učenica zna značaj raznovrsne ishrane</p> <p>Učenik/učenica zna značaj higijene (lične i prostorne), kao preduslov za očuvanje zdravlja</p> <p>Učenik/učenica umije da se zaštiti od bolesti</p>
BIOLOGIJA VIII i IX	<p>Učenik/učenica treba da zna oštećenja i bolesti nervnoga sistema i probleme zavisnosti</p> <p>Učenik/učenica treba da zna najčešće bolesti i mane oka</p> <p>Učenik/učenica treba da zna najčešća oboljenja organa za disanje</p> <p>Učenik/učenica treba da zna najčešća oboljenja krvotoka i mogućnosti za njihovo sprečavanje</p> <p>Učenik/učenica treba da zna koje su najčešće polne bolesti i mjere zaštite</p> <p>Učenik/učenica treba da zna mogućnost sprečavanja neželjene trudnoće i značaj kontracepcije</p>
HEMIJA VIII i IX	<p>Učenik/učenica treba da zna zaključiti o uticajima supstanci i hemijskih procesa na okolinu te pozna načela bezbjednoga rada s hemikalijama i prenosi ih takođe svojim drugovima/ drugaricama u razredu</p>
OSNOVI TEHNIKE V i VII	<p>Učenik/učenica treba da zna i primjenjuje mjere zaštite na radu</p>
IZBORNI PREDMETI	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA VIII ili IX	<p>Učenik/učenica treba da zna da primijeni neki od načina (tehnika) za prevladavanje stresa</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine pripremanja namirnica i objasni njihov uticaj na zdravlje</p> <p>Učenik/učenica treba da zna uticaj zdravstvenih, estetskih, kulturnih, psiholoških, ekonomskih razloga za održavanje lične higijene i načina odijevanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine prenošenja HIV-a i načine sprečavanja infekcije, te kako da provjeri status po pitanju HIV infekcije</p> <p>Učenik/učenica treba da zna kako nastaje trudnoća i načine sprečavanja neželjene trudnoće, te načine za sprečavanje prenošenja seksualno prenosivih bolesti</p> <p>Učenik/učenica treba da zna oblike seksualnog nasilja i načine njihovog suzbijanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna faktore koji mlade dovode u opasnost, kao i faktore koji mlade štite od zloupotrebe PAS (psiho aktivnih supstanci)</p>

	Učenik/učenica treba da zna da primijeni osnovne tehnike pružanja prve pomoći Učenik/učenica treba da zna da objasni u čemu se sastoji lična odgovornost za svoje zdravlje i zdravlje drugih
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini	
OBAVEZNI PREDMETI	
POZNAVANJE DRUŠTVA IV i V	Učenik/učenica umije da ocijeni čistoću i uređenost okoline
GEOGRAFIJA VI, VII, VIII, IX	Učenici/učenice treba da razumiju potrebu očuvanja, unapređivanja i zaštite životne sredine Učenici/učenice treba da učestvuju u akcijama zaštite životne sredine
PRIRODA I TEHNIKA IV	Učenici/učenice umiju da odrede svoju ulogu u brizi za prostorije i objekte
PRIRODA V i VI	Učenici/učenice analiziraju uticaj čovjeka na zelene površine i park (pozitivni i negativni)
BIOLOGIJA S EKOLOGIJOM VII	Ocjenjuju uticaj ekoloških faktora na živi svijet
HEMIJA VIII i IX	Učenik/učenica treba da poznaje uticaje hemikalija na okolinu i poznaje načela bezbjednoga rada s hemikalijama u školi i kući
FIZIČKO VASPITANJE (I–IX)	Analiziraju uticaj zagađujućih materija na živa bića
IZBORNI PREDMETI	
ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA VIII	Učenici/učenice treba da razvijaju odgovoran odnos prema biljkama i životinjama kao jedinkama i vrstama

PRILOG 5. Pregled zastupljenosti KC21 u ishodima obaveznih i izbornih predmeta u gimnaziji

1. Socio-emocionalna kompetencija	
1.1. Poznavanje sebe i drugih (sam svijest)	
OBAVEZNI PREDMETI	
PSIHOLOGIJA	<p>Prepoznaje (kod sebe i drugih) i zna da objasni osnovne emocije: strah, bijes, radost i tuga; složene (sekundarne) emocije</p> <p>Prepoznaje u realnim životnim situacijama hijerarhiju motiva/potreba (Maslov)</p> <p>Prepoznaje i vrednuje različite reakcije na frustraciju: konstruktivne i nekonstruktivne</p> <p>Prepoznaje i objašnjava crte ličnosti, temperament, karakter, ja (svijest o sebi) i tip ličnosti</p>
IZBORNI PREDMETI	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Učenik/učenica treba da zna da prepozna svoje emocije i da uočava vezu između sopstvenih emocija i emocija drugih
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	
OBAVEZNI PREDMETI	
PSIHOLOGIJA	<p>Primjenjuje konstruktivne strategije za prevladavanje stresa</p> <p>Prepoznaje i vrednuje načine manifestovanja i kontrole emocija</p>
IZBORNI PREDMETI	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	<p>Učenik/učenica treba da zna da primjenjuje tehnike za smanjenje i kontrolu stresa</p> <p>Učenik/učenica treba da zna da koristi vještine samoposmatranja i kontrole snažnih emocija</p>
1.3. Socijalna svijest	
OBAVEZNI PREDMETI	
LATINSKI JEZIK	Učenici/učenice, upoznajući zajedničke crte indoevropskih jezika, njeguju ljubav i toleranciju prema drugim jezicima i kulturama
PSIHOLOGIJA	<p>Analizira ulogu i značaj grupe u životu pojedinca, zauzima kritički odnos prema pripadanju/submisivnosti, ali i nediskriminativan odnos prema pojedinim (manjinskim) grupama</p> <p>Prepoznaje i objašnjava vrste stavova: predrasude, stereotipi, vrijednosti</p> <p>Zna zakonitosti ponašanja grupe; način formiranja grupe, odnose u grupi (strukturu grupe) i grupne procese (dinamiku grupe)</p> <p>Prepoznaje vrste konflikata, proces nastajanja</p>

IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	Učenik/učenica treba da zna značaj tolerancije
ETIKA	Uočava i analizira najznačajnije probleme u užoj i široj zajednici Primjenjuje i argumentovano brani spoznate moralne principe
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Na primjeru škole objašnjava svoju ulogu i obaveze u organizaciji, obrazlaže važnost vlastitog osposobljavanja za ulogu građanina
POJEDINAC U GRUPI	Vrednuje različite tipove moći kojima pojedinac ili grupa mogu da raspolažu (moć nagrađivanja – prisile; referentna moć; stručnjačka moć; legitimna moć; moć informisanosti) Razlikuje kooperativno (saradnja u grupi) od kompetitivnog (takmičenje u grupi) ponašanja i vrednuje posljedice jednog i drugog oblika ponašanja po pojedinca i grupu Objašnjava razlike i vrednuje demokratsko i autokratsko rukovođenje grupom
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Učenik/učenica treba da bude osjetljiv/osjetljiva na potrebe i prava drugih i drugačijih Učenik/učenica treba da zna da koristi empatije
1.4. Socijalne vještine	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenik/učenica uvažava sagovornika/sagovornicu
STRANI JEZICI	Učenik/učenica aktivno učestvuje u razgovoru, preuzimajući inicijativu ukoliko dođe do prekida u komunikaciji Učenik/učenica aktivno učestvuje u neformalnoj diskusiji na različite teme, jasno izlaže svoje stavove, procjenjuje druge prijedloge, rezimira i donosi zaključke Učenik/učenica izražava stavove, mišljenje, uvjerenja: slaganje/neslaganje, uvjerenost, nesigurnost, sumnju, odobravanje/neodobravanje, protest Učenik/učenica izražava emocije: zadovoljstvo/nezadovoljstvo, sreću, tugu, strah, ohrabrenje, bol, zabrinutost, iznenađenje, zahvalnost, žaljenje, interesovanje, nezainteresovanost Učenik/učenica predlaže zajedničke aktivnosti, prihvata/ odbacuje prijedlog, daje uputstva, izražava molbu, sugestiju i prihvata je ili odbija, traži i nudi pomoć, odgovara na zahtjev, savjetuje, preporučuje, kritikuje, upozorava, traži i daje dozvolu, zabranjuje, poziva, prihvata/odbija poziv
PSIHOLOGIJA	Primjenjuje oblike konstruktivne i nenasilne komunikacije: aktivno slušanje, parafraziranje, reflektovanje osjećanja, decentracija, asertivnost, konstruktivno razrješavanje problema i sl. Poznaje najčešće načine rješavanja konflikata i primjenjuje poželjne modele razrješavanja konflikata

INFORMATIKA	Učenik/učenica treba da zna i koristi pravila lijepoga ponašanja na mreži Učenik/učenica treba da zna mjere bezbjednosti na internetu
IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	Učenik/učenica treba da zna tehniku aktivnog slušanja Učenik/učenica treba da zna tehniku izbjegavanja i rješavanja konflikata Učenik/učenica treba da zna osnovne elemente KP formata Učenik/učenica treba da zna osnovne elemente KPP formata Učenik/učenica treba da zna osnovne elemente WS formata
ETIKA	Primjenjuje principe rješavanja moralnih dilema
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Pronalazi uzroke mogućih konflikata u porodici i objašnjava važnost međusobnog razumijevanja i tolerancije
KOMUNIKOLOGIJA	Učenik/učenica treba da zna tehniku postavljanja pitanja Učenik/učenica treba da zna tumačenje gestova, pokreta očima, tjelesnog stava, prostornih i vremenskih znakova Učenik/učenica treba da zna osnovna pravila lijepog ponašanja u školi, kod kuće, na javnim mjestima, u neposrednoj komunikaciji Učenik/učenica treba da zna tehnike nenasilnog govora
POJEDINAC U GRUPI	Primjenjuje tehnike efektivnog komuniciranja (nenasilna komunikacija, aktivno slušanje, rješavanje konflikata)
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Učenik/učenica treba da zna da primjenjuje tehnike za efektivnu komunikaciju Učenik/učenica treba da zna da primijeni vještine aktivnog slušanja i asertivnog govora Učenik/učenica treba da zna da primjenjuje vještinu ubjeđivanja kao načina zaštite u rizičnim situacijama Učenik/učenica treba da zna da primijeni neku od vještina nenasilnog rješavanja sukoba Učenik/učenica treba da zna da primijeni neku od tehnika odolijevanja pritisku vršnjaka
1.4.1. Saradnja	
IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	Učenik/učenica treba da zna osobine i značaj timskog rada
1.4.2. Građanski aktivizam	
IZBORNI PREDMETI	
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Objašnjava važnost građanskog aktivizma u rješavanju problema u lokalnoj zajednici Razvija građanski aktivizam

1.5. Odgovorno donošenje odluka	
IZBORNI PREDMETI	
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Učenik/učenica treba da zna da primijeni vještine odgovornog odlučivanja
2. Rješavanje problema	
2.1. Rješavanje problema	
OBAVEZNI PREDMETI	
HEMIJA	Učenik/učenica zna rješavati zahtjevne stehiometrijske zadatke i probleme
2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	
OBAVEZNI PREDMETI	
HEMIJA	Učenik/učenica treba uz pomoć nastavnika/nastavnice ili samostalno izvoditi eksperimente i riječima opisivati eksperimentalna opažanja Učenik/učenica treba samostalno zapisivati rezultate, predstavljati ih u odgovarajućem obliku; postavljati hipoteze i donositi zaključke Učenik/učenica treba znati povezati eksperimentalna opažanja s teoretskim obrađivanjem naučnoga sadržaja
PSIHOLOGIJA	Učenik/učenica izrađuje nacrt jednostavnog eksperimentalnog istraživanja
IZBORNI PREDMETI	
TURISTIČKA GEOGRAFIJA CRNE GORE	Analizira domaći turistički promet (izvori tražnje, broj, struktura, prostorna raspodjela, sezonska kolebljivost, dužina boravka) Analizira inostrani turistički promet (izvori tražnje, broj, struktura, prostorna raspodjela, sezonska kolebljivost, dužina boravka)
3. Kritičko mišljenje	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenik/učenica može da prepozna namjenu, stil, razumljivost, jezičku pravilnost, stav autora teksta Učenik/učenica zna da prepozna i uporedi tip poruke/informacije koji može naći u pojedinoj vrsti medija Učenik/učenica umije da argumentuje stavove Učenik/učenica umije da kritički procijeni tekstove Učenik/učenica sposoban/sposobna je da vrednuje estetske, etičke i sazajne domete pročitana djela
MATEMATIKA	Učenik/učenica je u stanju da uoči stavove, ideje, mišljenja i emocije koji nijesu eksplicitno navedeni

STRANI JEZICI	<p>Učenik/učenica izražava sopstveno mišljenje i daje sud o kulturnim događajima i književnim djelima</p> <p>Učenik/učenica izrazi svoje mišljenje i brani ga tokom diskusije, koristeći objašnjenja, argumente i komentare</p> <p>Učenik/učenica na jasan način izlaže pripremljeno predavanje, navodeći razloge za neko posebno stanovište i protiv njega, iznoseći prednosti i mane različitih opcija</p> <p>Učenik/učenica napiše esej ili izvještaj iznoseći prednosti i nedostatke različitih stavova na uvjerljiv način</p> <p>Učenik/učenica prepozna implicitne iskaze u tekstu</p> <p>Učenik/učenica piše kritički osvrt na književno djelo, film ili pozorišnu predstavu</p> <p>Učenik/učenica iznosi i brani svoje mišljenje argumentima i objašnjenjima</p>
FILOZOFIJA	<p>Učenik/učenica zna da argumentovano razgovara o zadatome ontološkom problemu</p> <p>Učenik/učenica zna da kritički prosudi etičke primjere iz sopstvenoga života</p> <p>Učenik/učenica zna da verifikuje validnost sopstvenih stavova</p> <p>Učenik/učenica zna da vrednuje pravno-politički poredak i institucije civilnoga društva</p>
IZBORNI PREDMETI	
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	<p>Navodi argumente u prilog demokratske kontrole nad radom javnih službi i javnih službenika</p> <p>Istražuje i na primjerima obrazlaže moć medija u formiranju slike stvarnosti</p>
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE	<p>Zna da kritički vrednuje crtež, sliku, skulpturu, objekat, fotografiju, kreaciju, plakat, bilbord, ilustraciju</p> <p>Zna da procijeni umjetničko djelo, sopstveno djelo i djelo svog vršnjaka</p>
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	<p>Učenik/učenica treba da zna da kritički analizira osnovne rodne stereotipe</p> <p>Kritički preispituje standarde na osnovu kojih se procjenjuje tijelo i formira slika tijela</p>
4. Kreativnost, stvaralaštvo	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	<p>Učenik/učenica zna da preoblikuje misao (izrazi misao na više načina)</p> <p>Učenik/učenica u stanju je da stvaralački piše</p>
MUZIČKA UMJETNOST	<p>Učenici/učenice treba da, zavisno od interesa i sposobnosti, kreativno izražavaju muzičke doživljaje – literarno, likovno ili plesno</p>

5. Informaciona pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	<p>Učenik/učenica zna da upotrebljava rječnike, gramatiku i druge priručnike, tj. da pronađe informaciju</p> <p>Učenik/učenica zna samostalno da napiše sastav, esej, rezime; zna da piše bilješke, podsjetnik, zapisnik</p> <p>Učenik/učenica umije samostalno da pripremi govorni nastup i da govorno nastupa; umije da koristi podsjetnik i da improvizuje; umije izražajno da govori; umije da rezimira</p> <p>Učenik/učenica prepoznaje i piše različitim funkcionalnim stilovima i koristi njihove oblike: kraći tekst naučnog stila (stručni); publicističke vrste: vijest, informaciju, intervju, reportažu; molbu, žalbu, čestitku, konkurs, oglas, zahvalnicu; putopis, biografiju kao umjetnički i neumjetnički tekst</p>
STRANI JEZICI	<p>Učenik/učenica povezano i jasno izlaže o određenoj temi, naglašavajući bitne elemente i iznoseći pretpostavke i uzročno-posljedične veze</p> <p>Učenik/učenica u kraćem izlaganju na određenu temu nabraja, naglašava važne elemente, daje definicije, rezimira, donosi zaključke</p> <p>Učenik/učenica planski priprema kraće izlaganje i ilustruje ga odgovarajućim primjerima</p> <p>Učenik/učenica odredi opšti smisao i izdvoji bitne informacije u dužem i kompleksnijem autentičnom tekstu (novinski članci, pisma, reportaže, odlomci iz književnih djela)</p> <p>Učenik/učenica izvrši sintezu informacija i argumenata prikupljenih iz različitih izvora</p> <p>Učenik/učenica koristi odgovarajući registar u pisanju različitih vrsta teksta (formalno pismo, rezime, članak, izvještaj, priču, sastav u kome iznosi argumente za neko gledište i protiv njega),</p> <p>Učenik/učenica čita literarne tekstove i daje rezime ili kritiku</p>
LIKOVNA UMJETNOST	Učenik/učenica zna da koristi stručnu literaturu i savremena audio i vizuelna sredstva za izradu referata, seminarskih i praktičnih radova
GEOGRAFIJA	Učenici/učenice treba da znaju da koriste geografsku kartu kao izvor znanja i informacija
BIOLOGIJA	Učenici/učenice treba da koriste različite informacije za temu „Upoznavanje odnosa među organizmima specifičnim za određeni lokalitet“
HEMIJA	Učenik/učenica treba da zna samostalno tražiti podatke u literaturi; samostalno tražiti informacije iz različitih izvora
FILOZOFIJA	<p>Učenik/učenica zna da samostalno prezentuje jedan moderni ontološki koncept</p> <p>Učenik/učenica zna da napiše kraći esej o zadatom problemu</p>

IZBORNI PREDMETI	
DEBATA	Učenik/učenica treba da zna tehniku obrade podataka Učenik/učenica treba da zna tehike vođenja bilješki, upotrebu rezultata unakrsnog ispitivanja, points of information
UMJETNOST I VIZUELNE KOMUNIKACIJE	Zna da upotrijebi i interpretira stručnu literaturu, seminarske i druge radove
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Učenik/učenica treba da zna da pronalazi pouzdane informacije o zdravlju
6. IKT pismenost	
OBAVEZNI PREDMETI	
INFORMATIKA	Učenik/učenica treba da instalira i deinstalira jednostavne aplikativne programe Učenik/učenica treba da prepozna različite tipove fajlova i zna da ih sačuva na različitim lokacijama i po različitim tipovima; sortira i pronalazi fajlove i foldere po različitim kriterijumima Učenik/učenica treba da kreira i čuva tekstualne datoteke; ispravno kuca tekst; uređuje sadržaj teksta u tekstualnoj datoteci; formira i uređuje tabele u tekstualnoj datoteci; umeće i mijenja slike i objekte u tekst; priprema tekstualnu datoteku za štampu Učenik/učenica treba da kreira i oblikuje prezentaciju s animacijama i bez animacija Učenik/učenica treba da zna načine prenosa podataka i povezivanja na internet Učenik/učenica treba da zna komunicirati različitim vidovima elektronske komunikacije
7. Učenje učenja, metakognicija	
OBAVEZNI PREDMETI	
CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	Učenik/učenica sposoban/sposobna je da pripremi i kazuje ono što je pripremio/pripremila (o svojem doživljaju, o pročitanoj djelu, da komentariše djelo, da načini književnu paralelu, da vrednuje djela prema kvalitetima) Učenik/učenica u stanju je da napiše pismeni sastav o pročitanoj djelu, da tekst parafrazira, prepriča, prikaže, analizira i vrednuje Učenik/učenica zna da napiše tekst o pročitanoj djelu: opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu
STRANI JEZICI	Učenik/učenica napiše esej ili izvještaj, metodično gradeći argumentaciju, uz odgovarajuće naglašavanje bitnih detalja

PSIHOLOGIJA	Saznanja o učenju, pamćenju, mišljenju i zaboravljanju primjenjuje kako bi unaprijedio/unaprijedila vlastiti proces učenja
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo	
9. Odgovoran odnos prema sebi i drugima i prema životnoj sredini	
9.1. Briga o vlastitom zdravlju i zdravlju drugih i razvijanje zdravih stilova života	
OBAVEZNI PREDMETI	
BIOLOGIJA	<p>Učenici/učenice treba da znaju prevenciju, najčešće bolesti i povrede kostiju i kako pojedini faktori utiču na normalan i pravilan razvoj skeleta; prevenciju, najčešća oštećenja i bolesti mišićnoga sistema</p> <p>Učenici/učenice treba da znaju značaj higijene i zaštite kože i karakteristične kožne bolesti</p> <p>Učenici/učenice treba da znaju prevenciju, najčešća oštećenja i bolesti nervnoga sistema; preventivne mjere i koje su najčešće bolesti krvi, srca, krvnih sudova; najčešće bolesti organa za disanje i mjere zaštite; prevenciju, neke najčešće bolesti organa za varenje i preventivne mjere</p> <p>Učenici/učenice treba da znaju značaj higijene polnih organa; prevenciju najčešćih polnih bolesti; koje su mjere za kontracepciju</p>
IZBORNI PREDMETI	
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE	Istražuje i na primjerima obrazlaže rizike kojima su izloženi mladi danas
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	<p>Učenik/učenica treba da zna da pravilno drži tijelo i kako se rade vježbe za oblikovanje tijela</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine prevencije i liječenje poremećaja u ishrani</p> <p>Učenik/učenica treba da zna načine redovnog održavanja higijene i zdravstvene, estetske, kulturne, psihološke, ekonomske razloge održavanja lične higijene i načina odijevanja</p> <p>Učenik/učenica treba da zna da pravilno odabere i primjenjuje fizičke aktivnosti</p> <p>Učenik/učenica treba da zna osnovne vrste i načine upotrebe kontraceptivnih sredstava, kako može da se obavi samopregled (dojke ili testisi), kako se koristi kondom</p> <p>Učenik/učenica treba da zna kako da zaštiti sebe i druge osobe od infekcije virusom i obolijevanja od AIDS-a</p>

9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini

OBAVEZNI PREDMETI

GEOGRAFIJA	<p>Učenici/učenice treba da znaju posljedice tehnološkoga razvoja, razvijaju kritički odnos</p> <p>Učenici/učenice treba da razumiju potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite životne sredine i učestvuju u akcijama na lokalnom nivou</p> <p>Učenici/učenice treba da shvate potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite biljnoga i životinjskoga svijeta</p> <p>Učenici/učenice treba da razumiju potrebu očuvanja i zaštite voda i učestvuju u ekološkim akcijama na lokalnom nivou</p>
BIOLOGIJA	<p>Učenici/učenice treba da donose zaključke o tome koji faktori dovode ili mogu dovesti do ugroženosti nekog ekosistema; koji su glavni zagađivači životne sredine; koje su negativne posljedice na živi svijet usljed zagađenosti vode i zemljišta; kako nastaju kisele kiše; o efektu staklene bašte</p>
HEMIJA	<p>Učenik/učenica treba da poznaje važnost i upotrebu hemije za svakodnevni život i uticaj hemije na kvalitet življenja</p>

IZBORNI PREDMETI

EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	<p>Zna šta su genetski modifikovani organizmi i koje su moguće neželjene posljedice izazvane njihovim korišćenjem</p> <p>Zna koje su mjere zaštite od buke</p> <p>Zna izvore zagađivanja namirnica; može da objasni koje su preventivne mjere zaštite i kontrole namirnica</p> <p>Zna kojim se mjerama može smanjiti i spriječiti zagađivanje vazduha</p> <p>Zna mjere koje treba preduzeti da bi se ublažila degradacija šuma</p> <p>Izvodi odgovarajuće zaključke o djelovanju zagađene vode na žive organizme samostalno izvodeći vježbu – ispitivanje otpadnih voda testom klijanja</p>
-------------------------------------	---

PRILOG 6. Zastupljenost KC21 u opšim, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima programa predmeta Istorija u gimnaziji

1. Socio-emocionalna kompetencija
1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
1.3. Socijalna svijest
OPŠTI CILJEVI
Afirmisanje sadržaja iz nacionalne istorije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnoga identiteta i svijesti o pripadnosti državi Crnoj Gori
Uticanje na formiranje ličnosti oslobođene od netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala, njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije
Da se učenik/učenica zainteresuje za proučavanje prošlosti, uči otvorenosti proučavanja drugih kultura, različitih mišljenja i iznošenju argumenata i motiviše se za izučavanje nacionalne istorije
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI

1.4. Socijalne vještine
OPŠTI CILJEVI
Afirmacija argumentovanoga dijaloga
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
1.4.1. Saradnja
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Prave grupno istraživanje na temu velikih geografskih otkrića
Rade grupni rad na temu kulturnih, naučnih i umjetničkih dostignuća
ISHODI
1.4.2. Građanski aktivizam
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
1.5. Odgovorno donošenje odluka
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI

2. Rješavanje problema
2.1. Rješavanje problema
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
2.1. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Prave malo istraživanje o specifičnostima gradova na Crnogorskom primorju u kontekstu Duklje
Istražuju značaj odvajanja duhovne od svjetovne vlasti u Crnoj Gori
Prezentuju istraživanje o prvoj štampariji u Crnoj Gori i kod Južnih Slovena uopšte
Prave istraživanje o „porodičnome učešću u Prvome svjetskom ratu“
ISHODI
3. Kritičko mišljenje
OPŠTI CILJEVI
Razvijanje sposobnosti kritičkoga i istorijskoga mišljenja i logičkoga zaključivanja
Razvijanje kritičke svijesti o istorijskom kontinuitetu
Upoznavanje učenika/učenica sa svim vrstama istorijskih izvora i ukazivanje na neophodnost kritičkog prilaza informacijama koje su u njima sadržane
OPERATIVNI CILJEVI
Umije da vrednuje „zlatno Periklovo doba“
Umije da vrednuje umjetnička dostignuća srednjega vijeka
Umije da vrednuje značaj obnove zetske države i objasni vladavinu dinastije Balšića
Zna da vrednuje i opiše rad Petra I Petrovića Njegoša
Umije kritički da procijeni položaj Crne Gore u Kraljevini Jugoslaviji
Umije da procijeni osnovne elemente pada socijalizma i raspada SFRJ

AKTIVNOSTI
Upoređuju sličnosti i razlike u društvenim i političkim djelatnostima među civilizacijskim područjima
Upoređuju uređenje Sparte i Atine i ističu sličnosti i razlike
Dovode u vezu grčku i rimsku religiju i kulturu i navode sličnosti i razlike
Čitaju tekstove iz Biblije i Kurana, upoređuju, analiziraju istorijski, socio-ekonomski kontekst
Prave poređenja između današnjeg i srednjovjekovnog grada
Vrše i obrazlažu poređenje između načina i stila života u doba humanizma i renesanse u odnosu na prethodno doba
Izdvajaju iz štampe neki od feljtona koji se odnosi na Drugi svjetski rat i upoređuju ga s činjenicama koje iznose istorijski izvori
Izdvajaju i klasifikuju ključne uzroke za izbijanje Prvog svjetskog rata i kritički ih analiziraju
Navode argumente i kontraargumente za ulazak Crne Gore u Prvi svjetski rat
ISHODI
4. Kreativnost, stvaralaštvo
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Naprave scenski igrokaz o samom činu krunisanja kralja Nikole
Na osnovu medijskih izvještaja prave malu izložbu o procesu obnove nezavisne Crne Gore
ISHODI
5. Informaciona pismenost
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Prikupljaju ilustrovani materijal, zanimljivosti s interneta i prave panoje za kabinet
Čitaju različite istorijske izvore vezane za Prvi svjetski rat i međusobno ih upoređuju
Sakupljaju podatke o odnosima Duklje/Zete sa susjednim državama
Sakupljaju i prezentuju podatke o nastanku Cetinja i izgradnji Cetinjskoga manastira
ISHODI

6. IKT pismenost
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
7. Učenje učenja, metakognicija
OPŠTI CILJEVI
Osposobljavanje učenika/učenica za proces permanentnoga obrazovanja
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Prezentuju istraživanje o prvoj štampariji u Crnoj Gori i kod Južnih Slovena uopšte
Rade i prezentuju grupni rad o bokokotorskim renesansnim piscima
Rade prezentacije u kojima opisuju tok 13-julskoga ustanka u Crnoj Gori i objašnjavaju njegov značaj
ISHODI
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
9. Odgovoran odnos prema sebi i životnoj sredini
9.1. Razvijanje zdravih stilova života
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI

AKTIVNOSTI
ISHODI
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI

PRILOG 7. Zastupljenost KC21 u opšim, operativnim ciljevima, aktivnostima i ishodima programa C-SBH u gimnaziji

1. Socio-emocionalna kompetencija
1.1. Poznavanje sebe i drugih (samosvijest)
OPŠTI CILJEVI
Nastava književnosti osobito utiče na razvoj moralnih vrijednosti, boljeg poznavanja sebe i drugih
OPERATIVNI CILJEVI
Osposobljava se da odredi pošiljaoca i primaoca, kao i emotivne i društvene odnose među njima
AKTIVNOSTI
Kazuju kakvo je emotivno stanje sagovornika/sagovornica (na primjer, naklonjenost/nenaklonjenost, prijatnost/neprijatnost)
Kazuju koji/koja je od sagovornika/sagovornica vodio/vodila ili usmjeravao/usmjeravala razgovor
Objašnjavaju kakav je društveni i emotivni odnos između onoga kome je tekst namijenjen i onoga ko je pisao
Objašnjavaju postupke likova i njihove crte, sagledavajući ih iz različitih uglova i argumentuju svoje stavove
Nalaze primjere humanističkoga postupanja
Pronalaze primjere etičke sličnosti s antičkim junacima
ISHODI
1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
1.3. Socijalna svijest
OPŠTI CILJEVI
Kroz nastavu književnosti ojačava se samosvijest učenika/učenice, njegov/njen nacionalni i evropski kulturni identitet i svijest o civilizacijskom zajedništvu s drugima
Učenici/učenice shvataju osobenost svojega jezika, uočavajući sličnosti i razlike sa srodnim jezicima koje govori više različitih nacija, obilježavajući lični, nacionalni i državni identitet svake od njih
Učenici/učenice vaspitavaju se u pravcu jezičke tolerancije, uvažavanja drugih jezika i jezika manjina

OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
1.4. Socijalne vještine
OPŠTI CILJEVI
Stiču sposobnost da izraze i obrazlože mišljenje, da slušaju, pitaju i odgovore na ono što drugi pitaju, da razumiju značenja neverbalnih poruka
Razvijajući vještine komunikacije, učenik/učenica se socijalizuje, postaje svjestan/svjesna mogućnosti da utiče na svoju sredinu i da učestvuje u društvenome životu
OPERATIVNI CILJEVI
Osposobljava se da kaže da li se razgovor/pregovor završio sporazumom ili ne; u čiju je korist ili na čiju štetu sporazum bio postignut; obrazloži svoje mišljenje
Osposobljava se da presudi o korektnosti sagovornika/sagovornice
Osposobljava se da uvažava drugačije mišljenje i sagovornika/sagovornicu
Osposobljava se da argumentuje stavove, polemíše o sadržini teksta i pritom uvažava sagovornika/sagovornicu
Osposobljava se da izradi plan izlaganja, sam/sama govorno nastupi uz pisanu pripremu
Osposobljava se da pripremi i realizuje govorni nastup o književnoumjetničkom tekstu s određenog aspekta
AKTIVNOSTI
Iz različitih izvora traže podatke koji im nedostaju i upisuju ih u plan izlaganja, pretvarajući ga u pismenu osnovu govornog nastupa (podsjetnik)
Izabranu temu ili pojam pokušavaju da objasne, tj. prikažu gestikulacijom i mimikom, a onda porede s pisanim ili izgovorenim tekstom
Vježbaju pregovore u manjim grupama
Vježbaju razgovorni stil, simuliraju razgovor na stanici, ljetovanju, preko telefona
Vježbaju mimiku, pokrete, gestikulaciju
Kazuju kako se pregovor završio (sporazumom ili ne) i utemelje svoje mišljenje
Kazuju zašto jeste/nije došlo do sporazuma, tj. ko je odgovoran za to; utemelje svoje mišljenje
Prosuduju o uviđajnosti sagovornika/sagovornica, da li je njihov govor riječima i pokretima odgovarajući i sl.
Sagovornici/sagovornice formiraju zajedničko mišljenje, tj. izvještaj o razgovorima i to predstavljaju drugovima/drugaricama u odjeljenju
Sami/same govorno nastupaju (s unaprijed pripremljenom temom)
Pripremaju i realizuju govorni nastup o književnoumjetničkom tekstu s određenog aspekta
ISHODI
Učenik/učenica uvažava sagovornika/sagovornicu

1.4.1. Saradnja
OPŠTI CILJEVI
Razvijanje saradnje i rada u grupama
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Analiziraju djelo samostalno, u paru ili grupi
Svoj tekst upoređuju s radovima drugova/drugarica iz odjeljenja i procjenjuju ga
U paru ili manjim grupama istražuju značenja književnoga teksta
ISHODI
1.4.2. Građanski aktivizam
OPŠTI CILJEVI
Nastava jezika i književnosti direktno utiče i na formiranje građanske svijesti učenika/učenica
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Izrađuju školski „oglasnik“
ISHODI
1.5. Odgovorno donošenje odluka
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
2. Rješavanje problema
2.1. Rješavanje problema
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
Osposobljava se da na primjeru određenoga teksta odredi književni rod (lirika, epika, drama) i književnu vrstu

AKTIVNOSTI
Ispravljaju tekstove s greškama
Pročitaju tekst i ispravljaju sadržajne, gramatičke i pravopisne greške
ISHODI
2.1. Razvoj sposobnosti za istraživanja
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
Pripremaju, izrađuju i realizuju projektne i istraživačke zadatke vezane za baladu, poemu, romansu
ISHODI
3. Kritičko mišljenje
OPŠTI CILJEVI
Učenik/učenica razumije moć medija i stiče kritički odnos prema njima
OPERATIVNI CILJEVI
Osposobljava se da prepozna tip poruke/informacije koji može naći u pojedinoj vrsti medija
Osposobljava se da razlikuje vrste i žanrove medijskih tekstova (informacija, vijest, reklama, politička poruka, zabavni žanrovi...)
Osposobljava se da uoči razliku između zbivanja u empirijskom svijetu i načina kako su ta zbivanja predstavljena u medijima (ne odražavaju empirijsku stvarnost već stvaraju medijsku stvarnost)
Osposobljava se da prepozna namjenu i temu teksta
Osposobljava se da uoči i izdvoji ključne pojmove i važne podatke iz teksta i obradi ih u okviru pojmovne mape
Osposobljava se da odredi namjeru pošiljaoca i način na koji se obraća primaocu
Osposobljava se da ocijeni (ne)istinitost navedenih podataka
Osposobljava se da tekstove kritički procijeni
Osposobljava se da ocijeni etičke i sazajne vrijednosti djela
Osposobljava se da formuliše temu djela i razloži ga na manje tematsko-motivske cjeline
Osposobljava se da u lirskom tekstu uoči i izdvoji najfrekventnije stilske figure, odredi cezuru, vrstu strofe, stiha i rime
AKTIVNOSTI
Kazuju kakav je odnos među sagovornicima/sagovornicama (na primjer, ravnopravan ili hijerarhijski)
Tokom čitanja podvlače značajne podatke i upisuju ih u pojmovnu mapu
U tekstu traže zahtijevani podatak, kao i u netekstualnome dijelu (sheme, tabele, grafikoni...) i objašnjavaju ih

Uočavaju i izdvajaju dijalekatska odstupanja, analiziraju, upoređuju, uočavaju razlike u odnosu na jezičku normu
Pronalaze i upoređuju tekstove pisane različitim stilovima
Analiziraju lirsku pjesmu i ukazuju na njenu strukturu, kompoziciju, motive
Raščlanjuju strukturu i kompoziciju dramskoga djela
Upoređuju književna djela s djelima likovne i muzičke umjetnosti iste epohe i prave paralelu
Određuju kojoj književnoj vrsti pripada djelo i činjenično obrazlažu
Razvrstavaju lirske pjesme po tematskom, istorijskom, vremenskom kriterijumu
Prave shematski prikaz književne periodizacije (pano)
Govore svoje mišljenje o djelu i argumentuju ga tekstem
Određuju da li je tekst objektivn ili subjektivn i formiraju svoje mišljenje
Procjenjuju razumljivost teksta
Argumentovano komentarišu tekst/knjigu/film i sl., koji su sami/same odabrali/odabrale
ISHODI
Učenik/učenica može da prepozna namjenu, stil, razumljivost, jezičku pravilnost, stav autora teksta
Učenik/učenica zna da prepoza i uporedi tip poruke / informacije koji može naći u pojedinoj vrsti medija
Učenik/učenica umije da argumentuje stavove
Učenik/učenica umije da kritički procijeni tekstove
Učenik/učenica sposoban/sposobna je da vrednuje estetske, etičke i sazajne domete pročitanoga djela
4. Kreativnost, stvaralaštvo
OPŠTI CILJEVI
Kroz nastavu književnosti učenici/učenice se razvijaju u slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkoga uma i oplemenjenoga jezika
Talentovani učenici/učenice podstiču se da sami/same stvaraju književno-umjetničke tekstove
OPERATIVNI CILJEVI
Osposobljava se da napiše esej na zadatu temu (vezana za književno djelo ili za neku drugu sferu društvene djelatnosti); napiše sličan tekst (raspravu, impresiju, paralelu, prikaz)
Osposobljava se da sam/sama izabere temu teksta, pripremi i napiše neku od vrsta publicističkoga stila (vijest, izvještaj, komentar, intervju, reportaža)
Osposobljava se da usmeno i pismeno izrazi svoj doživljaj, emocije, predstave, mišljenja i spoznaje izazvane književnoumjetničkim tekstem
Osposobljava se da napiše tekst o pročitanome djelu (opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu)
Osposobljava se da napiše literarni tekst o svojem doživljaju književnoga djela, dnevnik čitanja ili kraći prikaz pročitanoga djela
Osposobljava se da samostalno napiše tekst o pročitanom djelu (opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu)
Osposobljava se da samostalno piše tekst publicističkim stilom
Osposobljava se da iznese svoj doživljaj (lirske...) pjesme
Osposobljava se da napiše literarni tekst o svojem doživljaju književnoga djela, dnevnik čitanja, odnosno kraći prikaz pročitanoga djela

AKTIVNOSTI
Sami/same dopune tekst (na primjer, pripovjednim tekstovima predvide nastavak ili kraj)
Pišu tekstove za odjeljenjske novine, bilten
Na osnovu plana smišljaju i kreiraju određenu vrstu teksta
Za kraći tekst (zanimljiv muzički/sportski događaj) smišljaju što više naslova i kroz razmjenu ideja i mišljenja dolaze do jednoga naslova
Pišu tekst o pročitanoj djelu
Pišu dnevnik čitanja, odnosno kraći prikaz pročitanoj djela
Prenose neumjetnički tekst (novinski članak, na primjer) u stihove i uočavaju efekte
Dramatizuju poemu, baladu
Pišu mali scenario ili igrokaz, tj. adaptiraju dramski tekst za scenu
Dramatizuju novelu
Pisano izražavaju svoj doživljaj, emocije, predstave, mišljenja i spoznaje izazvane književnoumjetničkim tekstom
Pripovijedaju o životu osobe koju su sami/same odabrali/odabrale
ISHODI
Učenik/učenica zna da preoblikuje misao (izrazi misao na više načina)
Učenik/učenica u stanju je da stvaralački piše
5. Informaciona pismenost
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
Osposobljava se da tumači netekstualne djelove teksta (sheme, grafikone)
Osposobljava se da u tekstu pronađe stručne riječi i objasni ih pomoću rječnika
Osposobljava se da koristi internetske sadržaje
Osposobljava se da shvata internet kao jednu od mogućnosti čitanja književnoga djela odnosno drugačiji vid prezentovanja književnoga djela
AKTIVNOSTI
Sami/same dolazi do tražene informacije (u rječniku književnih termina, priručniku iz teorije književnosti, na internetu)
ISHODI
Učenik/učenica zna da upotrebljava rječnike, gramatiku i druge priručnike, tj. da pronađe informaciju
Učenik/učenica zna samostalno da napiše sastav; esej; rezime; zna da piše bilješke, podsjetnik, zapisnik
Učenik/učenica umije samostalno da pripremi govorni nastup i da govorno nastupa; umije da koristi podsjetnik i da improvizuje; umije izražajno da govori; umije da rezimira
Učenik/učenica prepoznaje i piše različitim funkcionalnim stilovima i koristi njihove oblike: kraći tekst naučnog stila (stručni); publicističke vrste: vijest, informaciju, intervju, reportažu; molbu, žalbu, čestitku, konkurs, oglas, zahvalnicu; putopis, biografiju kao umjetnički i neumjetnički tekst

6. IKT pismenost
OPŠTI CILJEVI
Učenici/učenice osposobljavaju se da koriste i tehničko-informatičku pomoć prilikom prikupljanja, organizovanja i saopštavanja informacija
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
7. Učenje učenja, metakognicija
OPŠTI CILJEVI
Učenici/učenice razvijaju strategije samostalnoga rada, čime se osposobljavaju za permanentno učenje
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
Učenik/učenica sposoban/sposobna je da pripremi i kazuje ono što je pripremio/pripremila (o svojem doživljaju, o pročitanoj djelu, da komentariše djelo, da načini književnu paralelu, da vrednuje djela prema kvalitetima)
Učenik/učenica u stanju je da napiše pismeni sastav o pročitanoj djelu, da tekst parafrazira, prepriča, prikaže, analizira i vrednuje
Učenik/učenica zna da napiše tekst o pročitanoj djelu: opiše lik, izloži radnju, komentariše djelo i načini osnovnu književnu analizu
8. Odgovoran odnos prema radu i obavezama, preduzetništvo
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
Osposobljava se da racionalno koristi vrijeme
AKTIVNOSTI
ISHODI
9. Odgovoran odnos prema sebi i životnoj sredini
9.1. Razvijanje zdravih stilova života
OPŠTI CILJEVI

OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI
9.2. Razvijanje ekološke svijesti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini
OPŠTI CILJEVI
OPERATIVNI CILJEVI
AKTIVNOSTI
ISHODI

PRILOG 8. Analiza KC21 u ishodima studijskih programa koji su namijenjeni obrazovanju nastavnika na Univerzitetu Crne Gore

1.3. Socijalna svijest	
Filozofski fakultet	
Psihologija	Sopstvenim primjerom i modelom ponašanja promoviše vrijednosti i načine ponašanja koji pružaju podršku ljudskim pravima, razvijanju otvorenih, demokratskih građanskih društava, uključujući zaštitu prava svih manjina
Filološki fakultet	
Ruski jezik i književnost	Razumije i uvažava kulturnu i jezičku različitost između svoje zemlje i zemlje čiji jezik proučava i pokazuje odnos poštovanja u interkulturnoj komunikaciji
1.4. Socijalne vještine	
Filozofski fakultet	
Fakultet za sport i fizičko vaspitanje	
Studijski program Fizička kultura	Pokazuje vještine i sposobnosti vođe i lidera
1.4.1. Saradnja	
Filozofski fakultet	
Sociologija	Pokazuje vještine timskog rada
Istorija	Pokazuje vještine za timski rad
Obrazovanje učitelja	Pokazuje vještine timskog rada
Obrazovanje učitelja na albanskom jeziku	Pokazuje vještine timskog rada
Geografija	Pokazuje vještine timskog rada
Filološki fakultet	
Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti	Pokazuje vještine timskog rada
Engleski jezik i književnost	Pokazuje kreativnost kod razvoja projekta u nastavi i van nje, što obuhvata i obučavanje drugih za razvoj sposobnosti za timski rad
Ruski jezik i književnost	Učestvuje u timskom radu
Italijanski jezik i književnost	Pokazuje vještinu timskog rada
Prirodno-matematički fakultet	
Računarstvo i informacione tehnologije	Komunicira sa stručnjacima različitih profila
Fakultet za sport i fizičko vaspitanje	
Studijski program Fizička kultura	Pokazuje vještine timskog rada

2.1. Rješavanje problema	
Prirodno-matematički fakultet	
Fizika	Rješava nove i nepoznate probleme u navedenim oblastima fizike
Računarstvo i informacione tehnologije	Uočava i rješava jednostavne praktične probleme u računarstvu i informacionim tehnologijama
2.2. Razvoj sposobnosti za mala istraživanja	
Filozofski fakultet	
Pedagogija	Organizuje i realizuje istraživanja vaspitno-obrazovnih fenomena
Obrazovanje učitelja	Projektuje istraživanja iz oblasti didaktičko-metodičkih nauka
Geografija	Projektuje istraživanja iz geografskih nauka primjenjujući različitu metodologiju
Prirodno-matematički fakultet	
Biologija	Izvodi terenska istraživanja i zna kako da vrši determinaciju i čuvanje biljnog i životinjskog materijala
3. Kritičko mišljenje	
Filozofski fakultet	
Filozofija	Podstiče razvoj komunikativnih sposobnosti i kritičkog mišljenja Kritički preispituje filozofske pojmove, ideje i teorije iz horizonta svog vremena
Geografija	Vrednuje didaktičko-metodičku teoriju i praksu uzimajući u obzir relevantne kriterijume
Psihologija	Kritički interpretira naučnu i stručnu literaturu
Filološki fakultet	
Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti	Vrednuje književno-umjetnička djela
Ruski jezik i književnost	Kritički analizira osnovna književna djela i sposoban/sposobna je da koristi književnoumjetnički tekst u različitim aspektima nastave
Njemački jezik i književnost	Osnovano argumentuje u usmenom i pisanom obliku
Muzička akademija	
Studijski program Opšta muzička pedagogija	Koristi stručnu literaturu iz različitih muzičkih oblasti i razvija kritičku misao
4. Kreativnost, stvaralaštvo	
Filološki fakultet	
Sprski jezik i južnoslovenske književnosti	Razvija sposobnost za pisanje književne kritike, eseja, prikaza, novinskih članaka, studija, kao i za kreativno pisanje

5. Informaciona pismenost	
Filološki fakultet	
Italijanski jezik i književnost	Razvija vještine identifikovanja, analiziranja i tumačenja političke, društvene, vjerske, intelektualne i druge tematike iz oblasti jezika, književnosti, umjetnosti i istorije Italije od prošlog do savremenog doba
Prirodno-matematički fakultet	
Fizika	Prikuplja, analizira i tumači kvalitativne podatke u oblastima teorijske i eksperimentalne fizike
6. Informatička komunikaciono-tehnološka pismenost	
Filološki fakultet	
Francuski jezik i književnost	Koristi informacione tehnologije u svom radu, razvijajući vještine cjeloživotnog učenja
Prirodno-matematički fakultet	
Matematika i računarske nauke	Sprovodi obradu podataka korišćenjem ICT-a, interpretira rezultate i prezentuje ih u multimedijalnoj formi
Računarstvo i informacione tehnologije	Poznaje i koristi razne tehnologije i alate u računarstvu i informacionim tehnologijama
7. Učenje učenja, metakognicija	
Filozofski fakultet	
Istorija	Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje kod sebe i učenika
Pedagogija	Pokazuje zadovoljavajući nivo kompetencija za cjeloživotno učenje
Obrazovanje učitelja	Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje kod sebe i budućih učenika u mlađim razredima osnovne škole
Obrazovanje učitelja na albanskom jeziku	Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje kod sebe i budućih učenika u mlađim razredima osnovne škole
Geografija	Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje
Filološki fakultet	
Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti	Poznaje kompetencije za cjeloživotno učenje
Ruski jezik i književnost	Javno izlaže i brani sopstvene stavove i rezultate istraživanja, kreira sopstvene pisane tekstove i prezentacije u okviru završnog rada ili posebnog istraživanja
Francuski jezik i književnost	Kritički povezuje civilizacijska dostignuća francuskog društva s aktuelnim društvenim procesima, pokazujući samostalnost u upravljanju učenjem
Njemački jezik i književnost	Zastupa princip cjeloživotnog učenja i usavršavanja u struci
Prirodno-matematički fakultet	
Fizika	Dalje se akademski i stručno usavršava

Muzička akademija	
Studijski program Opšta muzička pedagogija	Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje
Fakultet za sport i fizičko vaspitanje	
Studijski program Fizička kultura	Razvija kompetencije za cjeloživotno učenje

PRILOG 9. Pregled ishoda predmeta koji su usmjereni na osposobljavanje nastavnika za realizaciju ciljeva KC21 na nastavničkim fakultetima Univerziteta Crne Gore

1.2. Upravljanje sobom (samoregulacija)	
Studijski program: Sociologija – specijalističke studije	
Opšta pedagogija – teorija vaspitanja	
Sociologija obrazovanja	Primjenjuje stečena znanja o obrazovanju za dijalog i toleranciju u profesionalnom kontekstu i široj socijalnoj sredini
3. Kritičko mišljenje	
Studijski program: Istorija – specijalističke studije	
Metodika nastave istorije sa školskim radom	Razvija kod učenika interesovanje za istoriju i kritičko mišljenje o istorijskim ličnostima, događajima, pojavama i procesima
Studijski program: Sociologija – specijalističke studije	
Teorijske osnove metodike sociologije	Po završetku ovog predmeta student će moći da: podstiče učenike na aktivno učešće u radu na času (razvijanje sposobnosti samostalnog i kritičkog mišljenja, interdisciplinarno povezivanje znanja i interaktivno učenje)
Studijski program: Filozofija	
Metodika nastave filozofije sa školskim radom	Podstiče učenike na aktivno učešće u radu na času (argumentovano iznošenje vlastitih stavova, interdisciplinarno povezivanje znanja i interaktivno učenje)
4. Kreativnost, stvaralaštvo	
Studijski program: Obrazovanje učitelja	
Metodika nastave fizičkog vaspitanja I	Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: primijeni postupke koji podstiču kreativnost i fizičku aktivnost učenika na času Fizičkog vaspitanja
Metodika nastave srpskog jezika i književnosti II	Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: razvija jezičko stvaralaštvo učenika
Studijski program: Ruski jezik i književnost – specijalističke studije	
Osnove metodike nastave ruskog jezika	Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: primijeni postupke koji podstiču aktivizaciju i razvijaju jezičku kompetenciju i kreativnost učenika na času
Studijski program: Francuski jezik i književnost – specijalističke studije	
Metodika nastave francuskog jezika sa školskim radom	Planira podsticajnu i kreativnu atmosferu didaktičke situacije, znajući ulogu afektivnog potencijala za nesmetan razvoj kognitivnih sposobnosti u učenju francuskog jezika

7. Učenje učenja, metakognicija	
Studijski program: Obrazovanje učitelja	
Metodika nastave srpskog jezika i književnosti II	Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: planira podsticajne nastavne situacije za funkcionalno opismenjavanje učenika
Metodika nastave srpskog jezika i književnosti III	Nakon što student položi ovaj ispit, biće u mogućnosti da: razvija čitalačka interesovanja i kompetencije učenja
Studijski program: Sociologija – specijalističke studije	
Sociologija obrazovanja	Razvija profesionalne i socijalne kompetencije potrebne za kontinuirano obrazovanje i doživotno učenje
Teorijske osnove metodike sociologije	Po završetku ovog predmeta, student će moći da: pripremi verbalne i pisane prezentacije u kojima se raspravlja o temama problemskog karaktera
Studijski program: Filozofija	
Teorijske osnove metodike nastave filozofije	Po završetku ovog predmeta, student će moći da: pripremi verbalne i pisane prezentacije u kojima se raspravlja o temama problemskog karaktera
Studijski program: Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije	
Metodika nastave jezika sa školskim radom	Primjenjuje različite strategije čitanja i pisanja, s ciljem razvoja ovih vještina i unapređenja čitalačke pismenosti
Studijski program: Srpski jezik i južnoslovenske književnosti – specijalističke studije	
Metodika nastave srpskog jezika i književnosti sa školskim radom	Primjenjuje različite strategije čitanja i pisanja, s ciljem razvoja ovih vještina i unapređenja čitalačke pismenosti

ANA PEŠIKAN

je profesorka na Odjeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Oblast naučnog rada su joj pedagoška i razvojna psihologija. Prevažadni fokus njenog rada je na teorijskim i empirijskim istraživanjima nastave/učenja i razvoju metodologije aktivnog učenja/nastave, konstrukciji i analizi udžbenika, proučavanju problema nastave/učenja istorije i analizama obrazovanja. Učestvovala je u četrdesetak naučnih projekata, što nacionalnih, što međunarodnih, a jednim brojem njih je i rukovodila. Bila je ekspertkinja za obrazovanje OSCE-a, Kancelarija u Sarajevu, UNICEF-a u Srbiji i Crnoj Gori, konsultantkinja Ministarstva obrazovanja Gruzije i nacionalna je ekspertkinja za obrazovanje. Bila je ministarka nauke u vladi Republike Srbije (2007–2008), upravnica Odjeljenja za psihologiju (2013–2015) i obavljala brojne druge funkcije. Jedna je od koautorki u izradi *Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020* (koordinatorka tima za osnovnu, opšte srednju i umjetničku školu).

Saradnica je Instituta Georg Eckart za međunarodno proučavanje udžbenika u Braunšvajgu (Njemačka), gdje je bila u više studijskih posjeta i usavršavanja. Članica je Odbora za obrazovanje Srpske akademije nauka i umetnosti i Nacionalnog prosvetnog saveta Srbije. Jedna je od osnivačica i članica Obrazovnog foruma, ekspertske grupe za pitanja obrazovanja i nauke. Dobitnica je pet naučnih i stručnih nagrada i priznanja. Nalazi se u *Who is who in Europe (The Europa Biographical Reference Series)*, *Ko je ko u Srbiji* (Zavod za udžbenike, Beograd) i u *Leksikonu ličnosti prosvjete Crne Gore* (Zavod za udžbenike, Podgorica).

* * *

ZORAN LALOVIĆ

samostalni je savjetnik u Zavodu za školstvo. Magistar je psiholoških nauka. Tokom profesionalnog razvoja obavljao je poslove školskog psihologa, pomoćnika direktora škole, rukovodioca Odsjeka za istraživanje i razvoj obrazovnog sistema (2004/08). Autor je većeg broja obrazovnih programa i koautor nekoliko udžbenika za osnovnu školu i gimnaziju. Objavio je veći broj naučnih i stručnih radova i publikacija u domaćim i inostranim časopisima. Recenzent je većeg broja udžbenika, priručnika, stručnih knjiga i publikacija. Samostalno ili u saradnji s drugima, realizovao je veći broj istraživanja iz oblasti obrazovanja. Učestvovao je u koncipiranju obrazovne politike i reforme obrazovanja u CG: kao član redakcije časopisa za pedagošku teoriju i praksu "Vaspitanje i obrazovanje" (2000/2004); član nacionalnog Savjeta za izradu nastavnih planova i programa u Crnoj Gori (2002/2004); član Savjeta za opšte obrazovanje Crne Gore (prvi saziv) itd.

* * *

Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN XXX-XXXX-XXX-XX-X
COBISS.CG-ID XXXXXXXX

